

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

Факультет іноземної та слов'янської філології

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІЛОЛОГІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЇ

**Збірник
статей студентів**

Видається щорічно

Суми
«Фабрика друку»
2021

УДК 80+82 (082)

Друкується згідно з рішенням Вченої ради
факультету іноземної та слов'янської філології
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка
(протокол №3 від 21 жовтня 2021 року)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Кандидат філологічних наук, доцент **В. В. Герман** (головний редактор),
кандидат філологічних наук, доцент **А. М. Коваленко**, доктор педагогічних
наук, професор **О. М. Семенов**, кандидат філологічних наук, доцент
Н. І. Кириленко, кандидат педагогічних наук, доцент **Н. В. Громова**,
завідувач лабораторії **Є. В. Герман** (відповідальний редактор).

А37 Актуальні питання філології та методології: збірник статей
студентів / за ред. В. В. Герман. – Суми: ТОВ «Видавничо-поліграфічне
підприємство «Фабрика друку», 2021. – 196 с.

Збірник присвячений актуальним проблемам слов'янської та германської
філології. Тематика статей охоплює питання фундаментальних і прикладних аспектів
лінгвістики та літературознавства. Автори досліджують проблеми етимології,
діалектології, історії, лексикології мов, теоретичні питання історії української та
світової літератури, актуальні проблеми методології.

До збірника увійшли також розвідки студентів, висвітлені під час роботи
V Міжнародної науково-практичної конференції «Філологія, лінгводидактика,
професійна комунікація в науковому дискурсі» (9 листопада 2021 року).

Матеріали збірника адресовані науковцям, викладачам, аспірантам, студентам
філологічних факультетів, а також учителям гімназій, ліцеїв, середніх шкіл.

УДК 80+82 (082)

© ТОВ «ВПП «Фабрика друку», 2021

РОЗДІЛ I

МОВОЗНАВСТВО ТА МЕТОДОЛОГІЯ

Г. О. Бабошина

Науковий керівник – доц. А. М. Коваленко

МОДЕЛЮВАННЯ ТЕКСТОВОЇ СИТУАЦІЇ «ЕВТАНАЗІЯ» У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ РОМАНІ

У статті здійснено моделювання текстової ситуації «евтаназія» на матеріалі сучасного англомовного роману Jojo Moyes «Me before you». Під час дослідження був використаний метод комунікативно-прагматичного аналізу, визначено характер комунікації, проаналізовано способи вербалізації, а також розглянуто схематизацію художньої текстової ситуації та опис її складових елементів.

Ключові слова: текстова ситуація, сфера комунікації, комунікативна ситуація, способи комунікації, почуття й сприйняття.

Постановка проблеми. Евтаназія не є вузькою медичинською проблемою, а концентрує в собі всю антропологічну проблематику сучасності і зачіпає фундаментальні підстави людського буття в світі, вона давно вийшла за межі дискусій у медицині та праві. У нашому дослідженні на матеріалі художнього психологічного твору Jojo Moyes «Me before you» розглянемо текстову ситуацію «евтаназія» як комунікативну подію та мовленнєву взаємодію її учасників в певних умовах виникнення емоції, її суб'єктивну інтерпретацію та соціальні стосунки.

Аналіз актуальних досліджень. Ситуативність як тексто-дискурсивна категорія найбільш послідовно і повно описана в роботах з функціональної стилістики, лінгвістики тексту та теорії комунікації таких науковців, як К. А. Долінін [3], Н. І. Формановська [8], Л. Г. Бабенко [1], А. П. Загнітко [4], Г. Б. Філімонова [7]. Відомі лінгвісти В. І. Карасик [5], О. П. Воробйова [2], О. А. Селіванова [6] піднімають питання ієрархії текстових категорій і підкатегорій, деталізуючи категоріальні властивості тексту. Однак, незважаючи на численні дослідження, вивчення принципів моделювання текстової ситуації, використовуючи метод комунікативно-прагматичного аналізу, є актуальним у сучасній лінгвістиці.

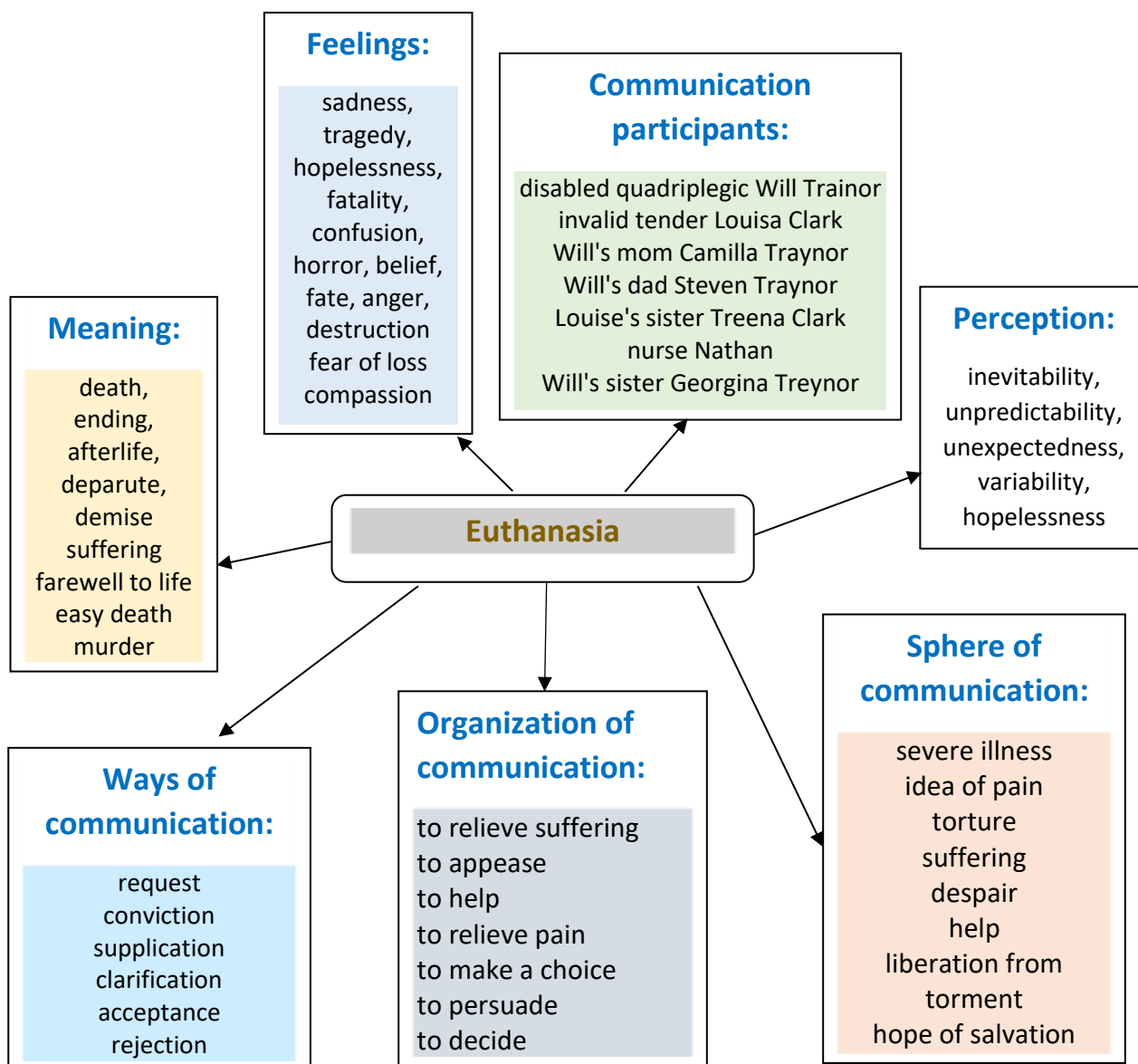
Мета нашого дослідження полягає в обґрунтуванні та аналізі комунікативно-прагматичних особливостей текстової ситуації «евтаназія» у сучасному англомовному романі Jojo Moyes «Me before you».

Виклад основного матеріалу. Для створення культурно-лінгвістичного портрета слова слід не просто описувати історію його

вживання й інтерпретації. Зіставлення етимологічного значення, семантики і прагматики слова має розкрити глибинні процеси, що відбуваються всередині його; з іншого боку, зіставлення «розкритого» механізму породження слова з реальними значеннями, словотлумаченнями дає можливість простежити особливості мислення [1]. Таким чином, комунікативно-прагматичний аналіз включає схематизацію текстової ситуації та опис її складових елементів. Текст містить такі показники, за якими можна зорієнтуватися в ситуації відтворення або сприйняття мови. Тобто ситуативність - це властивість тексту відображати комунікативну ситуацію, поєднання тих екстралінгвістичних умов, під впливом яких відбувається породження і сприйняття тексту [3, с. 12]. Комунікативна ситуація (прагматичний контекст) складається з таких факторів, як суспільні та історичні умови, що забезпечують процес комунікації, реальні часові й просторові умови, приналежність комунікантів до певної соціальної групи, а також мотиви та цілі комунікативної діяльності [7]. Н. І. Формановська визначає зміст комунікативної ситуації як складний комплекс зовнішніх умов спілкування і внутрішніх станів співрозмовників, представлених в мовному творі, що спрямовується адресату [8, с. 125].

Для аналізу способів вербалізації художньої текстової ситуації **евтаназія** ми використали сучасний роман «Me before you» британської письменниці та журналістки Джорджо Мойєс, виданий у 2007 році. Вибір дослідження цієї текстової ситуації обумовлений тим, що головною проблемою даного роману є філософські та морально-етичні питання добровільного прощання з життям, людського права на смерть, звільнення від страждань та прийняття вибору. У нашому дослідженні будемо розглядати текстову ситуацію «евтаназія» як тематично-поєднаний змістовий компонент тексту, який репрезентує текстову ситуацію евтаназії (смерті, страждання, прощання з життям, безвихідного становища тощо) через комплекс мовних засобів, а саме – використання слова-маркера ситуації у межах одного речення або групи речень.

Текстову ситуацію «**евтаназія**» за романом Моєса можна змоделювати таким чином:



Розглянемо на прикладах більш конкретно та проаналізуємо складники структури: *учасників комунікації, способи комунікації, сферу комунікації, організацію комунікації, почуття та сприйняття.*

Сфера комунікації в текстовій ситуації «*евтаназія*» пов'язана з:

1) перебігом важкої та невиліковної хвороби Уїла: Луїза шокована дійсним станом хвороби свого підопічного, коли медбрат Натан розповів їй про єдиний і неминучий фінал тяжкого захворювання Уїла –

'He's not getting any better. It's a spinal cord injury.'

'But you do physio and stuff with him.'

'He's not going to walk again, Louisa. That only happens in Hollywood movies.

All we're doing is trying to keep him out of pain, and keep up whatever range of movement he has.'

'Do you think he should keep trying?'

... 'Honestly? He's a C5/6 quadriplegic. That means nothing works below about here ...' He placed a hand on the upper part of his chest. 'They haven't worked out how to fix a spinal cord yet.'» [9, p. 36].

Згодом Луїза детально вивчила всі види фізичних мук Уїла - *«There were all sorts of things that caused him pain. There were **the general aches that came with loss of muscle** – there was so much less holding him up, despite Nathan's best attempts at physio. There was **stomach pain** from digestive problems, **shoulder pain, pain from bladder infections** – an inevitability, apparently, despite everyone's best efforts. He had a stomach ulcer from taking **too many painkillers** early on in his recovery, when he apparently popped them like Tic Tacs. Occasionally, there were **pressure sores**, from being seated in the same position for too long... Will also got **headaches** – a side effect, I thought, of his anger and frustration. He had so much mental energy, and nothing to take it out on. It had to build up somewhere. But the most debilitating was a **burning sensation in his hands and feet; relentless, pulsing**, it would leave him unable to focus on anything else. I would prepare a bowl of cold water and soak them, or wrap cold flannels around them, hoping to ease his discomfort. A stringy muscle would flicker in his jaw and occasionally he would just seem to disappear, as if the only way he could cope with the sensation was to absent himself from his own body. had become surprisingly used to the physical requirements of Will's life. It seemed unfair that despite the fact he could not use them, or feel them, his extremities should cause him **so much discomfort**. Despite all this, Will did not complain.» [9, p. 48-49].*

Таким чином, автор робить наголос саме на цій сфері спілкування, бо хворобливий стан та безвихідне становище Уїла стають першопричиною подальшого розгортання подій, а також поштовхом для роздумів оточуючих Уїла людей щодо можливості продовження для нього такого способу життя або все ж таки звільнення від мук шляхом, який він обрав для себе;

2) власними уявленнями оточуючих Уїла про його невгамовний біль, страшні муки і страждання: перші враження Луїзи про Уїла - *«His grey eyes were lined with exhaustion, or the effect of **constant discomfort** (Nathan said he was rarely comfortable).» [9, p. 23]; роздуми Луїзи в перші дні знайомства з тяжкохворим Уїлом - *«I wanted to feel sorry for him. I really did. I thought he was **the saddest person I had ever met**, in those moments when I glimpsed him staring out of the window. And as the days went by and I realized that his condition was not just a matter of being stuck in that chair, of the loss of physical freedom, but a **never-ending litany of indignities and health problems**, of risks and**

discomforts, I decided that if I were Will, I would probably be pretty miserable too.» [9, p. 23]. Вона зрозуміла, що його хвороба стала не лише проблемою зі здоров'ям, а принизливим для нього станом у суспільстві та повсякденному житті, коли за нього мають піклуватися інші люди, а сам він не може дати собі раду;

3) **відчаєм** через рішення Уїла піти з життя, застосувавши процедуру евтаназії: Каміла Трейнор, мати Уїла, просить Луїзу слідкувати за діями свого сина, який має радикальні наміри - «*Oh God, please **don't let him have hurt himself. I panicked***» [9, p. 26]. Луїза в розпачі - «*I **hate the thought of leaving him. But I can't be part of this, Treen. I can't.***» [9, p. 63]. Коли Луїза зрозуміла, що всі її намагання змінити думку Уїла стосовно рішення про евтаназію не дали ніякого ефекту, і він до кінця впевнений у своєму виборі - «*I was raging now. Standing in front of him, **shouting like a madwoman. 'Fuck you, Will Traynor. Fuck you. I wish I'd never taken this stupid job. I wish I'd never met you.***» [9, p. 166].

Отже, через особливості комунікації героїв в стані розпачу і паніки Джорджо Мойєс показує драматургію роману і виводить його на новий рівень, де незвичністю сюжету (правом людини обирати собі смерть) автор знімає обмеження логіки та дозволяє читачеві ширше розглянути питання взаємодії життя та смерті;

4) намаганням рідних Уїла **допомогти** йому **впоратись з болем** та постійними стражданнями, якомога більше **віддягнути вирок**, який він сам собі виніс, **прикрасити** його сумні і **згасаючі дні** розвагами і приємним проведенням часу: Каміла Трейнор заспокоює себе і рідних, що присутність доглядальниці змінить щоденні думки Уїла про його добровільне прискорення відходу від життя - «*Yes. Louisa is here to make sure **nothing like that happens again.***» [9, p. 53]. Також це підтверджують її слова до доньки Джорджини - «*Six months, George. He promised to give me six months. Now. I don't want you to mention this again, and certainly not in front of anyone else. And we must ... ' She took a deep breath. 'We must just **pray very hard** that something happens in that time **to change his mind.***» [9, p. 53]. Намагання родини уберегти сина від подальших кроків - «*...**our lives** would have to be spent in a **state of constant vigilance, waiting for the next time, waiting to see what horror he would inflict upon himself. We would have to see the world through his eyes - the potential poisons, the sharp objects, the inventiveness with which he could finish the job that damned motorcyclist had started...***» [9, p. 56].

Найбільшу частину сфери комунікації персонажів займають саме вмовляння рідними Уїла відмінити своє рішення, переключити його увагу

на яскраві фарби життя, на полегшення страждань хворого у фізичному та душевному сенсі, а також зробити все від них залежне, щоб відтермінувати той час, який залишився у них для спільного перебування, наповнити його любов'ю і радістю;

5) надією люблячих Уїла людей **на його порятунок від смерті:** Каміла – «*I never set out to help kill my son.*» [9, p. 53].

Стівен – «*He'll change his mind,*' Steven said. *There's still a long way to go.*» [9, p. 61].

Сестра Луїзи теж намагалася допомогти – «*You change his mind. You said he spends most of his time indoors, right? Well, start with something small, then once you've got him out and about again, you think of every fabulous thing you could do for him, everything that might make him want to live – adventures, foreign travel, swimming with dolphins, whatever – and then you do it. I can help you. I'll look things up on the internet at the library. I bet we could come up with some brilliant things for him to do. Things that would really make him happy.*» [9, p. 64].

Великі сподівання закоханої дівчини – «*I had a hundred and seventeen days in which to convince Will Traynor that he had a reason to live.*» [9, p. 70].

Наведені приклади діалогів та монологів свідчать про надію всіх небайдужих до Уїла людей, що їм вдасться зберегти йому життя, що у них є час для цього, що є безліч варіантів зробити його щасливим, і тим самим змінити його думки про неминучу процедуру евтаназії;

б) правом Уїла **на звільнення** від тяжких мук: єдину річ, яку Уїл міг виконати самостійно, це зробити вибір між власним життям та смертю, бо, за його словами, те, що він мав останніми роками, це не було життям в його звичній формі і в його уяві –

«*Are you really telling me you'd stick around if I was paralysed from the neck down?*

'Of course I would.'

'No, you wouldn't. And I wouldn't expect you to.'

'Well, I would.'

'But I wouldn't want you there. I wouldn't want someone staying with me out of pity.'

'Who says it would be pity? You'd still be the same person underneath.'

'No, I wouldn't. I wouldn't be anything like the same person.' He wrinkled his nose. *'I wouldn't want to live. Relying on other people for every little thing. Having strangers wipe your ass...»* [9, p. 27].

На прохання Джорджини завадити Уїлу вчинити процедуру евтаназії, мати відповіла, що треба поважати його вибір -

«*You can't let him do this, Mum. You have to stop him.'*

'It's not our choice, darling.» [9, p. 53].

В уявленні сестри Уіл не має власного права на такий вибір, бо він, як член сім'ї, заплямовує репутацію відомої на всю країну родини, для неї питання евтаназії брата носить не морально-етичний характер, а підрив соціального статусу родини – «*But Dignitas? It's just wrong. I know it's hard for him, but it will destroy you and Daddy. I know it. Think of how you would feel! **Think of the publicity! Your job! Both your reputations!** He must know it. It's a selfish thing to even ask. **How can he? How can he do this? How can you do this?**» [9, p. 53].*

Його принижувало те, що він не міг розпоряджатися своїм життям, як того хотів – *'If you'd bothered to ask me, Clark. If you'd bothered to consult me just once about this so-called fun outing of ours, I could have told you. I hate horses, and horse racing. Always have. But you didn't bother to ask me. You decided what you thought you'd like me to do, and you went ahead and did it. **You did what everyone else did. You decided for me.**'* [9, p. 78].

Приготування Уїла до смерті як звільнення від страждань – *"What you have told me, what you have done in bringing me here...knowing that, somehow, from that complete arse, I was at the start of this, you managed to salvage something to love is astonishing to me. But...I need it **to end** here. No more chair. No more pneumonia. No more burning limbs. **No more pain and tiredness** and waking up every morning already wishing **it was over**. When we get back, I am still going to go to Switzerland. And if you do love me, Clark, as you say you do, the thing that would make me happier than anything is if you would come with me. So I'm asking you - if you feel the things you say you feel - then do it. Be with me. **Give me the end I'm hoping for**"* [9, p. 165].

Навіть в останні хвилини перед процедурою евтаназії Уіл був впевнений у своєму рішенні – «*You still don't get it, Clark, do you?*» I could hear the smile in his voice. **'It's not your choice.'**» [9, p. 181]. «*Louisa, **nothing** was ever going to **change my mind**. I promised my parents six months, and that's what I've given them. You have made that time more precious than you can imagine. You stopped it being an endurance test -'*» [8, p. 166].

Тому навіть кохання до Луїзи не вплинуло на його рішення прийняти смерть – «**I am not designed to exist in this thing** – and yet for all intents and purposes it is now the thing that defines me. It is the only thing that defines me.» [9, p. 165].

*"If you're here, you accept it's my choice. This is the **first thing** I've been **in control** of since the accident."*

"I know."

*And there it was. He knew it, and I knew it. **There was nothing left for me to do**. Do you know how hard it is to say nothing? When every atom of you strains to*

do the opposite? I just tried to be, tried to absorb the man I loved through osmosis, tried to imprint what I had left of him on myself. I did not speak...» [9, p. 163].

Письменниця зображує конфронтацію поглядів Уїла та його рідних щодо ситуації евтаназії. Ця сфера комунікації пов'язана з прийняттям іншими права людини розпоряджатися власним життям. Оточенню Уїла далось дуже важко і боляче розуміння, що кожна людина може обирати кінець свого існування в цьому світі. Кульмінацією даної сфери спілкування стала вимушена згода рідних, які відчули його страждання і змирились з рішенням Уїла, проявивши тим самим найвищий ступінь любові до нього.

Тепер перейдемо до **сприйняття (perseption)** текстової ситуації «**евтаназія**», вона характеризується неминучістю (inevitability), непередбачуваністю (unpredictability), несподіваністю (unexpectedness), мінливістю (variability) та безнадійністю (hopelessness).

Прикладом розуміння **неминучості** ситуації служить сповідь матері Уїла, Каміли Трейнор, яка спочатку не хотіла навіть чути про прохання сина щодо поїздки в Швейцарію та надання дозволу на процедуру евтаназії. *«When Will first told me what he wanted, he had to tell me twice, as I was quite sure **I could not have heard him** correctly the first time. I stayed quite calm when I realized what it was he was proposing, and then I told him he was being ridiculous and I walked straight out of the room. It's an unfair advantage, being able to walk away from a man in a wheelchair. There are two steps between the annexe and the main house, and without Nathan's help he could not traverse them. I shut the door of the annexe and I stood in my own hallway with the calmly spoken words of my son still ringing in my ears...**He repeated his request every time I went in to see him until I almost had to persuade myself to go in each day. I don't want to live like this, Mother. This is not the life I chose. There is no prospect of my recovery, hence it is a perfectly reasonable request to ask to end it in a manner I see fit... Two weeks later, I told Will, 'Yes.' Of course I did. What else could I have done?**»* [9, p. 56-57].

Потім згодом, вже повністю усвідомлюючи невідворотність намірів сина, вона оголошує вирок – *«You must know by now that **if Will decides to make himself unreachable, there is little anybody can do about it.**»* [9, p. 61].

Мінливість поглядів Луїзи стосовно внутрішньої холодності Каміли і прийняття добровільної смерті (**euthanasia**) сина простежуються в таких частинах тексту: спочатку вона засуджує її дії *«But to actively, **to voluntarily play a part in her own son's death?**»* [9, p. 55], а потім змінює своє ставлення *«When I was not angry, I was sad. I would recall the slight break in her voice as she*

tried to comfort Georgina, and feel a great sadness for her. **She was, I knew, in an impossible position.**» [9, p. 59].

Безнадійність ситуації більш за все простежується наприкінці роману, коли рідні зробили все можливе, щоб Уіл змінив своє рішення, але все марно «**It's not enough for me. This – my world – even with you in it. And believe me, Clark, my whole life has changed for the better since you came. But it's not enough for me. It's not the life I want'.... It's nothing like the life I want. Not even close.**' His voice was halting, broken.» [9, p. 164].

Цей непохитний вибір став **несподіваним** ударом для всіх, Каміла теж сподівалась, що остання подорож, яку вигадала Луїза, змінить його думки про евтаназію «**You ... you said you thought he was happy. You said you thought this might change his mind.**' She sounded desperate, as if she were pleading with me to say something else, **to give her some different result.**».

На що Луїза навіть не змогла нічого відповісти: «**I couldn't speak... I'm sorry,**' I whispered, so quietly that she could not have heard me.» [9, p. 169].

Почуття, які супроводжували ситуацію евтаназії: сум (*sadness*), трагедія (*tragedy*), безнадійність (*hopelessness*), фатальність (*fatality*), розгубленість (*confusion*), жах (*horror*), засудження (*conviction*), доленосність (*fate*), злість (*anger*), руйнування (*destruction*), страх втрати (*fear of loss*), співчуття (*compassion*).

Проводячи паралель «евтаназії» зі смертю, одними з найперших асоціацій є жах, трагедія, сум і **страх втрати**. Про це говорить Луїза: «**But mostly I felt filled with horror. I was haunted by what I now knew. How could you live each day knowing that you were simply whiling away the days until your own death? How could this man whose skin I had felt that morning under my fingers – warm, and alive – choose to just extinguish himself? How could it be that, with everyone's consent, in six months' time that same skin would be decaying under the ground?**» [9, p. 172].

Фатальність для Луїзи виявилась в останніх словах коханого:

«**If you're here, you accept it's my choice. This is the first thing I've been in control of since the accident.**'

I know.'

And there it was. He knew it, and I knew it. There was nothing left for me to do.» [9, p. 180].

В розпачі породжувалось почуття **злості** Луїзи: «**I was angry with her and angry with Will. Angry with them for letting me engage in a facade. I was angry for all the times I had sat and thought about how to make things better for**

him, how to make him comfortable, or happy.» [9, p. 51]; і почуття **злості** Каміли: «**I was so furious, you see, that all around me were things that could move and bend and grow and reproduce, and my son – my vital, charismatic, beautiful boy – was just this thing. Immobile, wilted, bloodied, suffering. Their beauty seemed like an obscenity.**» [9, p. 56].

Почуття **засудження** теж мало місце: «**‘But you’re ... you’re going to take him to that place where people commit suicide. Dignitas.’**

‘No. I am going to do everything I can to ensure he doesn’t do that.’» [9, p. 61].

Аналіз **способів комунікації** показав, що найбільш розповсюдженими видами в даній текстовій ситуації є прохання (*request*), переконання (*conviction*), благання (*supplication*), з’ясування (*clarification*), прийняття (*acceptance*), відмова (*rejection*).

Спочатку Луїза не могла мовчки сприймати факт неминучості процедури евтаназії і єдиним виходом для себе вважала **відмову** від роботи, яку їй запропонувала мати Уїла: «**‘Mrs Traynor, I really can’t sit by and watch ... it’s too weird. I don’t want to be part of this.’**» [9, p. 62]. Також вона відмовлялась вірити, що її любові недостатньо для нього, що якби було більше часу, то все могло змінитись: «**Why is this not enough for you? Why am I not enough for you? Why could you not have confided in me? If we’d had more time, would this have been different?**» [9, p. 167].

А потім прийшло **прийняття** Луїзою вибору звільнення Уїла від земних мук через процедуру евтаназії, через тиху і спокійну смерть: «**I realized I was afraid of living without him. How is it you have the right to destroy my life, I wanted to demand of him, but I’m not allowed a say in yours? But I had promised.**» [9, p. 182].

Висновки. Таким чином, проаналізувавши модель текстової ситуації «евтаназія» у романі Jojo Moyes «Me before you», можна зробити висновок, що система комунікації в даному випадку носить соціально-психологічний характер, бо в даній моделі ми відчуваємо динаміку змін у процесі спілкування. Оскільки в стосунках між комунікантами вагому роль відіграє їх ставлення до об’єкта комунікації (в нашому випадку до процедури евтаназії), то при співпадінні ставлення співрозмовників один до одного, ставлення до об’єкта розмови теж співпадають, і, навпаки. Такі компоненти структури текстової ситуації «евтаназія» як *почуття* та *сприйняття* надали важкого психологічного забарвлення не тільки даній ситуації, а всьому твору в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабенко Л. Г. Лингвистический анализ художественного текста. Москва: Флинта: Наука, 2005. 496 с.
2. Воробйова О. П. Художній текст: у пошуках метаметоду інтерпретації. *Англїстика та американїстика*. 2013. Вип. 10. С. 7-11.
3. Долинин К. А. Интерпретация текста. Учеб. пособие для студ. по спец. № 2103 "Иностр. яз". Москва: Просвещение, 1985. 288 с.
4. Загнітко А. П. Сучасна лінгвістика: погляди та оцінки: науково-аналітичне видання. Донецьк: ДонНУ, 2014. 464 с.
5. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс: монография. 2-е изд. Москва: Гнозис, 2004. 390 с. – URL: <http://rllinguistics.ru/journal/article/590/>
6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
7. Филимонова Г. Б. Прагматический контекст и интерпретация высказывания. Беларусь в современном мире: материалы I Республиканской науч. конф., 22–23 октября 2002 г. / редкол.: А. В. Шарапо [и др.]. Минск: БГУ. 2003. С. 165-168.
8. Формановская Н. И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход. Москва: Рус. яз., 2002. 216 с.
9. Moyes J. Me before you. 192 p. – URL: <https://novel12.com/254703/me-before-you.htm>.

Baboshyna H. Modelling of the textual situation «Euthanasia» in the modern english novel.

The article focuses on modelling the textual situation "euthanasia" in the modern English novel by Jojo Moyes "Me before you". The study was based on the method of communicative-pragmatic analysis, which determined the nature of communication. The methods of verbalization have been analyzed, the scheme of the literary textual situation have been determined as well as its constituent elements have been described.

Key words: *textual situation, sphere of communication, communicative situation, means of communication, feelings and perception.*

К. В. Білик

Науковий керівник – доц. Н. В. Громова

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ МОВНИХ ЗАСОБІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (НА МАТЕРІАЛІ ПІСЕНЬ СУЧАСНИХ ГУРТІВ)

У статті досліджено сучасні підходи щодо вивчення пісенної образної мови на уроках української мови, представлено класифікацію інноваційних педагогічних технологій та визначено їх місце у контексті освітнього процесу, а також методу використання сучасної пісні.

Ключові слова: *мовний образ, пісня, інновація, лексика.*

Постановка проблеми. У сучасному світі, коли особистість людини знаходиться в центрі всієї освітньої діяльності, пошук ефективних методів та прийомів навчання, у тому числі й вивченні української мови, є предметом роботи багатьох науковців, методистів та викладачів.

Одним з таких ефективних методів навчання є використання пісенних та поетичних матеріалів на уроках української мови.

Аналіз актуальних досліджень. На сьогодні ще немає ґрунтовного лінгвістичного дослідження мови сучасних музичних гуртів, а зокрема впровадження таких текстів у навчальний процес з метою вивчення синтаксису та морфології з їх допомогою. Дослідженням особливостей мови пісень українських гуртів у сучасній науці займалися, А. Ю. Власова, О. Є. Клещова, Ю. В. Яручик тощо.

Майже всі вчителі та методисти, які працюють з дітьми на різних етапах навчання, під час навчання української мови приділяють пильну увагу поетичним текстам та пісням. Деякі підручники повністю спираються на використання поетичних текстів. Важливість цієї роботи очевидна.

Актуальність дослідження полягає в тому, що наразі були проаналізовані деякі методологічні аспекти використання пісень та пісенних поезій на уроках української мови, але вони ще недостатньо вивчені, оскільки загальна концепція використання поетично-пісенних матеріалів у навчанні в Україні відсутня. Розробка та реалізація цієї концепції є дуже важливою темою, адже метою навчання української мови є не лише засвоєння знань, умінь та навичок учнів, а й їх всебічне засвоєння знань про традицію, мовний та культурно-естетичний характер, поетичну та співочу творчість.

Об'єкт дослідження: використання пісенних матеріалів на уроках української мови як засіб розширення та значного збагачення словникового запасу учнів.

Предмет дослідження: форми та методи пошуку пісень як засіб формування словникового запасу учнів та спосіб пробудження більшої зацікавленості учнів до навчального процесу.

Виходячи з об'єкта та теми дослідження, **мета дослідження:** теоретично обґрунтувати необхідність використання пісенно-поетичних матеріалів на уроках української мови на різних етапах навчання.

Виклад основного матеріалу. Професія вчителя вимагає особливої реакції до постійно оновлюваних тенденцій сучасної освіти та світу в цілому, здатності адекватно сприймати потреби суспільства (у нашому випадку учнів) та належного коригування їхнього навчального процесу. Ця навичка особливо важлива для інформаційного століття, в якому ми живемо, оскільки вимагає багатьох умінь та постановки відповідних цілей, принципово відмінних від попередніх. Школа, як один із найважливіших

інститутів соціалізації людини, виховання та навчання молоді, має адаптуватися виключно до нових реалій та тенденцій, а також до інновацій у сфері викладання та виховних методів. Таким чином, інновації повинні характеризувати професійну діяльність кожного учасника освітнього процесу. Інновації не виникають самі по собі, а є результатом наукових досліджень, аналізу, узагальнення досвіду.

Інноваційні педагогічні технології як процес – це цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчальний процес від визначення його мети до очікуваних результатів. [4, с. 38].

Інновації – це нові способи організації та управління роботою, нові типи технологій, які охоплюють не лише окремі установи та організації, а й різні сфери життя. Вони є найважливішим елементом глобального розвитку в цілому. Інновації реалізують потенціал людства та свідчать про розвиток у певній галузі науки та життя загалом.

Освітня інновація – це навмисний процес часткових змін, які призводять до зміни мети, змісту, методів, форм навчання та виховання, адаптації процесу навчання та всіх його учасників до нових потреб.

Ядром інноваційних процесів в освіті є впровадження досягнень психолого-педагогічної науки в практику, вивчення, узагальнення та поширення передового педагогічного досвіду.

Інноваційна спрямованість педагогічної діяльності визначається соціально-економічними змінами, що потребують адекватного оновлення освітньої політики, бажанням учителів розробляти та застосовувати педагогічні інновації, компетентністю загальноосвітніх навчальних закладів, що стимулює пошук нових форм, методів освітнього процесу, диктує відповідні критерії відбору вчителів.

Інновації є неодмінним активним елементом у розвитку освіти загалом, реалізації конкретних завдань у навчальному процесі. Виражаються в тенденціях накопичення та модифікації ініціатив і стимулюють образне мислення та допомагають вивчати мову не лише через призму лінгвістика, але й культури та історії.

Вивчення мови за допомогою пісенності є дієвим методом розвитку сприйняття мови на слух, а, головне, є чудовим способом поповнення словникового запасу. Музика впливає на праву півкулю мозку, а сам текст пісні – на ліву.

Серед переваг вивчення мови за допомогою пісенно-музичних матеріалів можна виділити наступні:

1. Людина запам'ятовує пісню швидше і легше, ніж просто текст.

2. Пісні допомагають удосконалити фонетичні навички.

3. Навчання допомагає розширювати кругозір учнів, формулюючи їх країнознавчу та лінгвокраїнознавчу компетентність.

4. Викликає в учня зацікавлення процесом, значне бажання з'ясувати синтаксичні та морфологічні особливості слів тієї пісні, яка щодня звучить на радіо, та у їх мобільних телефонах.

Використовуючи пісенно-музичний матеріал, вчитель має можливість цікавіше представляти нову тему. Аудіали чудово сприймають музику та пісні, а якщо пісню супроводжувати рухами, то кінестетики теж краще засвоюють матеріал.

Дана методика робить складну подачу матеріалу легкою, яка, у своїй діяльності, сприяє кращому запам'ятовуванню для всіх учнів класу, а також може розвивати дітей, які сприймають інформацію через канали, які раніше не були розвинуті. Чому це працює? Учням знайомий текст, він актуальний. А синтаксис таких текстів є цікавим елементом. Пісня, у вигляді вправи-завдання, вправи-дослідження зазвичай сильно відрізняється від «звичайних» лексико-граматичних вправ, до яких звикли учні. Вони їх не приваблюють, не змушують вдумуватися у зміст, коли треба попрацювати з визначенням смислових зв'язків між частинами речення.

Наприклад, запропонуємо таке завдання для учнів 9 класу під час опрацювання теми *«Смислові зв'язки між частинами складного речення. Синонімічність та антонімічність сполучників сурядності та підрядності»*.

Прочитайте речення, підкресліть граматичні основи, визначте тип смислового зв'язку між частинами складного речення. Накресліть схему речення.

Б'ється серце в унісон, але ти подивись навколо себе, і забудь про свій полон! [5].

Завдяки пісням учні зможуть поглянути на словниковий запас та граматику української мови кардинально під іншим кутом зору.

Маючи перед собою звичний для себе текстово-пісенний матеріал, в учнів, у яких в основному добре розвинутий слуховий канал, музичні методики забезпечують засвоєння і демонстративного матеріалу.

Вправи, сформовані на основі музичного матеріалу - це саме той емоційний важіль, який їм допомагає.

Пісні з веселою мелодією та простим текстом впливають на позитивні емоції учнів, сприяючи значно кращому сприйняттю та засвоєнню нового граматичного та синтаксичного, пунктуаційного матеріалу. Використовуючи пісні на уроках, вчитель допомагає дітям розвивати всі види пам'яті.

Висновки та пропозиції. На пісенній основі в комфортному і невимушеному стані граматичний матеріал, безумовно, запам'ятовується легше і швидше, засвоюється краще і відкладається в довготривалій пам'яті учнів. Завдяки музиці створюється приємний психологічний клімат на уроках, збільшується емоційний тонус. Однак пам'ятайте, що музика - не самоціль і не розвага на уроках української мови. Вона стає природним шляхом вивчення та впливає на хід уроку, мотивацію та зосередженість.

Отримані результати з досліджуваної проблеми можуть слугувати корисним теоретичним підґрунтям для пришвидшення впровадження подібних методів вивчення мови та підвищення мотивації учнів відвідувати уроки української мови і літератури, зокрема у старших класах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інтерактивне навчання на уроках української мови та літератури: навч.-метод. посіб. упоряд. К. Ю. Голобородько, Н. П. Ткаченко. Харків: Основа, 2017. 173, [1] с.
2. Котенко О. В. Методика навчання іноземних мов у початковій школі: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. [та ін.]. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 356 с.
3. Коган С. Інтерактивне навчання на уроках української мови та літератури. *Школа*. 2019. № 2. С. 52-54.
4. Кремень В. Інноваційність і освіта. *Позакласний час*. 2009. № 11-12. С. 36-38.
5. Go-A – пісні, біографія – Українські пісні. – URL: <https://www.pisni.org.ua/persons/3117.html>

Bilyk K. Theoretical foundations of studying language means in Ukrainian language lessons based on the material of songs of modern groups.

The article examines the work on the use of innovative approaches to the study of the figurative language of the Ukrainian language, presents a classification of innovative pedagogical technologies and defines their place in the context of the educational process, as well as methods of using modern songs. to teach figurative linguistic means in the lessons of the Ukrainian language.

Key words: *language image, song, innovation, lexical material.*

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНО-МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ СУЧАСНОГО ЕКОНОМІСТА

У статті розглянуті базові концепти професійно-мовної картини економіста, здійснено виокремлення ключових концептів, які утворюють поняття ECONOMIST в англійській мові, визначено професійно-значущі концепти та низку периферійних концептів, які формують їхній зміст. На основі виявленого концептуального змісту професійно-мовної картини світу економіста, побудовано її концептуальну модель, яка втілюється в сучасному канадійському дискурсі.

Ключові слова: картина світу, професійно-мовна картина світу, економіст, дефініція, сфери діяльності, концепт, концептуальна модель.

Постановка проблеми. Однією з характерних ознак професійно-мовної картини світу є наявність імен концептів, які складають зміст цієї картини світу. Відтак, можливою є побудова концептуальної моделі професійно-мовної картини світу економіста на основі сучасного канадійського дискурсу.

Мета. Провести аналіз концептів професійно-мовної картини економіста за базовими словниками та в сучасному канадійському дискурсі. На основі результатів дослідження побудувати концептуальну модель професійно-мовної картини світу економіста.

Аналіз актуальних досліджень. Концепт є однією з ключових одиниць картини світу. Передусім, доцільно виокремити базові концепти професійно-мовної картини світу економіста. Для цього, необхідно звернутися до словникового визначення поняття ECONOMIST. У статті розглянуто це поняття за наступними словниками: Cambridge Dictionary [1], Merriam-Webster Dictionary [2], Oxford Advanced Learner's Dictionary [3], Longman Dictionary [4] та за даними Урядових порталів Government of Canada [5].

Відповідно до словника «Cambridge Dictionary», лексема «economist» має таке тлумачення: «1) a person who studies or has a special knowledge of economics; 2) someone whose work is to study the way in which economies work, or who studies developments within a particular economy» [1, Cambridge Dictionary].

Словник «Merriam-Webster Dictionary» визначає лексему «economist» як: «1) one who practices economy; 2) a specialist in economics» [2, Merriam-Webster Dictionary]. Відповідно до «Oxford Advanced Learner's Dictionary», «economist» – це «a person who studies or writes about economics» [3, Oxford Advanced Learner's Dictionary]. У «Longman Dictionary» дається таке

визначення поняття «economist»: «someone who studies the way in which money and goods are produced and used and the systems of business and trade» [4, Longman Dictionary].

Всі словникові дефініції мають спільні аспекти, які дозволяють виокремити ключові концепти, які утворюють поняття ECONOMIST в англійській мові. Передусім, економіст – це особа (*a person, someone*), а також це спеціаліст (*a specialist*) у певній галузі (економіці). Відтак, одним із ключових компонентів концептуальної моделі картини світу економіста є його ідентифікація як спеціаліста у економічній галузі (SPECIALIST). «Cambridge Dictionary» трактує лексему «specialist» як «1) someone who has a lot of experience, knowledge, or skill in a particular subject; 2) someone who limits his or her studying or work to a particular area of knowledge, and who is an expert in that area» [1, Cambridge Dictionary].

Відтак, спеціаліст – це людина, яка працює у певній галузі та має цілий набір спеціальних знань (KNOWLEDGE), навичок (SKILL) та має певний професійний досвід (EXPERIENCE). Спеціаліст – це або людина, яка здобуває знання (STUDY), або ж яка працює у відповідній галузі (WORK). Загалом, асоціативне поле понять SPECIALIST та ECONOMIST обертається навколо концептів «JOB» та «PROFESSION».

Виклад основного матеріалу. Узагальнюючим концептом, у рамках якого розкривається зміст професійно-мовної картини світу економіста є концепт «PROFESSION». Економіст – це професія, і як будь-яка інша професія, робота економіста включає у себе певні вимоги до людини – наявність відповідних знань та навичок, а також певні обов'язки, сферу діяльності тощо. Для виявлення цих змістовних елементів концептосфери професійної картини світу економіста у сучасному канадському дискурсі, звернемося до опису професії економіста на веб-сайті уряду Канади [5, Government of Canada].

Аналіз даних щодо професії економіста у системі банку професій (Job Bank) показав, що діяльність економіста розгортається у системі таких сфер діяльності, як «ECONOMICS», «FINANCE», «BUSINESS». Кожен із цих професійно-значущих концептів включає у себе низку периферійних концептів, які формують їхній зміст. Це, наприклад, такі підконцепти, як «TRADE», «BANKING», «FISCAL POLICY», «MONETARY POLICY», «INVESTMENTS», «TAXES» та інше.

Відповідно до опису професії економіста у маркетплейсі, його основними видами діяльності є: «conduct research, monitor data, analyze

information and prepare reports and plans to resolve economic and business problems and develop models to analyze, explain and forecast economic behaviour and patterns» [5, Government of Canada]. Виходячи з цього, до концептуальної моделі професійної картини світу ми відносимо і такі поняття, як «ANALYSIS», «DATA», «MONITORING», «RESEARCH», «PLANNING», «FORECAST» та ін. Ці види діяльності та поняття складають базис професійної діяльності економіста, є його основними навичками, як професіонала.

Аналіз вимог до професії економіста у контексті канадійського маркетплейсу також дозволяє виокремити такі концепти у концептуальній моделі професійно-мовної картини світу сучасного економіста, як «MANAGEMENT», «MATHEMATICS», «STATISTICS», «COMMUNICATION», «ADVISING», «CONSULTING» та ін. Всі ці концепти розкривають такі сторони діяльності економіста, як сфера, у якій він працює, його знання та навички, види діяльності, якими має володіти економіст.

Відтак, професійна картина світу економіста включає у себе як концепти, пов'язані з економічною сферою загалом, її галузями та напрямками знань, так і вузькоспецифічні концепти, які стосуються власне діяльності самого економіста як спеціаліста та працівника. Окрім того, професійна картина світу економіста включає у себе й концепти, що стосуються роботи економіста як професійної діяльності, репрезентують її представленість на ринку праці. Це такі концепти, як «CAREER», «WAGE», «PROSPECTS», «REQUIREMENTS» тощо.

На основі розглянутого концептуального змісту професійно-мовної картини світу економіста, побудуємо її концептуальну модель, у якій концепти розташовуються у залежності від їх більш загального, або навпаки більш вузького значення у контексті репрезентації професійної картини світу спеціаліста-економіста (рис.1).

Розроблена модель включає у себе три шари концептів. Перший (зовнішній) шар – це «ECONOMICS», який відображає загальну сферу діяльності економіста як фахівця – це окрема галузь знань та сфера діяльності, яка об'єднує різні напрямки («FINANCE», «BUSINESS», «TRADE», «BANKING», «FISCAL POLICY», «MONETARY POLICY», «INVESTMENTS», «TAXES»).

Другий шар концептуальної моделі – це «KNOWLEDGE & SKILLS», який об'єднує у собі практичні вміння, навички та види діяльності економіста. Ця група концептів вужча за попередню, периферійну, однак ширша за

ядерну групу концептів, адже знання та навички, якими послуговується економіст, не є вузькоспецифічними – вони можуть використовуватися й представниками інших професій також. Ця зона концептуальної моделі включає до свого змісту такі концепти: «ANALYSIS», «DATA», «MONITORING», «RESEARCH», «PLANNING», «FORECAST», «MANAGEMENT», «MATHEMATICS», «STATISTICS», «COMMUNICATION», «ADVISING», «CONSULTING».

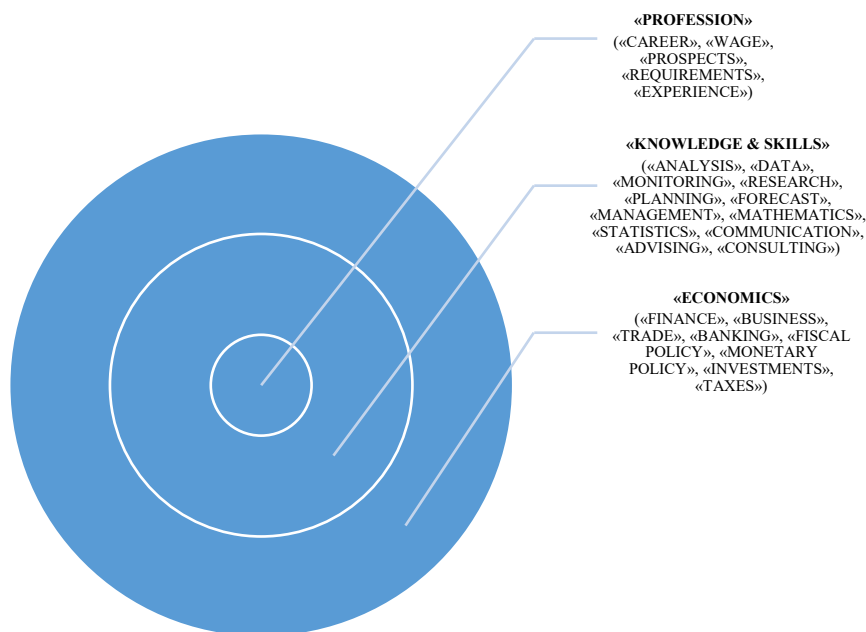


Рис. 1. Концептуальна модель професійно-мовної картини світу економіста

Нарешті, ядерною зоною концептуальної моделі є група концептів, об'єднаних концептом «PROFESSION». До його складу відносимо концепти «CAREER», «WAGE», «PROSPECTS», «REQUIREMENTS», «EXPERIENCE», які мають вузькоспецифічний зміст та стосуються саме професії економіста на ринку професій.

Висновки. На основі проведеного аналізу концептуального змісту професійно-мовної картини світу економіста, побудовано концептуальну модель, у якій концепти розташовуються у залежності від їх більш загального, або навпаки більш вузького значення у контексті репрезентації професійної картини світу спеціаліста-економіста в сучасному канадійському дискурсі. Розроблена модель включає у себе три шари концептів. Перший (зовнішній) шар – це «ECONOMICS», другий шар концептуальної моделі – це «KNOWLEDGE & SKILLS» та ядерною зоною концептуальної моделі є група концептів, об'єднаних концептом

«PROFESSION». За допомогою запропонованої концептуальної моделі вдалось виокремити базові концепти професійно-мовної картини світу економіста, представлені в сучасному канадському дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Cambridge Dictionary. – URL: <https://dictionary.cambridge.org/>
2. Merriam-Webster Dictionary. – URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/>
3. Oxford Advanced Learner's Dictionary. – URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/economist>
4. Longman Dictionary. – URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/economist>
5. Government of Canada. Economist in Canada. – URL: <https://www.jobbank.gc.ca/marketreport/skills/15992/ca>

Vovchok S. Conceptual model of the professional-language picture of the world of the modern economist.

The article considers the basic concepts of the professional-language picture of the economist, identifies the key concepts that form the concept of ECONOMIST in English, identifies professionally significant concepts and a number of peripheral concepts that shape their content. On the basis of the considered conceptual content of the professional-language picture of the world of the economist, represented in the contemporary Canadian discourse, its conceptual model is constructed.

Key words: picture of the world, professional-language picture of the world, economist, definition, spheres of activity, concept, conceptual model.

А. А. Воронова

Науковий керівник – проф. О. М. Семенов

АНАЛІЗ РОБОЧОЇ ПРОГРАМИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (РІВЕНЬ СТАНДАРТУ) В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ІНФОМЕДІЙНИХ УМІНЬ УЧНІВ 10 КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті проаналізовано робочу програму з української мови в контексті формування інфомедійних умінь учнів 10 класів на уроках української мови, детально розглянуто усі розділи на наявність видів роботи, що формують інфомедійні уміння в учнів, виявлено значущість критичного мислення, візуалізації, соціальної толерантності та медіатексту, що формують інфомедійну грамотність учнів 10 класів.

Ключові слова: медіаграмотність, інфомедійна грамотність, компетентність, уміння, інфомедійні уміння, критичне мислення, візуалізація, соціальна толерантність, медіатекст, робоча програма.

Постановка проблеми. Українська мова є найважливішим предметом у школі, що розвиває та соціалізує учнів як десятого, так й інших класів. Вивчення української мови сприяє розвитку вмінь та навичок, що допомагають учням реалізувати себе, бути гідним представником своєї нації, країни та її традицій. Тому наявність видів роботи, методів та засобів навчання, що формують інфомедійні уміння в учнів, є дуже важливою складовою робочої програми з української мови для учнів 10 класів.

Аналіз актуальних досліджень. Медіаграмотність та значущість інфомедійних умінь в освітньому процесі, види роботи і методи навчання, що сприяють формуванню інфомедійних умінь в учнів 10 класів на уроках української мови вивчають багато науковців, серед них М. Г. Яцимірська [5], С. О. Терно [4], О. М. Семенов та ін.

Мета статті полягає в аналізі робочої програми з української мови (рівень стандарту) для учнів 10 класів на наявність видів роботи, методів, засобів та форм навчання, що сприяють розвитку інфомедійних умінь в учнів 10 класів.

Виклад основного матеріалу. Робоча програма навчальної дисципліни є нормативним документом, що розробляється для кожної навчальної дисципліни (освітнього компонента) на основі освітньої програми [1, с. 2].

Програма з української мови для учнів 10 класів побудована з урахуванням таких підходів, компетентісний, особистісно орієнтований і діяльнісний підходи, що розвиває підлітків та дає змогу соціалізуватися в сучасному суспільстві. Ці підходи допомагають учням 10 класів ідентифікувати себе як особистість, а також розвивають почуття патріотизму та гордості за свою націю. На уроці української мови 10-класники здобувають не тільки знання, а також отримують неабиякий досвід та проходять процес соціалізації.

Метою вивчення української мови та літератури, мов та літератур відповідних корінних народів і національних меншин є формування комунікативної, читацької та інших ключових компетентностей [3].

Згідно з 10 статтею «Про авторське право та суміжні права», видані органами державної влади в межах їх повноважень офіційні документи політичного, законодавчого, адміністративного характеру (закони, укази, постанови, судові рішення, державні стандарти тощо). Тобто, робоча програма з української мови не є об'єктом авторського права [2].

За робочою програмою з української мови у 10 класі підлітки розвивають свою мовну компетентність, систематизовано з певною метою працюють на уроці, працюють над словниковим запасом, працюють над специфікою жанрів та стилів мовлення, вільно можуть комунікувати з однокласниками та вчителем, легко вирішують проблеми та задачі, що виникають на їхньому шляху. Також 10-класники добре засвоюють теоретичні питання, а також сумлінно працюють над практичними завданнями, добре пропрацьовують навички мовленнєвої культури.

Учні 10 класів вміло опановують різні види та способи діяльності в освітньому процесі та оволодівають усіма головними компетентностями.

У 10 класі методом застосування інфомедійних форм навчання детально пропрацьовується усне мовлення та письмо, а саме складні випадки на письмі й труднощі в говорінні. Учні 10 класів узагальнюють та систематизують попередній матеріал, вивчений протягом попередніх 9 років. Також 10-класники виховуються патріотично та усвідомлюють значущість культурної спадщини рідного краю.

Підлітки, що навчаються в 10 класі, за робочою програмою на уроках української мови, досить часто працюють з медіатекстом. Медіатекст – це усний чи писемний твір масовоінформаційної діяльності та масової комунікації [5, с. 149]. Медіатекст може бути застосовано на уроках різних типів, що посприяє досягання багатьох цілей уроку. На уроці української мови медіатекст допомагає пропрацювати інтонацію під час читання, покращити словниковий запас учнів, допомагає правильно визначати тему, ідею та головну думку, дає можливість ознайомитися з жанровою та стилістичною специфіками. При роботі з медіатекстом в учнів 10 класів є можливість працювати в парі або групі з кимось, налагоджувати контакт з однолітками, а також у них є можливість попрацювати індивідуально та показати свою самостійність. 10-класники мають змогу аналізувати, порівнювати, зіставляти та синтезувати медіатекст. Завдяки інтеграції інфомедійної грамотності в урок української мови, підлітки навчаються відрізнити фейк та пропаганду від правдивих фактів (наприклад, методом фактчекінгу), вони мають можливість поділитися власним досвідом, аналізувати поведінку оточуючих, коментувати відповіді однокласників, висловити власну думку та відстояти її; більш глибоко вивчати історію та компетентно застосовувати афоризми, цитати і прислів'я у медіатексті.

Робоча програма у контексті формування інфомедійних умінь в учнів сприяє соціалізації, спонукає самостійно вирішувати власні проблеми та бути відповідальним. До того ж, учні розвивають свій раціоналізм та лідерські якості, що є важливим для сучасної людини та допомагає у подальшому дорослому житті.

10-класники є компетентними ораторами, бо за робочою програмою у них виділено час на уроки-круглий стіл або просто дискусії, під час яких підлітки виражають свої точки зору, ввічливо коментують однокласників, борються зі страхом публіки, шукають аргументи, говорять переконливо і влучно та розвивають одне із найважливіших інфомедійних умінь – критичне

мислення. Основне призначення критичного мислення – розвиток і застосування ідей [4, с. 22].

Робоча програма з української мови для учнів 10 класів містить значну кількість видів роботи, що формують інфомедійні уміння в учнів.

У розділі «Вступ» учні 10 класів вивчають лексикографію, словники, їх типи та функції. 10-класники можуть редагувати та досліджувати медіатексти на тему «Лексикографія», здійснюють пошук детальної додаткової інформації щодо словників та їх характеристики, дискутують щодо значущості словника в житті людини, проявляючи соціальну толерантність, готують проєкти до теми «Лексикографія», коментують їх та розвивають уміння візуалізації.

У розділах «Поняття норми в сучасній українській літературній мові» та «Лексична норма» підлітки досліджують нормативне та ненормативне мовлення, лексичну помилку і фразеологічну синонімію та антонімію. Використовуючи навчальні відео, презентації, фільми та медіатексти, учні 10 класів мають можливість укласти свій словник для розділу «Лексична норма», проявляючи соціальну толерантність, вони можуть подискутувати з однокласниками на теми щодо руйнівних слів в лексиці, запозичень слів з інших мов та значущості Інтернету в житті особистості; підлітки, розвиваючи своє критичне мислення, готують різного формату повідомлення щодо великої сили слова, лексичної норми. Також учні 10 класів готують проєкти про лексичне значення слів, використовуючи методи візуалізації.

10-класники формують свої інфомедійні уміння під час вивчення розділу «Орфоепічна норма», дискутуючи на тему «Український наголос», де вони проявляють свою соціальну толерантність, і підготовлюючи повідомлення щодо значущості наголосу в слові, де вони розвивають критичне мислення.

Вивчаючи розділ «Орфографічна норма», учні 10 класів редагують та коментують медіатексти, дотримуючись правил орфографії. 10-класники створюють проєкти щодо кращого запам'ятовування орфографічних норм, які складно піддаються з першого разу. Таким чином, учні пропрацьовують уміння візуалізації. Звісно, підлітки готують повідомлення зі складними орфограмами, після чого коментують свій виступ та дискутують з однокласниками, розвиваючи критичне мислення. А також вони не забувають про соціальну толерантність, тому не перетворюють дискусію на полеміку.

Учні розвивають свою інфомедійну грамотність під час вивчення теми «Морфологічна норма» шляхом коментування медіатексту, новин та відеоблогів щодо морфологічних особливостей іменника (рід, число, відмінки, відміна). 10-класники розвивають своє критичне мислення, готуючи доповіді різних варіацій та спираючись на знання морфологічних норм.

Якщо розглядати мовленнєву змістову лінію уроку української мови за робочою програмою з боку практичної риторики, то підлітки досить успішно можуть розвивати свої інфомедійні уміння, моделюючи ситуації, готуючи власні виступи та проекти, добираючи влучні аргументи для свого виступу, відстоюючи власні думки, аналізуючи та коментуючи виступи своїх однокласників та оцінюючи свій виступ і виступи однолітків. Таким чином, після даних видів роботи, які розвивають критичне мислення, соціальну толерантність та візуалізацію, утворюється гармонічний синтез, що сприяє формуванню інфомедійних умінь 10-класників.

Висновки. Отже, робоча програма з української мови (рівень стандарту) для 10 класів має достатньо велику кількість видів роботи з різними методами та засобами навчання, що сприяють формуванню інфомедійних умінь учнів та їх медіаграмотності. Тобто, робоча програма дає можливість 10-класниками компетентно володіти уміннями критичного мислення, візуалізації, проявляти соціальну толерантність та досить змістовно аналізувати і коментувати різноманітні медіатексти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Положення про робочу програму навчальної дисципліни. Рівненський державний гуманітарний університет. 2019. 12 с. – URL: http://rshu.edu.ua/images/nmr/pol_rob_prog_navch_disc_2019.pdf
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 року, № 3792-XII. 1993. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>
3. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти: постанова від 21 лютого 2018 р. № 87. Київ. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>
4. Терно С. О. Теорія розвитку критичного мислення (на прикладі навчання історії): [посібник для вчителя]. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. 105 с.
5. Яцимірська М. Г. Культура фахової мови журналіста. Львів: ПАІС, 2004. 332 с.

Voronova A. Analysis of the work program on the Ukrainian language (standard level) in the context of formation of infomedia skills of 10th grade students in Ukrainian lessons.

The article analyzes the work program on the Ukrainian language in the context of forming infomedia skills of 10th grade students in Ukrainian language lessons, examines in detail all sections on the availability of types of work that form infomedia skills in students, reveals the importance of critical thinking, visualization, social tolerance and media text. form infomedia literacy of 10th grade students.

Key words: media literacy, infomedia literacy, competence, skills, infomedia skills, critical thinking, visualization, social tolerance, media text, work program.

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ЩАСТЯ» В АНГЛОМОВНІЙ ФРАЗЕОЛОГІЧНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

У статті розглянуто вербалізацію концепту «Щастя» в англomовній фразеологічній картині світу, проведено аналіз даних термінів та виявлено основні характеристики мовної та фразеологічної картини світу. В даній роботі наведені приклади з художньої літератури, приказки та прислів'я. Подано приклади для порівняння концепту «Щастя» в англійській та українській мовах.

Ключові слова: концепт, фразеологія, картина світу, фразеологічна картина світу, фразеологічні одиниці, вербалізація, концепт «Щастя».

Постановка проблеми: Порівняти фразеологічний концепт «Щастя» в англо- та україномовній фразеологічній картині, розкрити сутність мовної та фразеологічної картини світу. Виявити та дати характеристику поняттю концепт та «щастя» в порівнянні між різними культурами.

Мета: Здійснити аналіз вказаних ключових назв, та виявити особливості концепту «Щастя» в англomовній фразеологічній картині світу.

Аналіз актуальних досліджень: Питання концепту та фразеологічної картини світу в англійській та інших мовах вивчали та аналізували багато вчених. Вперше таке поняття як «фразеологічна картина світу» було введено Д. О. Добровольським. Поняття взаємозв'язку мови та культури досліджувалось багатьма вченими. Серед них були – В. фон Гумбольдт, Е. Сепір, Г. Штейнталь та багато інших. Провідні вітчизняні лінгвісти, які аналізували дану проблему - це Денисенко С. Н., Савченко Л. В. та Н. Ф. Венжинович. Відомий вчений С. А. Аскольдів вивчав особливості та характеристику концепту.

Виклад основного матеріалу: На даний час багато хто з вчених говорить, що вивчення культури мови не стоїть на місці, воно постійно розвивається і вдосконалюється. Саме тому найбільш розвивається та досліджується мовознавство. Сучасне мовознавство відрізняється значним впливом на розвиток мови, а також когнітивним способом для її вивчення.

В багатьох сучасних лінгвістичних працях фразеологічна картина світу розглядається як складова загальної мовної картини світу. Її фрагменти транслюються з концептуальної в мовну картину світу за допомогою фразеологічних засобів певної мови [1].

Якщо ми звернемося за допомогою до словників, то зрозуміємо, що концепт – це формулювання, загальне поняття, думка, вигадка, фантазія [6].

Концепт виконує функцію замітника. Концепт – це процес який замінює думки та невизначні предмети одного й того ж роду [1].

Для того щоб ми могли відрізнити поняття та давати їм певну характеристику, нам потрібно їх досліджувати та вивчати. Мовознавство вважається наукою, яка найбільш поширена, та має багато різних теми для обговорення та вивчення.

Один з головних принципів вивчення концептів полягає в здатності описувати їх в конкретних явищах. Фразеологічна картина світу може передаватися через різні поняття. Саме тому на прикладі концепту "Щастя" ми розберемо його вплив на картину світу [2].

Об'єктом для дослідження частіше за все стають твори з художньої літератури, прислів'я, приказки, вислови та ідіоми. Для детального розбору ми візьмемо декілька приказок, прислів'їв та прикладів з творів. Порівнюючи англійську та українську мови, ми зможемо більш детально розібрати вербалізацію концепту «Щастя».

Якщо ми розглянемо фразеологічні одиниці як різні семіотичні сутності у межах фразеологічної картини світу, то ми зрозуміємо, що вони віддзеркалюють у своєму значенні довгий процес розвитку культури, фіксують і передають від покоління до покоління культурні настанови, стереотипи та еталони [3].

Перш за все щастя "happiness" – це загальне поняття, але кожна людина розуміє його по-своєму. Happiness, з англійської мови – the feeling of being happy. В українській мові щастя – це стан цілковитого задоволення життям, відчуття глибокого вдоволення й безмежної радості [7].

Автор книги "1000 reasons to be happy" Девід Бейрд, виділяє 8 категорій, які відповідають за щастя: 1) work and creativity; 2) food and familiar places; 3) my world; 4) enjoying the good times; 5) travel and the wider world; 6) family and friends; 7) happiness among others; 8) the joy of nature.

За допомогою таких категорій він хоче вказати на те, що щастя може бути різним і залежить від багатьох чинників. Тому фразеологічний концепт «Щастя» уособлюється в різних речах, таких як – work, food, enjoying the good times, family і тому подібне. В англійській мові є прислів'я, приказки та ідіоми, які пов'язані з фразеологічним концептом «Щастя». Зверніть на них увагу:

On cloud nine; tickled pink; over the moon; happy as a clam; buzzing; having a whale of a time.

All in good time; a good beginning is half the battle; happy is he that is happy in his children; don't worry, be happy; every man is the architect of his own fortunes; he is happy that thinks himself so; happiness is nothing more than good health and a bad memory; happy wife happy life.

Фразеологізм в українській мові – це сукупність зворотів і висловів, розділ мовознавства, що вивчає усталені звороти мови, фразеологізми [8].

Давайте звернемо увагу на приклади концепту «Щастя» в українській мові.

Легко щастя знайти, а згубить його ще легше; Не родись багатий та вродливий, а родись при долі та щасливий. Щастя зіпсує дурня; Всякий свого щастя коваль; Щастя не рибка: вудкою не впіймаєш; Кому щастя, кому два, а кому й немає нічого; Щастя – вільна пташка: де захотіла, там і сіла.

Живи так, щоб люди, зіткнувшись з тобою, посміхнулися, а спілкуючись з тобою, стали трішки щасливіші; Насолоджуватися щастям – найбільше благо, мати можливість давати його іншим – ще більше; Існує тільки один шлях до щастя – перестати турбуватися про речі, які не підвладні нашій волі. Найщасливіша людина та, яка дарує щастя найбільшій кількості людей; Щасливий той, хто щасливий у себе вдома.

Висновки. Отже, якщо ми проаналізуємо вище наведені приклади, то зрозуміємо, що поняття мовна картина світу та фразеологічна картина світу є взаємопов'язаними, оскільки вони є взаємодоповнюючими. У мовній картині світу відображається те, як людина бачить світ та як його сприймає, а в фразеологічній картині ми можемо знайти відображення різних історичних та життєвих умов, протягом яких існувала людина [4].

Сприйняття концепту «Щастя» може бути різним. Так як для багатьох людей щастя може залежати від багатьох причин, які будуть впливати на подальше рішення. Але як ми знаємо, щастя – це стан цілковитого задоволення життям. Саме тому для того, щоб відчувати happiness, людина робить все необхідне і отримує радість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аскольдів-Алексєєв С. А. Концепт і слово. *Нова серія*. Вип. II. Л., 1928. С. 28-44.
2. Воркачев С. Г. Концепт щастя: понятійний і образний компоненти. *Серія літератури і мови*. 2001. Т. 60, № 6. С. 47-58.
3. Гусева А. Е. Статус фразеологической картины мира в общей языковой картине мира. *Наука, образование, общество: проблемы и перспективы развития*: сб. научных трудов по материалам Междунар. научно-практич. конф. 29 марта 2013 года. Тамбов: Изд-во ТРОО «Бизнес-Наука-Общество», 2013. Часть 1. С. 39-43.
4. Фаткуллина Ф. Г. Языковая картина мира как способ концептуализации действительности. *Вестник БашГУ*. 2011. Т. 16. № 3(1). С. 1002-1004.
5. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. Київ: Наукова думка, 1973. 280 с.
6. <http://sum.in.ua/s/koncept>

7. <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/happiness>

8. <https://slovnyk.ua/index.php?sword=%D1%84%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B5%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F>

Ganichenko L. Verbalization of the concept of "happiness" in the English phraseological picture of the world.

The article considers the verbalization of the concept of "happiness" in the English phraseological picture of the world, analyzes the term data, and identifies the main characteristics of the linguistic and phraseological picture of the world. The work presents examples from fiction, proverbs and sayings. Examples are given for a comparable concept of happiness in English in Ukrainian.

Key words: concept, phraseology, picture of the world, phraseological picture of the world, phraseological units, verbalization, concept of "happiness", happiness.

І. С. Горбатенко

Науковий керівник – доц. О. М. Рудь

ПОЕТИЧНА МОВА ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті проаналізовано різні підходи дослідників до вивчення поетичної мови. Узагальнено думки вчених у різних наукових галузях, зокрема у філософії, психології, літературознавстві, мовознавстві, від найдавніших часів до сьогодення. Розглянуто особливості потрактування поняття «поетична мова» у сучасній лінгвістичній літературі.

Ключові слова: поетична мова, художній текст, лірика, лінгвістичні дослідження, поетична творчість, лінгвістичний аналіз.

Постановка проблеми. З давніх-давен поетичний текст привертає увагу дослідників, оскільки є складною багаторівневою системою з погляду фонетичних особливостей, лексичного та семантичного наповнення, структурної організації віршорядків, індивідуального стилю автора, ейдології (вивчення та аналіз образів, символів, міфів), вживання художніх засобів та стилістичних фігур.

Мета дослідження полягає в аналізі різних підходів до вивчення поетичної мови в науковій літературі.

Аналіз актуальних досліджень. Різноманітність поглядів щодо вивчення поетичної мови зумовлює широке коло наукових досліджень у різних наукових галузях: риторика (Вергілій, Цицерон), філософія (Арістотель, Р. Барт, М. Бахтін, Н. Буало, Г.-Г. Гадамер, У. Еко, В. Руднєв), психологія (Л. Виготський, А. ван Дейк, В. Пищальникова, К. Станіславський, З. Фройд), літературознавство (Є. Адельгейм, А. Бєлий, О. Білецький, Ш. Бодлер, Б. Бойчук, Б. Ейхенбаум, В. Жирмунський,

Я. Мукаржовський, Ю. Тинянов, А. Ткаченко, І. Франко, О. Чичерін), лінгвістика (М. Алефіренко, Р. Будагов, Л. Булаховський, В. Виноградов, Г. Винокур, І. Гальперін, Л. Гливінська, Л. Єльмслев, В. Кожин, О. Лосєв, Д. Овсянко-Куликовський, О. Пешковський, М. Пилинський, О. Потебня, В. Русанівський, Ф. де Соссюр, Л. Тимофєєв, В. Хлебніков, Л. Щерба, Р. Якобсон), лінгвопоетика (С. Єрмоленко, Л. Кравець, Л. Мацько, А. Мойсієнко, Л. Пустовіт, О. Сидоренко, Н. Сологуб, Л. Ставицька).

Виклад основного матеріалу. Давньогрецький філософ Арістотель у праці «Поетика» визначив причини появи поезії через наслідування предметів та явищ навколишнього світу: «...поезію породили взагалі дві причини, і до того ж, цілком природні. По-перше, людям з дитинства властиво наслідувати, – тим вони від інших живих істот і відрізняються, що дуже здатні до наслідування, завдяки якому вони і набувають перших знань. По-друге, всі відчують у наслідуванні приємність» [2, с. 42-43]. Мислитель обґрунтував закономірності та принципи побудови художньої мови, звернув увагу на взаємозв'язок автора та читача.

Французький теоретик класицизму Н. Буало у трактаті «Мистецтво поетичне» розмірковує про зміст поетичного твору, його ритміку, визначає ідейні засади, дає настанови авторам, щоб кожне слово набувало таємничого сенсу, привертало увагу та зацікавлювало читача: «Бувають автори, що їхні думки тьмяні / В густому плавають, імлистому тумані, / Аж сонцем розуму його не розігнать. / Ви вчіться мислити, тоді уже писать» [4, с. 91]. Автор переконаний: для того, щоб створити справді вартісний поетичний продукт, потрібно бути розумною, далекоглядною особистістю, яка може бачити не лише на поверхні, а й глибше, бачити глибинну сутність прихованого сенсу предмети чи явища навколишнього світу. Ще однією важливою порадою теоретика є навернення читача до роздумів: «Вмів Персій, хоч не раз тяжкий для читачів, / Думок багато дать, сказавши мало слів» [4, с. 85]. Зауважимо, Персій прославився майстерністю написання сатир, але «свої думки він висловлює у досить складній і часом малозрозумілій формі». У той же час, як зауважують В. Пащенко, Н. Пащенко, «...покоління, прощаючи йому малозрозумілі «прикраси» й мовні звороти, цінували Персія [давньоримського поета] за прагнення пізнати високу істину, за проповідь моральності й чистоти людських відносин» [16, с. 691]. Таким чином, Н. Буало через розгляд образу Персія намагається розкрити, висловити свої вимоги до поетичних текстів: істинність, моральність, чистота.

Видатний психоаналітик З. Фройд у статті «Поет і фантазування» розмірковуючи про творчий процес поета, зазначає: «Поет <...> витворює світ фантазії, який сприймає дуже серйозно, тобто він, поет, переповнений дуже багатьма почуттями, які у той же час він рідко відділяє від дійсності» [1, с. 85]. З. Фройд переконаний, що «найінтимнішою таємницею» поета є уміння донести до читача власні думки, переживання, емоції, уміння дарувати велику насолоду [1, с. 90]. Науковець уважав, що віршотворення – сокровенний процес, який проходить декілька стадій на шляху появи остаточного варіанта тексту.

І. Франко вважав, що поетична мова – це спосіб висловлення наших думок, зображення світу таким, який «нам показують його наші змисли», це індивідуально-авторське світобачення [23, с. 116]. Окрім того, митець зауважував, що для того, щоб точно описати свої думки на папері, треба фізично і внутрішньо «пережити якнайповніше і найінтенсивніше» ту подію чи почуття, які поет буде описувати, а вже потім працювати над формою поетичного твору. «Поезія є продуктом душевних функцій», що опирається переважно на внутрішні відчуття та переживання, – наголошував І. Франко.

А. Ткаченко у праці «Мистецтво слова» стверджує, що художня мова «вдається до нових і нових зусиль ословити, передати невимовне, поділитися з іншими солодкою мукою осягнення світу, себе, інших...» [18, с. 71]. Дійсно, передати «невимовне» за допомогою слова складно, оскільки варто врахувати різноманітність світоглядів та особливості сприймання поезії читацькою аудиторією. Дослідник наводить твердження, що лірика завжди є «суб'єктивованою», оскільки вона є виразником авторського світогляду, тож читач має змогу поверхнево зануритися в авторський потік свідомості, інтерпретувати викликані в уяві образи, символи через призму власного психотипу.

У сучасному мовознавстві намітилися три напрями вивчення поетичної мови. Як наголошує С. Єрмоленко, поетична мова розглядається з погляду лінгвопоетики та стилістики, історії української літературної мови та історико-літературного погляду [8, с. 324].

В. Кожинів зацентровує увагу на тому, що поезія – це «унікальний, незмінний інструмент перетворення слова на мистецтво» [6, с. 92]. Художній текст передає не лише красу того чи іншого слова, а й викликає в уяві читача певний образ-символ, розширює його категоріальний апарат,

надихає на естетичне сприймання дійсності, змушує стежити за творчим потоком свідомості автора, співпереживаючи разом з ним.

У сучасній довідковій літературі поетична мова розглядається, як: 1) мова віршованої поезії, або віршована мова (у протиставленні поняттю «мова прози»); 2) мова художньої літератури з її визначальною естетичною функцією; 3) система мовно-виражальних засобів, орієнтованих на досягнення ефекту високого стилю, незвичного для буденного спілкування [10, с. 131; 19, с. 462].

В. Виноградов, Р. Будагов, Г. Винокур, Л. Мацько, М. Пилинський, В. Русанівський поетичну мову розглядають як «джерело формування і критерій становлення літературної мови та літературної норми» [17, с. 53]. Зокрема Р. Будагов зауважує, що мова художньої літератури «має не тільки комунікативні, а й естетичні цілі. Вона широко використовує різні стилі. З цього погляду це система більш вільна, ніж літературна мова» [5, с. 78]. Л. Мацько вважає, що стиль художньої літератури є «серцевиною стилістичної системи національної мови», він взаємодіє з іншими стилями мови і впливає на їх формування і розвиток [15, с. 243]. На цьому ж наголошує С. Єрмоленко, яка зазначає, що «художні тексти визнаються одним із важливих критеріїв становлення літературної мови» [19, с. 463].

Поетична мова, зауважує С. Єрмоленко, навіть розмовній лексиці надає естетичного звучання, є активним джерелом творення okazіоналізмів, формує лексикографічний склад поетизмів, збагачує сучасну українську літературну мову емоційно-експресивними словами. Крім того, у поетичному творі можуть бути використані сполучення непоєднаних лексем у розмовному мовленні з метою створення підсилювального ефекту, експресії, передачі внутрішнього стану ліричного героя та світу, який його оточує, оскільки читач сприймає поезію завдяки власним індивідуальним перцептивним особливостям [19, с. 463].

Сучасні лінгвісти розглядають поетичну мову різноаспектно. Зокрема Л. Мацько, аналізуючи поетичну мову Т. Шевченка, виявляє риси мовної особистості митця, описує «джерела мовнокультурних інтересів пророка», акцентує на винятковій ролі Кобзаря у розвитку сучасної української літературної мови [13, с. 11]. Поетичну мову Лесі Українки науковець досліджує з погляду стилістики, розмірковує над соціокультурними умовами творчості, розглядає лексеми на позначення образів ліричних героїв, роздумує над різно-видами мовної стилістики жанрів поетичного слова Дочки Прометея [14, с. 135]. У статті «Мовна особистість

Андрія Малишка як лінгвокультурологічний феномен національного виховання у світлі лінгвофілософії» Л. Мацько аналізує мовну особистість А. Малишка, визначає джерела поетичної мови, зауважує, що поетична мова митця «наскрізно тропеїчна», містить образи глибокої «сислової концентрації» [12, с. 146].

Ю. Бобрикова в науковій праці «Поетична культура ранньої лірики Олександра Олеся» описує художню мову Олександра Олеся періоду ранньої творчості, акцентує на вживанні поетом експресивно-емоційної лексики, старослов'янізмів, архаїзмів, історизмів та діалектизмів у віршових текстах. Дослідниця акцентує увагу на використанні поетом символів та емблемів-знаків, за допомогою яких утворюються багатопланові метафоричні образи [3, с. 20].

«Феномен позачасовості», багатство фразеологічних одиниць, талановите поєднання книжної та розмовно-побутової лексики у поезії Л. Костенко досліджує С. Єрмоленко, детально розмірковуючи над асоціативними образами лексеми «час» [7, с. 8]. У статті «Фоностилістичні засоби в поезії Ігоря Римарука» мовознавець описує звукову організацію віршів поета, зауважує про інтонаційний малюнок та мелодику віршорядків, акцентує на гармонійному поєднанні фонетичної, лексичної та граматичної структури поезії митця [11, с.38]. С. Ярмоленко подає аналіз вивчення мови поезії Т. Шевченка зі структурно-типологічного, нормативно-історичного, мовно-естетичного та лінгво-когнітивного поглядів. Науковець наголошує на лінгвокогнітивному методі аналізу поетичних рядків Кобзаря, за допомогою якого є змога детальніше розкрити тематику і мотиви поезії [9, с. 57].

Л. Фоміна у статті «Поезія Юрія Липи та Миколи Вінграновського: національна іманентність тексту» досліджує особливості національних вимірів буття крізь призму тексту Ю. Липи та М. Вінграновського, обґрунтовує визначальне для обох митців національне світовідчуття, з'ясовуються типологічні розбіжності та своєрідність використання митцями національного культурного коду, зацентровує увагу на фольклоризмах у поетичних текстах митців слова. Поетичну мову М. Вінграновського дослідниця розглядає глибоко і різноаспектно. Її статті присвячені вивченню флористичної символіки в поетичних текстах М. Вінграновського [22, с. 34], міфологемної мотивації метафор, виявленню авторських моделей метафор [20, с. 175], характеристиці синтаксичної структури поезій М. Вінграновського [21, с. 163].

Висновки. Вивчення поетичної мови бере початок із часів античності. Праці давньогрецьких філософів є підґрунтям для сучасних наукових розвідок у цій галузі. Сьогодні мова поетичних текстів аналізується різноаспектно, її дослідженням займаються філософи, психологи, літературознавці, мовознавці.

Сучасні лінгвісти, беручи до уваги досягнення риторики, психології, філософії, лінгвоперсонології тощо, розглядають поетичну мову як систему мовно-виражальних засобів, за допомогою яких досягається певний стилістичний ефект. Вони аналізують риси мовної особистості поетів, соціокультурні умови творчості, джерела поетичної мови окремого поета, вживання різних видів лексичних одиниць, національне світовідчуття митців слова, застосування лінгвокогнітивного методу при аналізі поетичної творчості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антологія світової літературно-критичної думки 20 ст. / за ред. М. Зубрицької. Львів, 1996. 633 с.
2. Аристотель. Поетика / Пер. Б. Тена; вступ. ст. і коментарі Й. Кобова. Київ: Мистецтво, 1967. 136 с.
3. Бобрикова Ю. В. Поетична культура ранньої лірики Олександра Олеся. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер.: Філологічна. 2010. Вип. 15. С. 19-22.
4. Буало Н. Мистецтво поетичне. Київ, 1967. 136 с.
5. Будагов Р. А. Литературные языки и языковые стили. Москва: Высшая школа, 1967. 172 с.
6. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури. Київ: Либідь, 2005. 460 с.
7. Єрмоленко С. Висока естетика поетичного слова Ліни Костенко. *Культура слова*. 2010. Вип. 73. С. 6-16.
8. Єрмоленко С. Нариси з української словесності: (стилістика та культура мови). Київ: Довіра, 1999. 431 с.
9. Єрмоленко С. Я. Сучасні аспекти дослідження мови Тараса Шевченка. *Одеський лінгвістичний вісник* : зб. наук. праць / [голов. ред. Н. В. Петлюченко]; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Вип. 3. Спец. вип., присвячений 200-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка. Одеса: Гельветика, 2014. С. 57-67.
10. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Либідь, 2001. 224 с.
11. Єрмоленко С. І., Шевчик Г. С. Фоностилістичні засоби в поезії Ігоря Римарука. *Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького. Мова. Свідомість. Концепт*. 2017. С. 36-39.
12. Мацько Л. І. Мовна особистість Андрія Малишка як лінгвокультурологічний феномен національного виховання у світлі лінгвофілософії. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. 2013. Вип. 20. С. 141-146.
13. Мацько Л. І. Мовна особистість Тараса Шевченка як чинник формування національної ідентичності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. 2014. Вип. 50. С. 8-15.
14. Мацько Л., Сидоренко О. Лінгвостилістичний погляд на мовний світ Лесі Українки». *Лінгвостилістичні студії*. Вип. 1, Листопад 2014. С. 135-145.

15. Мацько Л. І. та ін. Стилїстика української мови: Підручник. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
16. Пащенко В. І., Пащенко Н. І. Антична література. Київ: Либідь, 2001. 718 с.
17. Сюта Г. М. Літературна норма vs норма поетична. *Культура слова*. Київ, 2011. Вип. 74. 121 с.
18. Ткаченко А. Мистецтво слова (Вступ до літературознавства): підруч. для студ. вищ. навч. закл. з гуманіт. спец. філологія, журналістика, літературна творчість / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. 2 вид., випр. і доп. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2003. 448 с.
19. Українська мова: енциклопедія / редкол. Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. Київ: Укр. Енцикл., 2000. 752 с.
20. Фоміна Л. Міфологемна мотивація метафор у поезії М. Вінграновського. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету: Історичні науки. Педагогічні науки. Філологічні науки: Збірник наукових праць*. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2008. Вип. 25. С. 175-179.
21. Фоміна Л. Індивідуальний код художньої мови Миколи Вінграновського. *Бахмутський шлях*. 2010. № 1-2. С. 161-164.
22. Фоміна Л. Флористична символіка в художньому світі М. Вінграновського: фольклорна традиція та авторське «Я». *Філологічні трактати*. 2011. Т. 3. № 1. С. 34-40.
23. Франко І. Із секретів поетичної творчості, 1969. 129 с.

Horbatenko I. Poetic language as an object of scientific research.

The article analyzes various approaches to researchers to study poetic language. General view of scientists in various scientific fields, in particular in philosophy, psychology, literary studies, linguistics, from ancient times to the present. The peculiarities of the concept of "poetic language" in modern linguistic literature are considered.

Key words: *poetic language, artistic text, lyrics, linguistic research, poetic creativity, linguistic analysis.*

А. О. Горбатко

Науковий керівник – доц. А. М. Коваленко

**ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ МЕДІЙНОГО ДИСКУРСУ У СУЧАСНИХ
АНГЛОМОВНИХ ЗМІ**

У статті розглянуто особливості медійного дискурсу у лінгвістичній теорії. Подано визначення поняття «дискурс», «медійний дискурс» та зазначено його основні різновиди. Проаналізовано типологічні та структурно-організаційні особливості медійного дискурсу як окремого явища в лінгвістиці.

Ключові слова: *дискурс, дискурсологія, медійний дискурс, медіапростір, типологія медійного дискурсу, класифікація медіа текстів, методи дослідження.*

Постановка проблеми. Останні десятиліття ХХІ століття ознаменувалися тим, що увага лінгвістів перемістилася з менших, простих одиниць дослідження на більші та складніші. Об'єктами наукових досліджень стали цілі дискурси. Через те, що мовлення здійснюється через дискурси, а не речення, фонemi чи морфеми, лінгвістичні дослідження

варто розпочинати з аналізу дискурсу, і з огляду на це слід аналізувати менші одиниці.

На сучасному етапі розвитку мовознавства дискурсологія як нова галузь лінгвістики привертає увагу все більшого числа дослідників дискурсу як лінгвістичного явища, за допомогою якого можна пояснити багато мовних феноменів і закономірностей. Друга половина ХХ століття характеризується підвищеною увагою лінгвістів до вивчення дискурсу (Т. А. Ван Дейк, В. І. Карасик, G. Cook, J. Cutting). Звернення лінгвістів до вивчення дискурсу пов'язане зі змінами, які відбулися у лінгвістичній науці у середині ХХ ст.

Звернувшись до відомого лінгвіста Т.А. ван Дейка і його книги «Text and Context. Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse» [2], ми виявили, що він трактує дискурс зовсім інакше. Автор зазначає, що дискурс може мати певні структури, які, базуючись на звичайних правилах, не можуть з повним правом називатися лінгвістичними, або принаймні не можуть повністю бути пояснені за допомогою лінгвістичної граматики. Поступово поняття «дискурс» набувало велику кількість різних визначень, кожне з яких у тій чи іншій мірі описує зазначену суть явища.

Отже, поняття дискурсу і саме його аналізу є сполучною ланкою для наукових лінгвістичних досліджень, а сучасні відображення про дискурс представляють увесь перебіг лінгвістичної науки [1; с. 3-21].

Вперше термін «дискурс» був використаний американським вченим З. Харрісом у теорії лінгвістики тексту у 1952 році [12]. Останні тенденції глобалізації зумовили виникнення поняття «медійний дискурс», і відразу викликають інтерес до його дослідження [6, с. 63].

Якщо звернутися до тлумачного словника сучасної англійської мови «Oxford Advanced Learner's Dictionary» [13], то можна виявити, що словник тлумачить нове значення дискурсу, яке визначається як використання мови в мовленні або на письмі з метою створення сенсу; мова, яка вивчається, зазвичай для того, щоб зрозуміти, як пов'язані різні частини тексту.

Метою даної статті є аналіз поняття “медійний дискурс”, його типологічних та структурно-організаційних особливостей.

Як наслідок нової парадигми у мовознавстві, еволюція системи наукових уявлень призвела до розширення діапазону вивчення мовних фактів, їх більш глибокого і всебічного розгляду. У полі зору лінгвістів саме тепер з'являються такі поняття, як «текст», «дискурс» і т. д. як безпосередні

об'єкти опису [4]. Дискурс-аналіз як нова парадигма вивчення мови сприяв появі особливої галузі лінгвістики – дискурсології, у якій були представлені нові методи дослідження у галузі мовознавства [9].

Виклад основного матеріалу. Точне поняття дискурсу, як ключового концепту дискурсології та функціонально-комунікативного підходу в лінгвістиці, на сьогодні все ще не має усталеного визначення та різному трактується вченими. Кожна наука, яка звертається до поняття дискурсу, пропонує свій погляд на розуміння його сутності, у залежності від специфіки предмета.

Необхідно зазначити, що існують розходження у поглядах, що стосується самої структури дискурсу, які зумовлені перш за все зосередженістю деяких вчених на дослідженні структури форм щоденного побутового мовного спілкування, тобто розмови (conversation) – найменш структурованого з усіх типів дискурсу.

Варто зауважити, що у структурі дискурсу рвиділяють – макроструктуру або глобальну структуру та мікроструктуру або локальну структуру. Макроструктура дискурсу – це його розділення на великі складові: епізоди в розповіді, абзаци в статті, групи реплік в усному діалозі і т. і. Усередині великих фрагментів дискурсу спостерігається певна єдність – тематична, референційна, часова тощо [10]. Між великими фрагментами дискурсу спостерігаються межі, які позначаються відносно довгими паузами (в усному дискурсі), графічним виділенням (у письмовому дискурсі), спеціальними лексичними засобами (такими службовими словами, як "а", "так", "нарешті", "стосовно").

Багатоаспектними дослідженнями, які пов'язані з макроструктурою дискурсу, займалися такі вчені як Т. Ван Дейк, О. В. Падучева, А. М. Баранов та Г. Ю. Крейдлін. Своєрідне розуміння терміна "макроструктура" репрезентовано у роботах нідерландського дослідника дискурсу Т. Ван Дейка, який визначає її так: це узагальнений опис основного змісту дискурсу, що будується адресатом у процесі розуміння. Макроструктура, за ван Дейком, створена таким способом, щоб представляти досконалий текст, тобто в інших термінах може називатись рефератом або резюме [3]. Мікроструктура дискурсу, на відміну від макроструктури, – це розчленування дискурсу на мінімальні складові, які можна віднести до дискурсивного рівня [10]. Здебільшого у сучасних підходах такі мінімальні одиниці представлені предикаціями, або клаузами.

Дослідження структури дискурсу, як зауважує російська дослідниця С. Ю. Тюріна, пов'язане з питанням про його зв'язність. Зв'язність вивчається як одна з провідних, найважливіших ознак дискурсу. Вітчизняні й зарубіжні лінгвісти досліджують текстові зв'язки, враховуючи їхні різні параметри, характер і спрямованість [10]. Незважаючи на наявність такого розмаїття підходів до проблеми структури дискурсу, вона залишається до кінця не розв'язаною.

Одним із найбільш актуальних у XXI ст. є медійний дискурс, який розвивається надзвичайно швидкими темпами та здобуває все більше значення у сучасному світі. З розвитком ЗМІ та поширенням віртуальної інформації про медійний дискурс все частіше говорять, що він активно привертає увагу вчених. Медійний дискурс також тлумачать як «мова ЗМІ», «мова мас-медіа», «засоби масової інформації» «масово-інформаційний дискурс», «дискурс мас-медіа», «медіальний дискурс» тощо.

На сучасному етапі дослідження під медійним дискурсом, як правило, розуміється будь-який вид дискурсу, який реалізується у сфері комунікації ЗМІ.

Аналіз актуальних досліджень. В умовах сучасного суспільства, де провідною рушійною силою є інформація, ключовим дискурсом, що реалізує рух соціальної думки і формує концептуальну картину світу людини став медійний дискурс. Виникнення його зумовлене тенденціями інтернаціоналізації і глобалізації, розвитком сучасних комунікаційних технологій у сучасному суспільстві [14].

Аналіз наукових досліджень полягає в тому, що лінгвістичні дослідження сьогодення проводяться не тільки на рівні слів, речень, тексту, а й на над текстовому, дискурсивному рівні з урахуванням усіх екстралінгвістичних чинників та серед різних видів дискурсу одним з найцікавіших, з точки зору мовного аналізу, можна назвати медійний дискурс, що відрізняється досить складною багатовимірною структурою.

Структуру дискурсу досліджували Т. А. ван Дейк та ряд інших вчених. З дослідженнями, які пов'язані з цим, можна ознайомитися в роботах Є. В. Падучевої, Т. Гівона, В. Манна, Е. Шеглоффа, А. Н. Баранової, Г. Є. Крейдліна, Є. С. Кубрякової, О. В. Александрової та інших [5]. Дискурс може розтлумачуватися як «особливий світ», «мова в мові», система комунікації з реальним і потенційним вимірами, вербалізована мовно-розумова діяльність, рівень свідомої дії в комунікації та ін.

На думку, британського вченого Малколма Коултхарда, який у своїй книзі «An Introduction to Discourse Analysis» [11] доцільним покладає

виділити усний дискурс і письмовий текст, але при цьому констатує, що це ні в якому разі не універсальний прийнятий розподіл.

Медіапростір – це середовище, в якому існує медійний дискурс в широкому його розумінні. Щодо різновидів медійного дискурсу, то вони виділяються в залежності від використовуваних комунікативно-інформаційних каналів і реалізуються за допомогою різних мовних засобів і стратегій. Стили та їх жанри перебувають в постійному розвитку, який в одних мовах може бути більш помітним, ніж в інших.

Медійний дискурс не є однорідним явищем, тому слід звернути увагу на його типологію. Таксономія цього виду дискурсу породжує труднощі, адже його можна класифікувати за величезною кількістю різноманітних параметрів та критеріїв. На сьогодні у лінгвістиці було запропоновано кілька класифікацій, але їх важко охарактеризувати повними або комплексними. Узагальнена типологія медійного дискурсу класифікує його на види відповідно до самих медіа, тобто за каналами передачі інформації:

- 1) дискурс преси (або дискурс друкованих ЗМІ);
- 2) радіодискурс;
- 3) дискурс телебачення;
- 4) Інтернет-дискурс (під цим дискурсом розуміються всі електронні форми масмедійної комунікації) [8].

Ця класифікація є ключовою для медійного дискурсу, здебільшого вона ґрунтується на провідному критерію, який виокремлює цей дискурс в окрему галузь дискурсології. Головним критерієм такої класифікації є принцип включення медіа, які відмінні за своїми технічними характеристиками, як канал повідомлення у комунікаційному акті.

Концепція медіа - тексту як цілісного багаторівневого явища доповнюється стійкою системою параметрів, яка дозволяє зробити гранично точний опис того чи іншого медіа – тексту з точки зору особливостей його виробництва, каналу поширення та лінгвоформатних ознак. Відтак, типологія медійного дискурсу включає не тільки види та підвиди цього дискурсу, але й класифікацію медійних текстів. Їх, відповідно до різних критеріїв, поділяють на такі види:

- спосіб виробництва тексту (авторський – колегіальний);
- форма створення (усна – письмова);
- форма відтворення (усна – письмова);

- канал поширення (відповідно до засобів масової інформації: преса, радіо, телебачення, Інтернет);
- функціонально-жанровий тип тексту (новини, коментар, публіцистика, реклама та ін.);
- тематична домінанта або приналежність до того чи іншого стійкого медіатопіку [7, с. 138].

Медійний дискурс є сучасним та динамічним явищем, яке несе у собі потужний прагматичний та оцінний потенціал, адже покликане впливати на думки та судження людей, формувати їхній світогляд. Критичний дискурс-аналіз медійного дискурсу враховує його зовнішні ознаки та екстралінгвістичні фактори. Зокрема, одним із компонентів медійного дискурсу є певна комунікативно-прагматична ситуація, яку він реалізує через мовну форму та відповідні жанри.

Висновки. Таким чином, у запропонованій статті ми систематизували та охарактеризували існуючі в лінгвістиці підходи до визначення поняття дискурсу, медійного дискурсу, зокрема висвітлили структурні характеристики цього багатовимірного явища; охарактеризували особливості медійного дискурсу у лінгвістичній теорії, проаналізували типологічні та структурно-організаційні особливості медійного дискурсу як окремого явища в лінгвістиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ажгихина Н. И. Гендерные стереотипы в современных массмедиа. *Гендерные исследования*. 2000. № 5. С. 5-22.
2. Ван Дейк Т. А. К определению дискурса. *Психологическая сеть Интернета*. – URL: <http://psyberlink.flogiston.ru/internet/bits/vandijk2.htm>
3. Ван Дейк Т. А. Язык. Познание. Коммуникация: сб. работ / ред. В. И. Герасимова; пер. с англ.: В. В. Петров. Москва: Прогресс, 1989. 312 с
4. Грибок С. О., Застровська О. М. Актуальні питання іноземної філології. Луцьк: Східноєвроп. національний університет ім. Лесі Українки, 2014.
5. Добросклонская Т. Г. Массмедийный дискурс: теория и методы изучения. *Дискурс современных масс-медиа в перспективе теории, социальной практики и образования*. I Междунар. науч.- практ. конф. Белгород, БелГУ, 1-4 апреля 2014 г.: Сб. науч. работ / под ред. Е. А. Кожемякина, А. В. Полонского, А. Г. Ходеева. Белгород: Константа, 2014. 382 с.
6. Желтухина М. Р. Тропологическая суггестивность масс-медиального дискурса: О проблеме речевого взаимодействия тропов в языке СМИ: монография. Москва: Ин-т языкознания РАН; Волгоград: Изд-во ВФМУПК, 2003. 656 с.
7. Лютянська Н. І. Мас-медійний дискурс: типологічні та структурно-організаційні особливості. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя*. Сер.: Філологічні науки. 2014. Кн. 2. С. 136-141.
8. Мірошниченко І. Г. Сучасні підходи до типології мас-медійного дискурсу. Вінниця, 2016. – URL: <http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/9998/1/Miroshnychenko.pdf>

9. Мойсеєнко С. М. Основні підходи та методи дослідження дискурсу. *Передовий науково-практичний досвід – 2009*: Збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції. Миколаїв: НУК, 2009. – URL: http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/moiseienko_osnovni.pdf
10. Тюрина С. Ю. Дискурс как объект лингвистического исследования. Владимир, 2008. – URL: <http://www.vfnglu.wladimir.ru/files/netmag/v3/ar11.doc>
11. Coulthard M. *An Introduction to Discourse Analysis*. Longman, 1993.
12. Harris Z. S. *Discourse Analysis*. // Linguistic Society of America. *Language*. № 25(1). 1952. P. 1–30. – URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>.
13. Oxford Advanced Learner's Dictionary.
14. Scollon R. *Mediated Discourse as Social Interaction*. London: Routledge, 2001. 350 p.

Horbatko A. Approaches to the definition of media discourse in the English mass media.

The article considers the peculiarities of media discourse in linguistic theory. The definitions of "discourse", "media discourse" are given and its main varieties are indicated. Typological and structural-organizational features of media discourse as a separate phenomenon in linguistics are analyzed.

Key words: *discourse, discourse studies, media discourse, media space, typology of media discourse, classification of media texts, research methods.*

А. А. Древаль

Науковий керівник – доц. О. В. Багацька

**СПОСОБИ МОДЕЛЮВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕРСОНАЖА
ШЕРЛОКА ХОЛМСА У СУЧАСНОМУ БРИТАНСЬКОМУ ТЕЛЕСЕРІАЛІ
SHERLOCK. SEASON 1**

У статті розглянуто способи моделювання мовної особистості персонажа, здійснено класифікацію характеристик персонажа за соціолінгвістичними, психолінгвістичним та лінгвокультурними чинниками. Досліджено причини, за якими головний персонаж успадкував певні риси характеру та проаналізовано складові риси мовного образу досліджуваного персонажа.

Ключові слова: *мовна особистість, підходи до моделювання мовної особистості, соціолінгвістичний чинник, психолінгвістичний чинник, лінгвокультурологічний чинник.*

Постановка проблеми. Найпоширенішим пізнавальним інструментом у вивченні мовної особистості є моделювання її структури. Інтегративний характер мовної особистості передбачає наявність різних підходів до побудови таких моделей. Будь-яка з них лише частково «охоплює» природу феномена, висвітлюючи в ньому те, що важливо з певної точки зору. Пріоритет в освоєнні цього підходу безумовно належить лінгвістиці, в якій представлені різні варіанти моделей мовної особистості, персонажів художніх творів зокрема.

Мета. У статті ми ставимо за мету розглянути способи моделювання мовної особистості персонажа, здійснити класифікацію характеристик персонажа за соціолінгвістичними, психолінгвістичним та лінгвокультурними чинниками; дослідити причини за якими головний персонаж

успадкував дані риси характеру та проаналізувати складові риси його мовного образу.

Аналіз актуальних досліджень. Дослідженням способів моделювання мовної особистості присвячені роботи Карасика В. І. «Мовне коло: особистість, концепти, дискурс», в якій обговорюються актуальні проблеми лінгвокультурології та теорії дискурсу, пропонується типологія мовних особистостей у ціннісному, пізнавальному та поведінковому аспектах; Конецької В. П. «Соціологія комунікацій. Міжнародний університет бізнесу та управління» у якій представлені основи теорії соціальної комунікації, види комунікативних систем, рівні комунікації; Г. В. Ейгера «Мова та особистість» у якій мовна особистість, являє собою єдність мовної свідомості і сукупність мовних практик.

Виклад основного матеріалу. Лінгвокультурологічна модель мовної особистості В. І. Карасика базується на визнанні нерозривного зв'язку етнокультурних і соціокультурних початків в людині, з одного боку, і індивідуальних особливостей з іншого [13, с. 95].

Мовна особистість розглядається В. І. Карасиком як єдність мовної діяльності і мовної організації людини. Вони тісно пов'язані між собою, але не тотожні одне одному, співвідносячись як явище і сутність [5, с. 38]. У мовній організації людини автор виділяє п'ять аспектів: 1) мовна здатність як органічна можливість навчитися вести мовне спілкування (сюди входять психічні та соматичні особливості людини); 2) комунікативна потреба, тобто адресатно, спрямованість на комунікативні умови, на учасників спілкування, мовний колектив, носіїв культури; 3) комунікативна компетенція як вироблене вміння здійснювати спілкування в його різних регістрах для оптимального досягнення мети, компетенцією людина опановує, в той час як здатності можна лише розвинути; 4) мовна свідомість як активне вербальне «відображення у внутрішньому світі зовнішнього світу»; 5) мовна поведінка як усвідомлена і неусвідомлена система вчинків, які розкривають характер і спосіб життя людини [6, с. 7].

У рамках психологічного підходу, як правило, поняття мовної особистості активно не використовується. Н. Хомський, наприклад, виходив з обмеженості його пояснювальних можливостей, вважаючи, що структура мовної особистості позбавлена динамізму [14, с. 32]. В межах дослідження частіше виявляється феномен мовної здатності, в розумінні якого склалося два основних підходи: 1) мовна здатність успадковується, відповідно, вихідний матеріал закладений в людині від народження (Н. Хомський,

Е. Ленненберг), 2) мовна здатність формується на основі нейрофізіологічних передумов, але, будучи соціально обумовленою, реалізується тільки в діяльності і за її правилами.

З позицій соціології комунікації основний інтерес представляє структура прагматичної характеристики мовної особистості, яка включає в себе три параметра: мотиваційний, когнітивний і функціональний [8, с. 68]. Центральним елементом є мотивація, природа якої може трактуватися по-різному.

Мотив запускає діяльність, вказуючи, що саме потрібно суб'єкту в даний момент і визначає «зону цілей». **Когнітивний** параметр являє собою набір характеристик, відповідальних за формування внутрішнього світу мовної особистості в процесі накопичення індивідуального пізнавального досвіду. **Функціональний** параметр описується трьома характеристиками, що визначають ступінь комунікативної компетентності мовної особистості. До них відносяться: 1) практичне володіння індивідуальним запасом вербальних і невербальних засобів для актуалізації процесу комунікації; б) вміння варіювати комунікативними засобами в залежності від зміни комунікативної ситуації; в) конструювання дискурсу відповідно нормам обраного комунікативного коду і правилами мовного етикету [12, с. 202].

Прокласифікувавши існуючі підходи до типологізації мовної особистості, в якості моделі мовної особистості застосованої в даній роботі, що базується на єдності соціолінгвістики, лінгвокультурології та психолінгвістики, пропонується розгляд особистості носія мови крізь мовну діяльність.

Розглянемо **соціолінгвістичний чинник**, який визначає мовну особистість, оскільки бере участь у дослідженні взаємодії між мовою та різними соціальними факторами, такими як: риси зовнішності, професійні якості, оточуюче середовище, соціальний клас, культурні норми тощо.

Аналізуючи персонажне мовлення в телесеріалі Sherlock. Season 1 та зображене в ньому суспільство, слід підкреслити, що Шерлок Холмс – людина ХХІ століття, яка відповідає вимогам сучасного британського соціуму. Досліджуючи соціолінгвістичний чинник мовної особистості, основна увага нами приділяється тому, яким чином у телесеріалі зображений головний персонаж за допомогою використання ним англійської мови, і чи впливає це на певні способи мислення про його місце у суспільстві [2, с. 63].

У зовнішньому вигляді детектива поєднуються дві домінуючі риси: з одного боку, деяка втома, «пошарпаність», з іншого – відчуття сили,

як фізичної, так і сили характеру. У нього худорляве обличчя і статура. Детектив зазвичай підтягнутий, має атлетичну статуру, оскільки в ході розслідувань йому нерідко доводиться брати участь у гонитві за злочинцем і, навіть, застосовувати фізичну силу для його затримання [3, с. 115].

Щодо його професійних якостей, слід зазначити, що Шерлок Холмс ніде не служить і заробляє тим, що, розкриває загадкові злочини. Дрібні пропажі і крадіжки його абсолютно не хвилюють [1, с. 115]. Головне – заплутаний сюжет і геніальна розгадка. Холмса переслідує нудьга у повсякденному житті.

«Sherlock: The impossible suicide. No point sitting at home, when there's finally something fun going on.

Mrs. Hudson: Look at you, all happy! It's not decent.

Sherlock: Who cares about decent? The game, Mrs. Hudson, is on!».
(«Етюд в рожевих тонах») [16].

Наш персонаж у зв'язку із професією увібрав в себе не дуже корисні для нього якості, такі як ігнорування, роздратування та амбіційність, детектив із серіалу нагадує «дорослу дитину»: береться лише за ті справи, які йому цікаві, ігнорує щось, якщо йому це не подобається, і дратується, коли щось йде не так, як йому хотілося б, і багатьом він здається нестерпним.

«John: What happened about that case you were offered?

Sherlock: Jaria diamond? – Not interested.» («Сліпий банкір») [16].

Проаналізуємо **психолінгвістичний** чинник мовної особистості, що впливає на різні психологічні фактори, що контролюють процеси засвоєння, розуміння та використання мови людьми пов'язані із особистісними рисами характеру, гендерними особливостями, тощо [10, с. 20].

Шерлок народився 6 січня 1983 р. і провів своє раннє дитинство в Масгрейв Холі, будинку родини Холмсів, який знаходиться десь у сільській місцевості. Його виховувала його мати (геніальний математик), поряд із батьком, який описує себе як «дурня» порівняно з дружиною. Він виріс зі своїм старшим братом Майкрофтом (на сім років старшим за нього), який у подальші роки, як стверджує Шерлок, принизить його. Серед безлічі рис характеру, найбільш вираженими у нашого головного героя є: іронічність (близька до сарказму), соціопатія, спостережливість, схильність демонструвати перевагу, самовпевненість, незворушність, і холонокровність – риси, властиві англійським детективам.

«Scherlock: Mrs. Hudson has given me a special deal. Her husband got himself sentenced to death in Florida. I was able to help her out.

John: You stopped her husband being executed?

Sherlock: Oh, no, I ensured it.» («Етюд в розжевих тонах») [16].

Шерлок Холмс виробив спостережливість у собі довгими роками тренування, бо спостережливість, як і будь-яку іншу здатність розуму можна вдосконалювати. *«I observe everything. From what I observe, I deduce everything. When I've eliminated the impossible, whatever remains, no matter how mad it might seem, must be the truth»* – пише Холмс на сторінці свого сайту «The science of deduction» [16].

Детектив добре знає про свої якості, які роблять його розумнішими в порівнянні з іншими, і не боїться згадувати про них, роблячи це по-своєму. Він – консультуючий детектив як він представив себе Джону: *«I'm consulting detective. Only one in the world. It means when the police are out of their depth which is always, they consult me.» («Етюд в розжевих тонах»)* [16]. Протягом серії Шерлок постійно використовує в своїй мові спеціальну лексику і терміни, він бачить те, що інші не бачать, тому що він «не скований» нормами громадськості [11, с. 51]. Він безпосередньо говорить людині, що та не гідна його уваги або часу через свою дурість, що свідчить про його самовпевненість. Шерлок – надмірно самовпевнений (іноді це діє проти нього), він виставляє напоказ свою перевагу, принижуючи цим інших людей.

«Sherlock: Anderson, do not talk out loud. You low the IQ of the whole street.» («Етюд в розжевих тонах») [16].

Що стосується його особистого життя: Шерлок Холмс – переконаний холостяк, який жодного разу, за його словами, не випробував ні до кого романтичних почуттів. Коли в житті детектива з'являється доктор Ватсон, оточуючі починають часто натякати на нетрадиційну орієнтацію головних героїв. Та Шерлок не зважає на їхню думку, в той час коли Джон хвилюється щоб ніхто так не подумав:

«John: You don't have a girlfriend, then?»

Sherlock: Girlfriend? No, not really my area.

John: Mm. All right. Do you have a boyfriend? Which is fine, by the way.

Sherlock: I know it's fine.

John: So you've got a boyfriend, then.

Sherlock: No.

John: Right. OK.» («Етюд в розжевих тонах») [16].

Варто зазначити про його байдуже відношення до жінок. У першому епізоді «Етюд в розжевих тонах» Шерлок розмовляє з колегою патологоанатом, молодою, сором'язливою та вродливою дівчиною Моллі Гупер. Коли Моллі нафарбувала губи, Шерлок не зробив їй компліменту,

але підкреслив це як факт, поставивши її у незручне положення, що свідчить про прояв його незворушності. В той момент як Моллі намагалась запросити його на каву, він уникнув відповіді на запрошення, але від кави не відмовився. В цьому випадку він проявив себе нетолерантно по відношенню до дівчини.

«Molly: Listen, I was wondering. Maybe later, when you are finished...»

Sherlock: You're wearing lipstick. You weren't wearing lipstick before.

Molly: I, er... I refreshed it a bit.

Sherlock: Sorry, you were saying?

Molly: I was wondering if you'd like to have coffee.

Sherlock: Black, two sugars, please. I will be upstairs.

Molly: Ok.» («Етюд в рожевих тонах») [16].

Розглянемо **лінгвокультурний** чинник мовної особистості, який відображає особливості професійної діяльності детектива, що пов'язані із етнічною приналежністю, національними та культурними особливостями, а в більш широкому плані – зумовлені специфікою всієї британської лінгвокультурної спільноти [4, с. 66]. Виокремлюючи лінгвокультурний образ Шерлока Холмса, можна підтвердити гіпотезу, що він несе відбиток британської культури і відображає основні властивості національної ментальності. Серед рис що характеризують його як корінного британця є: тяга до науки та мистецтва, дисциплінованість, стриманість, дотепність [7, с. 8].

В Англії ніжність і любов у взаєминах між дітьми і батьками не спостерігається, що відобразилось на характері головного персонажа у якості незворушності. Дисципліна у взаєминах дітей і батьків жорстка [9, с. 21]. Тож не дивно, що в розмові з Ватсоном про відносини з сім'єю Холмс зазначає: *«We have what you might call a difficult relationship.»* («Етюд в рожевих тонах»). Одним із прикладів його відносин з сім'єю, де можна спостерігати напруженість у стосунках з сім'єю, є діалог Майкрофта з Шерлоком:

«John: Sherlock...that's him, that's the man I was talking to you about.

Sherlock: I know exactly who that is.

Mycroft: So...another case cracked. How very public-spirited. Though that's never really your motivation, is it?

Sherlock: What are you doing here?

Mycroft: As ever, I'm concerned about you.

Sherlock: Yes, I've been hearing about your "concern".

Mycroft: Always so aggressive. Did it never occur to you that you and I belong on the same side?

Sherlock: Oddly enough...no.

Mycroft: We have more in common than you'd like to believe. This petty feud between us is simply childish. People will suffer. And you know how it always upset Mummy.

Sherlock: I upset her?

Mycroft: Me?

Sherlock: It wasn't me that upset her, Mycroft.

John: No. No, wait... Mummy? Who's Mummy?

Sherlock: Mother. Our mother. This is my brother – Mycroft. Putting on weight again?

Mycroft: Losing it, in fact.

John: He's your brother?

Sherlock: Course he's my brother.

John: So he's not...

Sherlock: Not what?

John: I don't know...criminal mastermind?

Sherlock: Close enough. » («Етюд в розжевих тонах ») [16].

Сучасні англійці вважають володіння собою головною перевагою людського характеру [15, с. 89]. Найяскравішим проявом стриманості Шерлока Холмса є його самооцінка: «*I've always been able to keep myself distant. Divorce myself from feelings.*».

Специфіка британського гумору – загальновідома. Почуття гумору є національною рисою англійців: в жодній країні не вміють так сміятися над собою, як в Англії. У серіалі багато прикладів іскрометного англійського гумору.

«Sherlock: Are you all right? – Yes, of course I'm all right. Well, you have just killed a man.

John: Yes, I...

Sherlock: That's true, isn't it?

John: But he wasn't a very nice man.

Sherlock: No. No, he wasn't, really, was he?

John: Frankly, a bloody awful cabbie.

(CHUCKLES)

Sherlock: That's true, he was a bad cabbie. You should have seen the route he took us to get here.

John: Stop! We can't giggle, it's a crime scene. Stop it.

Sherlock: You're the one who shot him.

John: Keep your voice down! » («Етюд в розжевих тонах ») [16].

Висновки. Аналізуючи риси англійського національного характеру, не можна не відзначити, що він сповнений парадоксів. Парадоксальність англійців проявляється в образі Шерлока Холмса. Логіка, здоровий глузд, холонокровність, неупередженість – це неповний перелік властивостей, які притаманні цьому детективові. Шерлок Холмс є прихильником інноваційних способів ведення розслідування, він любитель і професіонал одночасно, він індивідуаліст і егоцентрик (як звичайний англієць). Дослідники Великої Британії особливо підкреслюють, що не можна розділити такі складові англійського характеру як раціональність і ексцентричність. Раціональність нарівні з ексцентричністю знаходяться у англійців в пошані, може бути, тому Шерлок Холмс, що володіє і тим і іншим, є улюбленим героєм англійців.

Оскільки мовна особистість – надскладний феномен, то модель мовної особистості передбачає багатоаспектність, багатоструктурність та багаторівневість. Ці принципи реалізовані в різних моделях мовної особистості, розроблених у мовознавстві та інших соціально-гуманітарних науках і відповідають вирішенню конкретних дослідницьких завдань, але разом з тим такі, що містять такі інваріанти, як визнання мовної здатності як вихідної основи формування мовної особистості та мовної діяльності як ключового фактора формування мовної особистості. З погляду соціально-філософського підходу мовна особистість розглядається як єдність соціально-культурної основи, індивідуального дискурсопородження та внутрішньої системи цінностей.

Розгляд моделей мовної особистості у соціально-філософському ракурсі з урахуванням парадигматики, дозволяє вивчити лінгвістичні способи репрезентації цих структурних компонентів моделі мовної особистості як учасника соціально-мовної комунікації що є перспективою дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Holtgraves Thomas M. Language as Social Action: Social Psychology and Language Use Mahwah. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 2002. 232 p.
2. Wolfson N. The Bulge: A Theory of Speech Behavior and Social Distance Second Language Discourse: A Textbook of Current Research / N. Wolfson. Norwood: N.J., 1988. P. 55-83.
3. Вахтин Н. Б., Головкин Е. В. Социология и социолингвистика языка. СПб: Издательский центр «Гуманитарная Академия» Европейский университет в Санкт-Петербурге, 2004. 336 с.
4. Воркачев С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании. *Филологические науки*. 2001. № 1. С. 64-72.
5. Ейгер Г. В. Язык и личность: учебное пособие. Харьков: Изд-во ХГУ, 1991. 79 с.
6. Карасик В. І. Мовний коло: особистість, концепти, дискурс. Москва: ГНОЗИС, 2004. 390 с.

7. Карасик В. И. О категориях лингвокультурологии. *Языковая личность: проблемы коммуникативной деятельности*: сб. науч. тр. Волгоград: Перемена, 2001. С. 3-16.
8. Конечкая В. П. Социология коммуникаций. Учебник. Москва: Международный университет бизнеса и управления, 1997. 304 с.
9. Кузнецова Е. И. Медиальность и медиакультура как факторы динамики социальной среды: автореф. дис. ... докт. филос. наук. Нижний Новгород, 2010. 37 с.
10. Леонтьев А. А. Высказывание как предмет лингвистики, психолингвистики и теории коммуникации. *Синтаксис текста*. Москва: Наука, 1979. С. 18-36.
11. Леонтьев А. А. Психолингвистический аспект языкового значения. *Принципы и методы семантических исследований*. Москва: Наука, 1976. С. 46-72.
12. Леонтьев А. Н. Лекции по общей психологии: учеб. пособие для вузов по спец. "Психология" / под ред. Д. А. Леонтьева, Е. Е. Соколовой. Москва: Смысл, 2000. 509 с.
13. Мечковская Н. Б. Социальная лингвистика. Москва: Аспект Пресс, 2000. 207 с.
14. Хомський Н. Мова і мислення. Москва: Изд-во МГУ, 1972. С. 7.
15. Швейцер А. Д. Современная социолингвистика. Теория, проблемы, методы. Москва: Либроком, 2012. 176 с.
16. Sherlock, Season 1, episode 1 transcript: A Study in Pink, part 1. – URL: <https://arianedevere.livejournal.com/43794.html>

Dreval A. Ways of modeling the linguistic personality of the Sherlock Holmes character in the modern British television series Sherlock. Season 1.

The article deals with the key ways of modeling a character's linguistic personality and classifies the personage's characteristics according to sociolinguistic, psycholinguistic and linguocultural factors. The paper named the reasons why the main character inherited these character traits. The components of the features of his speech image are analyzed.

Key words: *linguistic personality, approaches to modeling of linguistic personality, sociolinguistic factor, psycholinguistic factor, linguocultural factor.*

В. А. Замошнікова

Науковий керівник – доц. В. В. Герман

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛІНГВІСТИЧНОЇ НАУКИ

У статті розглянуто особливості психолінгвістики як науки, виокремлено ключові аспекти досліджуваного поняття та окреслено структурну організацію психолінгвістичного вчення. У праці висвітлено історію становлення психолінгвістики та вклад конкретних науковців у розвиток даної науки. Представлено аналіз концепції про універсальний предметний код.

Ключові слова: *лінгвістика, психологія, психолінгвістика, мова, мовлення.*

Постановка проблеми. Психолінгвістика з'явилася відносно нещодавно, проте фундаментальність її істин, розмаїття понятійного апарату, багатофункціональна векторність пізнання людського мовленнєвого фактору та поліаспектність новизни підходів забезпечують вітчизняній та світовій науковим спільнотам якісний результат досліджень. Так, незаперечним є факт, що неабиякий інтерес саме до цього наукового напряму зумовив появу низки праць конкретної тематики, проте стовідсотково дане поняття ще не висвітлене.

Проблемне поле психолінгвістики розвивається з огляду на внутрішню організацію лінгвістики, психології й фізіології. Із прогресом даних процесів розвивається суспільство, отже, змінюється людське сприйняття дійсності, унаслідок чого деформуються мисленнево-мовленнєві механізми індивідів і реформується власне психологія мовлення. Саме тому детальне вивчення наукових праць учених та сучасне переосмислення істин є нагально важливим питанням національного рівня.

Мета дослідження – проаналізувати особливості психолінгвістики як науки, виокремити її стрижневі концепти та висвітлити структурну організацію досліджуваного поняття.

Аналіз актуальних досліджень. Психолінгвістика – багатоаспектна наука, тому вивченню окремих її напрямів учені присвятили низку праць. Фундаментатором сучасної психолінгвістичної науки вважається Лев Виготський, який теоретично обґрунтував цілісність мисленнево-мовленнєвого розвитку людини. Сьогодні психолінгвістичним дослідженням присвячено роботи психолінгвістів С. Ігнат'євої (феномен щоденникових епістолярних текстів) [11; 12; 13], Н. Акімової (нейропсихолінгвістичні особливості текстових інтернет-масивів) [3], Н. Дячук (психолінгвістичні характеристики художніх текстів) [5; 6; 7], І. Зимньої (лінгвопсихологія мовленнєвої діяльності) [10] та ін.

Виклад основного матеріалу. Погляди на тлумачення самого поняття психолінгвістики мають чимало інтерпретацій. Одне із перших змістовних визначень висунув психолог Чарльз Осгуд, який наголосив на тому, що психолінгвістика є наукою, що вивчає особливості кодування та декодування повідомлюваної мовленнєвої інформації [2].

Важливими теоретичними пластами для реалізації сучасних психолінгвістичних розвідок стали напрацювання лінгвістів, що здійснювали свою наукову діяльність ще в 19 столітті. Саме завдяки зусиллям учених і був започаткований психологічний напрям у мовознавчій науковій галузі. Психологічне тлумачення мови та власне мовленнєвої діяльності людини першо-чергово представили світові Олександр Потебня, Вільгельм фон Гумбольдт, Фердинанд де Соссюр, Іван Бодуен де Куртене, Лев Щерба та ін.

Аналізуючи дане визначення, розуміємо, що мовленнєві процеси напряму співвідносяться із психікою індивіда, а не із мовною системою. Використання такого підходу визначає предметом психолінгвістики процеси генерації та сприйняття мовлення у співвідношенні із психіко-

фізіологічними особливостями учасників комунікаційних процесів. Дещо інакше трактування досліджуваного поняття запропонував психолінгвіст О. Леонтьєв. Учений наголосив, що психолінгвістика є наукою про шлях породження мовленнєвих утворень, усвідомлення та розуміння мовлення у співвідношенні з мовною системою [14]. Дослідник також зауважує, що саме індивідуальність у зіставленні із мовою є вагомим складником людського образу світу. Т. Гарлі пропонує власне визначення психолінгвістики, вважає досліджуване поняття наукою про психологічні людські процеси, що активізують мовне функціонування, а саме: породження, розуміння та власне запам'ятовування мови [1].

Розглянемо вчення відомого психолога та фундаментатора сучасної психолінгвістики Лева Виготського, який зробив спробу вибудувати теорію цілісності мисленнєво-мовленнєвого розвитку, нехарактерну історичній добі. Саме поняття «психолінгвістика» учений не використовував, адже його поява констатувалася дещо пізніше. Стараннями науковця було ретельно досліджено психофізіологічні феномени активізації процесу породження мовлення, фазово висвітлена мисленнєва діяльність, що дало змогу зрозуміти механізм породження мовленнєвого висловлювання. Такі наукові істини давали змогу розробляти та вдосконалювати наступні моделі мовленнєвого висловлювання, що представляли собою розгалужену схему, створену самим ученим.

Фундаментальним аспектом науково-дослідницької діяльності Лева Виготського також було вивчення психологічних характеристик саме внутрішнього мовлення. Учений приділив значну увагу дитячій мовно-психологічній організації та власне розробив теорію розумового розвитку дитини. Свої напрацювання дослідник висвітлив у праці «Мислення і мовлення» [4], де здійснив детальний аналіз досліджуваних понять. Найвагомим внеском Лева Виготського у розвиток психолінгвістичної науки стало дослідження психолінгвістики рефлексії над мовленням й власне аналітична робота над проблемою рівнів усвідомленості мовлення в їх зв'язку.

Варто зауважити, що дослідник-психолінгвіст активно вивчає та аналізує мовлення індивіда не тільки в стані спокою, а й під час емоційної напруги, у стресових ситуаціях та різноманітних патологічних психічних станах [9]. Це дозволяє отримувати об'єктивні результати досліджень та більш масштабно пізнавати особливості людського фактору. Під час науково-дослідницької психолінгвістичної діяльності вчені акцентують

увагу на всіх учасниках конкретної комунікаційної мовленнєвої ситуації. Мовленнєва активність завжди є вмотивованою, і в залежності від цього адресат та адресант мовлення можуть транслювати різнотипні кодові переходи, відмінно один від одного інтонувати та маніпулювати інформацією, активувати механізми взаємодії мислення та мовлення, а також здійснювати аналітично-критичну оцінку мовленнєвої ситуації в залежності від індивідуальних психічних особливостей.

М. Жинкін створив концепцію про універсальний предметний код (УПК). Дослідник був переконаний, що необхідність спілкування індивідів зумовила появу відповідних механізмів кодування (фіксація інформації), декодування (розуміння повідомлення) та перекодування (інтерпретація та обробка сприйнятого за допомогою внутрішнього мовлення). Під час подальших наукових досліджень учений окреслив такі взаємодіючі коди:

- 1) дискретний (буквений);
- 2) неперервний (звуковий);
- 3) змішаний (при активізації внутрішнього мовлення) [8].

Аналіз першого буквеного коду дав зрозуміти, що саме дана дискретність представляє можливість апелювати в просторі та часі під час спілкування. Звуковий неперервний код є своєрідним містком безперешкодного зв'язку між комунікантами. Останній вид взаємодіючого коду є своєрідною зв'язною ланкою між буквеним і звуковим кодом, і презентує собою той самий універсальний предметний код. Таким чином, описані вище коди сформували комплексну єдність, що можна визначити такою послідовністю: мова – звукове мовлення – внутрішнє мовлення – інтелект. УПК набувається поетапно в процесі індивідуального розвитку організму людини. Універсальність даного коду забезпечується шляхом об'єднання людей різних соціальних категорій та власне націй, гарантуючи взаєморозуміння. У якості предметного даний код транслює світ людини, слугуючи головним механізмом активізації думки в мові.

Оперуючи зазначеною вище інформацією, ми можемо констатувати, що психолінгвістичне вчення виникло для висвітлення нагальних питань, що активізувалися на межі двох науково важливих категорій – психології та лінгвістики. Таким чином, підсумуємо, що в центрі уваги даної науки є людина в комунікації. Виокремимо центральні концепти психолінгвістики:

- вивчення механізмів організації мовлення;
- дослідження процесів усвідомлення, сприйняття та власне зародження мовлення;

- процеси сприймання та розуміння, засвоєння дитиною мови під час розвитку;
- питання двомовності, перекладу та процеси засвоєння іноземної мови.

Наголосимо, що стрижневими об'єктами даної науки є саме характерні властивості мовного функціонування, виникнення та відображення тексту, стилістичні та риторичні категорії, теоретико-практичні засади перекладу та навчання рідної та іноземної мов.

Психолінгвістика складається із теоретичного та прикладного компонента.

Теоретична психолінгвістика класифікується на:

- рефлексивну психолінгвістику – науку усвідомлення або ж контрольованого свідомістю мовлення;
- психолінгвістику розвитку – науку про моделювання процесів виникнення мовної компетенції та властиві характеристики діяльності мовлення в онтогенезі, тобто психолінгвістичний науково-дослідний процес мовленнєвої діяльності дітей;
- етнічну психолінгвістику (етнопсихолінгвістику) – науку, головний аспект дослідження якої спроектований на вивчення конкретних мовних національно-культурних можливостей та відповідних мовленнєвих діяльностей;
- психолінгвістику віршованого мовлення – науку, що досліджує психологію поетичного мовлення.

Прикладна психолінгвістика структурно поділяється на:

- психолінгвістику навчання мови та власне розвитку мовлення (сюди відноситься також опанування іншою мовою в умовах білінгвізму, навчання іноземному мовленню на різних щаблях здобуття освіти людиною);
- патопсихолінгвістику – науку про вивчення відхилень патологічного характеру під час становлення та формування мовленнєвих процесів індивіда;
- інженерну психолінгвістику;
- судову психолінгвістику;
- психолінгвістику мовленнєвого впливу [10].

Висновки. Змістова наповненість терміну «психолінгвістика» розкодовується наступним чином: мова як лінгвістичний предмет досліджується крізь науково-психологічну призму. У центрі уваги – людина, її мовна активізація в комунікації. Результати досліджень отримуються

шляхом спостереження за процесом спілкування індивідів у різних умовах та ситуаціях, а фокус функціонування мовних правил зміщується з теоретичного опису на їх активізацію в конкретних комунікаційних обставинах. У цьому і полягає значимість та важливість психолінгвістичної науки.

Перспективним є подальше дослідження психолінгвістики як науки крізь призму сучасності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Harley T. A. *The Psychology of Language: From Data to Theory*. N.Y.: Psychology Press, 2008. 602 p.
2. Osgood C. E. *Where do sentence come from? Semantics: An Interdisciplinary Reader in Philosophy, Linguistics and Psychology / by edition Steinbery D. D., Jakobovits L.A.* Cambridge, 1971.
3. Акімова Н. В. Нейропсихолінгвістичні механізми варіативності розуміння інтернет-тексту. *Психолінгвістика*. Переяслав-Хмельницький, 2014. Вип. 16. С. 184-192.
4. Выготский Л. С. *Мышление и речь. Психологические исследования*. Москва: Государственное социально-экономическое издательство, 1934. 326 с.
5. Дячук Н. В. До проблем дослідження художнього тексту у психолінгвістиці. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. Хмельницький, 2016. Вип. 10(1). С. 241-245.
6. Дячук Н. В. Ознаки вираження психолінгвістичних характеристик художнього тексту. *Психолінгвістика*. Переяслав-Хмельницький, 2014. Вип. 16. С. 211-220.
7. Дячук Н. В. Реалії мовленнєвої діяльності: психолінгвістичний підхід. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. Серія: Філологічна. Острог, 2015. Вип. 58. С. 257-260.
8. Жинкин Н. И. О кодовых переходах во внутренней речи. *Вопросы языкознания*. 1964. № 6. С. 26-38.
9. Засекіна Л. В., Засекін С. В. Вступ до психолінгвістики. Острог: Нац. ун-т «Острозька академія», 2002. 168 с.
10. Зимняя И. А. *Лингвопсихология речевой деятельности*. Воронеж: НПО «МОДЭК», 2001. 432 с.
11. Ігнат'єва С. Є. Оптимістичний та песимістичний типи тональності у комунікативному просторі щоденникового дискурсу. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія: Мовознавство. Дніпропетровськ, 2013. Вип. 19(2), Т. 1. С. 77-84.
12. Ігнат'єва С. Є. Психологічна й естетична функції щоденникового дискурсу. *Психолінгвістика*. Переяслав-Хмельницький, 2012. Вип. 10. С. 189-194.
13. Ігнат'єва С. Є. Функціональні особливості емоційної пам'яті в структурі щоденникового дискурсу. *Психолінгвістика*. Переяслав-Хмельницький, 2017. Вип. 22(2). С. 62-72.
14. Леонтьев А. А. *Основы психолингвистики*. Москва: Смысл; СПб.: Лань, 2003. 287 с.

Zamoshnikova V. Features of psycholinguistic science.

The article considers the features of psycholinguistics as a science, highlights some aspects of the concept under study and outlines the structural organization of psycholinguistic teaching. The paper highlights the history of psycholinguistics and the contribution of specific scientists to the development of this science. An analysis of the concept of a universal subject code is presented.

Key words: linguistics, psychology, psycholinguistics, language, speech.

МОВНІ ЗАСОБИ ВІДТВОРЕННЯ МІСЬКОГО ПРОСТОРУ У ВІРШОВІЙ МОВІ В. ГОЛОБОРОДЬКА

У статті розглянуто мовні засоби на позначення просторових понять, що творять художній локус у віршовій мові Василя Голобородька. Зосереджено увагу на аналізі міського простору в поетичній творчості В. Голобородька.

Ключові слова: простір, макропростір, знаки-символи, топонім, художній простір, хронотоп, локус.

Постановка проблеми. В. Голобородько – митець з непізнаним поетичним світом. У художньому дискурсі письменника чільне місце посідають просторові поняття. Митець відтворюючи реальний простір, разом із тим формує певний художній простір. Цей простір може бути великим і охоплювати кілька країн або виходити за межі земної планети, або ж навіть звужуватися до тісних меж однієї кімнати. Невід’ємним елементом українського простору в поезії Голобородька постає художній образ міста. Просторовий елемент поступово перетворюється в універсальний локус, який тісно пов’язаний з біографією автора. На нашу думку, пізнання специфіки репрезентації художнього простору у творчості письменника слугуватиме джерелом досягнення поетичної мови як своєрідної знакової системи.

Аналіз актуальних досліджень. Дослідження ідіостилю поета привертало увагу літературознавців – А. Макарова, Л. Неживу, М. Ільницького, О. Кицан, О. Кузьменко, О. Неживого, Т. Пастуха, Ю. Шутенко, Н. Науменко, мовознавців – Л. Дударенко, Т. Беценко та ін. Художній простір, реалізований у поетичній творчості митця, був предметом наукових спостережень М. Шленьової.

Мета статті – описати специфіку репрезентації простору міста у поезії В. Голобородька.

Виклад основного матеріалу. Проблема мовного вираження простору в українській поезії є складною, тому постає об’єктом вивчення дослідників, адже дає цінні матеріали для розуміння не тільки явищ літератури, мови, етики, а й того, що ми сьогодні називаємо ментальністю народу.

У сучасному тлумачному словнику термін «простір» має принаймні п’ять основних визначень: 1) одна з основних об’єктивних форм існування матерії, яка характеризується протяжністю та обсягом; 2) необмежена протяжність (в усіх вимірах, напрямках); тривимірна протяжність над землею;

3) вільний, великий обшир; просторінь; 4) відсутність яких-небудь обмежень, перешкод у чомусь; воля; 5) абстрактна множина з аксіоматично заданою певною структурою, в якій розвивається та чи інша математична теорія [4].

В. Г. Гак поділяє просторові номінації на чотири концентрично розширювані кола: **людина – дім – країна – світ**, де людина виступає, за Протагором, «мірилом усіх речей», тобто розглядається її будова (тіло), здібності, рухи та дії, предмети, які вона створює. Дім вказує на замкнутий простір, який є найближчим стосовно людини (сюди належать такі номінації, як поріг, вікно, стеля, двері тощо); країна – це більш широкий простір перебування; світ – це максимальний простір, про який людина може мислити [9, с. 128]. Для нас важливим є простір, «одухотворений» людиною. Саме таким постає макропростір міста у поезиці Василя Голобородька.

Макропростір – ділянка міського середовища, що включає декілька мезопросторів, об'єднаних умовою пішохідної пов'язаності. Прикладами макропростору слугують *міський парк, пішохідна вулиця, квартал, житловий район*. Залежно від «транзитності» розмірів, організації меж і наявності або відсутності доступної території, базовими моделями макропросторів стають «ділянка» (наприклад, територія садиби, подвір'я секційного житлового будинку, квартал), «вузол» міської території (наприклад, навколо станції метро), і «район» [1].

У В. Голобородька чітко окреслені два макропростори – **село і місто** – у мегапросторі **Україна** (Батьківщина, рідний край).

Батьківщину – Україну – відповідно до вірувань наших пращурів – митець зображує горою – Золотою горою. («Сізіфовим шляхом»). Прослідковуємо сакральне ставлення до образу **Україна** в поезиці В. Голобородька. Меншою одиницею в контексті **Україна – Батьківщина – рідний край** є макропростір міста у творчості поета.

Місто у поетичній картині світу В. Голобородька набуває символічного значення, несучи в собі ознаки національного, духовного буття українського народу і Донбасу зокрема.

А. Степанова стверджує: «*місто як суб'єкт переходу становить самоцінний та самодостатній простір, у якому відбувається зміна соціальних формацій, культурних парадигм, типів культурної свідомості, продукованих та сформованих естетичної думкою*» [8]. До такого простору вдається і Голобородько, кардинально розширюючи межі. Застосовує велику кількість топонімів які, будучи найбільш чіткими та конкретними

маркерами художнього простору, посідають чільне місце у системі вираження просторових характеристик поетики митця.

Знак-символ «місто» за академічним тлумачним словником означає *«великий населений пункт; адміністративний, промисловий, торговий і культурний центр»* [7]. Міський простір у В. Г. охоплює *міста, будинки, готелі, бульвари, вулиці, набережні, автомобілі, трамваї, асфальт, тротуар, парк* тощо.

Простір міста у віршах Голобородька передусім визначається як спосіб передачі загальнолюдських цінностей, а також філософського осягнення світу, подієвих реалій та пошуку сенсу життя: *Розмірковую, що добре було б, / коли б моєю батьківщиною / був Дніпропетровськ / і я там проживав, – / звідти рівно стільки ж їхати до Києва, / як і до того місця, де я живу тепер / і де я народився* [3].

Митець активно послуговується топонімами – **назвами українських міст**: *Чигирин, Київ, Донецьк, Макіївка, Харків, Львів, Дніпропетровськ, Полтава* топонімами – **назвами закордонних топооб'єктів**: *Воркута, Прага, Урал, Тбілісі, Баку, Париж*. В одному вірші може згадати декілька міст та їх візитівок: *Шукаю своєї належності до світу / у квіткарнях Бесарабки у Києві, / на Критому базарі у Донецькому, / на автовокзалі у Києві* [3]. Як бачимо, рядки філософськи наповнені. Ліричний герой в пошуках свого «Я», розгублений, самотній. Урбаноніми конкретизують ті чи інші явища, пояснюють події, надають зображуваному символічного значення, орієнтують на пошук себе, сприятливого та «ідеального» місця на землі. *...коли літак твій до Парижа вже відлетів.* («Вдуге в Парижі»).

Наприклад: *Я от завтра повертаюся до Києва, / в десять тридцять поїзд мій виходить, / в н'ятому вагоні їду я, / місце двадцять н'яте* [6, с. 145]. Київ – столиця України, одне з найбільших міст Європи. Одне з найдревніших міст Східної Європи, символізує початок, зародження, культуру, міць і звитяги українського народу. Це своєрідний символ і оберіг українського народу.

Інший приклад: *Той глечик, як українка з Полтавщини / – маляр не байдужий – розібратися хоче* [6, с. 101]. Полтавщина асоціативно співвіднесена з видатними літераторами, насамперед І. Котляревським, П. Мирним та І. Н. Левицьким.

Прослідковуємо неупереджене значення міст України у житті митця: *Іван проорав аж від Макіївки додому / а той кричить ходімо їсти* [6, с. 114]. Особливої ваги набувають топоніми на позначення рідних місць поета.

Так, *Макіївка* – місто в Донецькій області. Автор використовує топонім для позначення великої відстані. Митець може не подавати назви міста, не вказувати на те, що описує місто, лише зображувати його «атрибути». Наприклад: *Піду в кіно і на танці, / піду під вікнами високих будинків, / піду до крамниці дитячих іграшок, / але ніде нікого не знайду* («У цьому місті я відчуваю, що когось немає»). У поезії письменник максимально розширює макропростір міста: **телефонна будка, під'їзди, квартири, громадські установи, крамниці, метро.**

У вірші («Вперед-назад»): *Це авто, щоб повернутися їхати у зворотному/ напрямку / не робить розвороту – воно до цього не / пристосоване,/ а тому водій цього авто і я – пасажир – / виходимо із авто і розпочинаємо міняти колеса...* – автор подає невід'ємну атрибутику міста – авто – транспортний засіб для пересування.

Урбаністичний хронотоп В. Голобородька майстерно приховує всередині «хронотопи» атрибутики міста (автомобілі, ресторан, кімната, потяг, автобус, тролейбус, таксі, вулиця, двори тощо) та модифікації міста за масштабом (провінційне містечко, місто, поселення тощо).

Висновки. Отже, мовний образ міста займає чільне місце в просторовій організації художнього світу майстра. Значну роль у організації художнього локусу відіграють топоніми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бармашина Л. М., Сокорчук А. Нові підходи до формування міських пішохідних просторів. – URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:7XRYszpFJDoJ:irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/Sram_2014_37_14.pdf+%&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua
2. Беценко Т. П. Поетичний мовосвіт Василя Голобородька: прикмети ідіостилію. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2017. № 31. Т. 1. 5 с.
3. Василь Голобородько «Летюче віконце. Вибрані поезії». Видавництво «Український письменник». Київ, 2005. 463 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
5. Венжинович Н. Простір і час в українській фразеології: лінгвокультурологічний аспект. 2016. С. 423-428.
6. Голобородько В. І. Ікар на метеликових крилах: Вірші. Київ: Молодь, 1990. 160 с.
7. Словник української мови в 11-и т. Т. 8. Київ: Наукова думка, 1977. 927 с.
8. Степанова А. Місто на межах: естетичні грані образу в літературі перехідних епох. – URL: http://www.nbug.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apsf_lil/2009_22/stepanova.pdf
9. Топоров В. Н. Пространство и текст. *Текст: семантика и структура*. Москва: Наука, 1983. С. 227-284.

Zlenko A. Language means of reproduction of urban space in poetic language V. Holoborodko.

The article considers linguistic means to denote spatial concepts that create an artistic locus in the poetic language of Vasyl Holoborodko. The focus is on the analysis of urban space in the poetic work of V. Holoborodko.

Key words: space, macrospace, signs-symbols, toponym, artistic space, chronotope, locus.

Ю. В. Зякун

Наковий керівник – доц. Т. М. Буренко

ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ У СФЕРІ ПАРЕМІЙ З СЕМАНТИКОЮ ПОРІВНЯННЯ

У статті розглянуто англійські прислів'я і приказки та їх українські еквіваленти. Визначено основні джерела походження паремії. Проаналізовано основні методи перекладу пареміологічних одиниць як поетичного жанру. Виявлено особливості перекладу англійських прислів'їв на українську мову. Акцентується увага на пареміях англійської мови, які мають у собі компоненти порівняння.

Ключові слова: метод, паремія, переклад, порівняння, приказка, прислів'я.

Постановка проблеми. Фольклор і мова тісно пов'язані між собою. Паремія – це середовище етнокультурних процесів, це тісний перетин мови й культури. У прислів'ях і приказках висвітлено історичний досвід народу, його уявлення, пов'язані з працею, побутом і культурою людей. Використання паремій в спілкуванні робить його емоційним, цікавим та образним. Саме тому важливо вивчати ці одиниці мови та володіти навиками їх адекватного перекладу.

Метою статті є визначення терміну «паремія» та основних джерел виникнення, а також дослідження прислів'їв та приказок з семантикою порівняння, розгляд основних способів їх перекладу з англійської мови на українську.

Аналіз актуальних досліджень. Багато вітчизняних та зарубіжних науковців різних часів приділяють значну увагу вивченню терміну паремії, її особливості та вплив на культуру. Серед них можемо виділити О. В. Куніна, В. В. Виноградова, В. Н. Телія, І. К. Кобякову, С. О. Швачко, А. В. Мовчун, М. М. Пазяк, О. В. Дуденко, З. Г. Коцюбу, В. Я. Проппа, О. В. Корень, В. П. Анікіна, В. Мідера, В. Х. Коллінза та ін. Зацікавленість цим жанром усної народної творчості зумовлена сучасним станом лінгвістики: такі фразеологічні одиниці як прислів'я та приказки є недостатньо вивченими і саме тому привертають увагу молодих науковців сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Пареміологія – один із розділів фольклористики, який займається вивченням паремій, їх мовним і

структурним аналізом. Поняття паремії виникло від грецького слова «*pareimia*» – прислів'я або латинського «*proverbium*» – приказка. Паремією називають фольклорні малі жанри афористичного спрямування, а саме прислів'я та приказки [5, с. 9]. Вони є складовою паремійного фонду мови, скарбницею народної мудрості.

На думку О. В. Корень, етимологічно поняття паремія має біблійне походження, але з часом воно набуває загального змісту, і це дає підстави вважати, що прислів'я та паремія співвідносяться між собою як видове та родове поняття [3, с. 2]. У роботах В. П. Анікіна термін «*паремія*» визначається як короткий вислів, який увійшов у мову і має повчальний зміст, ритмічно організований поетичний вислів, у якому народ упродовж століть узагальнював свій соціально-історичний досвід» [1, с. 137]. За визначенням Х. Золфагарі, прислів'я – це коротке речення, що включає в себе подібність, метафоричну іронію, вільне формулювання, чіткість вираження, простоту, розширюваність і загальність, і використовується як із зміною, так і без неї [9, с. 26]. У лексикографічних джерелах термін «*proverb*» тлумачиться як коротке речення, що вказує на щось у звичайному досвіді або дає поради, це усталений у мовленнєвому вжитку вислів, крилате слово, що утворено з префікса *pro-* + слова *verbum* + суфікса *-ium* [12, с. 387; 13, с. 510].

Процес утворення прислів'їв є тривалим. Прислів'я і приказки виникають з різних причин, основними джерелам для їх виникнення вважаються вислови з Біблії, шекспірівські вислови у художніх творах та запозичення слів та словосполучень з іншої мови [7, с. 122].

Переклад паремій відносять до літературного перекладу, який пов'язаний з поетичним. Питання перекладу англійських прислів'їв та приказок завжди викликало бурхливе обговорення та дискусію. Ця проблематика залишається актуальною і досі та потребує детального аналізу [8, с. 14].

Перекладаючи пареміологічні одиниці, необхідно враховувати основні принципи перекладу лексичних засобів:

- орієнтуватися на контекст прислів'я чи приказки;
- дотримуватися стилістики;
- опиратися на основний словниковий фонд;
- використовувати слова, які відповідають оригіналу [4, с. 120].

Дуже часто англійські прислів'я в своєму складі можуть мати порівняння, наприклад: *Life without friendship is like the sky without sun* [11, с. 243],

Dry bread at home is better than roast meat abroad [11, с. 88], *A friend's frown is better than a foe's smile* [11, с. 51]. Порівняння як художній засіб – це уявлення про певний предмет або явище шляхом зіставлення його зі схожим за певною характеристикою предметом або явищем відповідно [6, с. 202].

Як відомо, існує п'ять основних способів перекладу паремій: переклад повним еквівалентом, переклад з частковим відповідником, переклад методом калькування, описовий метод, переклад з псевдо – відповідником [2, с. 167].

Аналізуючи відібрані англійські прислів'я з семантикою порівняння та їх українські відповідники, було виявлено, що найбільш уживаним методом перекладу на українську мову є метод повного еквівалента: *All is not gold that glitters* – *Не все золото, що блищить* [11, с. 181; 10, с. 76]; *Better to do well than to say well* – *Краще діло робити, ніж говорити* [11, с. 35; 10, с. 112]; *A hungry man is an angry man* – *Голодна людина – сердита людина* [11, с. 22; 10, с. 105]. Отже, паремії збігаються за всіма ознаками: відтворення змісту схоже до оригіналу за образністю, а метафора реалізується, опираючись на ідентичні образи. Зазвичай повні еквіваленти - це інтернаціональні прислів'я.

Доречно зазначити, що при перекладі з частковим відповідником використовують різні образи та символи для позначення подібності речей або явищ. При перекладі паремії *Better be the head of a dog, than the tail of a lion* [11, с. 267] використовується порівняння голови, як «першої» або «головної» частини тіла, а хвоста – як «останньої», а також порівняння тварин – собаки та лева. Як відомо, лева прийнято вважати лідером, найкращим, у той час як собака в цьому прислів'ї відображає невдачу. Саме тому український переклад звучить як *Краще бути першим серед останніх, ніж останнім серед перших* [10, с. 123]. Таким чином, в українському відповіднику збережено зміст та стилістику.

Іноді при перекладі на українську мову використовують образи природних явищ (вогонь, вода, вітер). Наприклад, *As like as two peas in a pod* [11, с. 65] при перекладі методом часткового відповідника звучить як *Схожі як дві краплі води* [10, с. 148], проте при дослівному перекладі вона має інший зміст – *Схожі як дві горошини на стручку*.

При частковому еквівалентному перекладі паремії можуть співпадати за змістом, проте різнитися за образом, який лежить в основі. Доречно відзначити, що в даному методі часто використовується конструкція протиставлення «не...а» для більш адекватного перекладу прислів'я. Наприклад *Better be born lucky than rich* [11, с. 290] при дослівній передачі змісту звучало б як *Краще народитися щасливим, ніж багатим*. Конструкція

протиставлення «не...а» надає більшій образності та колоритності, і, як наслідок, паремія звучить як *Не одись багатий та вродливий, а родись при долі та щасливий* [10, с. 27]. Аналогічний прийом спостерігаємо у прислів'ї *Good fame is better than a good face* - *Не той гарний, що гарний, а той, що діло робить* (хоча дослівний переклад *Хороша слава краще, ніж добре обличчя*) [11, с. 51; 10, с. 90].

Не менш цікавим прикладом є переклад паремії *East or west, home is best* - *Всюди добре, а вдома найкраще* [11, с. 322; 10, с. 156]. Як бачимо, відбулося узагальнення двох образів «*East*» – «*Схід*» та «*West*» – «*Захід*» у один «*Всюди*». Мета прислів'я – показати, що не важливо де людина знаходиться, у якій частині світу, але саме вдома вона почуватиме себе найкраще.

Паремія *A man can do no more than he can* – *Вище голови не стрибнеш* [11, с. 92; 10, с. 110] також відноситься до тих, що перекладені за допомогою методу часткового еквіваленту. Саме цей метод дозволив зробити переклад літературно красивим та зберегти зміст. Якщо б використовувався метод повного еквіваленту, то паремія звучала б як *Людина може зробити не більше ніж вона може*. Такий варіант не є вдалим з точки зору граматики та звучання.

Переклад англійських паремії методом калькування відбувається шляхом точного відтворення змісту завдяки словосполученням, які зберігають порядок слів відповідно до оригіналу. Саме такий прийом перекладу є найбільш легким для сприйняття читачів. Як приклад, прислів'я *A friend's frown is better than a foe's smile* – *Краще гірка правда, ніж солодка брехня* [11, с. 51; 10, с. 27]. В такому перекладі гірка правда відображається як похмуре обличчя друга, а солодка брехня – як посмішка ворога. Ще одним прикладом слугує вислів *Old friends like the old wine are best* – *Старий друг кращий двох нових* [11, с. 372; 10, с. 144], в якому давня дружба порівнюється до витриманого часом вина.

Описовий метод перекладу з англійської на українську мову використовується у випадку відсутності повного або часткового еквівалента. Перекладач ніби переказує прислів'я, дає його пояснення мовою перекладу. Наприклад, *Neck or nothing* [11, с. 80] означає домогтися запланованого, або все втратити. Найкращим перекладом на українську мову буде прислів'я *Або пан, або пропав* [10, с. 73], що повністю передає зміст оригіналу.

As the fool thinks, so the bell clinks [11, с. 278] – ще один приклад використання описового методу. Ця паремія говорить про те, що нерозумна людина мислить та робить те, що хоче, незважаючи на правила. В українській мові це прислів'я звучить як *Дурню закон не писаний* [10, с. 26]. Іншими прикладами є *Betwixt and between – Hi me, ni ce; It is better to wear out than to rust out – Краще зноситися, ніж заіржавіти* [11, с. 166; 10, с. 98].

Метод псевдо-відповідника використовують тоді, коли для прислів'я не знаходиться повного або часткового аналога в українській мові. Відбувається передача тексту паремії українською мовою з незначними змінами і трансформацією під псевдо-відповідник. Наприклад: *Everybody wants to go to heaven but nobody wants to die* (в буквальному сенсі прислів'я говорить про те, що усі хочуть потрапити до раю, але ніхто не хоче помирати), коли ж псевдо – відповідник звучить, як *Хочеться рибку з'їсти, та не хочеться в воду лізти* [11, с. 321; 10, с. 173].

Прислів'я *Be slow to promise and quick to perform* [11, с. 151] дослівно означає, що потрібно бути повільним, коли обіцяєш щось, та швидким, коли робиш це. В українському перекладі – *Краще не обіцяти, як слова не тримати* [10, с. 18]. *Черствий хліб вдома краще, ніж запечене м'ясо закордоном* – саме такий зміст несе в собі паремія *Dry bread at home is better than roast meat abroad*, і має такий псевдо – відповідник як *В гостях добре, а вдома – краще* [11, с. 88; 10, с. 12].

Як бачимо, прислів'я та приказки англійської та української мов мають певні спільні риси, а саме подібність за лексичним складом, комунікативним значенням та стилістикою, але значна їх частина має певні свої особливості, і відповідник у іншій мові часто виступає тільки приблизним, але не точним [7, с. 12].

Висновки. Отже, переклад прислів'їв є одним з найскладнішим перекладів у сфері лінгвістики. Аналіз зібраного матеріалу свідчить про те, що існує можливість перекладу пареміологічних одиниць з однієї мови на іншу. У разі відсутності повних або часткових еквівалентів між англійською та українською мовою точний переклад досягається описом або псевдо-відповідником. Вивчення паремій дозволяє зрозуміти не тільки мовні правила спілкування, але і психологію певного народу. Саме прислів'я та приказки несуть найбільшу кількість інформації про культуру та традиції народів світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аникин В. П. Русские народные пословицы, поговорки, загадки и детский фольклор. Москва: Высшая школа, 1957. 295 с.
2. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). Москва: Высшая школа, 1990. 253 с.
3. Корень О. В. Системно – функціональні особливості англійських прислів'їв: автореф. дис....канд. філол. наук: 10.02.04 / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2000. 20 с.
4. Костик Є. Особливості перекладу англійських пареміологічних одиниць у прислів'ях та приказках. *Теоретична і дидактична філологія*. Переяслав-Хмельницький, 2015. Вип. 20. С. 250-257.
5. Коцюба З. Г. Універсальне і національне в паремійних фондах мов європейського ареалу (лінгвокультурологічний аспект): автореф. дис. ... докт. філол. наук: 10.02.15 / Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Інститут філології. Київ, 2010. 32 с.
6. Семененко Н. Н. Фразеология. Пареміология: учебное пособие для бакалавров. Москва: Издательство «Флинта: Наука», 2009. 322 с.
7. Смит Л. П. Фразеология английского языка. Москва: Высшая школа, 1998. 351 с.
8. Bradeanu L. Difficulties and Strategies in the Translation of Proverbs. 2008. 18 p.
9. Zolfaghari H. Persian Proverbs: Definitions and Characteristics. *Journal of Islamic and Human Advanced Research*. 2012. 292 p.

СПИСОК ДОВІДНИКІВ ТА ЛЕСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

10. Северинюк В. М. Тематичний словник популярних українських прислів'їв та приказок з коментарями. Тернопіль: Богдан, 2014. 176 с.
11. Fergusson R. The Penguin Dictionary of Proverbs. – Middlesex, England: *Penguin Books*. 1995. 384 p.
12. Jones D., Roach P., Setter J. Cambridge English Pronouncing Dictionary. *Cambridge University Press*. 2006. 599 p.
13. The Oxford Dictionary / ed. by T. F. Hoad. Oxford: *Oxford University Press*. 1996. 617 p.

Ziakun Yu. Translation aspect of the sphere of paremies with the semantics of comparison.

The article considers English proverbs and sayings and their Ukrainian equivalents. The origin of proverbs is determined. Main methods of translation of paremias as a poetic genre are analyzed. Features of translation of English proverbs into Ukrainian are revealed. The attention is focused on paremias of the English language, which have components of comparison.

Key words: method, paremia, translation, comparison, proverb, saying.

Д. Ю. Каменський

Науковий керівник – проф. В. І. Школяренко

ОСОБЛИВОСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРАГМАТИЧНОГО СЕНСУ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ

У статті розглянуто специфіку відтворення прагматичного сенсу рекламного повідомлення під час перекладу. Описано особливості передачі прагматичної мети англomовного рекламного тексту та їх переклад українською. Досліджено аспекти застосування прагматичних адапцій під час перекладу. У праці названі прагматичні фактори перекладу рекламних текстів.

Ключові слова: прагматика, рекламний текст, переклад, прагматична адаптація, семантика, рекламний слоган, адекватність перекладу, прагматичний фактор.

Постановка проблеми. Рекламні тексти мають комунікативно-прагматичний характер, оскільки вони цілеспрямовано діють на реципієнтів, нав'язуючи об'єкт рекламного повідомлення. Реклама за своєю прагматичною спрямованістю покликана стимулювати поширення продукції, послуг чи інформації. Проблема збереження прагматичної мети повідомлення під час перекладу набуває актуальності серед перекладацьких наук сьогодення.

Аналіз наукових досліджень свідчить про те, що такі вчені як М. Апєтян, О. Бондаренко, Н. Жукова, І. Злобіна, К. Крістеллі, Н. Кушнір, Л. Мороз, Ю. Рябчук досліджували лінгвістичні та прагматичні особливості англійських рекламних текстів та проблеми їх перекладу.

Метою написання статті слугує аналіз прагматичних особливостей перекладу англійських рекламних текстів на українську мову.

Виклад основного матеріалу. Прагматика (від грец. *Pragma* – справа, дія) – це досить широка область лінгвістики, основною ідеєю якої є те, що мова може бути зрозумілою тільки в широкому контексті її використання, тобто через її функціонування. Базовим поняттям в прагматичному розгляді мови слугує функціональність. Саме цей аспект виділяють в своїх трактуваннях прагматики дослідники Н. Д. Арутюнова та Г. В. Колшанський [3, с. 127].

Прагматика являє собою галузь дослідження в семіотиці та мовознавстві, покликана вивчати функціонування знаків мовлення і є вченням про відношення знаків до їх інтерпретаторів. Термін був запропонований дослідником Ч. Морісом, який розглядав мову як семіотичну систему і поділяв її на 3 частини: синтаксис, семантику та прагматику. Ю. К. Пирогова зазначає, що прагматичний аспект вбачає потрійну залежність між знаками, значеннями і комунікантами [4, с. 372].

З точки зору прагматичної лінгвістики рекламні тексти є досить специфічними, оскільки за своєю основною мають прагматичну мету, що полягає у впливі на реципієнта заради спонукання до активних дій (придбання товару) [1, с. 25]. Прагматичний потенціал становить важливу частину змісту рекламного повідомлення, адже знаки мови мають здатність справляти на людей певне враження та викликати певну реакцію. Таке висловлювання, що покликане реалізувати певний вплив на слухача має

перлокутивний ефект [7]. Саме цей ефект і пов'язує прагматику з особливостями рекламного тексту.

У рекламних повідомленнях досить часто використовується контамінація – утворення нового слова чи виразу шляхом схрещування, поєднання двох слів, що пов'язані певними асоціаціями. Наприклад: *reVOLVolution* (“Volvo” – назва марки машини, *revolution* – революція, *evolution* – еволюція). При перекладі цієї прагматичної одиниці слід правильно адаптувати оригінальну контамінацію для українського споживача. Вдалим варіантом вважаємо наступний: *задоVOLVOлення* (“Volvo” – назва марки машини та задоволення).

Для досягнення прагматичності повідомлення в англомовних рекламних текстах дієвим способом є застосування дієслів широкої семантики в імперативі: *buy* (купуй), *find* (знайди), *get* (отримай), *do* (зроби) *live* (живи), *dream* (мрій) *move* (рушай), *go* (йди), *start* (почни), *try* (спробуй). Наприклад: *Nike – Just do it!* *Nike – Просто зроби це!*

Ефективним засобом привернення уваги споживача є використання стилістичних прийомів, наприклад прийому паралелізму: *Get Rich money habits. Make more. Save more.* (Звикай заробляти. Заробляй більше. Зберігай більше.) Такі повтори однозначно привертають увагу читача, підкреслюють значущість тексту і посилюють його емоційний вплив. Таким чином, невеликий об'єм рекламного повідомлення має здатність раціонально використовувати мовні засоби.

Характерним для рекламних текстів є високий рівень прагматичності, що вимагає від перекладача застосування певної адаптації. Дослівний переклад не здатен відтворити зміст вкладений у англомовне рекламне повідомлення. Текст викликає певну реакцію, передає денотативну і конотативну складові змісту висловлювання в англомовного читача [6, с. 242]. Перекладач мусить застосовувати прагматичні адаптації, вносити певні виправлення щодо соціально-культурних, психологічних та інших розходжень між мовцем та реципієнтом [6, с. 242].

Виділимо чотири типи прагматичних адаптацій, що ґрунтуються на ступені відтворення інформації з прагматичної точки зору – від найвищого ступеня до рівня неможливості відтворити прагматику оригіналу при перекладі [2, с. 209-223]. У випадках коли прагматика вихідного тексту збігається з перекладом популярності набуває дослівний переклад: *think different* (думай по-іншому; рекламний слоган Apple). *Yes you can!* (Так, ти зможеш; рекламний слоган Oriflame).

Перший тип прагматичних адаптацій покликаний забезпечити розуміння повідомлення реципієнтами. Зазвичай перекладачі вводять у текст додаткову інформацію з метою полегшити його розуміння. Для застосування такої адаптації перекладач мусить досконало володіти предметом, про який йдеться мова в оригіналі, а також розуміти що саме мав за мету автор рекламного повідомлення, тобто його комунікативний намір. Часто використовується транслітерація, калькування, генералізація. Наприклад: *Impossible is nothing* (Немає нічого неможливого; Adidas). *Hungry? Grab a Snickers* (Зголоднів? Снікерсни! Mars Incorporated).

Другий тип прагматичних адаптацій покликаний забезпечити правильне сприйняття змісту оригіналу та зберегти емоційний вплив вихідного тексту. При перекладі відтворюється аналог поняття, що може створити подібний ефект. Зазвичай труднощі спричиняють імперативи, тому що дослівне відтворення таких дієслів, як *to like, to love, to have, to get* не завжди буде адекватним українською мовою. Наприклад: *Gillete: The best a man can get* (Джиллет: Найкраще для чоловіків). У цьому варіанті перекладу відтворено зміст повідомлення, але рима не зберігається.

Третій тип прагматичних адаптацій покликаний забезпечити бажаний вплив на реципієнта і для цього допускається певні відхилення від вихідного повідомлення. Як правило мова йдеться про переклад імпліцитної інформації і трансформації тексту в більш природну форму мови перекладу. Наприклад: *Same space outside, more space inside* (менший ззовні, більший всередині – рекламний слоган компанії Samsung). *Relax, it's Holiday Inn* (Забудь про справи в Холідей Інн – рекламний слоган готельної компанії Holiday Inn). У наведених прикладах текст трансформується при перекладі у звичну та природну форму для української. Таким чином, відбувається адаптація вихідного тексту до мови перекладу та зберігається прагматична цінність рекламного повідомлення.

Четвертий тип прагматичних адаптацій стосується випадків сильного відхилення від тексту оригіналу. Мова йдеться про модернізований, дещо спрощений переклад, при якому перекладач створює нове повідомлення, базуючись лише на ідеях вихідного тексту. Застосовуючи такий тип адаптації, перекладач здатен нав'язати власне ставлення до описуваних подій, частково додати екстра інформацію. Це може призвести до спотворення оригіналу чи, навпаки, створити покращення впливу тексту на реципієнта. Однак для перекладача є неприпустимим факт керування своїми власними переконаннями та міркуваннями у процесі перекладу [8, с. 62].

Як приклад наводимо текст рекламної компанії віскі Johnnie Walker: *Taste life*. Дослівний переклад з англійської звучить так: *спробуй життя на смак*. Але цей рекламний слоган українською переклали дещо інакше: *живи, щоб було що згадати*. Таким чином було змінено зміст висловлювання, адаптувавши зате прагматичний сенс слогану для україномовної аудиторії.

На практиці можемо спостерігати, що соціолінгвістичні фактори є визначальними при перекладі рекламних текстів. Під час перекладу важливо не втратити прихований сенс повідомлення та особливості соціальної комунікації країн, норм спілкування. Адекватність перекладу, базове поняття перекладацьких наук, досягається саме завдяки застосуванню прагматичних адаптацій.

Існує поняття “прагматичні фактори перекладу”, яке охоплює фактори мовного і позамовного порядку. Зазвичай до таких факторів відносять жанрові-стилістичні особливості текстів мови оригіналу то мову перекладу, їхню різну прагматичну цінність, функціональну суть словесного знака в тому чи іншому повідомленні. До цих факторів ще відносимо національно-культурну специфіку реципієнтів оригіналу та перекладу, фонові знання учасників комунікації, їхні соціально-психологічні характеристики. Дослідник А. Швейцер стверджував, що сутність прагматичних факторів “полягає в тому, що вихідний та кінцевий тексти зазвичай адресовані різним одержувачам” [5, с. 15].

Висновки. У нашому дослідженні було встановлено поняття прагматики та її зв'язок з перекладом рекламних текстів англomовного характеру. Нами було перелічено чотири тип прагматичних адаптацій та наведено достатньо прикладів їх застосування.

Таким чином, прагматичні фактори перекладу охоплюють національно-культурну специфіку реципієнтів оригіналу та перекладу, фонові знання учасників комунікації, їхні соціально-психологічні характеристики.

Отже, адекватність перекладу рекламного тексту досягається завдяки застосуванню прагматичних адаптацій. Важливо не втратити під час перекладу прихований сенс повідомлення та особливості соціальної комунікації країн, норми спілкування.

Важливим завданням перекладача є досягнення прагматичної еквівалентності між оригіналом і перекладом. Подальшого вивчення потребують способи досягнення прагматичної еквівалентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гузенко С. Структура рекламного тексту в прагмалінгвістичному аспекті. *Наукові праці. Філологія. Мовознавство*. 2013. Т. 219. Випуск 207. С. 25-30.
2. Ковалевська А. В. Класифікація слоганів як елементів рекламного тексту. Одеса, 2014.
3. Колшанский Г. В. Комунікативна функція і структура мови. Москва: Наука, 1984. 176 с.
4. Пирогова Ю. К. Рекламний текст, семіотика і лінгвістика. Москва, 2000. 250 с.
5. Швейцер А. Д. Переклад і лінгвістика. Москва, 1973. 280 с.
6. Швейцер А. Д. Теорія перекладу: Статус, проблеми, аспекти. Москва, 1988. 216 с.
7. Austin J. L. (1962). *How to do things with words*. London, Oxford University Press.
8. Marieke de Mooij. *Global Marketing and Advertising: Understanding Cultural Paradoxes*. SAGE, 2010. 323 p.

Kamensky D. Peculiarities of transmission of pragmatic meaning when translating advertising texts.

The article considers the specifics of reproducing the pragmatic meaning of the advertising texts after translation. The peculiarities of the transfer of the pragmatic purpose of the English-language advertising text and their translation into Ukrainian are described in this article. Also here were investigated aspects of the application of pragmatic adaptations during translation. In this work were mentioned the pragmatic factors of translation of advertising texts.

Key words: *pragmatics, advertising text, translation, pragmatic adaptation, semantics, advertising slogan, translation adequacy, pragmatic factor.*

К. М. Касяненко

Науковий керівник – доц. В. В. Герман

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ В УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті з'ясовано сутність поняття фразеологічні одиниці в українському політичному дискурсі. Досліджено значення фразеологічних одиниць в українському політичному дискурсі. Фразеологізми в канві сучасного політичного дискурсу міцно завоювали позиції дискурсивних формул, тобто певних мовних зворотів, характерних процесу комунікації, які завдяки імпліцитним властивостям образності дозволяють зробити комунікативну стратегію більш емоційною та додають напруженості в політичні заклики. Політик, що володіє навичками фразеологічної компетенції, здатний швидко завоювати увагу аудиторії і придбати статус «свого серед своїх», якщо він має здатність формулювати свою промову, вміло звертаючись до національних емоційно забарвлених мовних засобів, провідну роль серед яких відіграють фразеологічні одиниці.

Ключові слова: *фразеологічні одиниці, фразеологізми, дискурс, український політичний дискурс.*

Постановка проблеми. В останні десятиліття в лінгвістичній науці в центрі уваги дослідників знаходяться проблеми дискурсу активних соціальних груп, зокрема політиків. У даний час інтерес до вивчення політичного дискурсу виявляють представники різних професій та різних наукових дисциплін – журналісти, політологи, філософи, соціологи, фахівці в галузі теорії комунікації, а також лінгвісти, однак загальноприйнятого

визначення політичного дискурсу на сьогоднішній день не знайшло достатнього відображення у наукових джерелах.

Аналіз актуальних досліджень. Питаннями інтерпретацій політичного дискурсу займалися провідні вітчизняні та зарубіжні науковці П. Анрі, П. Ашарда, Р. Барт, Т. ван Дейк, Ж. Коммерета, Р. Моро, Ж. Пуату та інші. Зокрема, політичний дискурс став предметом дослідження в працях О. Андрейченко, А. Белової, А. Загнітка, Л. Кіслякової, Н. Кондратенко, К. Серажим тощо. Студіювання дискурсу окремого політичного діяча розглядали М. Дорофеева, О. Іссерс, С. Табурова, Г. Яворська тощо.

Проте актуальність теми статті не викликає заперечень, оскільки зумовлюється недостатньою дослідженістю фразеологічних одиниць у мовленні українських політиків.

Мета статті – з'ясувати сутність поняття фразеологічні одиниці в українському політичному дискурсі; дослідити значення фразеологічних одиниць в українському політичному дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Під поняттям «фразеологізм» розуміється відтворений у мові оборот, побудований за зразком сурядних або підрядних словосполучень (непредикативного або предикативного характеру), володіє цілісним (або рідше – частково цілісним) значенням та поєднується зі словом. Фразеологічні одиниці є найбільш яскраві, барвисті та виразні частини лексики. Уведення фразеологічних одиниць в політичні тексти й мову державних діячів обумовлено спробою маніпуляції, навіювання, переконання та контролю адресатів – громадян спільноти, а також завоюванням підтримки народу. Оскільки означена задача не завжди може бути вирішена за допомогою раціонального переконання, заснованого на логічному доведенні, політичні діячі часто звертаються до стратегій та засобів мовного впливу на емоційну сторону психіки реципієнта [4, с. 40].

Політичний дискурс становить певний вид практичної мовної діяльності, який не лише обслуговує особисті політичні процеси, а й становить значну частину «інформаційного життя» людини. Основоположник теорії тексту Ван Дейк вважає, що політичний дискурс відіграє ключову роль у здійсненні влади, бо він охоплює соціальне пізнання, у зв'язку з чим може «керувати розумом» соціальних груп та їх членів [8, с. 71]. Така маніпулятивна функція політичного дискурсу, тобто функція управління суспільством, суспільною думкою, нав'язування політиками власної волі аудиторії, досягається за рахунок певних

комунікативних тактик та прийомів. Успішність дискурсу політиків часто залежить від грамотно побудованої політичної комунікації, а стратегії влади формуються з урахуванням переважання комунікативної складової [5, с. 244].

Особливу роль серед мовних засобів, що забезпечують успішну політичну мовну практику, відіграють фразеологічні одиниці – семантично монолітні та стійко відтворювані в мовленні образно мотивовані словосполучення. Як вважає Н. Н. Кирилова, фразеологізми складають проєкцію світу в мовній свідомості, формуючи в кожній мові власну мовну картину світу [2, с. 14]. Фразеологізми, з одного боку, виступають як яскраві засоби висловлювання національно-культурного бачення світу певного народу, відображають особливості національної самосвідомості та є яскравим маркером політичної ситуації в державі [3, с. 159]. З іншого боку, фразеологічні одиниці є мовними засобами, що сприяють повноцінній комунікації в міжкультурному медіапросторі, що дозволяють експлікувати такі ознаки політичного дискурсу як маніпулятивність, смислову невизначеність, оцінювання, образність, економія мовних зусиль, а також встановити основні тенденції в інтерпретації та оцінці політичних подій.

Як зазначає Н. В. Баско, однією з головних особливостей фразеологічної одиниці як мовного засобу, що забезпечує міжкультурну комунікацію, є більша інформативна насиченість, ніж їх слово-синонім [1, с. 177]. Наприклад, фразеологізм *червона межа* має слова-синоніми «межа, кордон», які означають розмежувальну лінію, яку не можна перетинати.

Іншою характерною рисою фразеологізмів в політичному дискурсі є порушення принципу непроникності. Принцип непроникності забезпечує фразеологічним одиницям структурну стабільність та монолітність, що робить їх легко передбачуваними в українському політичному дискурсі. Наприклад, прийнято говорити *прислухатися до голосу розуму, протягувати руку допомоги*, а не при лухатися до власного голосу розуму, протягувати щедру руку допомоги.

Слід зазначити, що фразеологізми в українському політичному дискурсі відрізняються високим ступенем варіювання та піддаються різним видам перетворень, які проявляються на всіх рівнях варіативності: лексико-граматичному, синтаксичному та семантичному.

Наступною особливістю фразеологічної одиниці як мовного засобу, що забезпечує міжкультурну комунікацію, є оціночний характер значення більшості фразеологізмів: фразеологічні звороти не лише позначають будь-який фрагмент дійсності, але, як правило, висловлюють позитивну або

негативну думку мовця про те, що позначається. Наприклад, дієслівні фразеологічні звороти *зайти в глухий кут* «закінчитися невдало, безрезультатно», *наступати на ті ж граблі* «повторювати одні й ті ж помилки», *розгойдувати човен* «порушувати стабільність, загострювати конфліктну ситуацію», *затягнути пояски* «зменшити використання чогось / жити заощадливо» висловлюють негативну думку людини, що вживає означений фразеологізм. А фразеологічні одиниці *заткнути за пояс* «перевершити когось», *йти вгору* «успішно розвиватися, вдосконалюватися», *встати на ноги* «зміцнитися» висловлюють позитивну думку в політичному дискурсі.

Як уже зазначалося, роль фразеологічних одиниць у сучасному українському політичному дискурсі (усному чи писемному) помітно зростає.

Висновки. Отже, розглянувши на невеликій кількості прикладів стійкі словесні комплекси в українському політичному дискурсі, ми можемо зробити висновок, що означені мовні одиниці збагачують виступи представників влади. За допомогою одиниць фразеологічного рівня мови можна дати оцінку ситуації, привести наочний приклад та висловити емоційний настрій. Фразеологізми також допомагають виконувати основну функцію політичного дискурсу – прагматичну. Вживаючи в публічних виступах вислови з різним ступенем ідіоматичності, політичний лідер здатний вплинути на масову свідомість електорату.

На основі даного дослідження можна в перспективі розглядати різні способи авторських модифікацій фразеологізмів, ідеологічну складову мовлення окремих політичних діячів, а також виявити функції фразеологічних одиниць в українському політичному мовленні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баско Н. В. Фразеология политического дискурса в аспекте межкультурной коммуникации. *Политическая лингвистика*. 2017. № 5 (65). С. 175-180.
2. Кириллова Н. Н. *Фразеология романских языков: этнолингвистический аспект: монография*. СПб.: Изд. РГПУ им. А. И. Герцена, 2003. Ч. 1. 319 с.
3. Кондратьева О. Н. Политика в зеркале языка и культуры: уральская школа политической лингвистики. *Язык и культура*. 2018. № 41. С. 153-160.
4. Кунцевич С. Е. Психологические аспекты политического дискурса. *Вестник Минского гос. лингвист. ун-та. Сер. 1, Филология*. 2005. № 4 (20). С. 37-50.
5. Равочкин Н. Н. Особенности политического дискурса. *Вестник КГУ*. 2018. № 3. С. 244-248.
6. Семенов О. М., Семеніхіна О. В. Академічна культура дослідника в освітньому просторі: збірник матеріалів Першої усеукраїнської науковопрактичної конференції (м. Суми, 18 травня 2017 року). Суми: Видавництво СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2017. 239 с.
7. Сизонов Д. Стилiстична трансформація фразеологізмів в українських мас-медіа. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2018. Вип. 37. С. 154-157.
8. Dijk V. *Critical Discourse Studies: A Sociocognitive Approach (new version), Methods of critical discourse analysis*. London : Sage, 2015. P. 63-85.

Kasyanenko K. Phraseological units in the Ukrainian political discourse.

The article clarifies the concept essence of phraseological units in the Ukrainian political discourse. The phraseological units significance in the Ukrainian political discourse is studied. Phraseologisms in the outline of modern political discourse have firmly won the position of discursive formulas, certain linguistic inversions characteristic of the communicative process, which due to the implicit properties of imagery allow to make communicative strategy more emotional and add tension to political appeals. A politician with phraseological skills is able to quickly gain the audience's attention and acquire the status of "his own" if he has the ability to formulate his speech, skillfully turning to national emotionally colored language tools, among which the leading role is played by phraseological units.

Key words: phraseological units, phraseologisms, discourse, Ukrainian political discourse.

О. Ю. Краснова

Науковий керівник – проф. В. І. Школяренко

**ВІДОБРАЖЕННЯ КОНЦЕПТІВ «ДОБРО» І «ЗЛО» В ПЕРЕКЛАДАХ РОМАНУ
ДЖЕКА ЛОНДОНА «БІЛЕ ІКЛО»**

Поряд із поширеними в літературі концепціями добра і зла запропоновано їхнє екзистенціальне трактування, яке пов'язується з людською екзистенцією і торкається питання справжності чи несправжності людського існування.

Ключові слова: добро, зло, етика, онтологія, екзистенціалізм, концепція.

Постановка проблеми. Поняття добра і зла вічне і невичерпне. З часу існування людей він наполегливо працював, щоб навчитися розпізнавати їх, щоб у своєму житті йти шляхом добра замість зла. Однак, на перший погляд, проста концепція містить глибину, яку може побачити лише загальна духовна особистість. Адже межа між добром і злом дуже тонка. Перевищення цієї межі вимагає діаметрально протилежних дій. Будь-яке відхилення від істини, перевага низького руху душі над рухом високого призведе до особистої катастрофи людини, а також до виродження і виродження всього суспільства. Вічний діалог між добром і злом вівся в усі віки історії людства, встановлені їхні стандарти та норми.

Хоча питання добра і зла належить до справжньої етичної категорії, його коріння глибоко вкорінені в існуванні людини в цілому і в кінцевому підсумку приписуються структурі самого існування. Щоб зрозуміти цю проблему етично, необхідно почати з її онтологічних міркувань.

Мета статті: вивчити вербалізацію концептів «Добро» та «Зло» роману Джека Лондона «Біле Ікло» у площині перекладу.

Аналіз актуальних досліджень. Варто взяти до уваги доробок таких авторів: В. Аграновського, Т. Адорно, Р. Апресяна, Л. Архангельського, Л. Волченко, Д. Фон Гільдебранда, О. Гусейнова, О. Дробницького, Є. Дубко, К. Кавеліна, П. Кропоткіна, М. Лук, В. Малахова, В. Мовчан, Дж. Мур,

І. Овчинникова, В. Остроухова, В. Сабірова, Б. Серафимова, О. Скрипника, О. Согомонова, В. Фетісова, В. Шердакова, Р. Шнакенбурга та ін.

Виклад основного матеріалу. «Біле Ікло» (інші назви «Білий Зуб» та «Білозуб») – це повість Лондона, де основним героєм є Біле Ікло. «The Outing Magazine» журнал який вперше опублікував цей твір в 1906 році. Повість розповідає про долю вовка в часі золотої лихованки на кінці ХІХ в Алясці. Певну частину повісті розповідається “очима тварини” – саме Білого Ікла. Дана повість показує різне ставлення людей до тварин та теми добра і зла.

Протягом усього твору, Джек Лондон постійно задається питанням добра і зла та їх співвідношенням в житті. Саме тому, концепту добра у своєму творі Джек Лондон приділяє особливу увагу та прихильність, оскільки вважає, що без добра не може нічого існувати, на противагу самому злу.

Повість Джека Лондона «Біле Ікло» вчить нас любові до тварин, вірності, справедливості. Про те, що добро завжди перемагає зло, в будь-якому випадку чи ситуації, все це є лише питанням часу, оскільки добро є найвищим почуттям в житті та найнеобхіднішим. У повісті Джека Лондона «Біле Ікло» розповідається історія про вовка, який бився з собаками на рингу, розважаючи людей. Біле Ікло – а саме так і звали вовка, був відважним і нещадним воїном, сильним, жорстоким і спритним. У нього були великі, міцні і гострі ікла, навички боротьби і виживання. Крім того, він був набагато розумніший за всіх собак. Білому Іклу не пощастило з господарем.

Хоча автор показує читачеві думки та почуття собаки, яких він не знає, твір реалістичний. Автор використовує романтизм, щоб зобразити лише красивих хлопців, які невіддільні від внутрішніх і зовнішніх травм, а також благородного і бездоганного Скотта.

Але біографія головного героя йде за законами реалізму, аналізуючи психологічні причини поведінки головного героя, його минулий досвід і навіть походження. Жанр оповідання відповідає авторському завданню – розповісти про походження та життя Білого Ікла.

Головний герой перероджується в процесі становлення, що є характерним для роману. Тим не менш, «Біле Ікло» все ж таки пригодницька історія. Тема повісті – життя істоти, для якої закони північної пустелі поступово замінюються законами добра і справедливості, справжньої людяності. Основна ідея полягає в тому, що будь-яка людина формується під впливом тенденцій і середовища, середовища, в якому вона перебуває.

Джек Лондон засудив тих, хто перетворився на звірів, тому що вони боги, які повинні відповідати за всю природу, але насправді вони не можуть

відповідати навіть за своє життя. Проблема історії пов'язана з жорстокістю та байдужістю людей. Закони природи Кітано суворі, але закони людського життя не менш жорстокі.

У війні з собакою Бай Я навчився навику, який дозволив йому вижити пізніше: битися з усією вовчою зграєю відразу, завжди твердо стояти, вриватися в бій без попередження і міцно тримати собаку за горло.

Він став злим, спритним і сильним, але завжди залишався спокійним. Жодна собака не може зрівнятися з його темпом. Вороже середовище робить його більш стійким, злим, лютим, розумним і безжальним, ніж будь-який собака. Він розуміє новий закон: коритись сильних і гнобити слабких. Його життя не вимагає ласки чи доброї волі. Біле Ікло стежив за тим, щоб собаки не зазіхали на його відособленість, «він був лютим тираном, він правил із залізною непохитністю».

Велике досягнення Джека Лондона полягає в стилі його оповідань і романів. «Пустеля не може терпіти руху. Життя для неї – це якась зневага, бо життя – це пух, і пустеля завжди намагається його знищити. Вона заморожує воду і не дає їй плисти в морі, вона вичавлює сік з дерев, поки вони замерзли до серця; але її катування і пригнічення людей є найжорстокішими і жахливими, намагаючись підкорити його, тому що люди – це найнепокоїніше існування в світі, завжди протилежне закону пустелі, за законом пустелі, кожна дія має врешті-решт припинитися «Це перший абзац історії «Білі зуби», яка яскраво втілює типовий лондонський стиль.

У кращих лондонських роботах діалоги надзвичайно лаконічні й лаконічні. Сюжет, переданий дією персонажів, не описується, а зображується відчутно і зримо. Навіть опис, якщо і є, має свої особливості, відзначені оригінальністю художнього способу – динамічний, цілеспрямований, енергійний, точний і зрозумілий навіть у синтаксичному плані.

Яскравість і пафосність, а іноді навіть мелодраматизм поєднується з напруженістю і динамічністю, що досить вільно досягається майстром прози в межах англійської мови, яка майже не знає складнопідрядності. Мова Лондонових героїв позначена різностильовістю, колоритністю. Хобо і золотошукачі, моряки і волоцюги – для всіх них, майже неписьменних, характерно те, що американці звать сленгом.

Насправді сленг не підходить для англійсько-американського мовного кордону, але він дуже поширений у Сполучених Штатах: недарма там систематично публікуються сленгові словники. Для героїв Лондона сленг

є єдиним можливим способом вираження ідей, тому він органічно вписується в контекст художнього твору та стиль письменника.

Пластичність і виразність мови, гнучкість і багатство ритму, багатство і точність стилістичних прийомів – все це значно сприяє успіху письменника, робить його прозу безсмертною. Усі перераховані вище переваги лондонської прози є невід'ємною частиною зображувальної системи, і автор почав розглядати її, коли був ще «студентом» письменницького жанру.

Головним принципом цієї системи можна назвати не бажання опису, а опис, малювання словами. Сюжет роману зазвичай пов'язаний з головним героєм і оповідачем, насичений низкою пригод і подій, а іноді навіть не бере безпосередньої участі в розвитку сюжету. (такі, скажімо, епізоди дитинства Мартіна Ідена в однойменному романі).

Ось Сивий Бобер, який був для вовчука ледве не богом. Сильна людина, яка хотіла впокорити звіра, мала б викликати захоплення. Але чомусь його вчинки викликають обурення. Чому? Бо й автор, і читачі вважають негідним сильному знущатися над слабшим або залежним. І хоч Біле Ікло пробачив Сивому Бобру його жорстокість, чомусь залишилося дивне відчуття несправедливості того, що відбувається.

Так, тварина потрібна для охорони будинку, допомоги на полюванні тощо. Але чи є у людей якісь обов'язки перед тваринами? Коли ви думаєте про те, як Сірий Бобер продав Біле Ікло жорстокому і жахливому красеню Сміту, ви думаєте про це.

Ця людина «жорстока, як усі боягузи». Він не гідний поваги. В руках Сміта і Білого Ікла він став «чистим демоном», кусаючи собаку в незліченних боях, поки сам не був переможений бульдогом Черокі. Але Сміт не шкодував свого пса. Він зрадив собаку і намагався вилити свій гнів на нещасного пса.

У своїй історії Джек Лондон хоче показати, що справжній конфлікт між добром і злом відбувається не зовні, а всередині людських сердець, де людська доброта придушена зовнішнім злом.

Варто згадати, що в повісті «Білі зуби» автор навіть використав природно-географічні елементи, щоб підкреслити убогість твору, розкрити проблеми міжособистісних стосунків та навколишнього світу, торкнутися вічної теми добра і зла. Велика кількість значущих семантичних полів обумовлюється непростим сюжетом і композицією твору, в якому переважає опис з вираженим психологізмом оповідання.

Висновки. На основі проведеного наукового дослідження в даній науковій статті, нами було визначено, що Повість Джека Лондона «Біле Ікло» вчить нас любові до тварин, вірності, справедливості. Про те, що добро завжди перемагає зло, в будь-якому випадку чи ситуації, все це є лише питанням часу, оскільки добро є найвищим почуттям в житті та найнеобхіднішим. У повісті Джека Лондона «Біле Ікло» розповідається історія про вовка, який бився з собаками на рингу, розважаючи людей. Біле Ікло – а саме так і звали вовка, був відважним і нещадним воїном, сильним, жорстоким і спритним. У нього були великі, міцні і гострі ікла, навички боротьби і виживання. Крім того, він був набагато розумніший за всіх собак. Білому Іклу не пощастило з господарем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Быков В. По следам волка: Возрождение мечты Джека Лондона. *Литературная газета*. 1998. № 6. С. 12.
2. Бовсунівська Т. В. Теорія літературних жанрів: жанрова парадигма сучасного зарубіжного роману. Київ: КНХ, 2019. 520 с.
3. Богословский В. Н. Джек Лондон. Москва: Просвещение, 1964. 240 с.
4. Денисова Т. Одиссея Джека Лондона. *Зарубіжна література*. 1997. № 22. С. 4-5.
5. Зарубіжна література ХХ ст. / за ред. М. І. Борецького: підручн. для 11 класу. Львів: Світ, 2000. 452 с.
6. Калюжная Л. Джек Лондон. – URL: <http://www.bibliotekar.ru/pisатели/77.htm>. (дата звернення 11.08.2021).
7. Лондон Д. Белый клык. Зов предков. Москва: ОЛМА-ПРЕСС, 2002. 480 с.
8. Сашарін Р. С. Розповіді Джека Лондона. Москва, 2000.
9. Серія «Історія всесвітньої літератури» (комплект з 8 книг). Київ: Наука, 2019. 429 с.
10. Федунова Г. П. Джек Лондон: художня література. Москва, 2003.

Krasnova O. Reflection of the concepts of "good" and "evil" in translations of Jack London's novel "White Fan".

Along with the concepts of good and evil common in the literature, their existential interpretation is proposed, which is associated with human existence and touches on the question of the authenticity or falsity of human existence.

Key words: *good, evil, ethics, ontology, existentialism, concept.*

С. М. Махнуша

Науковий керівник – ст. викладач М.В. Дука

TYOLOGY OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES AS MODERN MEANS OF ENGLISH LANGUAGE GRAMMAR COMPETENCE FORMATION OF 10-11 FORM STUDENTS IN A SECONDARY SCHOOL

The article overviews the problem of information and communication technologies typology as modern means of forming English language grammar competence of 10-11 form students in a secondary school. The essence of the concepts "information and communication technologies", "English language grammar competence" is specified. The review of the main means

of information and communication technologies for the formation of English language grammar competence is fulfilled and the significance of its formation is justified.

Key words: *information and communication technologies, English language grammar competence, 10-11 form students, secondary school.*

Introduction. Nowadays it is important to implement up-to-date technical means and technologies in the studying process. The state of modern education, in particular during the period of the COVID-19 quarantine and process of distant learning, requires new ways of presenting information, new approaches to studying from technical and technological point of view and new methods of educational process monitoring. While there is a tendency for the active development of information and communication technologies (ICT), the process of studies is accompanied by vivid clarity and is colorful and representative. It is possible to involve such technologies in foreign language lessons. They make it possible to do educational process more organized: lessons can be given more representatively by multimedia means, in synchronized and non-synchronized distant mode, and material for self-studying can be given as well as automatization of checking the given tasks is possible due to such technologies. In English language classrooms it is important to form English language grammar competence (EGC) which provides the knowledge of grammatical concepts, as well as means of expression of grammatical categories; skills and abilities to adequately use grammatical phenomena. Thus, the research of using ICT for the formation of EGC of 10-11 form students in a secondary school is actual.

Analysis of research and publications. The problem of using ICT in educational process is given attention in the works of the scientists, in particular V. Kremen [8, P. 4-18], K. L. Krutiy [9, P. 67-70] and others along with the legislative acts [4], [5], [6], [7], [14]. The problem of forming the EGC of 10-11 form students in a secondary school is paid attention to by many methodologists, including T. V. Babenko [1, p. 112-116], O. B. Bigich [3, p. 210-235], M. Z. Biboletova [2, p. 145-178], O. Kolominova [13, p. 2], K. L. Krutiy [9, p. 67-70], V. G. Kulish [10, p. 190-202], S. V. Logunova [13, p. 3] and others. Although the issue of ICT implementation in the process of EGC formation in a secondary school while mastering the English language is given considerable attention by scientists and methodologists, but the particularities of its formation by means of ICT require further studies from the point of view of society informatization and globalization.

The purpose of the article is to study the typology of ICT as modern means of EGC forming of 10-11 form students in a secondary school.

The main objectives of the article are:

- to specify the essence of ICT and EGC;
- to review the ICT typology in the formation of EGC of 10-11 form students in a secondary school.

Results. According to V. Kremen [8, p. 4], information and communication technologies (ICT) are a set of methods, tools and techniques used for the selection, processing, storage, presentation, transmission of various data and materials necessary to improve the efficiency of various activities. O. Kolominova claims [13, p. 2] that English language grammar competence (EGC) is the ability to construct phrases and sentences competently, to use and coordinate tenses correctly, as well as the knowledge of parts of speech and the way of constructing sentences of different types.

S. V. Logunova [13, p. 3] suggests that the main components of acquired grammar competence are the following: the ability to understand and express meanings, to produce and recognize correctly designed, in accordance with these principles, phrases and sentences; unconscious use of grammar forms of native and foreign language, in accordance with the laws and norms of grammar (gender, number, cases, etc.); sense of grammar form, the presence of corrective skills in the correct use of grammar forms: internal nonverbal knowledge of grammar language, knowledge of morphological and syntactic system (typology of forms), as well as a set of rules.

So, the term "grammar competence" means that a person has readiness and the ability not only to understand, but also to independently express a certain meaning, formalizing it in the form of phrases and sentences, using the system of grammatical rules of a given language.

The processes of globalization and integration into the European space determine the informatization of Ukrainian education, the introduction of ICT in the educational process, that is reflected in a list of documents [4], [5], [6], [7], [14].

According to V. Kremin [8, p. 6-18], the typology of ICT as modern means of EGC forming of 10-11 form students can be presented as follows (Fig. 1) [12, p. 3].

Nowadays at foreign language lessons there widely used:

- educational programms;
- simulators and testing programs;
- multimedia presentations;
- CDs;
- video and audio equipment;
- educational resources of the Internet.

Let's consider them in detail.

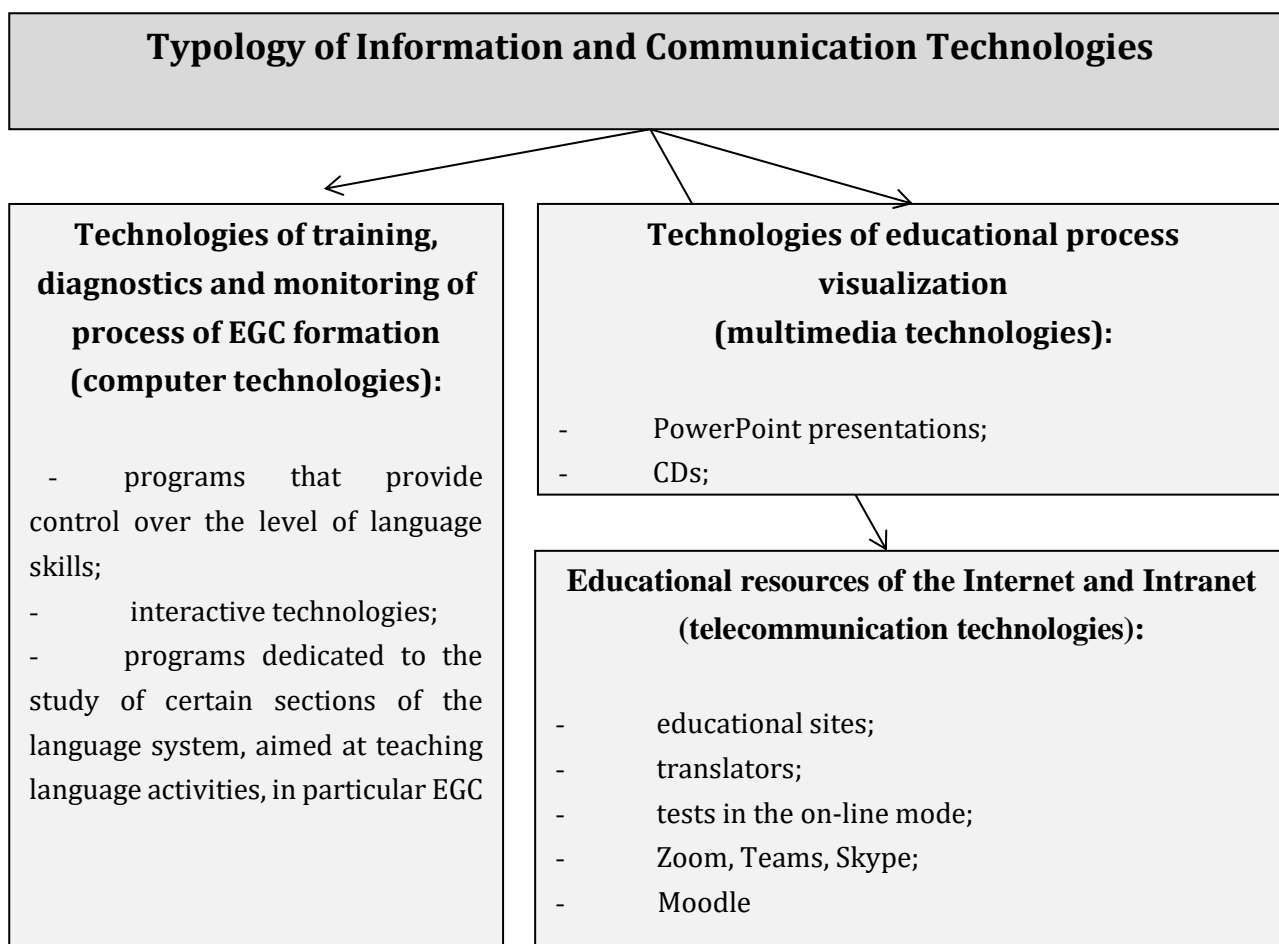


Figure 1 – Typology of information and communication technologies as modern means of forming English language grammar competence of 10-11 form students in a secondary school

Out of computer courses, interactive and testing programs in English, the most valuable for the formation of EGC are "kahoot", "padlet", "jamboard", "English Platinum", etc. [8, p. 4-18].

Kahoot! is an on-line service for creating interactive tasks. It allows you to create tests, surveys, and quizzes. The platform can be used for working with any age group (Fig. 2) [8, p. 7].

For a teacher Kahoot is a design platform on which one can quickly create an educational game using ready-made templates and send this game to students. With Kahoot the teacher can create:

- quiz: for each question are proposed 4 answer options, one of which is correct;
- test (True or False): each question has 2 possible answers, it is necessary to choose the correct one.

Kahoot can be used for free, but with a paid tariff you can use additional forms of questions: open-ended questions, surveys, etc. However, the free version is enough to make lessons interactive.

The teacher can create a test and send it as homework, as a task to consolidate the material passed, or use it to explain new materials to interrupt a lesson and hold the students' attention.

Interactive foreign language tests will make Kahoot grammar exercises interesting and automated. Students will be more interested in completing the task, and they will immediately see the correctness of their answer.



Figure 2 – Example of using Kahoot technology

After explaining or completing a large topic, the teacher can give students an additional test with Kahoot instead of the usual written testing. This will speed up and automate the verification process necessary in the formation of EGC. Students can take quizzes individually, but the teacher can also create a competition where participants receive points for the speed and accuracy of the answers. A small competition will always help to make the lesson more interesting. The development of such a format will allow to automate the studying, diagnosis and monitoring of the process of the formation of EGC in learning English.

Padlet is a multimedia resource for creating, co-editing and storing information. This is a virtual wall to which one can attach photos, files, links to Internet pages, notes (Fig. 3) [8, p. 10].



Figure 3 – Example of using Padlet technology

This technology is a way to develop students' EGC, which increases their motivation and makes the lesson interesting.

Jamboard allows the teacher to visualize lesson ideas, add images, create notes, draw materials from the Internet or Google Drive. With its help the teacher can make the lesson more interesting, simplify complex material, presenting it in a creative way. This is an interactive whiteboard for brainstorming, collaboration, and synchronous or asynchronous feedback. One can quickly write down ideas or solutions on the Jamboard. It is available for work on-line from a computer, tablet or smartphone [8, p. 14].

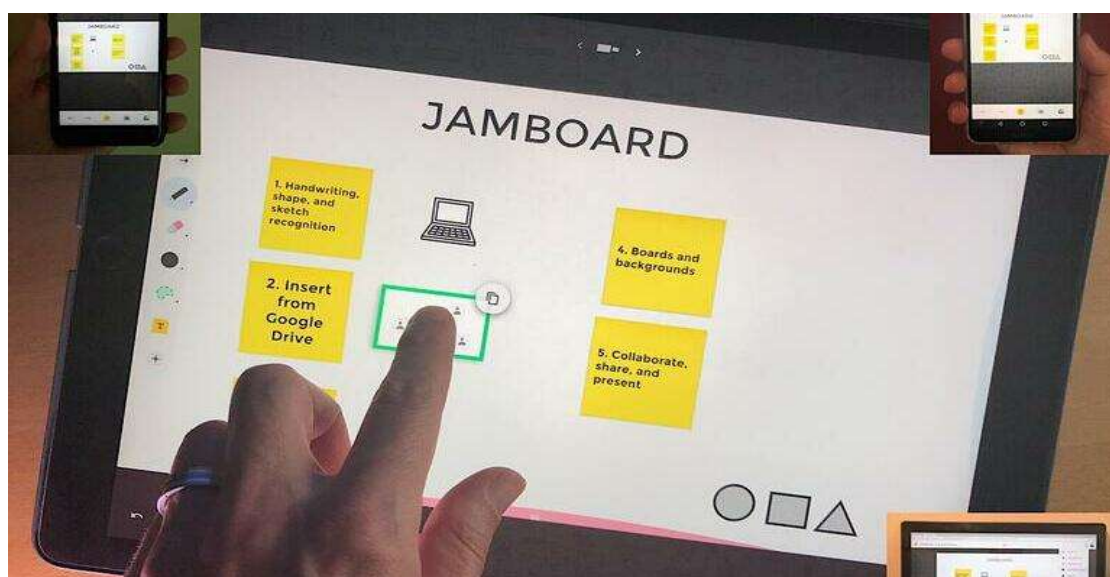


Figure 4 – Example of using Jamboard technology

The use of ICT also involves the use of a variety of computer programs and training courses.

Let's consider some of them.

«**English Platinum**» is a multimedia software package that can be effectively used at all stages of learning. Among other things, it also contains grammar simulators (Fig. 5) [11, p. 3].



Figure 5 – English Platinum simulator

As training is a component of studies, computer simulators are widely needed. The simulator immediately responds to errors and provides an opportunity to correct them, indicates how to perform tasks correctly, summarizes the work with the program. The program is extremely convenient for learning the language, in particular in the formation of EGC.

The using of multimedia technologies, which simultaneously use texts, graphics, videos, sound effects and animation, is relevant. All this is a set of audio and visual effects together with an interactive software that affect the emotional and conceptual areas, contribute to more effective learning of language material in the formation of EGC.

PowerPoint – well-known, familiar and favorite application that allows you to quickly and easily create, edit, view and show presentations (Fig. 6).

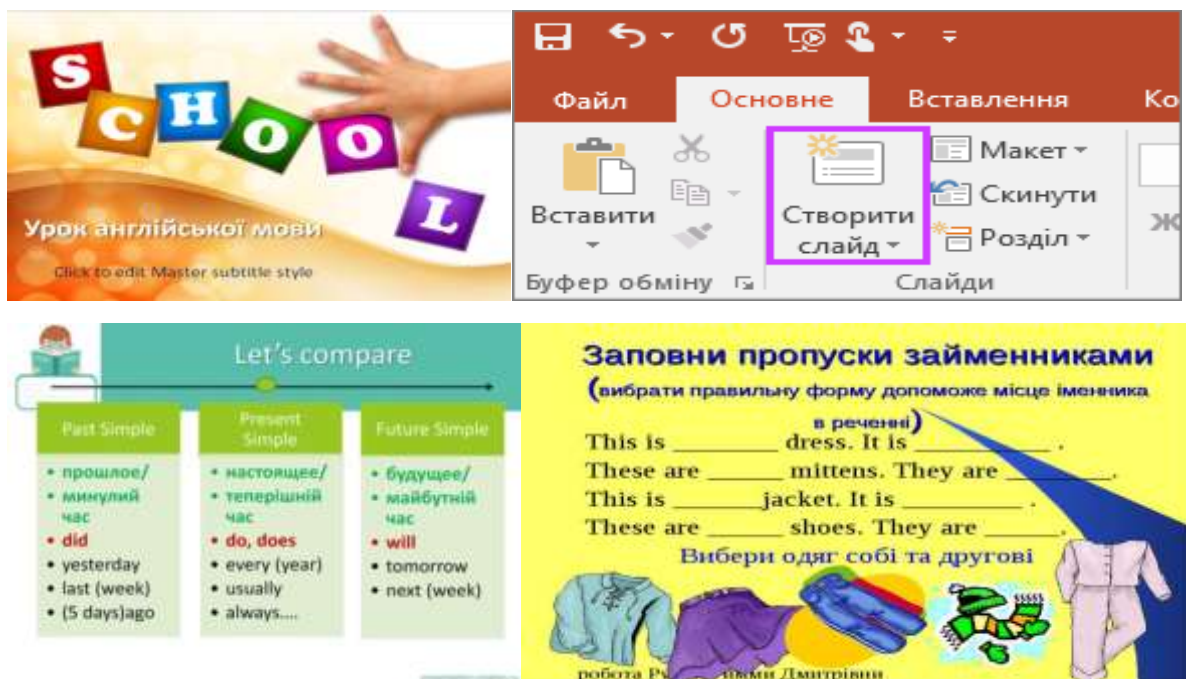


Figure 6 – The use of PowerPoint technology in the formation of EGC

PowerPoint provides all the opportunities to visually impress the audience of secondary school students when presenting the lesson material for the formation of EGC.

Also in the formation of EGC educational resources of the Internet and Intranet are widely used (telecommunication technologies): training sites, translators and tests on-line.

While people spend more time at home and schools are moving to on-line studies, people are looking for tools and sites to learn English on-line. All these resources are free [11, p. 4].

Let's consider some of them.

Facebook page [American English at State](#) (Fig. 7).



Figure 7 – American English at State training site

This US Department of State Facebook page is dedicated to learning American English and offers a wealth of learning materials for both students and teachers. In addition to grammar, this resource contains information about famous Americans, places of interest, American music and American customs. The content is updated several times a week, and users can communicate with other students from around the world [11, p. 4].

Training site [Duolingo](#) (Fig. 8).

Learning with Duolingo allows you to play interesting interactive games, earn points for correct answers, do speed exercises and improve the level of EGC.

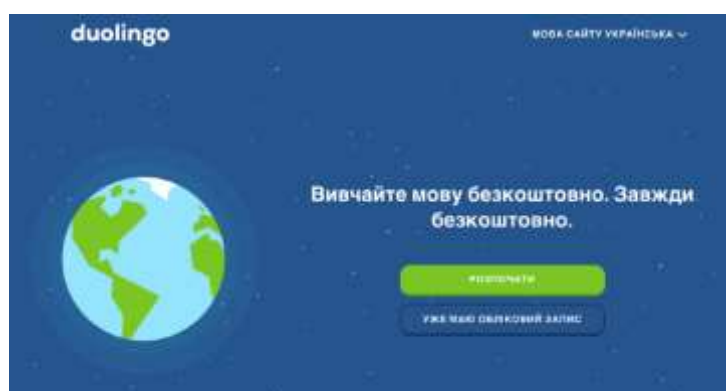


Figure 8 – Duolingo training site

Training site [British Council Learn English](https://www.britishcouncil.org/learn-english) (Fig. 9).

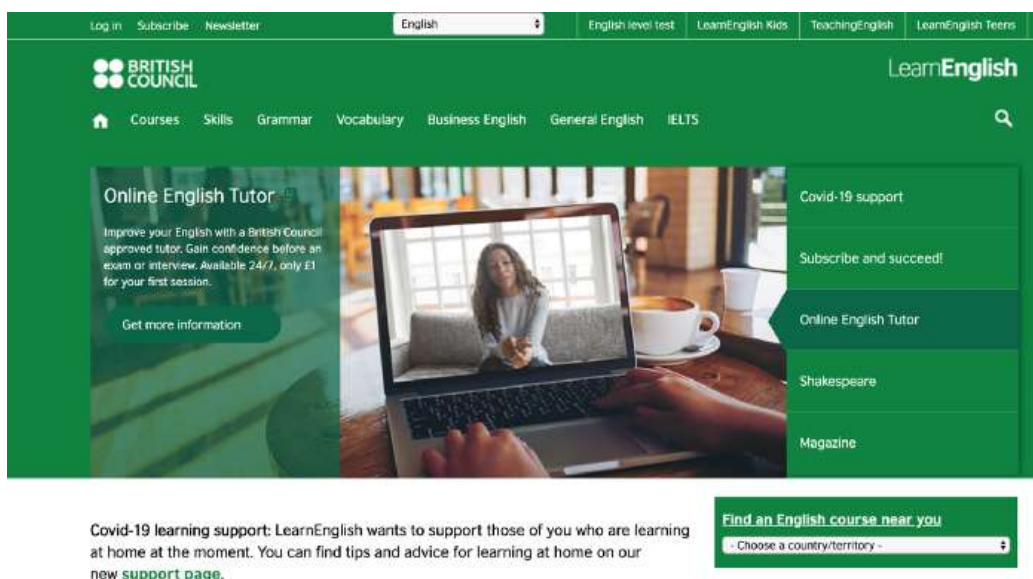


Figure 9 – British Council Learn English site

This site contains thousands of high quality resources that will help to improve EGC. Here the student can find full courses of different levels, learn business English and generally improve his/her EGC.

Training site [Lang-8](https://www.lang-8.com/) (Fig. 10).



Figure 10 – Lang-8 training site

This interactive site makes it possible for you to find a partner who will help to improve writing, which is also important in the formation of EGC. On this website, students can develop their writing skills with native speakers from around the world, and teachers can enhance their teaching skills.

Google Translate, a well-known translator, is widely used as an Internet resource, which also allows one to check one's level of EGC (Fig. 11).



Figure 11 – On-line translator Google Translate

The Internet also provides the opportunity to pass through on-line tests in English, which also allows to find out the person being tested, the level of EGC (Fig. 12).

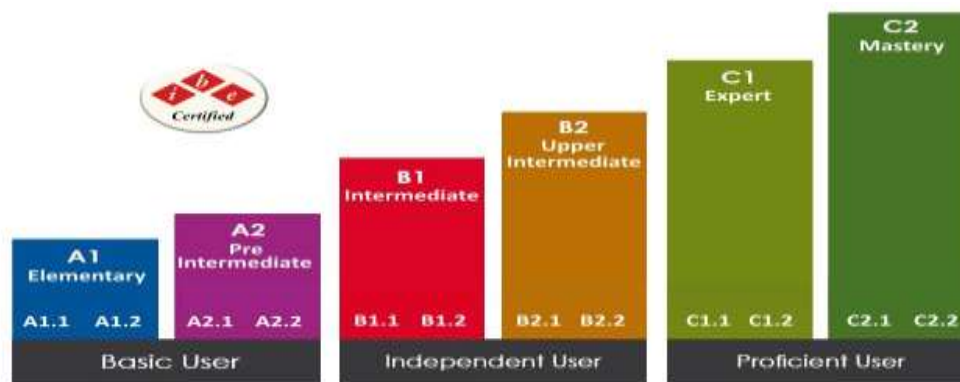


Figure 12 – On-line test in English as means of checking the level of EGC

There are also means of synchronous (Zoom, Teams, Skype) and asynchronous communication (Moodle), which are widely used in training during quarantine, in particular in the formation of EGC.

Conclusion. Thus, the essence of information and communication technologies as a set of methods, tools and techniques used for the selection, processing, storage, presentation, transmission of various data and materials needed to improve the efficiency of various activities and the typology of information and communication technologies (computer technologies, multimedia technologies and telecommunication technologies) are specified, as well as the essence of English language grammar competence is explained as the ability to competently construct phrases and sentences, use and match tenses correctly, as well as knowledge of parts of speech and rules of constructing sentences of different types. The review of the main means of information and communication technologies for the formation of English language grammar

competence and the analysis of their significance in its formation are fulfilled. It was justified that modern ICT activate the English language grammar competence of 10-11 form students in a secondary school formation more effectively and automate the the level of knowledge monitoring.

LITERATURE

1. Babenko T. V. Theoretical model of teaching academic foreign language writing. *Youth and the market*. 2016. № 3. P. 112-116.
2. Biboletova M. Z. Enjoy English with pleasure. Basic level. 10th grade. Textbook. 2020. 256 p.
3. Bigich O. B. Theory and practice of methodical competence of a teacher of a foreign language in school: Textbook. K.: Lenvit, 2006. 325 c.
4. State standard of basic and complete general secondary education, approved by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, November 23, 2011. № 1392.
5. Law of Ukraine "On General Secondary Education" of May 13, 1999. № 651-XIV (Edition of March 5, 2017).
6. Law of Ukraine "On the National Informatization Program" / Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), 1998, № 27-28, p. 181.
7. The concept of the State target program of information and communication technologies introduction in educational process at general educational institutions "One hundred percent" for the period till 2022 / the Order of KМУ from August 27, 2010. № 1722-r.
8. Kremen V. Information and communication technologies in education and the formation of the information society. *Informatics and information technologies in educational institutions*. 2019. № 6. P. 4-18.
9. Krutiy K. L. Problems of introduction of school education monitoring and ways of their solution. *Scientific herald of Mukachevo state university*. Series: Pedagogy and psychology. 2015. Is. 2. P. 67-70.
10. Kulish V. G. Self-taught English. Modern methods of intensive training. Donetsk: LLC PKF «BAO», 2009. 224 p.
11. Free resources for learning English. – URL: <https://medium.com/u-s-embassy-kyiv/>
12. The use of information and communication technologies in foreign language lessons. – URL: <https://naurok.com.ua/stattya-vikoristannya-informaciyno-komunikaciynih-tehnologiy-na-urokah-inozemno-movi-176113.html>
13. General characteristics of English grammar competence of school students. – URL: <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=9949&chapter=1>
14. Okinawa Hartie of the Global Information Society (Okinawa, 22 July 2000). – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_163

Махнуша С. Типологізація інформаційно-комунікаційних технологій як сучасного засобу формування англомовної граматичної компетентності учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти.

У статті автором проведено дослідження з проблеми типологізації інформаційно-комунікаційних технологій як сучасного засобу формування англомовної граматичної компетентності учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти. Роз'яснено сутність понять «інформаційно-комунікаційні технології», «англомовна граматична компетентність». Проведений огляд основних засобів інформаційно-комунікаційних технологій для формування англомовної граматичної компетентності та здійснений аналіз їхньої значущості при її формуванні.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, англомовна граматична компетентність, учні 10-11 класів, заклади загальної середньої освіти.

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ «ПРОБЛЕМНИЙ ПІДЛІТОК» У РОМАНІ ЛОРІН ОЛІВЕР «BEFORE I FALL»

Стаття присвячена аналізу лексичних засобів вираження концепту PROBLEM TEENAGER у романі Лорін Олівер «Before I fall». Розглянуто підходи до вивчення концептів. Детально досліджено концептуальні поля та з'ясовано якими лексичними засобами вони вербалізуються. Визначено домінуючи лексичні засоби.

Ключові слова: *концепт, концепт PROBLEM TEENAGER, концептуальне поле, лексичні засоби.*

Постановка проблеми. Мова, як засіб людського спілкування, довгий час завжди цікавила науковців зі всього світу. Особливо у момент поступового переміщення фокусу уваги на мозок людини, дослідники почали вивчати вплив мисленнєвих процесів на людське спілкування. На період сьогодення ми маємо змогу спостерігати за тим, яка надзвичайна увага дослідників прикута до вивченню різноманітних концептів та на те, як саме вони втілюються у художньому дискурсі. Але незважаючи на велику зацікавленість та зосередженість на ментальних одиницях людської свідомості, кількість яких, насамперед, надзвичайно велика, зв'язок між ними та мовою ще не достатньо вивчений.

Мета статті полягає у дослідженні лексичних одиниць вираження концепту PROBLEM TEENAGER у романі Lauren Oliver «Before I fall».

Аналіз актуальних досліджень. У вивченні концепту, як базового поняття когнітивної лінгвістики, брала участь велика кількість як іноземних мовознавців, так і вітчизняних: Дж. Лакофф, М. Джонсон, С. Г. Воркачов, О. С. Кубрякова, А. Вежицька, В. І. Карасик, Д. С. Лихачов, С. О. Аскольдов, А. П. Бабушкін, В. М. Телія, З. Д. Попова, Й. А. Стернін, В. А. Маслова і багато інших. Вони намагалися проаналізувати та з'ясувати специфіку концептів і їх роль у пізнавальній свідомості людини.

Виклад основного матеріалу. У когнітивній лінгвістиці дослідженню природи концепту приділяється настільки велика увага, що для багатьох мовознавців його визначення є першочерговим завданням [7, с. 26].

Беззаперечним фактом являється те, що концепт є ключовим поняттям у когнітивістиці та на сьогоднішній день, він доволі міцно закріпився, оскільки фігурує у чисельних мовознавчих концепціях, авторами яких є не тільки окремі лінгвісти, але й ціла низка наукових шкіл. Зацікавленість цим поняттям можна легко пояснити через розуміння визначення концепту,

бо оскільки це категорія, тісно пов'язана з людським мозком та мисленневими процесами, це означає велику територію для дослідження [8, с. 21].

Однак, хоча поняття «концепт», починаючи з кінця минулого століття, вже був об'єктом чисельних досліджень, проблема однозначного визначення цього терміну постає і сьогодні. Якщо з'єднати та узагальнити тлумачення різних мовознавців та їх власне бачення стосовно визначення концепту, то його можна розуміти саме як змістовну одиницю людського мислення, яка виражає набуті знання та досвід у період життєдіяльності. Оскільки людина мислить концептами, в них збирається та шліфується вся інформація, отримана з мовленнєвої та когнітивної діяльності [1, с. 118].

Першим в науковий обіг термін концепт ввів російський дослідник С. Аскольдов-Алексєєв. Він був переконаний, що концепт є ні чим іншим, ніж ментальним утворенням, яке конкретизує всі ті явища, картинки, котрі впливають у мозку людини під час його діяльності [4, с. 11].

До речі, відомий дослідник А. Бабушкін дуже влучно характеризує концепт, називаючи його «ментальною репрезентацією». На його глибоке переконання ця ментальна репрезентація дуже добре визначає те, як певні об'єкти пов'язані один з одним та співвідносяться між собою. Саме категоризація, за допомогою якої такі об'єкти складаються у групи за схожістю та спільними ознаками, це і є основна функція, яку виконують концепти під час активного мислення людини [5, с. 28].

Перед тим, як перейти до розглядання конкретного концепту із теми нашого дослідження PROBLEM TEENAGER, варто звернути увагу на декілька основних підходів вивчення концепту. Лінгвістичним підходом опікувалися такі визначні дослідники, як С. О. Аскольдов, В. М. Телія, Д. С. Лихачов. На їх думку, концепт – це все, що пов'язується зі значенням слова та його асоціаціями. З. Д. Попова, Й. А. Стернін, О. С. Кубрякова розглядали когнітивний підхід та концепт у ньому як ментальну одиницю пам'яті. Культурологічний підхід, в свою чергу, вивчали Г. Г. Слишкін та Ю. С. Степанов та розуміли концепт як головну одиницю культури.

Для нашого дослідження було обрано саме лінгвістичний підхід і завдяки ньому можна з'ясувати та дослідити лексичні засоби концепту.

Звертаючись до словника МакМілана [11], ми дізнаємось як автор подає англійське слово teenager: «a young person between the ages of 13 and 19». Тобто, це вже не дитина, а молода особа, вік якої варіюється у межах 13-19 років. Перед нами ще не зріла особистість, яка вже має великий життєвий досвід за плечима, а тільки особа, котра не так давно подолала

межу дитинства і тепер має завдання подорослішати як фізично, так і психологічно.

Однак, з цього моменту й починаються основна проблема підлітка: зазвичай, він ще не стабільний у своїй поведінці, поглядах та переконаннях, але вже прагне до самоідентифікації у суспільстві, а найголовніше – довести всьому світу, що він вже аж ніяк не дитя і всі рішення стосовно свого власного життя може приймати самостійно, без будь якої сторонньої допомоги.

Концепт PROBLEM TEENAGER структурується за допомогою концептуальних полів, які в свою чергу, репрезентуються лексичними одиницями з негативною конотацією.

Наприклад, концептуальне поле FRIENDS яскраво зображує нам поведінку підлітків зі своїми однолітками, їх переживання та емоції. Так як однією із актуальних проблем в сучасному світі є булінг і це добре зображено у романі за допомогою лексем, які мають негативну конотацію. «...everyone in the room starts to pick up on the fact that Juliet Sykes – ***bedwetter, freak, and all-around psycho*** – is standing in the middle of a party...» (10, р. 47-48).

«Lindsay starts screaming, "Psycho, Psycho," and making the high-pitched knifing noises from the movie, and suddenly everyone's screaming out, "Psycho!" and making the motion of an invisible knife and ***screeching*** and ***pushing*** Juliet back and forth. Ally's the first ***to overturn a beer on her head***, but everyone catches on to that too...» (11, р. 49). Якщо в першому випадку булінг проявлявся лише у словах, то у другому підлітки почали прикладати силу до Джульєт, штовхаючи її та навіть дехто почали обливати її алкогольним напоєм. Таке жорстоке ставлення юнаків та дівчат один до одного є великою бідою для нашого суспільства і саме в цьому виявляється проблемність підлітка.

Тобто, концептуальне поле концепту PROBLEM TEENAGER вербалізуються такими іменниками:

- *disrespect* – тобто абсолютна неповага та вороже відношення однієї героїні до іншої.
- *contempt* – означає образу та презирство та нам розуміння того, яким є насправді відношення конкретної групи людей до дівчини – однієї із головних героїнь твору.
- *malice* – почуття незліченної злості до героїні.
- *humiliation* – повне приниження людини.
- *hatred* – ненависть і нетерпіння до певної особи.

Концептуальне поле FAMILY також вербалізується лексемами з негативною конотацією. Наприклад, головний персонаж роману – Сем, навколо якої відбуваються всі основні події, має проблеми у спілкуванні зі своєю сім'єю. А причиною є її неповага, відсутність терпимості та надмірна зосередженість на собі.

«*Freshman year after a big **fight** I **drew a line** in red nail polish just inside my door, and I told her if she ever came past the line I'd never speak to her again*» (11, р. 97) – в даному випадку лексема *fight* означає суперечку, розлад у відносинах матері та доньки.

Головна героїня розповідає про сутичку зі своєю матір'ю, однак в деякому сенсі вона жалкує про своє поведження в минулому, та бажає повернути близькі стосунки. «*I hear rustling and think she'll come and sit next to me. She doesn't, though*» (11, р. 97). Це говорить про пихатість дівчини, та й те, що вона не хоче мислити по-дорослому та налагодити добрі відносини. Однак вимагає аби інші ставилися до неї як до цілком дорослої особи. «*I meant it at the time, but I'd expected her to forget after a while. But since that day she's never once stepped foot in my room*» (11, р. 97).

Таким чином, концептуальне поле FAMILY вербалізується такими лексемами:

- *immaturity* – проявлення незрілості в діях головної героїні твору.
- *egoism* – явна зосередженість на собі та свої бажаннях при спілкуванні з членом родини.
- *pride* – надмірна гордість, самовпевненість та спесивість.
- *hurt* – дану лексему, виражену іменником, можна розуміти як образу, пошкодження, але в сенсі почуттів людини.
- *fight* – як вже було зазначено вище, ця лексема означає сварку або ж суперечку.
- *to draw a line* – через лексему, виражену дієсловом, можна здогадатися, що мова йде про заборону якоїсь дії.

Висновки. Отже, беручи до уваги все вищезазначене, концепт є одиницею пізнавальної діяльності людини, котра, спираючись на свій власний досвід, формулює його у власну думку, переконання й потім вже переносить цю перероблену інформацію у світ. Таким чином з'ясовано, що в романі американської письменниці Лорін Олівер «*Before I Fall*» концепт PROBLEM TEENAGER втілено двома концептуальними полями FRIENDS та FAMILY, в яких переважають іменники з негативною конотацією.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вовк О. І. Особливості конструювання знань в аспекті когнітивної парадигми. *Лінгвістичні дослідження: Збірник наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. Хмельницький, 2015. С. 116-122.
2. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підручник, 3-тє вид. Київ: Академія, 2010.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. 711 с.
4. Аскольдов-Алексеев С. А. Концепт и слово. *Русская словесность. От теории к структуре текста. Антология*. 1980. С. 10-15.
5. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка, их личностная и национальная специфика. Диссертация на соискание учёной степени доктора филологических наук. Специальность 10.02.19 / Воронежский государственный университет. Воронеж, 1997. 330 с.
6. Кубрякова Е. С. К проблеме ментальных репрезентаций. *Вопросы когнитивной лингвистики*. Москва: Институт языкознания; Тамбов. Тамбовский гос. университет им. Г. Р. Державина, 2007, С. 8-16.
7. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика. 3-е изд. Минск: ТетраСистемс, 2005. 256 с.
8. Попова З. Д., Стернин И. А. Когнитивная лингвистика: учеб. изд. Москва: АСТ: «Восток-Запад», 2007. 226 с.
9. Lakoff G. *Metaphors we live by* / George Lakoff, Mark Johnson. Chicago; London: The University of Chicago Press, 2003. 276 p.
10. Loren Oliver, *Before I Fall*, Hooper Paperbacks, 2017 С. 190.
11. Macmillan Dictionary. Macmillan Publishers Limited, 2010. – URL: <http://www.macmillandictionary.com/>.

Meleshko K. Lexical means of representation of the concept PROBLEM TEENAGER in the novel «Before I Fall» by L. Oliver.

The article focuses on the analysis of the lexical means of expressing the concept PROBLEM TEENAGER in Lauren Oliver's novel "Before I fall". Different approaches to the study of concepts are analyzed. The conceptual fields, representing the concept PROBLEM TEENAGER, as well as lexical means verbalizing them are investigated. Dominant lexical means are identified.

Key words: concept, concept PROBLEM TEENAGER, conceptual field, lexical means.

Т. О. Немирович-Данченко

Науковий керівник – доц. А. М. Коваленко

СТРАТЕГІЇ НОВИННОГО ДИСКУРСУ У СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ ЗМІ

*Стаття присвячена вивченню питання комунікативних стратегій у сучасних англомовних ЗМІ. Досліджується подання інформації у англомовних ЗМІ для загальної аудиторії та розглядаються класифікації тактик і стратегій. Під час дослідження були виявлені та систематизовані мовні засоби, що реалізують диктальну та модальну стратегії на матеріалі медіа-текстів інформаційного спрямування англомовних видань *The Guardians, The Washington Post*.*

Ключові слова: ЗМІ, стратегія, тактика, мовні засоби.

Постановка проблеми. Головного значення у процесі формування інформаційної картини світу набувають засоби масової інформації (ЗМІ).

ЗМІ не лише інформують аудиторію про значимі події, але і доносять до нас думку певних осіб, а також сприяють формуванню суспільної думки, застосовуючи при цьому різні стратегії, тактики та засоби подання інформації.

Аналіз актуальних досліджень. Вивчення комунікаційних можливостей медіа не один раз виступало у якості предмету досліджень таких науковців, як Л. В. Цурикова [7], Т. Є. Янко [8], Л. А. Фирстова [6], Р. Дилтс [10], Дж. Брайант [9] та інших. Дослідженню комунікаційно-маніпулятивного потенціалу медіавидань присвячені роботи комунікативно-прагматичного напрямку О. С. Іссерс [3], М. Ю. Сейранян [4], І. М. Борисової [1], В. Т. Дрібко [2]. Однак, незважаючи на чималу кількість праць, присвячених вивченню механізмів мовного впливу в ЗМІ, ця тема є актуальною у сучасній лінгвістиці.

Мета нашого дослідження полягає у виявленні, систематизації та аналізі мовних засобів втілення стратегій і тактик сучасних англомовних ЗМІ.

Сьогодні у суспільстві головним способом комунікації і, зокрема, медійної є мова, тому вона є основним способом висвітлення інформації та думки осіб, що мають авторитет у суспільстві. Отже, актуальним стає питання подання інформаційних повідомлень широкому загалу за допомогою мовних засобів. Сучасні медіатексти складаються за комунікативними стратегіями. Об'єктивне висвітлення тих чи інших подій, донесення поглядів експертних осіб – це звичайне у світовій практиці явище, що не має у вітчизняній науці потрібного вираження, чим і зумовлюється необхідність його всебічного вивчення.

Виклад основного матеріалу. Одним із способів реалізації комунікативно-маніпулятивних можливостей текстів є стратегії комунікативного впливу.

Стратегії комунікативного впливу зазвичай зустрічаються у певному типі дискурсивної взаємодії, і закріплені за різними соціальними інститутами та ролями відповідно до певних інституційних ознак [3].

Крім того, щоб передана інформація змогла благотворно вплинути на цільову аудиторію, редакторам новинних текстів слід заздалегідь вибудувати структурний порядок проходження інформаційних блоків.

Вчені виділяють 2 стадії медіа-планування [5; 9]:

1. Формування необхідної стратегії.
2. Використання тактичних прийомів, щоб дана стратегія змогла реалізуватися.

Стадія 1 включає в себе обговорення основної проблеми події, головних цілей та самої стратегії побудови випуску. Тактичний елемент планування полягає в тому, щоб втілити у життя ці стратегії.

1. Формування стратегії.

Оцінка положення – установка цілей поширення інформації – планування стратегій.

2. Вибір тактики.

Оцінка засобів інформації відбір засобів інформації – визначення бюджету на роботу із засобами інформації.

3. Оцінка стану.

Перед кожним плануванням необхідно оцінити положення про те, як саме буде реалізована інформація. Вкрай важливими факторами вважаються – фактори навколишнього середовища, що знаходяться за межами можливостей бізнесу.

4. Встановлення цілей поширення інформації.

Планувальники повинні починати з постановки особливих цілей, які впливають з висновків аналізу.

Цілі планування в ЗМІ – це показники того, якими мають бути результати поширення тієї чи іншої інформації. Ці цілі необхідно сформулювати точно, щоб ними можна було керувати, також необхідно, щоб вони були реально здійсненними, щоб цілі можна було реалізувати на практиці в рамках бюджету [5].

Це все сприяє реалізації основної стратегії *текстовості*. І, крім того, впливає на ступінь простоти розуміння та оцінки інформації, отже – на успішність передачі інформації та створення новинного тексту.

При аналізі регулярного використання різноманітних вербальних і невербальних засобів досягнення різних комунікативних цілей у час швидкого розвитку комунікації, вчені використовують термін *стратегія*, визначаючи стратегії як ймовірні засоби втілення та реалізації комунікативних дій в медіадискурсі та мовні засоби вираження цих дій. Вибір адресантом необхідних мовних засобів для досягнення певних комунікативних цілей в конкретних умовах спілкування дослідники розглядають як реалізацію певної стратегії у медіадискурсі [7].

Існує кілька видів класифікацій стратегій. Традиційно дослідники виділяють наступні стратегії [8; 7; 3]:

- когнітивні,
- мовні,

- комунікативні,
- прагматичні,
- семантичні,
- риторичні.

Когнітивна стратегія зазвичай реалізується через деякі мовні ходи, які відносяться до репрезентації комунікативного контексту, в якому і починається дискурс. Це ментальні процеси, які спрямовані на засвоєння та переробку інформації з метою навчання.

Отже, когнітивні стратегії є засобом обробки інформації, в той час, як мовні стратегії регулюють загальний стиль медіадискурсу. Ця стратегія визначає вибір засобів для досягнення комунікативних цілей, семантику, стилістику та прагматичну спрямованість медійного дискурсу і тексту.

Разом з тим, також існує **комунікативна стратегія**. Так, Т. Янко визначила комунікативну стратегію як «підбір адресантом певного комунікативного наміру, сортування великого кількості інформації з тих чи інших комунікативних елементів та вибір послідовності комунікативних елементів в тексті» [8].

Прагматична стратегія необхідна для - досягнення прагматичних цілей, якими в контексті новинного дискурсу можуть бути пряма оцінка, аргументування, використання експресивної оцінки і т.д.

Семантична стратегія використовується для обробки рекурентних моделей, а також створення семантичної структури дискурсу або його частини. Головну роль при цьому відіграє контекстуалізація мовних засобів — основний елемент трактування висловлювань комунікантів.

Риторична стратегія функціонує на декількох етапах через те, що вона прагне доступності загальних стилістичних та прагматичних цілей учасників комунікації [4].

Як було зазначено вище, основна стратегія новинного дискурсу це стратегія *текстовості*, яку використовують для формування повного, закінченого, складного тексту. Ця стратегія використовується у кожній дискурсивній практиці і лежить в основі творення усіх текстових творів.

Також виділяють допоміжні стратегії (диктальна, модальна), які присутні в різних жанрах та стилях дискурсу. Та, за великим рахунком, використання цих стратегій залежить тільки від намірів адресанта, наприклад, якщо той хоче щось повідомити та проаналізувати, запитати і т. д. [6].

1. Диктальна стратегія є базовою допоміжною стратегією інформаційних текстів, оскільки вона використовується для неупередженого інформування цільової аудиторії про події, які відбулися нещодавно [1].

Ми вважаємо, що дана стратегія відноситься до явищ когнітивної лінгвістики, оскільки вона пов'язана безпосередньо з тим, щоб не лише передати інформацію адресатам, але й домогтися того, щоб ця інформація успішно піддалася категоризації людиною і, відповідно, залишилася в його пам'яті в упорядкованому вигляді.

Диктальна стратегія, яка є базовою у досліджуваному нами новинному дискурсі, представлена тактикою інформування.

Ми проводимо наше дослідження тактик з точки зору прагматики, тобто ми розглядаємо текст з точки зору комунікативного ходу, оскільки він вважається однією з найбільш наочних характерних рис переважання тієї чи іншої тактики в новинному дискурсі і в дискурсі в цілому.

Як приклад можна навести уривок статті ***Russia celebrates Crimea annexation while Ukraine looks to West for support***, у якій втілюється диктальна стратегія. Тобто інформація подається виключно для того, щоб донести її до аудиторії, без будь-якого нав'язування певних висновків.

MOSCOW – Deep-booming fireworks rent the sky in Moscow and in Crimea on Friday night to celebrate the territorial expansion of Russia at Ukraine's expense.

Earlier in the day, President Vladimir Putin, defiant in the face of growing Western pressure, signed a treaty of accession moments after it was ratified by the upper house of parliament. The deal gives the Crimean Peninsula to Russia, but it has pushed a diminished Ukraine further toward the West.

In Brussels, Ukraine's leaders signed an agreement committing the country to closer ties with the European Union and said they had been promised more than \$1 billion in additional economic aid. Russia, meanwhile, has become the target of expanded sanctions.

The E.U., following the lead of the United States, added a dozen names.

Friday to its list of Russian officials subject to visa and financial restrictions. But efforts by eastern members of the E.U. to pursue much tougher measures were rebuffed by leaders of bigger countries worried about the consequences for their own economies. (The Washington Post – March 21, 2014).

З уривку видно, що автори утримуються від навішування ярликів та подання власних суджень. Висвітлюється факт святкування приєднання Кримського півострову до Російської Федерації. Вказується на те, що це

підштовхнуло Україну шукати допомоги у країн Заходу. Не використовуються прикметники з емоційним забарвленням, що є в цілому стратегією видання The Washington Post.

2. *Модальна* стратегія являє аудиторії точку зору автора, Вона може виражатися опосередковано або прямо (останнє частіше зустрічається в аналітичних текстах). Ми розглядаємо явні шляхи вираження оцінної, які виробляються завдяки експресивним засобам суб'єктивної модальності. Сюди належать такі засоби:

- лексичні (експресивна лексика і фразеологія);
- морфологічні (підсилювальні частки, вставні слова з емоційно-оцінним змістом);
- синтаксичні (інверсія, суб'єктивно-оцінні конструкції);
- власне текстові (повтор та інші стилістичні фігури) [4].

Розглянемо втілення модальної стратегії на прикладі уривку зі статті ***How annexing Crimea allowed Putin to claim he had made Russia great again.*** У цьому медіатексті використані деякі засоби, що вказують на те, якої точки зору дотримується авторка.

The show of force in Ukraine was played as Russia's greatest moment since the second world war. But it's a risky strategy.

It was unsurprising, then, when Moscow moved swiftly to quash Russia's nascent "snow revolution", as it was being called by some English-language journalists. Repression came in the form of beatings and violent dispersals, arrests of opposition leaders and protesters on trumped-up charges, show trials of dissidents – most famously of Pussy Riot – and further curtailments of the already limited freedoms of the press, speech and assembly.

But Putin's efforts to head off a potential colour revolution went beyond repression to a campaign that might have been called "Make Russia great again", aimed at constructing a positive sense of Russian identity. Through a strategic combination of propaganda and geopolitical aggression, Putin's government promoted a narrative meant to bolster patriotism, and Russian xenophobia and paranoia along with it.

By the end of 2013, the Russian opposition movement had fallen apart, but Putin had a new headache: the Maidan revolution in neighbouring Ukraine, a massive, mostly nonviolent protest movement that occupied central Kiev for months, and culminated in the flight of Ukraine's Russia-friendly president, Viktor Yanukovich, in February 2014.

This began as a response to Yanukovych's refusal to sign an EU association agreement. Therefore, as far as Putin was concerned, it signified yet another western encroachment on his sphere of influence. The world seemed to be closing in on Russia.

But Putin was prepared. Setting in motion a plan that had clearly been developed in advance, polite "little green men" in military gear without insignia swarmed over the peninsula of Crimea. In just days, with almost no bloodshed, Ukrainian troops on the peninsula had been contained or won over, Crimean politicians had been induced to dissolve the parliament and replace the prime minister with a member of Crimea's Russian Unity party, and the region had been "reunited" with Russia. The Russian propaganda machine was already in overdrive, convincing the Russian populace, as well as the inhabitants of Crimea and eastern Ukraine, that post-Maidan Kiev was a "fascist junta" led by bloodthirsty Ukrainian nationalists who planned to exterminate Russian speakers, crucify Russian children, and so on. (March 22, 2017).

Такі словосполучення як: *the show of force, and Russian xenophobia and paranoia, the Russian propaganda machine* є емоційно забарвленими та виражають відношення автора до зазначених у статті подій та персоналій. Як оцінні судження можна розглядати словосполучення *trumped-up charges, propaganda and geopolitical aggression, Russian xenophobia and paranoia, a massive, mostly nonviolent protest movement, Crimean politicians had been induced to dissolve*.

Висновки. Отже, здійснений аналіз продемонстрував, що сучасні англomовні ЗМІ активно застосовують різноманітні стратегії та тактики для донесення інформації у статтях загального спрямування. На нашу думку, у більшості випадків вони керуються диктальною та модальною стратегією, що передбачає втілення тактики інформування, тактики донесення авторської точки зору. Перспективу подальших розробок вбачаємо у поглибленому аналізі інформування у сучасних англomовних ЗМІ у прагмалінгвістичному аспекті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисова И. Н. Дискурсивные стратегии в разговорном диалоге. *Русская разговорная речь как явление городской культуры*. под ред. Т.В. Матвеевой. Екатеринбург: АРГО, 1996. С. 21-48.
2. Дрібко В. Т. Категорія суб'єктивної модальності. – URL: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/philosophy-and-philology-311/linguistics-and-foreign-languages-in-the-world-today-311/7613-kategoriya-subktivno-modalnost>
3. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. 3-е изд., стер. Москва: Едиториал УРСС, 2003. 284 с.
4. Сейранян М. Ю. Конфликтный дискурс и его просодический строй. Москва: МГПУ, 2016. 242 с.

5. Скригун Н. П. Медіапланування в системі маркетингових комунікацій. – URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/16369/1/>
6. Фирстова Л. А. Дискурсивные стратегии и тактики в рамках телепублицистического дискурса: на материале русскоязычных и англоязычных информационных программ: дисс.. канд. филол. наук. Саратов, 2008. 339 с.
7. Цурикова Л. В. Дискурсивные стратегии как объект когнитивно-прагматического анализа коммуникативной деятельности. *Вопросы когнитивной лингвистики*. Москва, 2007. Выпуск 4. С. 98-108.
8. Янко Т. Е. О понятиях коммуникативной структуры и коммуникативной стратегии. *Вопр. языкознания*. Москва, 1999. Выпуск, 4. С. 37-43.
9. Bryant J. *Fundamentals of Media Effects 2 Edition*. Illinois: Waveland. Press, 2013. 410 p.
10. Change. California: Meta Publications, 2001. 330 p.
11. Dilts R. B. *Sleight of Mouth: The Magic of Conversational Belief*.

Nemyrovich-Danchenko T. News discourse strategies in modern English mass media.

The article focuses on the analysis of communication strategies in modern English mass media. The information presentation in English media for the audience and the review of classification tactics and strategies are examined. During the research language means were identified and systematized, which implement the dictation and modal strategies in media texts of the English newspapers The Guardians, The Washington Post.

Key words: mass media, strategy, tactics, language means.

О. П. Отрохова

Науковий керівник – доц. В. В. Герман

**СКЛАДНІ ВИПАДКИ ВЖИВАННЯ ПАСИВНИХ ДІЄПРИКМЕТНИКІВ
В ОСВІТЯНСЬКИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТАХ**

У статті розглядаються особливості функціонування пасивних дієприкметників у нормативно-правових документах та аналізуються складні випадки їх вживання відповідно до історичних і сучасних норм української мови.

Ключові слова: пасивний дієприкметник, мовна норма, ділова мова, нормативно-правовий документ.

Постановка проблеми. Дієприкметник є тією особливою граматичною формою, з якою пов'язано багато проблем щодо нормативності її вживання в українській мові. Складні випадки вживання дієприкметників фіксуються в діловому стилі, зокрема в документах про освіту. Особливості вживання пасивних дієприкметникових форм, труднощі їх граматичного виявлення, на наш погляд, є актуальною культуромовною проблемою.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз наукової літератури показав, що накопичений теоретичний і практичний матеріал стосується здебільшого загальних положень стосовно семантико-граматичного аспекту дієприкметника (І. Кучеренко, І. Вихованець), мовних норм його застосування (Б. Антоненко-Давидович), складних випадків вживання

(Л. Азарова), питань перекладу (Л. Лещенко), культури мови ділових паперів (М. Зубков, О. Муромцева, І. Плотницька) та ін. Проте праць, що досліджують вживання пасивних дієприкметникових одиниць у культуромовному аспекті на матеріалі нормативно-правових документів про освіту, замало.

Мета статті – проаналізувати граматичні особливості вживання пасивних дієприкметників у нормативно-правових документах про освіту.

Виклад основного матеріалу. Мова службових документів повинна відповідати нормам сучасної української літературної мови. Тому укладачі текстів повинні зважати на те, що пасивні дієприкметники, які вживаються в документах, виражають ознаку предмета, на який спрямована дія, закладена в самому дієприкметнику. Вони утворюються від основи інфінітива перехідних дієслів, як правило, доконаного, рідше недоконаного виду за допомогою суфіксів *-ен-, -єн-, -т-*, напр.: *прочита-ти – прочи-та-н(ий)*, *запроси-ти – запрош-єн(ий)*, *приклеї-ти – прикле-єн(ий)*, *висуну-ти – висуну-т(ий)* або *висун-єн(ий)*, *писа-ти – писа-н(ий)*.

Мовна норма засвідчує, що пасивні дієприкметники в сучасній українській діловій мові «мають форму тільки минулого часу. Творються вони від основи неозначеної форми дієслова за допомогою суфікса *-н-*, якщо основа закінчується на *-а(-я)*: *писати – писаний*» [2, с. 237], напр.: «*вирішення типових професійних завдань, які передбачені для відповідних посад у певній галузі народного господарства*» [1, с. 93], «*під час вступу на перший курс вступники, атестовані з української мови, складають обов'язкове вступне випробування з цієї дисципліни*» [1, с. 137].

Якщо інфінітивна основа має тематичний суфікс *-ува- (-юва-)* або *-ва-*, то цей суфікс зберігається і в утвореному дієприкметнику, який у наголошеній позиції початкове *-у-* змінюється на *-о-*: *адресувати – адресований*, але: *переписувати – переписуваний*, *розмальовувати – розмальовуваний*, напр.: «*Документи вважаються виконаними і знімаються з контролю, якщо поставлені у них завдання вирішені і лист-відповідь (інформація) за підписом уповноваженої особи направлено до відповідних органів державної влади, установ, організацій, підприємств чи особам, яким він адресований, або надано інше підтвердження виконання*» [3, с. 45].

Укладачі нормативно-правових документів повинні враховувати, що в українській мові в суфіксі пасивних дієприкметників не подвоюють літеру *-н-* (рос. *данный* – укр. *даний*; рос. *оставленный* – укр. *залишений*;

рос. *перезачисленный* – укр. *перезарахований*; рос. *утвержденные* – укр. *затверджені*; рос. *установленный* – укр. *установлений*), напр.: «Студентам, які залишені на повторне навчання, можуть бути перезараховані дисципліни, з яких за результатами підсумкового контролю вони мали оцінку не нижче «добре» або «зараховано»» [1, с. 151]; «Вищий навчальний заклад державної форми власності, відповідно до Указу Президента України «Про Державне казначейство України» та інших нормативно-правових актів складає затверджені форми місячної, квартальної та річної звітності» [1, с. 112]; «Вищий навчальний заклад самостійно здійснює оперативний, бухгалтерський та фінансовий облік своєї роботи, веде статистичну звітність згідно з установленими нормами» [1, с. 112]. Крім того, необхідно врахувати, що в суфіксах пасивних дієприкметників ніколи не пишуть літери *и* (*і*), а тільки *е* (*є*): *засвоїти* – *засвоєний*.

Дієприкметників з часткою *-ся-* в українській діловій мові немає (рос. *запомнившийся, обсуждающийся*; укр.: *що запам'ятався, який обговорюється*), напр.: «У разі, коли на засіданні приймається рішення про затвердження документа, який обговорювався на засіданні, цей документ додається до протоколу і в ньому робиться посилання на номер і дату протоколу» [1, с. 154].

Пасивна конструкція в українській мові, як правило, штучна. Тому українською мовою буде звучати: «*статтю написано*», а не «*стаття написана*», «*висновки зроблено*», а не «*висновки зроблені*», «*протокол надруковано*», а не «*протокол надрукований*», «*статус надано*» а не «*статус наданий*», «*увагу посилено*» а не «*увага посилена*», «*програму затверджено*», а не «*програма затверджена*», напр.: «Іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають в Україні, а також яким надано статус біженця в Україні, користуються медичною допомогою нарівні з її громадянами» [1, с. 153], «Посилено увагу до проблем навчання осіб з фізичними вадами» [1, с. 113]], «Спільним наказом МОН і АПН України затверджено Програму професійної підготовки інвалідів по зору і слуху у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації» [1, с. 113].

Висновки. Отже, на відміну від російської мови, українська мова завжди надає переваги активним конструкціям над пасивними, уживаючи лише двокомпонентні конструкції з пасивними дієприкметниками в чітко зазначених випадках. При укладанні освітянських нормативно-правових документів необхідно враховувати граматичні та орфографічні особливості пасивних дієприкметників, а саме: відсутність у суфіксі пасивних

дієприкметників подвійної літери *-nn-*; постійне вживання у суфіксах пасивних дієприкметників *-e- (-ε-)* (*-u- (-i-)* у них не вживаються); відсутність дієприкметників з часткою *-ся-* (замість них уживаються безособові дієслова).

ЛІТЕРАТУРА

1. Вища освіта. Нормативно-правові акти про організацію освіти у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації / за ред. проф. М. І. Панова. Харків: Право, 2006. 688 с.

2. Головащук С. І. Словник-довідник з українського літературного слововживання. Київ: Рідна мова, 2000. 498 с.

3. Інструкція з діловодства Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка. Суми: СумДПУ, 2014. 99 с.

Otrokhova O. Complex cases of using passive participles in educational regulatory documents.

The article discusses the features of the functioning of passive participles in normative legal documents and analyzes complex cases of their use in accordance with the historical and modern norms of the Ukrainian language.

Key words: passive participle, language norm, business language, regulatory document.

О. П. Отрохова

Науковий керівник – доц. В. В. Герман

ШЛЯХИ ЗАМІНИ АКТИВНИХ ДІЄПРИКМЕТНИКІВ У ДІЛОВОМУ СТИЛІ (НА МАТЕРІАЛІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВИЩУ ОСВІТУ»)

У статті розглядається доцільність вживання активних дієприкметників у нормативно-директивних документах та можливі варіанти їх заміни відповідно до історичних і сучасних норм української мови; встановлюється, що сучасний діловий стиль майже позбавлений активних дієприкметників.

Ключові слова: активний дієприкметник, мовна норма, ділова мова, мовленнєва поведінка.

Постановка проблеми. Українська мова належить до найбагатших і найрозвиненіших мов світу. Однак утиски і заборони позбавили її умов для нормального розвитку і функціонування, довгий час вона не використовувалася у державних установах і в освітніх закладах, її розвиток відбувався переважно в межах художнього стилю. Розбудова публіцистичного, наукового та офіційно-ділового стилів, які є атрибутом високорозвинених літературних мов, почалася у 20-х рр. ХХ ст., коли політика українізації розширила сферу вживання української мови, й продовжується в наш час.

Незважаючи на невирішеність багатьох проблем, сьогодні є очевидними позитивні зрушення в мовній ситуації в Україні. Але, на думку фахівців, для справжнього утвердження мови в державі нею повинні

спілкуватися три чверті населення, які називають себе українцями. Ще Олесь Гончар зазначав, що «усунути деформацію мови, очистити її від спотворень, повернути нашій мові справжню народну красу – це справа честі всіх нас, природний обов'язок кожного перед незалежною, вільною Україною. Адже і мовою нації визначається моральне здоров'я народу, його розвиненість, культурність. Все це також визначатиме образ і творчу спромогу України в сім'ї цивілізованих демократичних держав» [3, с. 2]. Свідома турбота про мову називається кодифікацією мови – «упорядкуванням, приведенням до системи, до цілісного несуперечливого зводу (кодексу)» [6, с. 234]. Свідоме ставлення до мовних явищ передбачає розуміння змісту лінгвістичних понять, зокрема таких, як «мовні норми», що є необхідною умовою існування літературної мови, її повноцінного функціонування в суспільстві. Вони забезпечують стабільність, уніфікованість, наступність у розвитку. Без обов'язковості норм неможливе здійснення ефективної комунікації. Мовець, що володіє літературною мовою, є прикладом для інших. Але необхідно розуміти, що «до деяких зразків хочеться наблизитися, від інших – відійти» [1, с. 12]. Поняття «культура мови» містить чимало вимог, які, зрештою, відповідають нормам – лексичним, граматичним, стилістичним тощо. У межах дослідження нас цікавлять норми, що визначають доцільність використання активних дієприкметників у діловому мовленні.

Аналіз актуальних досліджень. Ставлення до зазначених дієприкметникових одиниць серед науковців майже одноставне. А. Бортняк, наприклад, вважає, що одна з таємниць надзвичайної чарівності нашої мови полягає у несприйнятті українцем «незграбних» активних дієприкметників, які, на його думку, «не тільки штучно видовжують слова, а й утворюють звуки, які нагадують шипіння» [Цит. за: 7, с. 23]; І. Фаріон стверджує, що «лексико-граматичною особливістю сучасної української мови є майже повна відсутність у ній активних дієприкметників теперішнього часу» [9, с. 89]; О. Курило категорично заявляє: «українська мова не знає активних дієприкметників на *-чий, -(в)ший*» [Цит. за: 9, с. 89]; П. Житецький вважає, що їх «зовсім нема в народній мові» [Цит. за: 9, с. 89]; мовознавець М. Пилинський стверджує, що «спорадичне вживання форм на *-чий* як дієприкметників слід віднести до явищ норми (традиції), що зв'язана з колишньою, а не сучасною системою» [Цит. за: 9, с. 89]; про це ж саме читаємо в І. Вихованця, який трактує подібні утворення як «суржик і неприродні явища в нашій мові» [2, с. 112]. І. Кучеренко, як і Ю. Шерех,

взагалі вважає, що «в дієприкметникові повністю переважають прикметникові морфологічні й семантичні властивості, у зв'язку з чим існують абсолютно достатні підстави вважати його віддієслівним відносним прикметником» [Цит. за: 8, с. 440].

Метою статті є простежити шляхи заміни активних дієприкметників у нормативно-директивних документах про освіту, зокрема у Законі України «Про вищу освіту».

Виклад основного матеріалу. У добу становлення української держави та української мови як єдиної державної питання культури мовлення в Україні набувають особливої ваги. Ширшим стає коло тих, хто в усному й писемному мовленні користується українською мовою як рідною. Писемне спілкування в державному, суспільному, політичному, господарському житті, в ділових відносинах між організаціями та установами також перейшло на українську мову. Це спричиняє появу чималої кількості помилок і на певний час знижує рівень культури мовлення в загальнонаціональному вимірі.

Активний дієприкметник є «тією особливою формою, з якою пов'язано чимало проблем щодо нормативності її вживання в українській мові» [5, с. 87]. Дієприкметник є елементом книжного мовлення, і в усному (зокрема, в розмовно-побутовому стилі) він уживається рідко. Що ж стосується ділового мовлення, то ступінь вживаності вказаних дієприкметникових форм є досить низьким. Розглянемо його вживання у діловому стилі, зокрема, в новій редакції Закону України «Про вищу освіту».

Слід зазначити, що використання активних дієприкметників теперішнього часу не є властивим тексту досліджуваного нами документа. Натомість спостерігаємо конструкції кількох типів:

- 1) У формі підрядного речення зі сполучним словом *який*, напр.: документи державного зразка для осіб, *які навчаються* за державним замовленням (4, с. 12); осіб, *які навчаються* за кошти фізичних осіб (4, с. 12). У залежності від способу вираження присудка, їх можна поділити на такі види:
 - з дієсловами теперішнього часу, напр.: органу виконавчої влади, *який забезпечує* формування (4, с. 2), компетентність, *яка визначає* здатність особи (4, с. 3), особи без громадянства, *які постійно проживають* в Україні (4, с. 6), особи, *які здобувають* вищу освіту (4, с. 6), атестація осіб, *які здобувають* ступінь магістра (4, с. 10), наукових результатів, *які забезпечують*

- розв'язання проблеми (4, с. 9), атестація осіб, які здобувають ступінь доктора філософії (4, с. 10), особи, які професійно здійснюють наукову діяльність (4, с. 8);
- зі зворотними дієсловами теперішнього часу, напр.: особи, які навчаються (4, с. 2); документи державного зразка для осіб, які навчаються за державним замовленням (4, с. 12); осіб, які навчаються за кошти фізичних осіб (4, с. 12); працівників та осіб, які навчаються у вищих військових закладах (4, с. 18); на підставі ліцензій, які видаються центральним органом» (4, с. 27);
 - з дієсловами минулого часу, напр.: особа, яка пройшла зовнішнє незалежне оцінювання (4, с. 59); осіб, які отримали право навчатися (4, с. 79); обсягу випуску бакалаврів, які навчалися за кошти державного бюджету (4, с. 79); магістрів, які навчалися за кошти державного бюджету (4, с. 79);
 - з дієсловами майбутнього часу, напр.: спеціальність, за якою будуть здобувати вищу освіту (4, с. 55); кількість осіб, які у поточному році здобудуть ступінь бакалавра (4, с. 79); кількості осіб, які у поточному році здобудуть ступінь магістра (4, с. 79);
 - зі складеним іменним присудком, напр.: товариства молодих вчених, які є частиною системи (4, с. 50); саморегулювання, які є відкритими (4, с. 5); окремий вид установи, яка є юридичною особою (4, с. 2);
 - з модальним словом *мати*, напр.: прикладної проблеми, яка має загальнонаціональне значення (4, с. 7); осіб, які мають науковий ступінь (4, с. 19); навчального закладу, який має чинний сертифікат (4, с. 29); ради вищого навчального закладу, які мають науковий ступінь (4, с. 44); особи, які мають науковий ступінь (4, с. 64); особи, які мають ступінь магістра (4, с. 64);
 - з модальним словом *могти*, напр.: до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання (4, с. 3), результати навчання, які можна ідентифікувати (4, с. 3), вимоги до осіб, які можуть займати посади (4, с. 64), освітніх та інших послуг, що можуть надаватися (4, с. 80); подекуди модальне слово *могти* вживається із заперечною часткою *не*, напр.: керівництво факультетом здійснює декан, керівництво навчально-науковим інститутом – директор, які не можуть перебувати на цих посадах більш як два строки (4, с. 41),

- керівництво кафедри здійснює завідувач кафедри, який не може перебувати на посаді більш як два строки (4, с. 42);
- з модальними словами *бажати, вважатися, мати (отримувати, здобувати) змогу (право), потребувати, становити*, напр.: навчальні заклади, які *бажають* вносити інформацію (4, с. 29); заклади, які *бажають* видавати дипломи (4, с. 29); заклад, який *бажає* акредитувати освітню програму (4, с. 29); особа, яка *бажає* здобувати вищу освіту (4, с. 55); оцінювання для осіб, які *бажають* здобувати вищу освіту (4, с. 57); особа з інвалідністю, яка *потребує* додаткової підтримки (4, с. 3); реалізації права на вищу освіту особами, які *потребують* соціальної підтримки (4, с. 6);
 - дієприкметником із суфіксом *-н-*, напр.: філію очолює керівник, який *підпорядкований* керівнику вищого навчального закладу (4, с. 39), особа, яка *в установленому порядку зарахована* до вищого військового навчального закладу (4, с. 68), земельні ділянки державної та комунальної власності, які *надані* в ордену вищим навчальним закладам (4, с. 87);
 - з дієслівною формою на *-но, -то*, напр.: офіційний результат і визнання, який *отримано* (4, с. 2); особи, яким *надано* статус біженця (4, с. 6); особи, яким *надано* статус закордонного українця (4, с. 6); крім державного замовлення, *що розміщено* у вищих військових навчальних закладах (4, с. 80).
- 2) У формі підрядного речення зі сполучним словом *що*, серед яких, у залежності від способу вираження присудка, спостерігаємо такі види:
- з дієсловами теперішнього часу, напр.: органу виконавчої влади, *що реалізує* державну політику (4, с. 2); освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності, *що визначає* вимоги до рівня освіти осіб (4, с. 3); якість вищої освіти, *що відображає* її компетентність (4, с. 3); навчальному закладу, *що відповідає* стандартам (4, с. 4); права вищого навчального закладу, *що визначають* його автономію (4, с. 4); диплома європейського зразка, *що містить* структуровану інформацію (4, с. 11); науковими установами, *що забезпечують* підготовку докторів (4, с. 13); органи, *що здійснюють* управління (4, с. 14); співробітництво з питань, *що належать* до його компетенції (4, с. 16);
 - зі зворотніми дієсловами теперішнього часу, напр.: діяльності, *що здійснюється* на принципах свободи (4, с. 1); діяльність

навчальних закладів, *що провадиться* з метою забезпечення здобуття вищої освіти (4, с. 3); спеціалізація, *що визначається* вищим навчальним закладом (4, с. 3); кваліфікацією, *що підтверджується* висновками (4, с. 6); освітній ступінь, *що здобувається* на першому рівні (4, с. 8); науковий ступінь, *що здобувається* на третьому рівні (4, с. 8); рішень, *що стосуються* регулювання взаємодії (4, с. 15); доступ осіб до інформації, *що міститься* електронній базі (4, с. 13); робочий навчальний план, *що затверджується* керівником (4, с. 14); освітньої діяльності, *що провадиться* вищими навчальними закладами (4, с. 17);

- з модальними словами *мати, вважатися, мати змогу*, напр.: крім вищих навчальних закладів, *що мають* статус національного (4, с. 65); наукову діяльність, *що має* важливе значення для науки (4, с. 74); реорганізація юридичних осіб, *що мають* сертифікати про акредитацію (4, с. 30); реорганізація юридичних осіб, *що мають* ліцензії на провадження (4, с. 28); навчальні заклади, *що мають* статус державних установ (4, с. 87); вибори *вважаються* такими, *що відбулися*, якщо участь у них взяли більше 50 відсотків загальної кількості осіб (4, с. 52); в обсязі, *що дає* змогу провадити професійну діяльність (4, с. 61);
- з дієсловами минулого часу, напр.: *назва вищого навчального закладу, що видав цей документ* (4, с. 11);
- з дієприкметником із суфіксом *-н-*, напр.: виконання типових завдань, *що передбачені* для первинних посад у відповідній галузі професійної діяльності (4, с. 7); інші правила, ніж ті, *що передбачені* національним законодавством (4, с. 4); видаються документи за зразком, *що визначені* вченою радою (4, с. 12);

3) вживання конструкції типу *інститут як підрозділ*, напр.: *військового інституту як підрозділу* вищого навчального закладу (4, с. 67).

4) вживання іменників замість дієприкметникових сполук, напр.: *здобувачі вищої освіти* (4, с. 2), *керівник* кафедри забезпечує організацію освітнього процесу (4, с. 42), *керівництво* кафедрою здійснює *завідувач (начальник) кафедри* (4, с. 42), вступні випробування проводяться за бажанням *вступника* (4, с. 59), *здобувачам* вищої освіти, які реалізують право на академічну мобільність (4, с. 60).

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що в сучасній українській мові відбувається втрата дієприкметником давньої парадигми, що об'єднувала активні дієприкметники теперішнього і минулого часу. Це призвело до того, що в нинішній системі нашої мови вони фактично повністю відсутні, натомість вживаються віддієслівні відносні прикметники чи підрядне речення. Самі ж активні дієприкметники в мові нормативно-директивних документів вживаються украй рідко. Якщо структура речення дозволяє уникнути уживання подібних мовних одиниць, то варто їх уникати. Отже, відсутність у нормативно-директивних документах активних дієприкметників – характерна риса сучасного українського ділового мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко-Давидович Б. С. Як ми говоримо. Київ: Либідь, 1991. 254 с.
2. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови: академічна граматики української мови. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
3. Гончар О. Т. Нариси, статті, листи, есе, дослідження. – URL: uk.wikipedia.org/wiki.
4. Закон України «Про вищу освіту». Київ: Правова єдність, 2015. 94 с.
5. Косенко Н. Я. Сучасне українське ділове мовлення: навчальний посібник для ВНЗ. Харків: Школа, 2010. 416 с.
6. Кротевич Є. В. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Наукова думка, 1957. 484 с.
7. Співак О. С. Як уникнути невластивих українській мові форм активних дієприкметників теперішнього часу? *Урок української*. 2001. № 5. С. 23-26.
8. Сучасна українська літературна мова / за ред. А. П. Грищенка. Київ: Вища школа, 1997. 488 с.
9. Фаріон І. Д. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей). Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 332 с.

Otrokhova O. Ways to replace active participles in a business style (based on the law of Ukraine "About Higher Education").

Advisability of the usage of active participles in the normative-directive documents, possible variants and its substitutes in accordance with the historical and modern conditions of the development of language norms of the Ukrainian language are considered in the article. We determine that modern formal language is practically devoid of active participles.

Key words: active participle, language norm, business language, speech behavior.

А. В. Павлюченко

Науковий керівник – доц. В. В. Козлова

СТРАТЕГІЯ ПОДОЛАННЯ КОНФЛІКТУ ЯК ЗАСІБ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КАТЕГОРІЇ «ТОЛЕРАНТНІСТЬ» В АНГЛОМОВНОМУ ПАРЕНТАЛЬНОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглянуто стратегію подолання конфлікту як засіб вираження комунікативної категорії «толерантність» в англомовному парентальному дискурсі, представлено та проаналізовано тактики, якими реалізується ця стратегія, а також, встановлено особливості їх вербальної репрезентації.

Ключові слова: стратегія подолання конфлікту, категорія толерантності, англомовний парентальний дискурс, тактика погодження, тактика уникнення та тактика пристосування.

Постановка проблеми. На сьогодні, конфлікт є однією з форм комунікативної взаємодії людей у парентальному дискурсі. Актуальним на сьогодні є інтерес до вивчення конфліктних ситуацій та шляхів їх вирішення, тому що відбувається посилений інтерес до людського чинника у мові і пошуку причин виникнення.

Метою статті є дослідження мовної реалізації стратегії подолання конфлікту на матеріалі англомовного парентального дискурсу.

Аналіз актуальних досліджень. Комунікативна категорія толерантності вже давно становить інтерес для дослідників. Так І. А. Стернін [10] вивчав толерантність як комунікативну категорію. Парентальний дискурс, стратегії й тактики комунікативної поведінки досліджували В. В. Козлова [3], А. А. Бігарі [1], Л. В. Солощук [9] тощо. Конфлікт як мовний та мовленнєвий феномен розвивали такі дослідники, як Т. Б. Маслова [5].

Виклад основного матеріалу. Комунікативна категорія «толерантність» – це категорія мовного спілкування, що являє собою сукупність установок і правил мовної поведінки в даному товаристві, і яка бере участь у організації і/або регулюванні комунікативного процесу. Комунікативна категорія має певну структуру, власний комунікативний зміст і вербальні та невербальні засоби вираження цього змісту [2].

Англомовний парентальний дискурс розглядається як особистісно орієнтована комунікативна взаємодія батьків та дітей, де метою батьків є виховання та соціалізація дитини, підготовка її до виконання певних соціальних ролей, а також передання знань, розвиток здібностей, сприяння набуттю вмій та навичок соціального життя [3].

Толерантна комунікативна поведінка реалізується в різного роду комунікативних ситуаціях. Всього ж дослідники виокремлюють три варіанти типів комунікативних ситуацій, які є показниками співпадіння чи неспівпадіння інтересів і цілей комунікантів – гармонійна, кооперативна та конфліктна комунікативні ситуації [6, с. 9].

Категорія толерантності, як комунікативна категорія, передбачає наявність певних установок і правил мовної поведінки. Тож вона виражається через вибір стратегій і тактик.

Ми будемо розглядати саме конфліктну комунікативну ситуацію, яка виникає тоді, коли відбувається загострення суперечностей та боротьби двох чи більше сторін у розв'язанні значущої для них проблеми. Конфліктна комунікативна ситуація може супроводжуватися негативними емоціями і завжди вимагає розв'язання.

На сьогодні загальноприйнятої типології комунікативних стратегій ще не створено, оскільки через різноманітність комунікативних ситуацій існує проблема вибору оптимальних критеріїв для їх стратифікації [7, с. 8].

Стратегія подолання конфлікту характеризується намаганням людини уникнути конфронтації. Ця стратегія характеризується низьким рівнем спрямованості на задоволення інтересів протилежної сторони або партнерів по взаємодії. Уникаючи конфлікту, людина прагне відійти від конфронтації, від реального вирішення конфлікту, подібна стратегія може призвести до ескалації проблеми. Найтиповішими для цієї стратегії є наступні форми: мовчання, демонстративний ухід, позиція «скривдженого», прихований гнів, депресія, ігнорування, сарказм, цинізм, індиферентне ставлення, повна відмова від стосунків з протилежною стороною.

У англomовному парентальному дискурсі стратегія подолання конфлікту як засіб репрезентації комунікативної категорії «толерантність» представлена такими тактиками: тактика погодження, тактика уникнення та тактика пристосування.

Засобом реалізації цієї чи іншої комунікативної тактики постає мовленнєвий акт, що трактується як таку функційну одиницю послідовних дій, що «сприяє вирішенню локального чи глобального завдання під контролем стратегії» [4].

Джон Серль виділяє різноманітні типи мовленнєвих актів, а саме: вердиктив, якому характерні засудження чи виправдання; екзерситив (наказ, вимога, попередження, заборона, порада); комісив (підтримка, присягнення, планування, прийняття поглядів); бехабітив (вибачення, подяка, вираження симпатії, несхвалення, побажання, співчуття); експозитив (підтвердження, дискусії, заперечення, інформування, нехтування) та репрезентатив (констатація) [8].

Тактика погодження як спосіб уникнення конфлікту спостерігаємо у такому прикладі англomовного парентального дискурсу:

"I'm sorry, Dad," he apologized after he parked the plane. "I guess I should have practiced more."

"Yes, you should have, son." Pat said sadly. (Danielle Steel p. 133)

Тактика погодження значить діяти у погодженні з кимось. У цьому прикладі тактика погодження виражається за допомогою висловлювання погодження батька з діями сина. Використовуючи тактику погодження батько толерує до дій та думок сина. Батько не карає сина за те, що той погано впорався зі своїм завданням, а навпаки, приймає його дії та оцінки, тим самим зберігаючи спокій і запобігаючи конфронтації. Тобто, завдяки тактиці погодження, учасники приходять до консенсусу, повністю задовольняючи інтереси обох сторін. На вербальному рівні тактика виражається через використання «Yes», що є маркером погодження, а також через вживання модального сполучення «*should have*», що передбачає обов'язковість виконання. Ця тактика представлена мовленнєвим актом поради.

Поширеною тактикою репрезентації категорії толерантності в англomовному парентальному дискурсі є тактика уникнення конфронтації, що характеризується відхиленням, запобіганням контакту з партнером, при якому жодне спілкування неможливе. Для цієї тактики притаманно намагання комунікантів обходити обговорення конфліктних питань з відкладанням прийняття складного рішення «на потім». Стратегію подолання конфлікту через тактику уникнення спостерігаємо у наступному прикладі:

"It was, Dad," she said quietly. "It was me. Nick knew. He confronted me when we came down, and –"

"I won't listen to this." (Danielle Steel p. 104)

Уникнення конфліктної ситуації у цьому прикладі виражається через використання заперечної конструкції "*won't listen*", як засобу уникнення прямої відповіді на поставлені питання та, відповідно, уникнення конфлікту батька з дочкою. Тактика уникнення характеризується відмовлянням батька вступати в діалог, ігноруванням всієї інформації та недовірою фактам і представлена мовленнєвими актами заперечення та нехтування як типами експозитива.

Наступною тактикою є тактика пристосування. Пристосування це такий спосіб поведінки учасника конфлікту, при якому він готовий поступитися своїми інтересами і поступитися іншій людині заради того, щоб уникнути протистояння. Тактика пристосування передбачає, що предмет спору не є важливий у порівнянні з доречністю зберегти добрі взаємини з іншою людиною, та поступитися, дати йому таким чином самоствердитися може бути найкращим варіантом поведінки.

Тактика пристосування направлена на збереження добрих взаємин з партнером по комунікації, без відстоювання своїх інтересів:

"I want to join....I did join the Army's Flying Training Command," she said happily, and then she explained it to them.

"Wait a minute". You're going to be flying bombers to England? Do you know how heavy and hard to manage those are?"

"I know, Dad." She smiled. "I'd have a co-pilot."

"Probably another woman."

"Sometimes."

"You're crazy," he said tersely, "patriotic, but crazy." (Danielle Steel p. 437)

Як бачимо, батько толерантно повів себе відносно думок своєї дочки. Він не став переконувати її, а навпаки, погодився з її думкою приєднатися до армії льотчиків. Батько готовий поступитися своїми інтересами і поступитися своїй дочці заради того, щоб уникнути протистояння. Тож, мовними засобами подолання конфлікту слугує стверджувальне речення *"You're crazy, patriotic, but crazy"*, у складі якого є позитивно-оцінюючі прикметники. Прикметники *«crazy»*, *«patriotic»* вказують на позитивні якості, які розвивають та підтримується думку дитини. У цьому прикладі наявний такий тип мовленнєвих актів, як прийняття поглядів, що характерний для комісиву.

Висновки. Категорія толерантності, як комунікативна категорія, передбачає наявність певних установок і правил мовної поведінки. Тож вона виражається через вибір стратегій і тактик. У англомовному парентальному дискурсі стратегія подолання конфлікту репрезентована такими тактиками: тактика погодження, тактика уникнення та тактика пристосування. Використовуючи ці тактики батьки толерують до думок, почуттів, дій та оцінок дітей. Тактики виражаються через такі вербальні засоби як стверджувальні речення, заперечні конструкції, звертання, модальність. Отже, ці мовні елементи можуть слугувати засобами реалізації цілей мовця у стратегії подолання конфлікту в англомовному парентальному дискурсі.

Перспективу подальших досліджень становить дослідження невербальних засобів в англомовному парентальному дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бігарі А. А. Дискурс сучасної англомовної сім'ї: автореф. дис... канд. філол. наук. КИЇВ, 2006. 21 с.

2. Захарова Е. П. Коммуникативная категория чуждости и её роль в организации речевого общения. *Вопросы стилистики: межвуз. сб. науч. тр.* Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1998. С. 87-94.

3. Козлова В. В. Реалізація виховного впливу в англomовному та парентальному дискурсі: структурно-семантичний та прагматичний аспекти : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04. Харків, 2012. 20 с.

4. Корольова В. В. Стратегічний потенціал учасників драматургійної комунікації. *Український смисл.* 2018. № 2018. С. 254-263.

5. Маслова Т. Принципи класифікації комунікативних стратегій. *Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації (ELLIC 2015): матеріали II Міжнар. наук. конф. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2015. С. 81-85.*

6. Пономарев Н. Ф. Информационная политика органа власти: пропаганда, антипропаганда, контрпропаганда. Пермь: Изд-во Пермского гос. техн. ун-та, 2007. 185 с.

7. Семенюк О. А., Паращук В. Ю. Основы теории мовної комунікації: навч. посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 240 с.

8. Серль Дж. Что такое речевой акт? *Новое в зарубежной лингвистике.* Вып. XVII. Москва, 1986. С. 151-169.

9. Солощук Л. В. Дискурсивна особистість у світлі теорії полікодовості комунікативного процесу. *Записки з романо-германської філології.* 2015. Вип. 1 (34): Ювілейний, присвячений 65-річчю доктора філологічних наук, професора Колегаєвої І. М. С. 167-174.

10. Стернин И. А., Шилихина К. М. Коммуникативные аспекты толерантности: монографія. Воронеж, 2000. 110 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

11. Steel D. *Wings.* New York, 1995. 452 p.

Pavliuchenko A. Conflict resolution strategy as a means of representation of the communicative category "tolerance" in English parental discourse.

The article deals with the conflict resolution strategy as a means of expressing the communicative category "tolerance" in English parental discourse, presents and analyzes the tactics by which this strategy is implemented, as well as identifies the features of their verbal representation.

Key words: *conflict resolution strategy, category of tolerance, English parental discourse, coordination tactics, avoidance tactics and adaptation tactics.*

А. О. Потапова

Науковий керівник – доц. О. В. Багацька

ТИПОЛОГІЯ МІЖСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ ЗА СФЕРОЮ ПОГЛЯДІВ У АМЕРИКАНСЬКОМУ ТЕЛЕСЕРІАЛІ «THE UMBRELLA ACADEMY»

У статті змодельовано конфліктосферу американського телесеріалу «The Umbrella Academy», проаналізовано та систематизовано наявні конфлікти за їх рисами і ознаками. Визначено місце типів конфліктів за сферою поглядів у розвитку сюжетної лінії телесеріалу. Акцентовано увагу на лексемах із конфліктогенною семантикою.

Ключові слова: *конфлікт, конфліктна ситуація, конфліктогенна лексема, сімейний тип конфлікту, педагогічний тип конфлікту, соціальний тип конфлікту, концептуальна модель конфлікту, «The Umbrella Academy».*

Постановка проблеми. Аналіз лінгвістичних проявів міжособистісних відносин у сучасному англомовному теледискурсі привертає до себе все більше уваги. У цьому контексті особливої значущості набуває американський телесеріал «The Umbrella Academy», оскільки у ньому розкривається ціла палітра міжособистісних відносин персонажів, зокрема, міжособистісних конфліктів, які реалізуються різнорівневими мовними засобами.

Актуальність обраної теми визначається тим, що при аналізі конфліктосфер різних типів дискурсу лівова частка уваги приділяється саме лінгвістичній складовій конфліктних ситуацій, у той час як їх типологізація та складові залишаються без належної уваги, хоча вони безпосередньо взаємопов'язані.

Мета дослідження полягає у здійсненні аналізу конфліктосфери американського телесеріалу «The Umbrella Academy» та систематизації наявних у ньому конфліктів за їх характерними ознаками.

Аналіз актуальних досліджень. Різні класифікації конфліктів та їх мовна реалізація досліджувались у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. У своїх роботах А. Я. Анцупов і Н. В. Гришина вивчають психологічний аспект конфліктів, зокрема звертаючи увагу на їх типологізацію та виокремлення притаманних їм рис [1; 2; 3; 7]. Лінгвістичний аспект конфліктних ситуацій став предметом дослідження Н. А. Белоус і Г. И. Исиної, які приділяли увагу мовленнєвій конфліктній поведінці та проблемі вербалізації емоцій у сучасній англійській мові [4; 5; 6; 8]. Питанню дослідження концепту «конфлікт» у англомовному дискурсі присвячена робота Ф. А. Чельдиевої [9].

Виклад основного матеріалу. Слово конфлікт у своїй суті становить протиріччя сторін, таким чином позначаючи ситуацію, учасники якої займають протилежні одна одній позиції. Конфлікт може відбутися тільки в процесі комунікації, тим самим супроводжуючись негативними емоціями, певним набором мовних прийомів і засобів.

В залежності від умов та обставин, конфліктна ситуація набуває певних рис. Спираючись на наукові дослідження А. Я. Анцупова [1; 2; 3], Н. В. Гришиної [7], Н. А. Белоус [4; 5; 6], ми проаналізували наявні у американському телесеріалі «The Umbrella Academy» конфлікти. Виходячи з характерних рис, ми прокласифікували конфлікти на їх типом за: складом та кількістю учасників, сферою поглядів, напрямком впливу, ступенем

вираженості, способом розв'язання, часом розвитку, тенденцією до розкриття.

Важливо зазначити, що не дивлячись на різноманітність конфліктних ситуацій і загальну кількість їх відмінних рис, кожний конфлікт складається із певних структурних елементів, позначених нами як концептуальна модель конфліктної ситуації. Спираючись на загальноприйнятту структуру конфлікту за Н. А. Белоус [5] і А. Я. Анцуповим [1, с. 100], ми виділили ключові складові конфлікту:

- учасники (конфлікуючі сторони, представлені окремими індивідами, соціальними групами, організаціями);
- фізичне середовище конфлікту (фізичні, географічні, екологічні, кліматичні умови);
- суспільно-психологічне середовище конфлікту (емоції, переживання, сподівання, настрої та бажання учасників конфлікту);
- соціальне середовище конфлікту (оточення учасників, соціальні групи, суспільно-економічні умови життя, тощо);
- предмет і об'єкт конфлікту (матеріальна або нематеріальна причина конфлікту; наміри та бажання);
- результат (кінець боротьби та її підсумок).

Варто звернути увагу на найбільш залежні від поданих структурних елементів типи конфліктів, класифікованих за сферою поглядів. Окреслення соціального середовища конфлікту та поєднання його з предметом і об'єктом робить можливим визначення сфери поглядів, до якої може біти віднесена конфліктна ситуація. Дослідивши наукові праці А. Я. Анцупова [1, с. 99], за сферою поглядів конфлікти умовно можна розділити на педагогічні, сімейні, економічні, соціальні, творчі, політичні, релігійні, організаційні, тощо. Проаналізувавши конфліктні ситуації у досліджуваному телесеріалі, ми дійшли висновку, що найбільш поширеними є лише три типи – сімейний, соціальний, педагогічний. Тепер про них докладніше.

Звертаючись до головної сюжетної лінії американського телесеріалу «The Umbrella Academy», у класифікації за сферою поглядів чільну позицію посідає сімейний конфлікт. Його сутність полягає в протилежності намірів,



думок та поглядів членів родини, що автоматично перетворює їх на учасників конфліктної ситуації [2]. Прикладом сімейного конфлікту може слугувати суперечка між персонажами Дієго та Ванею. Після інформації про смерть батька, Ваня повертається до будинку сім'ї, але через прикрі події минулого чоловік не радий бачити свою сестру. Підтвердженням цього конфлікту є наявність у вислові героя лексеми *'belong'* – належати та заперечення. Семантика лексеми *'belong'* з її ключовою семою *'concern'* свідчать про думку Дієго щодо вчинку Вані в минулому, який визначається ним як зрада. Тобто чоловік має на увазі, що після зради їй «тут не місце».

Учасники: основні – Ваня, Дієго. У якості групи підтримки – Елісон.

Фізичне середовище конфлікту: старовинний будинок сім'ї Гаргрівз; погано освітлене приміщення; враження покинутої оселі, в якій давно не жили.

Суспільно-психологічне середовище конфлікту: вплив подій минулого на почуття обидвох сторін конфлікту; бажання Вані бути з сім'єю під час трауру; непевність Дієго у намірах Вані та бажання відсторонитися від сім'ї, закритися.

Соціальне середовище конфлікту: члени сім'ї, голова якої помер; траурна атмосфера; надокучлива увага з боку журналістів, зацікавлених загадковою смертю ексцентричного мільярдера та батька дітей з особливими здібностями.

Предмет і об'єкт конфлікту: «зрада» деколи близької для Дієго людини.

Результат: з боку Дієго – самоусунення від продовження конфліктної ситуації; з боку Вані – спроба покинути будівлю, але вона була зупинена Елісон.

Поряд з сімейним конфліктом, чільне місце посідає і конфлікт педагогічний. Зазвичай соціальне середовище педагогічного конфлікту визначається такими соціальними групами, як студенти, учні, викладачі, адміністрація навчального закладу.



Тобто, суперечка відбувається між учасниками навчального процесу [2]. Наприклад, конфліктна ситуація між Номером П'ять та іншими учнями Академії Амбрела. Під час тренувань на витривалість П'ятий використав свої особливі здібності переміщення у просторі, що викликало хвилю негативних зауважень та емоцій з боку інших учнів. У вислові Дієго щодо шахрайства П'ятого під час тренування використана лексема

'cheat' – шахраювати, ключова сема якої є 'deception' – обман. Семантика поданої конфліктогенної лексеми з її ключовою семою підтверджують наявність конфлікту.

Учасники: основні – учні Академії Амбрела. Друга сторона – Реджинальд.

Фізичне середовище конфлікту: старовинний будинок сім'ї Гаргрівз; круті сходи, використані для тренувань; гарне освітлення приміщення; випробування.

Суспільно-психологічне середовище конфлікту: бажання учасників випробування бути першими; намір П'ятого не дивлячись ні на що обійти інших.

Соціальне середовище конфлікту: одночасно члени сім'ї та учні Академії Амбрела; невпевненість у своєму статусі серед учнів; батько – вчитель.

Предмет і об'єкт конфлікту: використання здібностей задля перемоги.

Результат: умовне схвалення Реджинальдом Гаргрівзом використання здібностей під час тренувань у вигляді адаптації учнів до умов.

На відміну від вище зазначених конфліктів, соціальний найчастіше виступає тлом для розвитку сімейних та педагогічних суперечок. Він представляє собою процес загострення протиріч між представниками різних соціальних спільнот при суттєвій різниці у їх цілях, інтересах, тощо [2]. Як приклад, ми зазначимо соціальну конфліктну ситуацію між учнями академії Амбрела та грабіжниками банку. Під час грабунку з'явилися невідомі тоді діти, що збентежило злочинців та викликало з їх боку агресію. Під час використання своїх особливих здібностей, Елісон використала конфліктогенну лексему 'shoot' – стріляти, семою якої є 'wound' – ранили. Семантика лексеми 'shoot' свідчить про намір Елісон (учня академії Амбрела) фізично усунути одного із грабіжників.

Учасники: основні – учні академії Амбрела, грабіжники банку. Третя сторона – заручники, репортери та поліція.



Фізичне середовище конфлікту: будівля банку, сонячна погода ззовні, мерехтіння світла у приміщенні, зовнішній шум від третьої сторони.

Суспільно-психологічне середовище конфлікту: почуття напруження серед всіх учасників конфлікту; бажання грабіжників довести справу до кінця; наміри учнів запобігти реалізації планів злочинців та показати свій потенціал героїв.

Соціальне середовище конфлікту: учні героїчної академії Амбрела; невпевненість у завтрашньому дні; висвітлення подій журналістами.

Предмет і об'єкт конфлікту: грабунок банку.

Результат: знешкодження злодіїв учнями академії, репрезентація героїв.

Висновки. Проаналізувавши конфліктосферу американського телесеріалу «The Umbrella Academy», стає зрозумілою особлива роль різновиду конфліктів за сферою поглядів. У створенні сюжетної лінії істотну роль відіграли три типи конфліктів із зазначеної в статті класифікації – сімейний, педагогічний і соціальний. У досліджуваному телесеріалі між сімейним та педагогічним типами конфліктів проходить достатньо тонка межа, демонструючи тим самим вірогідність переходу конфліктної ситуації з одного типу в інший, що провокує їх розвиток у подальшому. Подані типи є рівнозначними за своєю репрезентативністю у досліджуваному телесеріалі. На відміну від них, соціальний тип виступає тлом для їх визрівання та розгортання.

Перспективу подальших наукових досліджень ми вбачаємо у вивченні лінгвістичної репрезентації конфліктів різних типів, зокрема за сферою поглядів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анцупов А. Я., Баклановский С. В. Конфликтология в схемах и комментариях: учебное пособие. 2-е изд., перераб. СПб.: Питер, 2009. 304 с.
2. Анцупов А. Я., Шипилов А. И. Словарь конфликтолога. Более 1700 понятий: словарь. Москва: ЭКСМО, 2010. 653 с.
3. Анцупов А. Я. Эволюционно-междисциплинарная теория конфликта. *Конфликт и личность в изменяющемся мире*: Материалы междунар. науч-практ. конф. Ижевск, 2000. С. 7-11.
4. Белоус Н. А. Аспекты анализа типовой структуры речевого конфликтного поведения. *Электронный научный журнал «Культура и общество»*. Москва: МГУКИ, 2008. – URL: <http://e-culture.ru>
5. Белоус Н. А. Конфликтный дискурс в коммуникативном пространстве: Семантические и прагматические аспекты: автореф. дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.19. Краснодар, 2008. 48 с.
6. Белоус Н. А. Конфликтный дискурс vs конфликтный текст. *Вестник Санкт-Петербургского университета. Филология, востоковедение, журналистика*. Санкт-Петербург: издательство Санкт-Петербургского университета, 2007. № 4. С. 96-108.
7. Гришина Н. В. Психология конфликта: 2-е изд. СПб.: Питер, 2008. 544 с.
8. Исина Г. И., Ревтова О. И. К проблеме вербализации эмоций в современном английском языке. *Международный журнал экспериментального образования*. 2015. № 3-4. С. 567-569. – URL: <https://expeducation.ru/ru/article/view?id=7336>
9. Чельдиева Ф. А. Концепт «conflict» в англоязычной лингвокультуре. – URL: https://pgu.ru/upload/iblock/eee/Pages-from-CN_8_110-ekz_76.pdf

Potapova A. Typology of interpersonal conflicts in the field of views in the American TV series «The Umbrella Academy».

The article considers the conflicts in the American TV series "The Umbrella Academy", they are analyzed and systematized by features and characteristics. The role of types of conflicts in the sphere of views in the development of the plot line of the TV series is dwelled upon. The paper focuses on the lexemes with conflicting semantics.

Key words: conflict, conflict situation, conflict lexeme, family type of conflict, pedagogical type of conflict, social type of conflict, conceptual model of conflict, The Umbrella Academy.

Ю. О. Сасіна

Науковий керівник – доц. В. В. Козлова

ВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ПОЗИТИВНИХ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ОСОБИСТОСТІ У РОМАНІ ДЖОДЖО МОЕСА «ДО ЗУСТРІЧІ З ТОБОЮ»

Стаття присвячена дослідженню вербальним засобам репрезентації позитивних емоційних станів. Визначено поняття «емоція» та «емоційний стан». Охарактеризовано позитивні емоційні стани у художньому творі Джоджо Моеса «До зустрічі з тобою». Проаналізовано мовні засоби репрезентації позитивних емоційних станів у романі англійської письменниці.

Ключові слова: емоційний стан, лексичні засоби, позитивні емоції, вербалізація, номінація.

Постановка проблеми. Проблема вербалізації емоцій є актуальною в сьогоденній лінгвістиці, в ній перетинаються комунікативна, когнітивна і культурологічна парадигми. Головні ускладнення дослідження емоцій виявляються у подвійній природі. По-перше, емоції пов'язані з духовним становищем людини, який неможливо виміряти, його можна тільки оцінити, посилаючись на реакцію тієї самої людини. По-друге, емоції є універсальним явищем, яке характеризується національно-культурною специфікою, образністю, соціальною спрямованістю.

Метою дослідження є виявлення мовних засобів, що репрезентують позитивні емоційні стани особистості в романі Джоджо Моеса «До зустрічі з тобою».

Аналіз актуальних досліджень. Лінгвісти з усього світу нерідко робили акцент на досліджуванню вербалізації різних емоцій, приміром, категоризації емотивності у мові: А. Вежбицька, В. І. Шаховський, К. Ізард, Дж. Лакофф та М. Джонсон тощо [1]. Вежбицька пропонує принципово новий підхід до опису емоцій. Дослідниця систематизує емоції за прототипними ситуаціями, сценаріями емоцій. Інтерпретація емоційного стану за допомогою таких сценаріїв, як і ця гіпотеза в цілому підтверджуються тим, що емоційні стани, що виражаються в різних мовах,

дуже добре моделюються за допомогою таких сценаріїв, скорочено позначають ситуації, які сприймаються носіями даної культури як загальнопоширені і помітні [2]. К. Ізард виділяє десять фундаментальних емоцій: це цікавість, радість, здивування, гнів, горе, відраза, зневага, страх, сором та вина. Кожна емоція має тільки їй властиві адаптивні функції з унікальними мотиваційними якостями, винятково важливими для кожного індивіда та для всього виду [3]. В. І. Шаховської вважає, що лінгвістика емоцій своїм корінням сягає давньої суперечки великої групи лінгвістів (наприклад, М. Бреаль, К. Бюлер, Е. Сепір, Ван Гінекер, Г. Гійом, Ш. Баллі та ін.) про те, чи повинна лінгвістика займатися емоційними складовими. Довгий час учені розходилися у вирішенні цього питання. Частина з них вважала, що головною (домінантною) в мові є когнітивна функція, і тому вони виключали вивчення емоційного компонента з досліджень про мову (К. Бюлер, Е. Сепір, Г. Гійом). Інша група вчених (Ш. Баллі, Ван Гінекер, М. Бреаль) вираження емоцій вважали центральною функцією мови [4].

Емоції є особливим класом психічних явищ, що виявляється у формі безпосереднього, упередженого переживання суб'єктом життєвого сенсу цих явищ, предметів і ситуацій для задоволення своїх потреб [8]. Емоційний стан, в свою чергу, є різновидом емоцій, що характеризується більшою тривалістю і меншою інтенсивністю, ніж самі емоції, так як під емоціями маються на увазі значні енергетичні витрати через супроводжуючих їх фізіологічних реакцій. Також в деяких випадках емоційний стан може характеризуватися безпредметністю, яка виражається в тому, що від суб'єкта може бути прихований привід і викликала їх причина [5].

Емоційні стани можуть виявлятися у формі збудження, тривоги, благодушності, різної забарвленню настрою, тобто від депресивних станів до стану ейфорії. Однак найчастіше вони представляють змішані стани. Оскільки емоційні стани – теж є емоціями, в них теж відображаються відносини суб'єкта до об'єктивних і суб'єктивних можливостями їх задоволення, існуючими в обставині. Головні емоційні стани, які людина відчуває, діляться на: емоції, почуття й афекти [6]. Емоції придатні передбачати ситуації та події, які реально ще не наступили, і повстають у зв'язку з поданням про пережиті раніше. Почуття ж носять предметний характер, зв'язуються з уявленням або ідеєю про деякий об'єкт. Афект не передує поведінці, а як би зрушений на його кінець. Афекти спроможні залишати відчутні і стійкі сліди в довготривалій пам'яті.

Позитивний стан це набір емоцій, які пов'язані з приємними почуттями, які розуміють ситуацію як вигідну і підтримуються за короткий проміжок часу. До позитивних емоцій зазвичай відносять мрійливість, радість, задоволення, інтерес, ентузіазм, веселощі та інші. Також можна зазначити, що позитивні емоції групуються, себто коли людина переживаємо їх, то має більше бажання робити щось і робимо краще [7].

Виклад основного матеріалу. Твір Джоджо Мойєс "Me before you" розповідає про важкі взаємини дівчини-компаньйонки та паралізованого молодого чоловіка, про серйозне питання життя і смерті, про волю врятувати ближнього і повернути йому сенс життя. Джоджо Мойєс не обмежується будь-яким одним способом вираження емоцій, застосовуючи найрізноманітніші засоби для вербального зображення почуттів героїв.

Позитивний стан емоцій згруповано відповідно до критеріїв їх систематизації, а саме: за спрямованістю, за стійкістю, за ступенем напруги [7].

За критерієм спрямованості на самого мовця або інших людей, явищ тощо визначено, що станами, які структурують емоції, спрямовані на самого мовця, є: *joy* «радість», *pleasure* «задоволення», *happiness* «щастя», *delight* «захват», *mirth* «веселість», *pride* «гордість», *remorse* «каяття».

Приміром, прикметники *glad* «радий» і *happy* «щасливий» виконують роль засобів прямої лексико-семантичної номінації, представляючи позитивний емоційний стан радості (*joy* «радість») персонажною прямою номінацією – *I was actually glad for her.* (Jojo Moyes) і емоційний стан щастя (*happiness* «щастя») авторською прямою номінацією – *I'm very happy working with Will, thank you.* (Jojo Moyes).

Емоційні стани, які структурують емоції, цілеспрямовані на інші предмети, інші факти або інших людей, – *compassion* «співчуття», *love* «любов», *desire* «бажання», *pity* «жалість», *interest* «інтерес», *respect* «повага». Наприклад, далі описано стан поваги Уїлла до Натана: *I got the feeling that everyone had tiptoed around him since his accident – apart from perhaps Nathan, who Will seemed to treat with an automatic respect, and who was probably impervious to any of his sharper comments anyway* (Jojo Moyes). Натан відноситься до Уїлла терпимо і нейтрально, не дивлячись на його різкі, можливо образливі, слова в його адресу. Медбрат розуміє, що складний характер його друга треба вміти сприймати. За це Уїлл щиро поважає (емоційний стан *respect* «повага») свого товариша-лікаря.

За критерієм стійкості, себто ступенем довготривалості або певними ситуаціями / обставинами, стійкі емоції організовано отакими станами, як:

pride «гордість», *love* «любов», *happiness* «щастя», *respect* «повага». Як-от, позитивний емоційний стан «щастя» Уїлла:

He was smiling. His whole face seemed relaxed and happy, his eyes crinkling as he looked at me. I looked at him, and for the first time it wasn't with a faint fear gnawing away at my insides. (Jojo Moyes).

Ситуативні емоції, котрі з'являються за деяких обставин у певних ситуаціях, структуровано станами: *joy* «радість», *delight* «захват», *pity* «жалість», *pleasure* «задоволення», *remorse* «каяття». Приміром, емоційний стан жалю, який відчуває молодий чоловік, прикутий до інвалідного візку репрезентовано авторською номінацією із застосуванням засобів як прямої лексико-семантичної (адвербіальної) номінації – прислівник *pity* «жаль», так і непрямої стилістичної номінації – епітет *they cloudy with faint distaste*, що є підставою для ідентифікації емоційного стану «жалість»: *The gaze of the diners swept over us and travelled past me to Will, where they cloudy with faint distaste or pity. I felt that for him* (Jojo Moyes).

Всі стани позитивних емоцій, згруповані за **ступенем напруги** – напружені й ненапружені, – репрезентовано також здебільшого авторською номінацією – прямою лексико-семантичною або непрямою стилістичною. Емоційними станами, у яких структуровано напружені позитивні емоції, визначено такі: *joy* «радість», *delight* «захват», *pity* «жалість», *pleasure* «задоволення», *remorse* «каяття», *pride* «гордість», *love* «любов», *happiness* «щастя», *respect* «повага» і *desire* «бажання».

Наприклад, – *I would have to fill those little white rectangles with a lifetime of happy things that could generate satisfaction or pleasure.* (Jojo Moyes) – прямої лексико-семантичної із застосуванням іменника *satisfaction* та непрямої стилістичної, за допомогою епітета *little white rectangles with a lifetime of happy things*, описано бажання отримати утіху, що й допомагає ідентифікувати емоційний стан «задоволення».

Високий градус вияву емоцій Уїлла та Луїзи виражено прийомами непрямої стилістичної номінації: синтаксичними стилістичними засобами – окличними реченнями: *Oh, no! Oh my God! Man Oh Man's, Oh God* (Jojo Moyes).

До станів, що структурують ненапружені позитивні стани емоцій, відносяться: *joy* «радість», *mirth* «веселість», *compassion* «співчуття», *interest* «зацікавленість», *pity* «жалість». Наприклад, пряма дієслівна номінація *reassuring smile* «заспокійлива посмішка» виражає невисокий ступінь напруги у прояві емоції *mirth* «веселість»: *She looked a bit puzzled, and then gave me what I think she thought was a reassuring smile* (Jojo Moyes).

Також вираження позитивного стану радості – *As she passed me she gave a polite smile* (Jojo Moyes) – транслюється ввічлива посмішка, яка також не свідчить про високий прояв емоції «радість».

У романі використано багато різноманітних мовних засобів. Є безліч найрізноманітнішої лексики, переважно конкретно-чуттєвої (назви осіб, речей, дій, явищ, ознак). Присутнє уживання емоційно-експресивної лексики (синонімів, антонімів, омонімів, фразеологізмів) автором. Також в творі представлено немало видів стилістичних фігур (еліпсис, періоди, риторичні питання, звертання тощо).

Висновки. Отже, аналіз лексико-семантичних способів репрезентації позитивних емоційних станів у Джоджо Моеса «До зустрічі з тобою» показав, що емоції класифіковано за спрямованістю, за стійкістю та за ступенем напруги. За критерієм спрямованості на самого мовця або інших людей, явищ тощо визначено, що станами, які структурують емоції, спрямовані на самого мовця. За критерієм стійкості, себто ступенем довготривалості або певними ситуаціями / обставинами, стійкі емоції організовано такими станами, як: *pride* «гордість», *love* «любов», *happiness* «щастя», *respect* «повага». Всі стани позитивних емоцій, згруповані за ступенем напруги – напружені й ненапружені, – репрезентовано також здебільшого авторською номінацією – прямою лексико-семантичною або непрямою стилістичною.

Більшою мірою в романі вербалізовані позитивні стани, такі як «радість», «інтерес» та «хвилювання». Репрезентуючи їх, автор використовує лексику з прямим значенням найбільше. Найчастіше це показує світ кожного з персонажів. Вдало репрезентує їх внутрішні і зовнішні характеристики, навколишнє середовище та вплив на формування характеру героїв.

ЛІТЕРАТУРА

1. Емоція (когнітивна лінгвістика). – URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BC%D0%BE%D1%86%D1%96%D1%8F_\(%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0_%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B3%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BC%D0%BE%D1%86%D1%96%D1%8F_(%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0_%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B3%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0))
2. Вежбицька А. Язык. Культура. Познания (с англ). Москва: Русские словари, 1996. 400 с.
3. Керролл Ізард. Психологія емоції. СПб.: Питер, 2012. 464 с: зоб. (Серія «Майстри психології»)
4. Шаховский В. И. О лингвистике эмоций. *Язык и эмоции*: сб. научн. тр. / под ред. В. И. Шаховского и др. Волгоград: Перемена, 1995. С. 3-15.
5. Основи психології: підручник / за заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. 4-те вид., стереотип. Київ: Либідь, 1999. 632 с.

6. Реан А. А., Бордовская Н. В., Розум С. И. Психология и педагогика. – URL: <http://www.psyho.ru/library/books/rean-a-abordovskaya-n-vrozum-s-i-psixologiya-i-pedagogika>

7. Позитивні та негативні емоції. – URL: <https://uk.nsp-ie.org/emociones-positivas-y-negativas-definicion-y-lista-46c4b2-2a82a4>

8. Алешина И. В. Поведение потребителей: учебник. Москва: Экономистъ, 2006. 525 с.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

9. Джоджо Мойєс «До зустрічі з тобою». 2012. С. 1-371. – URL: <https://www.readingsanctuary.com/read-online/me-before-you-pdf-downloads>

Sasina J. Verbal means of representation of positive emotional states of personality in Jojo Moyes's novel "Me before you".

The article is devoted to the study of verbal means of representation of positive states of emotions. The concepts of "emotion" and "emotional state" are defined. Positive emotional states are characterized in the novel by Jojo Moyes "Me before you". Linguistic means of verbalization of positive emotional states in the novel of the English writer are analyzed.

Keywords: *emotional state, lexical means, positive emotions, verbalization, nomination.*

Д. Р. Сахненко

Науковий керівник – проф. В. І. Школярєнко

ЗБАГАЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ КОМП'ЮТЕРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ШЛЯХОМ ЗАПОЗИЧЕННЯ

У статті розглянуто основні шляхи запозичення комп'ютерної термінології у систему німецької мови, здійснено аналіз лексичних одиниць та способів їх запозичення та асиміляції. У праці названі вірогідні причини певних типів запозичення саме комп'ютерної термінології та окреслені подальші напрямки цього дослідження.

Ключові слова: *німецька мова, запозичення, комп'ютерна термінологія, англіцизми.*

Постановка проблеми. Ми живемо в час, коли майже кожного дня з'являються все нові інформаційні розробки, котрі потребують лінгвістичного окреслення, тому комп'ютерна термінологія постійно збагачується новими одиницями. Але комп'ютерна термінологія також має свою особливість. Оскільки комп'ютери стали невід'ємною частиною людського буття, поняття з комп'ютерної сфери проникли до активного словника носіїв мови, а деякі навіть видозмінилися та перетворилися на жаргонізми (наприклад, в українській мові *клава, комп, вінда* та інші). Саме тому комп'ютерна термінологія є одним із основних напрямів дослідження сучасних лінгвістів, котрі досліджують шляхи та способи утворення комп'ютерної термінології, її структурно-семантичні особливості, а також фразеологізми цієї підмови, її синоніми, антоніми та її тематичну належність [1; 2; 5].

Аналіз актуальних досліджень. Питанням збагачення комп'ютерної термінології німецької мови займалися як зарубіжні (Б. Карстенсен, Д. Кристал, Г. Бернд, Дж. Мілрой, У. Вайнрейх), так і вітчизняні (Н. Єреміна, М. Городникова, В. Левицький, І. Ольшанський) науковці. Хоча вони й зробили великий внесок у дослідження цього явища, воно досі залишається актуальним об'єктом наукової зацікавленості у зв'язку зі стрімким розвитком технологій сучасності.

Метою цієї статті є визначення ролі запозичення у становленні німецької комп'ютерної термінології.

Виклад основного матеріалу. Комп'ютерна термінологія німецької мови складається переважно з іменників: *der Kunde* 'користувач', *die Unterhaltung* 'чат', *das Fehler* 'помилка', *die Codierung* 'кодування'. Проаналізовані були також дієслова (наприклад, *verlassen* 'покидати', *browsen* 'передивлятися', *chatten* 'спілкуватися в чаті', *konvertieren* 'конвертувати', *rebloggern* 'реблогнути', *brennen* 'записати на диск') та прикметники (*kompatibel* 'сумісний', *konkav* 'увігнутий', *digital* 'цифровий', *unsichtbar* 'невидимий').

Розвиток комп'ютерних технологій тісно пов'язаний з іншими науками, такими як математика, фізика, лінгвістика, тощо. Це стало причиною появи термінів з цих областей в аналізованому нами матеріалі, як і загальноживаної лексики: *der Doppelpunkt* 'двокрапка', *die Farbe* 'колір', *das Komma* 'кома', *der Vergleich* 'порівняння', *die Komponente* 'компонент', *berechnen* 'вираховувати', *kubisch* 'кубічний', *das Konzept* 'поняття', *die Konstante* 'константа', *konstruieren* 'будувати'. Такі слова були виключені з нашого безпосереднього аналізу, оскільки вони не змінюють свого значення, залишаючись термінами вихідних областей науки та не потрапляють в коло наших інтересів.

У мові існують різні способи створення нових слів – це словотворення, семантична деривація та запозичення. При перших двох способах використовуються елементи рідної мови. При запозиченні однак номінація ґрунтується на елементах уже «чужої» мови. Запозичення можна назвати «легким» способом номінації, а словотворення та деривація – це творчий процес та їх перевагою є вмотивованість, а відповідно – зрозумілість номінацій.

Вмотивованість номінацій – це причина того, що найпродуктивнішим шляхом виникнення термінів найчастіше є використання слова своєї загальнонародної мови у термінологічному значенні [4, с. 63].

Для створення термінів також використовують латинські та грецькі елементи [4, с. 67]. Що ж щодо комп'ютерних понять, то О. А. Юхмина вказувала, що вони можуть виникати шляхом запозичення з інших галузей наукового знання та із загального вжитку [5, с. 8].

Англійська мова – то мова техніки та електроніки. Майже всі інноваційні дослідження та винаходи у комп'ютерній сфері, а *fortiori* їх позначення – виникають у англомовному середовищі. Далі технології поширюються світом і вже у інших мовних середовищах з'являються їх номінації. Проведене нами дослідження показало, що більшість комп'ютерних неологізмів є результатом запозичення.

Відомо, що у лінгвістиці виділяють різні типи запозичення – фонетичні та кальки. За фонетичного запозичення з іншої мови береться звукова сторона слова. За калькування іншомовний зразок перекладається засобами власної мови. Різновидом кальок є семантичні кальки, коли вживається вже готове слово власної мови, але йому надається нове значення за зразком іншомовного слова [4, с. 67].

У результаті проведеного аналізу було виявлено, що фонетичні запозичення в німецькій комп'ютерній термінології складають 12%. Такими запозиченнями є слова: *der Backslash* 'зворотній слеш', *das Baud* 'бод', *der Bit* 'біт', *booten* 'завантажувати', *das Browsing* 'перегляд', *der Browser* 'браузер', *der Cache* 'кеш', *der Karton (Cartoon)* 'мультфільм', *die Chip* 'чип', *das Chrom* 'інтенсивність кольору', *der Cursor* 'курсор', *der Demodulator* 'демодулятор' та інші.

Фонетичні запозичення зазвичай поділяються на асимільовані та неасимільовані. Ступінь асиміляції може бути різним та стосуватися різних сторін мовного знаку. Всі перераховані англіцизми переходячи до німецької мови отримали граматичні категорії, характерні німецькій мові: іменники – категорію роду, дієслова – характерну німецькій мові систему формоутворення та інфінітивний суфікс – *en*, як ось в *booten*, *googeln*, *klicken*. О. А. Юхмина, аналізуючи англомовні запозичення комп'ютерної сфери говорить про наступні типи адаптації термінів: графічна, фонетична та семантична [5, с. 11].

Графічна адаптація – це перекодування графічної оболонки, транслітерація, типова для наприклад української мови, оскільки українська та англійська мови користуються різними графічними системами. Оскільки англійська та німецька мова використовують латинку, то графічна адаптація не є актуальною для англомовних запозичень,

хоча в досліджуваному матеріалі були зафіксовані певні випадки. Ось, наприклад, англійське *processor* переходячи до німецької мови, вірогідно, під впливом слова *Prozess* перетворилося на *Prozessor*.

Фонетичне засвоєння відбувається шляхом заміни відсутніх звуків в мові-реципієнті на близькі в акустичних чи артикуляційних відносинах. Наприклад, заміна англійського [æ] на німецькій [ɛ] у словах *der Cache* 'кеш', *der Backslash* 'зворотній слеш'. Наслідком розповсюдження англійської мови є обставина, що англійські запозичення вимовляються максимально наближено до вихідної мови, на відміну від, наприклад, давніх запозичень як *Colgate*, котре вимовляється як [kolga:te].

Семантична адаптація має у собі процес, коли слова включається в систему мови шляхом набуття синонімів та родовідних зв'язків. Такий аспект адаптації не прикметний для нашого дослідження, однак є припущення, що термін, будучи частиною певної терміносистеми, обов'язково включається у родовідні стосунки.

Також виділяють словотворчу адаптацію, де відбувається перенесення способів та моделей термінотворення із вихідної мови у мову-реципієнт, а також процес утворення дериватів від іншомовного слова. Вивчення такої адаптації не є можливим на основі наявного матеріалу у зв'язку з його обмеженістю.

Таким чином, фонетичні запозичення у незначній мірі представлені в комп'ютерній терміносистемі німецької мови. Такі слова при переході у німецьку піддаються фонетичній, лексичній та інколи навіть графічній асиміляції.

Ще одним способом запозичення є кальки різних типів, широко представлені в аналізованому матеріалі. Семантичні кальки, тобто споконвічні слова, використовувані в переносному значенні за зразком іноземного слова, складають більшість запозичень в цій предметно-понятійній галузі. Прикладами семантичних кальок є слова: *der Befehl* от *command* 'команда', *dekodieren* от *decode* 'декодувати', *konstruieren* от *design* 'проєктувати', *der Schreibtisch* от *desktop* 'рабочий стіл', *die Anzeige* от *display* 'візуальне відтворення'.

Семантичні кальки представлені двома групами. Перша – це слова, звукові оболонки яких розрізняються у вихідній та мові-реципієнті: *die Komprimierung* від *compaction* 'ущільнення', *verketten* від *concatenate* 'зв'язувати', *die Verbindung* від *connection* 'з'єднання', *umwandeln* від *convert* 'перетворювати', *der Absturz* від *crash* 'збій'. Друга група – це терміни,

звукове оздоблення яких співпадає в двох мовах повністю або частково та які інколи є інтернаціоналізмами: *kompatibel* від *compatible* 'сумісний', *die Konsole* від *console* 'пульт оператора', *der Kontrolleur* від *controller* 'пристрій управління', *die Daten* від *data* 'дані'. Вірогідно, розширення семантичної структури інтернаціоналізмів обумовлено двома факторами: вмотивованістю німецького відповідника, а також схожістю звукової оболонки з вихідним англійським словом, що полегшує роботу перекладачу у виборі німецького еквівалента.

Серед комп'ютерних термінів німецької мови також широко представлені словотвірні кальки, котрі є поморфемним перекладом іноземного слова: *der Datenfluss* від *dataflow* 'потік даних', *herunterladen* від *download* 'завантажувати', *ausführbar* від *executable* 'виконуваний', *die Ausführung* від *execution* 'виконання', *die Brandmauer* від *firewall* 'міжмережевий канал'. Бачимо, що поморфемний переклад відбувається як у префіксально-суфіксальних дериватах (*Ausführung* від *execution* 'виконання'), так і у складних словах (*die Brandmauer* від *firewall* 'міжмережевий канал').

За калькування афіксальних дериватів корінь перекладається, а афіксу підбирається німецькій відповідник. Наприклад, в *die Ausführung* від *execution*: *execute* – *ausführen*, *-tion* – *-ung*. . Все ж у цьому випадку задача спрощується наявністю в німецькій мові готового похідного слова. Серед калькованих запозичень представлені також слова, одна частина яких – це семантична калька, а інша – інтернаціональний афікс, як ось наприклад *die Metadatei* від *metafile* 'метадокумент', *die Metasprache* від *metalanguage* 'метамова'.

Н. Кошкарова виділяє також гібридні композити [2]. Такими називають слова, утворені за моделлю «іноземне слово+рідне слово», наприклад *Excel-файл*, *Bluetooth-мережа*. Оскільки різні мови використовують різні алфавіти, то виділяють два типи гібридів: друге слово є фонетичним запозиченням, або споконвічно рідним словом.

На цій основі можна стверджувати, що запозичення-гібриди присутні і у німецькій комп'ютерній термінології. Наприклад, такі слова *das Doppelbit* від *dibit* 'дібіт', *das Digitalisiertablett* від *digitizer* 'цифровий відтворювач'. Прикметно, що відповідники в мові-джерелі є словотвірними дериватами, а у німецькій мові їм відповідають слова-композити. Словом-основою може заміщуватися як префікс (*das Doppelbit* та *dibit*), так й суфікс (*das Hash-Verfahren* від *hashing* 'геширування').

Матеріал дослідження дозволяє нам стверджувати, що другий тип гібридів більш поширений в комп'ютерній терміносистемі німецької мови: словотвірний афікс заміщується словом, котре має таке саме словотвірне значення. Суфікс *-ing* вказує на процес та передається німецьким *das Verfahren* 'процес', суфікс *-er* вказує на діяча та в німецькій його відповідником є слово *das Gerät* 'прилад'.

Та не всі комп'ютерні терміни німецької мови можна пояснити процесами запозичення. Для деяких понять в німецькій мові використовуються слова, що не мають жодного зв'язку з англійськими відповідниками. Такі слова номінуються, як правило, за їх безпосередньою функцією: *speichern* зберігати – *memorize* запам'ятовувати, *der Fehler* 'помилка' – *bug* 'клоп'. Те, що в німецькій мові не спрацював механізм калькування пояснюється тим, що зв'язок вихідного значення з похідним не був би вмонтованим.

В аналізованій комп'ютерній підсистемі англійської мови зустрічаються однокореневі слова. В цьому зв'язку цікаво просліджується закономірність передачі однокореневих слів англійської мови засобами німецької мови. Не всі деривати англійської мови знайшли свої відповідності в комп'ютерній терміносистемі німецької мови. Словотвірні гнізда в англійській мові можуть бути представлені сімома чи вісьмома елементами, однак в німецькій мові знаходять вираження тільки чотири з них. Так, слова англійської мови *connection* 'зв'язок', *connectionless* 'беззв'язний', *connectivity* 'можливість зв'язку' та *connector* 'роз'єм' перекладені німецькою як *die Verbindung*, *verbindungslos*, *der Vernetzungsgrad*, *der Steckverbinder*. Майже всі перелічені німецькі відповідники англійських термінів є однокореневими, за виключенням терміну *der Vernetzungsgrad*. Прикметно, що 2/3 однокореневих слів англійської мови мають за еквівалент однокореневі і в німецькій мові. Припускаємо, що підбір іншого, неоднокореневого еквівалента обумовлений внутрішніми мовними причинами, а саме пошуком слова, близького за значенням, але такого, що найближче передає сутність явища. Так, дієслово *check* 'перевіряти' може бути перекладене німецькою як *kontrollieren*, *prüfen*, *verifizieren*, *nachmessen*. Ця варіативність з'являється також при перекладі похідних слів від *check*: *check* – *die Kontrolle*, *checkout* – *das Austesten*, *checkpoint* – *der Prüfpunkt*.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши матеріал можемо зробити висновки, що більшість комп'ютерних термінів німецької мови є різного

роду запозиченнями з англійської мови. Найбільш поширеними є семантичні кальки, котрі є запозиченнями переносного слова з мови-джерела. Багато термінів, котрі виникли в німецькій мові у результаті семантичного запозичення, мають практично ідентичне звучання. Можливими причинами є вмотивованість німецького еквівалента з одного боку та схожість звукової оболонки двох мов – з іншої. Також був виділений особливий тип комп'ютерних запозичень – гібриди, котрі є сукупністю іноземних елементів та компонентів німецької мови. Перспективою подальшого дослідження є співставлення результатів на матеріалі німецької мови з матеріалом української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Еремина Н. К. Лексика и фразеология компьютерного подъязыка: автореф. дисс. ... к. филол. н. Пенза, 2012. 24 с.
2. Кошкарова Н. Н. Структурно-семантические особенности и степень адаптации англоязычной частично ассимилированной лексики в русском компьютерном подъязыке: Дис. ... канд. филол. наук. Екатеринбург, 2004. 232 с.
3. Левицький В. В. Лексикологія німецької мови. Вінниця: Нова книга, 2014. 384 с.
4. Реформатский А. А. Введение в языковедение: учебник для вузов. Москва: Просвещение, 1967. 544 с.
5. Юхмина Е. А. Адаптация англоязычных компьютерных терминов к лексической системе русского языка: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20. Челябинск, 2009. 25 с.

Sakhnenko D. Enrichment of German Computer Terminology by Borrowing Words.

The article considers the main ways of borrowing computer terminology into the German language system, analyzes lexical units and their assimilation. The article names the probable reasons for certain types of computing terminology borrowings and outlines the further directions of this research.

Key words: *German language, borrowings, computing technology, anglicisms.*

В. Г. Свергун

Науковий керівник – проф. В. І. Школяренко

ВІДТВОРЕННЯ КОНЦЕПТУ «ДИТИНСТВО» В ТВОРАХ Ч. ДІККЕНСА

У статті розглянуто концепт «Дитинство» на матеріалі перекладів творів англійського романіста Чарльза Діккенса. Даний концепт розглядається на прикладі романів раннього періоду творчості митця. Також простежується особливий почерк, індивідуальність, неповторність у відтворенні Діккенсом концепту «Дитинство» в своїх працях.

Ключові слова: *дитинство, концепт, дружба, діти, головний герой, добро, зло, сирітство, образ, вікторіанський, епоха, стиль, романтизм, реалізм, просвітництво.*

Постановка проблеми. Відтворення концепту «Дитинство» у творах Чарльза Діккенса демонструє його неповторний письменницький стиль,

майстерність та унікальність. У своїх працях Діккенсу вдавалося поєднувати романтизм, реалізм і просвітництво, а майстерність письменника-реаліста засвідчується створенням ним колоритних та яскравих образів-персонажів, кожен з яких наділений певною індивідуалізованою лексикою, костюмом, портретом і характерологічною деталлю, завдяки якій цілий образ сприймається як неповторний. У першому серйозному романі Чарльза Діккенса остаточно затверджується його стиль синтезу елементів трьох художніх систем: реалізму, романтизму та просвітництва. Своєрідність стилю виражається у взаємопроникненні та переплетенні гумору й дидактизму, моралізаторства у об'єднанні з прийомами гротеску та контрасту і фотографічної фіксації типових суспільно-політичних явищ у вікторіанській Англії. Головне завдання перекладача при перекладі творів Діккенса полягає у адекватній передачі концепту «дитинства» з обов'язковим збереженням усіх емоційних фонів, настроїв та характерів персонажів романів. Проте, не завжди вдається вдало передати задум автора через переклад, оскільки англійська мова багата на різноманітні фразеологічні звороти, вирази, порівняння, які часом не мають еквівалентів у інших мовах, тому перекладачеві і доводиться підбирати адекватні заміни при перекладі, аби не втратити передачу основного задуму автора.

Мета статті – проаналізувати концепт «Дитинство» в перекладах романів Чарльза Діккенса.

Аналіз актуальних досліджень. Авторка статті «Етика і проблематика роману «Великі сподівання» Ч. Діккенса» Н. Г. Соколова, у своїй нещодавній праці, присвяченій дослідженню творчості англійського романіста, виявила проблеми, виділені письменником у романі «Великі сподівання». Звертаючись до образу дитинства, Ч. Діккенс порушує мабуть одне з найболючіших питань – питання виховання. Філіп Пірін, головний герой роману, був сиротою, вихованням якого займалася сестра. Автор дуже вдало передає зрушення в психології маленького героя, який вчиться аналізувати та сприймати світ, розрізняючи його світлі та темні сторони. Хлопець наголошує: *«Сестрине виховання зробило мене дуже вразливим»*. Характер звичайного сільського хлопця починає змінюватись, коли він отримує звістку, яка справляє значний вплив на усе його подальше життя. Письменник також робить значний акцент на проблемі впливу грошей на особистість, що тісно переплітається із порушенням глибинних конфліктів, котрі знаходять своє відображення у сучасному суспільстві [3].

Виклад основного матеріалу. У моєму дослідженні було проаналізовано відтворення концепту «Дитинство» в перекладах романів Ч. Діккенса. Аналізуючи опрацьований матеріал, можна стверджувати, що у творчості Діккенса, особливо раннього періоду, особливе місце займає тема сирітства. У своїх ранніх роботах романтик засуджує байдуже ставлення до осиротілих дітей, звертаючи при цьому увагу на той факт, що у тогочасному суспільстві діти являються найбільш знедоленою його гранню [4, с. 7].

Яскравий приклад відношення спільноти до дітей-сиріт автор демонструє у своєму романі «Життя Девіда Копперфілда, розказане ним самим». Народжений без любові та турботи зі сторони батька, головний герой твору – Девід Копперфілд, зазнавав постійних жартів та насмішок з боку своїх однокласників.

I felt it rather hard, I must own, to be made, without deserving it, the subject of jokes between the coachman and guard as to the coach drawing heavy behind, on account of my sitting there, and as to the greater expediency of my travelling by wagon. The story of my supposed appetite getting wind among the outside passengers, they were merry upon it likewise; asked me whether I was going to be paid for, at school, as two brothers or three, and whether I was contracted for, or went upon the regular terms; with other pleasant questions. When we stopped for supper I couldn't muster courage to take any, though I should have liked it very much, but sat by the fire and said I didn't want anything [1].

Дружба – ще одна зі складових концепту «Дитинство» в романах Чарльза Діккенса. Автор часто підіймає це питання у своїх працях. Розглянемо наступний уривок з роману «Пригоди Олівера Твіста», який наглядно демонструє читачеві відношення головного героя – Олівера Твіста до поняття «дружба».

And yet he burst into an agony of childish grief, as the cottage-gate closed after him [5, с. 11] – А проте він гірко заривав, коли хвіртка зачинилася за ним [2, с. 9].

Теоретично читач зрозуміє, що юний Олівер дуже засмучений, проте у першотворі ми спостерігаємо відчай, який накрив серце дитини. Такі сильні емоції у хлопця викликало розтавання з друзями, адже для дитини, яка не знала сім'ї, друзі – це майже найрідніші люди.

Концепту «Дитинство» у творах Чарльза Діккенса притаманна гіперболізація дитиною навколишнього світу. Яскравий приклад цього явища ми можемо спостерігати у наступному уривку з роману «Пригоди Олівера Твіста».

...whose villainous countenance was a regular stamped receipt for cruelty [5, с. 20] – Мерзенна пика цього чолов'яги була виразно позначена тавром жорстокості [2, с. 16].

Ми бачимо, як перекладач вдається до посилення емоційного фону цього речення, тим самим намагаючись не втратити основний сенс передачі автором текстового матеріалу, описуючи вираз *villainous countenance* у емоційно-насиченому плані – *мерзенна пика*. Тут ми можемо спостерігати вживання епітету у поєднанні зі стилістично-заниженою лексемою. Таке рішення сприяє передачі світовідчуття героя – Олівера, для якого, в силу його віку, гіперболізація навколишнього світу – це природна дія.

Чистота і непорочність дитини, за задумом письменника, також є складовою концепту «Дитинство». Діккенс ставить питання на роздум, чи здатні зовнішні обставини вплинути на дитячу душу і очорнити її. Безумовно, такі персонажі як Феджин, котрий являється лідером злочинської банди, постійно наносять удар по моральним цінностям, проте, це не заважає Оліверу залишатися вище цих обставин. Головний герой не втрачає своєї безпосередності і у час, коли працює учнем трунаря, і потрапивши в зграю злодіїв. Бруд і похмурість життя не змогли позбавити його дитячої чистоти і віри в краще майбутнє.

Образ Олівера слугує символом ненависті до безжальної системи, злиднів і нещастя. Маленькі герої змушені шукати вихід з положення, що склалося, не втративши при цьому наївності та чистоти своїх душ: *And now, for the first time, Oliver, well-nigh mad with grief and terror, saw that housebreaking and robbery, if not murder, were the objects of the expedition. He clasped his hands together, and involuntarily uttered a subdued exclamation of horror. A mist came before his eyes; the cold sweat stood upon his ashy face; his limbs failed him; and he sank upon his knees. <...> 'Oh! for God's sake let me go!' cried Oliver; 'let me run away and die in the fields. I will never come near London; never, never! Oh! pray have mercy on me, and do not make me steal. For the love of all the bright Angels that rest in Heaven, have mercy upon me!'* [5, с. 148] – Лише тепер Олівер, мало не збожеволівши від розпачу й страху, зрозумів, що вони прийшли сюди грабувати, а може, й убивати. Він сплеснув руками, і з грудей його вихопився здушений крик жаху. В очах у нього потьмарилося, сплотніле обличчя зрослося холодним потом, ноги підломились, і він упав навколішки. <...> Ой, відпустіть мене, ради бога! – вигукнув Олівер. – Відпустіть, я піду світ за очі й помру десь у полі! Присягаюсь, я ніколи,

ніколи не повернуся до Лондона! Ой, згляньтєся на мене, я не хочу бути злодієм!
Заради всіх світлих ангелів небесних, згляньтєся на мене! [2, с. 114].

Висновки. Отже, аналізуючи вище викладений матеріал, можемо зробити наступні висновки. Концепт «Дитинство» в перекладах творів Чарльза Діккенса загалом характеризується наївністю та безпосередністю. Основною темою майже всіх романів Діккенса залишається тема сирітства, якій автор приділяє значну увагу, оскільки на переконання самого реаліста, ця категорія дітей являється найбільш уразливою і їй потрібно приділяти особливу увагу. Дружба – ще одна зі складових концепту «Дитинство» в романах Чарльза Діккенса. Автор часто підіймає це питання у своїх працях, адже на тлі самотності та сирітства дружба для персонажів творів – то найбільше багатство, а друзі стають чи не найріднішими людьми, розлука з якими причиняє біль та викликає смуток. Концепту «Дитинство» у творах Чарльза Діккенса також притаманна гіперболізація дитиною навколишнього світу. Таке рішення сприяє передачі світовідчуття маленьких героїв, для яких, в силу їх віку, гіперболізація навколишнього світу – це природна дія. Чистота і непорочність дитини, за задумом письменника, також являється складовою концепту «Дитинство».

ЛІТЕРАТУРА

1. Dickens C. David Copperfield. England: The Project Gutenberg EBook, 2009. 514 с. (EBook). (UTF-8; кн. 766).
2. Діккенс Ч. Пригоди Олівера Твіста [пер. з англ. М. Пінчевський та ін]. С. 9-16; 114 с.
3. Соколова Н. В. Поетика і проблематика роману «Великі сподівання» Ч. Діккенса. 2018. – URL: http://ndsif.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/23#.YTfgl_kzblU
4. Сосницька Г. П. Симбіоз-панорама «Діккенс та його персонажі». 2017. С. 7. – URL: <http://biblioteka.lviv.ua/files/Dickens.pdf>
5. Dickens C. Oliver Twist, С. 11-20; 148 с. – URL: https://e-school.kmutt.ac.th/elibrary/Upload/EBook/DSIL_Lib_E1312881157.pdf

Sverhun V. The «Childhood» concept reproduction in the Charles Dickens' novels.

The article reviews the «Childhood» concept on the material of novels translation by English novelist Charles Dickens. The concept is considered on the example of early period novels of the artist's work. There is also a special writing, individuality, uniqueness in Dickens' reproduction of the «Childhood» concept in his novels.

Key words: *childhood, concept, friendship, children, main character, kindness, wickedness, orphanhood, portrayal, Victorian, period, manner, romanticism, realism, awareness.*

СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ТОПОНІМІВ-СИМВОЛІВ У ПОЕТИЧНІЙ МОВІ І. МАЛКОВИЧА

У статті досліджено стилістичні функції топонімів-символів у поетичній мові І. Малковича. Виокремлено топоніми-символи, наявні у віршах аналізованих збірок, наведено їх класифікацію. З'ясовано, що всі топоніми-символи в поетичному тексті виконують певну стилістичну функцію. Визначено та проаналізовано стилістичні функції топонімів-символів. Встановлено, що топоніми-символи у поетичному тексті набувають інформаційного та образно-емоційного смислів.

Ключові слова: графостилістика, інформаційний та образно-емоційний смисл топоніма символа, обсяг змісту, поетична мова, стилістична функція, топонім-символ.

Постановка проблеми. Рідний край і культура українського народу істотно впливають на творчу манеру митця. Поетична мова І. Малковича наповнена лінгвосимволами з повсякденного гуцульського життя та побуту, читач відчуває сильний інформаційний та емоційно-стилістичний смисли топонімів-символів. Реалізуючи свої функціонально-стилістичні можливості, топоніми-символи постають у різних виявах.

Аналіз актуальних досліджень та публікацій. Стилiстичний потенціал топонімів-символів визначається багатьма складовими, як-от: обсяг змісту, частотність використання, сполучуваність, творення художнього образу, емоційне забарвлення, на що звертають увагу сучасні дослідники.

В. Тихоша (2013) зауважує: «У художніх творах символи у формі лексем мають власний зміст, тобто семантику, що міняється в конкретному контексті, завдяки чому і виникають нові прочитання» [1, с. 109].

Д. Козловська (2018) вважає, що топопоетоніми як складники поетонімії художнього тексту не тільки локалізують місце дії, створюючи геопросторову домінанту тексту, але й маркуються інформаційно- та емоційно-стилістично, допомагаючи розкрити зміст твору [2, с. 150].

Топоніми-символи набувають у поетичному тексті насамперед інформаційний (локалізація місця дії, інформація про перебування, переміщення ліричного героя) та образно-емоційний (формування ставлення читача до зображуваного через почуття поета, викликані певними топонімами) смисли.

Мета статті – проаналізувати стилістичні функції топонімів-символів у поетичній мові І. Малковича (на матеріалі збірок «Подорожник», «Якусині береги»).

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**: 1) розглянути актуальні дослідження і публікації, в яких започатковано розв'язання даної проблеми; 2) виокремити топоніми-символи, наявні у віршах аналізованих збірок; 3) визначити та проаналізувати стилістичні функції топонімів-символів у поетичній мові І. Малковича.

Виклад основного матеріалу. Матеріалом дослідження є топоніми-символи (41), зафіксовані в поетичних збірках І. Малковича, які класифікуємо за частотністю вживання та стилістичними функціями: 1) назви Батьківщини (6): *Роксоланія, Руська держава, Вкраїна (Україна), українська земля, земля руська*; 2) назви, що вказують на рідний край (18): *Якусин берег, Русанівка, Березови, Пески (Піски), Дибальцеве (Дебальцеве), Київ, Броди, Львів, Судак, Таврія, Херсонес, Січ, Ольвія, Конопот, Батурин, Галич, Криворівня*; 3) найменування світових центрів культури і розвиненої цивілізації (7): *Гамбург, Відень, Рим, Нью-Йорк, Давня Еллада (Древню Елладу), Єрусалим*; 4) назви міст, країн далекого зарубіжжя (4): *Сізіфова земля, Сахара, Лесбос, Скандинавія*; 5) назви, що позначають міфічний простір (2): *вирій, Едем*; 6) назви на позначення ворожої землі (4): *Росія, Москва, Армавір, Кубань*.

Усі топоніми-символи в поетичному тексті виконують певну стилістичну функцію.

1. Постають маркерами минулого. Наприклад: *...рясні тягнуть від Січі дими...* [3, с. 65]. Йдеться про Запорозьку Січ – місце розташування організації українського козацтва у XVI-XVIII столітті у пониззі Дніпра за порогами [5, с. 236]. Коротка назва *Січ* символізує міцний захист від ворогів. Якщо від Січі «тягнуть рясні дими», то козаки на острові є, отже, безпека народів гарантована. На звичайне значення Січі для українців указує епітет «преславна»: *А Січ – преславна Січ з кіньми вороними!*.. [3, с. 158]. Символ декодується читачем як місце, що нагадує золоті сторінки історії України.

У *Таврії крилаті лаври...* [3, с. 46]. Таврія – один з варіантів (Таврида, Таврика) історичної назви півострова Крим, походить від назви племен – таврів, які в I тис. до н. е. населяли гірські та прибережні райони півострова [5, с. 589]. Лексема *Таврія* є маркером славетного минулого.

2. Слугують маркерами сьогодення. Наприклад: *...в нічному небі під Києвом / рухається на північ вервечка НЛО* [4, с. 35]. Київ – столиця України, місто розташоване у середній течії Дніпра. Поет візуально спрямовує увагу читача: *в нічному небі* → *під Києвом* → *рухається*

на північ вервечка НЛО. Топонім-символ виступає логічною домінантою. Теперішній час дієслова виражає дію, що збігається з моментом мовлення, відтворюючи космічний захист Києва.

«Росія – це наш найлютіший ворог» [4, с. 25]. Топонім-символ відтворює сучасну ситуацію у міжнародних відносинах з країною-агресором, яка межує з Україною. Топонім *Росія* символізує «найлютішого ворога».

3. Виконують образотворчу функцію. Продуктивними в поетичній мові І. Малковича є порівняння, за допомогою яких автор характеризує об'єкти, що зіставляються. Топонім-символ різко, влучно й емоційно зображує художній образ: *...задвонили, як в Єрусалимі!..* [3, с. 91]. Єрусалим – стародавнє близькосхідне місто, розташоване на вододілі між Середземним та Мертвим морями, релігійний центр християнства. Порівнюються голос співців і дзвони на основі подібності урочистого звучання. Інший приклад: *...гріхи сусідки – млосні, як Сахара* [3, с. 95]. Сахара – найбільша пустеля світу, розташована в Північній Африці. Зіставляються гріхи і пустеля Сахара: гріхи, як і спека, – те, що викликає знемогу, дурманить, затьмарює свідомість. *Неласкаво, мов з Армавіра...* [3, с. 96]. Армавір – місто на півдні Російської Федерації, в Краснодарському краї. У поданому прикладі місто Армавір в авторській свідомості постає ворожим краєм. Інший приклад: *...сріблястий острів Лесбос: мов корал, / він світиться, заманює і стогне...* [3, с. 106]. Лесбос – грецький острів у північно-східній частині Егейського моря. Порівнюються топонім Лесбос і корал – червоний камінь, який після обробки використовують як прикрасу, за ознакою привабливого зовнішнього вигляду. Топонім-символ поданий у препозиції, що підкреслює його першочергове значення в аналізованому прикладі. Додатковим навантаженням символу слугує персоніфікація: *світиться, заманює і стогне*.

Зазнають метонімізації то поніми-символи село Березови і місто Нью-Йорк: *...сплять Березови...* [4, с. 16]. *...неспішно пропливає різдвяний нью-йорк...* [4, с. 28]. І невелике село, й мегаполіс метонімізуються, набувають людських якостей. В останньому прикладі назва найбільшого міста у США, розташованого на Атлантичному узбережжі, написана з малої літери, що характеризує простір як заселену територію.

4. Слугують засобом графостилістики. Наприклад: *...колись вона стане / горлом пташки якоїсь – і відлетить у вирій* [3, с. 116] *...торжество*

Звірячого Едему... [3, с. 155]. Топоніми-символи «вирій» та «Едем» символічно пов'язані у авторській свідомості як місця, що позначають: 1) теплий край і 2) рай, вічнозелена й сонячна країна [5, с. 87].

Багатокрапка у прикладі: *Батурич, Галич... і Росія / й дощі – бліді немов посли / зі Скандинавії* [3, с. 48] слугує для передачі перерваного мовлення, бо Батурич (гетьманська столиця) і Галич (центр Галицько-Волинського князівства) – українські міста, відокремлені від Росії як ворожої країни. І. Малкович впливає на активізацію зорової уваги читача, пунктуаційно показує розрив дружніх зв'язків.

5. Виконують конкретно-символічну функцію. За допомогою прийому звукопису автор досягає стилістичного ефекту дії на читача топонімів-символів.

Протиставляється російська та українська вимова топоніма-символа *...вони тепер кажуть «Пески», хоч я знаю, що тут були «Піски»...* [4, с. 30]. Піски – селище в Ясинуватському районі Донецької області України, захоплене окупантами.

«Врятуй, / видибай, Боже, його з-під Дибальцевого...» [4, с. 32]. Дебальцеве – місто в Донецькій області, в липні 2014 року під Дебальцевим в ході російсько-українського збройного конфлікту розгорнулися інтенсивні бойові дії. Поет навмисно змінює літеру *e/u* (*Дебальцеве – Дибальцеве*), оскільки в такий спосіб досягається стилістичний ефект. Фонетична зміна апелює до відомої українцям легенди, коли за наказом князя Володимира зі Старокиївської гори був скинутий в Дніпро ідол Перуна – головного божества слов'янського пантеону. Кияни бігли за ідолом уздовж берега і кричали: «видубай боже, видубай» (видубай – виринай). На символічне значення топоніма вказує звертання: *Врятуй, / видибай, Боже...*

Висновки. Стилiстичний потенцiал топонiмiв-символiв визначається обсягом змісту, частотністю використання, сполучуваністю, творенням художнього образу, емоційним забарвленням. Топоніми-символи у поетичному тексті набувають інформаційного та образно-емоційного смислів. Зафіксовані в поетичних збірках І. Малковича топоніми-символи класифікуємо за частотністю вживання та стилістичними функціями: Батьківщини (6), назви, що вказують на рідний край (18), найменування світових центрів культури і розвиненої цивілізації (7), назви міст,

країн далекого зарубіжжя далеке зарубіжжя (4), назви, що позначають міфічний простір (2), назви на позначення ворожої землі (4).

У поетичній мові І. Малковича (на матеріалі збірок «Подорожник», «Якусині береги») топоніми-символи виконують такі стилістичні функції: постають маркерами минулого; слугують маркерами сьогодення; творять художні образи; є засобом графостилістики; виступають конкретними символами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник; НАН України, Ін-т мовознав. імені О. О. Потебні. Київ: Довіра, 2006. 703 с.

2. Козловська Д. В. Структурно-семантичні та функціонально-стилістичні характеристики поетонімії романів українських письменниць початку ХХІ століття: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Донец. нац. ун-т ім. Василя Стуса. Вінниця, 2018. 260 с.

3. Малкович І. Подорожник. Київ: А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2016. 288 с. (Серія: Українська поетична антологія).

4. Малкович І. Якусині береги. Київ: А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2020. 56 с.

5. Тихоша В. Семантико-стилістичні функції символів у романі Василя Барки «Жовтий князь». *Науковий вісник ХДУ*. Херсон: Вид-во ХДУ, 2013. Вип. 19. С. 108-112. (Серія: Лінгвістика).

Syrina A. Stylistic functions of toponyms-symbols in poetic language of I. Malkovych.

The article researches the stylistic functions of toponyms-symbols in the poetic language of I. Malkovych. The toponyms-symbols, available in the poems of the analyzed collections, are singled out, their classification is given. It has been found that all toponymic symbols in a poetic text use a certain stylistic function. The stylistic functions of toponyms-symbols are determined and analyzed. It is established that toponyms-symbols in the poetic text acquire informational and figurative-emotional meanings.

Key words: *grapho-stylistics, informational and figurative-emotional meaning of the toponym of the symbol, volume of content, poetic language, stylistic function, toponym-symbol.*

О. І. Титаренко

Науковий керівник – доц. О. П. Кумеда

АКТУАЛІЗАЦІЯ ЛЕКСИКИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ ЯК ВИЯВ ДИНАМІЧНОСТІ ЛЕКСИЧНОЇ НОРМИ

У статті проаналізовано поняття актуалізації як процесу розвитку лексичної норми. На основі дослідження лексикографічних праць і мовної практики українців охарактеризовано групи актуалізованої лексики сучасної української літературної мови.

Ключові слова: *лексична норма, динаміка, актуалізація, соціолінгвістика, лексикографія.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі українська літературна мова знаходиться в умовах інтенсивних змін, спричинених процесами глобалізації, інформатизації та націоналізації. Сукупність історичних, соціокультурних і політико-економічних чинників формують інноваційний

і водночас автентичний характер мови на всіх її рівнях. Динамічність є обов'язковою властивістю лексичної системи української мови, що виявляється не лише в появі нових номінативів, але й у відродженні питомих, раніше пасивізованих лексичних одиниць. Така тенденційність, зумовлена переорієнтацією потреб українців, вимагає переосмислення ролі мови як консолідуючого чинника й, відповідно, внутрішньомовних змін.

Аналіз останніх досліджень. Актуальність роботи зумовлена появою нових тенденцій у сучасній мовній практиці, динамічністю лексичної норми; увагою дослідників до особливостей процесу розвитку сучасної української літературної мови на рівні лексичної системи.

Активно досліджували поняття актуалізації такі науковці, як: Д. Баранник, С. Караванський, Л. Мацько, О. Муромцева, В. Німчук, Л. Струганець, Ю. Шевельов та інші. Характеристику актуалізованої лексики української мови певного історичного періоду здійснювали М. Дудик, О. Ковтунець, О. Стишов тощо. У своїх дослідженнях лінгвісти подають дефініцію процесу актуалізації, аналізують її неоднозначність визначення, місце реактивованої лексики в системі словникового фонду сучасної української мови, стан і перспективи дослідження. Проте, незважаючи на студіювання проблеми в зазначених аспектах, вивчення актуалізації лексики сучасної української літературної мови в контексті питання динамічності лексичної норми є актуальним і потребує подальших досліджень.

Мета статті – проаналізувати особливості актуалізації лексики сучасної української літературної мови як вияву динамічності лексичної норми.

Виклад основного матеріалу. Актуалізація є одним із основних процесів розвитку лексичної системи сучасної української літературної мови. Зазначене явище означають як внутрішнє запозичення, проте в сучасній лінгвістичній науці для позначення процесу повернення до складу активної лексики «незаконно усунутих, проскрибованих чи просто пасивізованих питомих слів або окремих давніх запозичень» [5, с. 133] використовуються терміни *актуалізація*, *активізація*, *реактивація*, *націоналізація* [2, с. 118], процес самоочищення мови, збагачення словникового складу шляхом припливу номенів, які раніше перебували на периферії літературної мови, реабілітація словникового складу мови. Відповідно до цього, лексеми такого характеру називають реактивованими,

актуалізованими, активізованими, реактемами, ревіталізованими, внутрішніми неологізмами, відродженими.

Часто актуалізовані лексеми ототожнюють із неологізмами, оскільки вони спершу сприймаються мовцями як нові, невідомі. Проте, номінувати реактивовані слова як власне неологізми, на нашу думку, недоречно, оскільки зазначені лексеми вже були в ужитку, є застарілими або архаїзованими. Актуалізація передбачає не лише повернення слова до активного вжитку, але й зміну його функціонального й стилістичного статусу, умов використання. Більшість науковців (О. Стишов, М. Дудик, С. Биби́к) визначають сутність актуалізації як процесу переходу лексем з периферії до ядра мови, тобто формування їх загальноновживаності. Такі одиниці збагачують лексичну систему мови, відроджують її національно питомі компоненти, ідентифікують на лінгвосоціальному рівні.

Загальноновживаність і прийнятність усіма мовцями актуалізованих лексем формує їх лексичну нормативність. Варто звернути увагу, що такі слова кодифіковані в лексикографічних працях із позначками «застаріле», «історизм», «архаїзм», «діалектне», «дореволюційне», «книжне», «рідковживане». Належність лексем до зазначених категорій зумовлена, перш за все, ідеологічними причинами: радянська влада намагалася усунути елементи, які б вказували на національну окремішність українців, на мовному рівні зокрема, номінативи процесів, явищ, предметів, суспільних подій, що суперечили партійному режиму тощо.

Значний шар актуалізованих лексем становлять слова, позначені у Словнику української мови (1970-1980 років) як застарілі. У зв'язку з атеїстичною політикою радянської влади більшість таких одиниць належать до конфесійного стилю, проте на сучасному етапі вони є унормованими й мають загальноновживаний характер, тому активно використовуються в розмовному й публіцистичному стилях: *богомілья, ангел, благий* (у значенні добрий, добросердний), *благовіст, благоденство, благодіяння, благословення, богобоязкий, богослов, святиня, святилище* тощо. До зазначеної групи слів належать лексеми й на позначення явищ освіти: *академіст, словесність*, зокрема й популярна в останні роки (в контексті реформи НУШ) лексема на позначення вчителя, викладача – *ментор* (у значенні наставник), *менторський*. До активного вжитку повернулися й такі одиниці, як: *благодійник* (той, хто надає комусь допомогу, підтримку), *вельможний, вертеп, відьма, відьмак, відьмування, відьмачий, велемудрий, великодержавний, вечірки, вечорниці, викупник,*

винниця, віват, відпис, відсторонений, казенний, казна, канцелярист, магізм, книгар (власник книгарні, бібліотекар), *уклінність, презент, мапа, соборність, гординя, стрічка* (рядок), *ідол* (той, кого обожнюють) тощо.

Лексична норма сучасної української мови представлена одиницями, які в ХХ столітті спорадично функціонували в широкому вжитку й позначені у Словнику української мови (1970-1980 рр.) як рідковживані. Проте на сучасному етапі більшість із них використовуються мовцями в усіх стилях мови й унаслідок чого зазнають нейтралізації оцінно-експресивних компонентів. Повернення таких слів до складу активної лексики зумовлене, у першу чергу, спробами повернути властиві для української мовної системи лексичні форми, уникнути асиміляції з російською й популяризувати серед носіїв питомі відповідники: *барва* (у значенні фарба), *бідкатися* (жити бідно), *вепр, вибранець, вигорати, визволення, визвольницький, винахідливо, вистрелювати, витворюватися, відбірний, відволікатися, відголосок, віднайтися, відноситися* (у значенні стосуватися), *відособлення, відсторонений, відусюди, вінець* (вінок), *індивідуал, квітчаний, кінематограф* (у значенні кіномистецтво), *лахматий, маскуватися, середмістя, сповідач, стажер, костюм* (одяг), *поклопотати, порив, покровитель, гривня, злука* тощо. Унаслідок рухливості лексичної системи української мови деякі слова можуть набувати нових семантичних відтінків, наприклад, *індивідуал* – особа, яка не лише сповідує індивідуалізм у поглядах [4, с. 25], але й, на сучасному етапі, той, хто займається індивідуальною діяльністю; окремиий; особа.

Більшість актуалізованих на сьогодні лексичних одиниць, що є унормованими, належить до книжної лексики. У цілому сьогодні спостерігаємо тенденцію до окнижнення української мови, тобто зростання частотності використання книжних слів у публіцистичному, розмовному, конфесійному й офіційно-діловому стилях, що створює в мовленні відтінок науковості, офіційності, точності, інколи нейтральності. Цей шар словникового складу мови найбільш стилістично різноманітний, проте в сучасному вжитку лексеми мають переважно суспільно-побутовий характер, є експресивними й семантично розширеними. Прикладом зазначеної лексики є такі одиниці, як: *абориген, акція, благоговіти, благоденство, вербальний, верховенство, вершитель, відплата, ідентифікація, ідентичність, імітація, імпазантний, інакодумець, інакомовлення, індивід, інтеграція, предтеча* тощо. Унаслідок динамічності лексико-стилістичної системи української мови, активного використання

в засобах масової інформації, зазначені слова не належать до спеціальної чи стилістично маркованої лексики, що нівелює їх книжний характер й сприяє актуалізації й популяризації серед носіїв.

Сучасна актуалізована лексика також представлена словами, позначеними в лексикографічних працях ХХ століття, як дореволюційні. За обсягом це значно менша група одиниць, проте вони активно функціонують на сьогодні у мовленні носіїв і зазнають лексико-стилістичних трансформацій відповідно до суспільно-історичних тенденцій: *благодійник* (той, хто займається благодійністю), *магістрант* (той, хто готується захищати дисертацію на ступінь магістра), *строковик* (використовується для номінації солдатів, які призиваються до військової служби за віком), *гвардія* (на сучасному етапі використовується у сполученні з прикметником «національна» й позначає «військове формування з правоохоронними функціями» [3, с. 39].

Варто звернути увагу на процес актуалізації лексеми «Україна» і її похідних утворень. У Словнику української мови (1970-1980 рр.) слово «україна» представлено як застаріле в значенні території уздовж межі держави або країни, краю. Водночас лексеми такі, як *українофілка*, *українофільство*, *українофільство*, *українофіл*, *українофоб* позначені як історизми. На сучасному етапі в умовах активних суспільно-історичних подій, війни на Сході зазначені лексеми актуалізовані і є широко вживаними серед мовців, що демонструє динамічність лексичної норми.

Висновки. Отже, актуалізація як процес відродження пасивізованих або штучно усунутих лексичних одиниць є одним із показників динамічності лексичної норми сучасної української мови. Актуалізовані на сьогодні лексеми становлять значний шар словникового складу мови й кодифіковані в лексикографічних працях минулого століття як пасивна лексика. Стилiстична, лексико-семантична неоднозначність таких одиниць і їх популяризація в зразках художньої літератури, засобах масової інформації, мережі Інтернет формує передумови для наступних лінгвістичних досліджень в контексті аналізу процесу динаміки лексичної унормованості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дудик М. Активізація-актуалізація-реактивація (лексики). – URL: <http://kulturamovny.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine62-7.pdf>.
2. Ковтунець О. Явище актуалізації лексики в сучасній українській мові (стан і перспективи дослідження). *Лексикографічний бюлетень*: зб. наук. пр. Київ: Ін-т української мови НАН України, 2010. № 19. С. 114-122.

3. Словник професійної термінології для майбутніх фахівців Національної гвардії України (до курсу «Українська мова за професійним спрямуванням») / за ред. А. Пожидаєва Київ: НАВС України, 2016. 156 с. – URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/1566/1/%d0%a1%d0%bb%d0%be%d0%b2%d0%bd%d0%b8%d0%ba%20%d0%bf%d1%80%d0%be%d1%84.%20%d1%82%d0%b5%d1%80%d0%bc%d0%bd%d0%be%d0%bb%d0%be%d0%b3i%d1%97.pdf>

4. Словник української мови: в 11 томах / за ред. І. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1973. Т. 4. С. 25.

5. Стишов О. Динаміка лексичного складу сучасної української мови. Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. Біла Церква: Авторитет, 2019. 198 с.

Titarenko O. Actualization of vocabulary in modern Ukrainian literary language as a disclosure of dynamics of lexical norm.

In the article we analyze the concept of actualization as a process of lexical norm development. Based on the study of lexicographic works and language practice of Ukrainians, we characterize groups of actualized vocabulary in modern Ukrainian literary language.

Key words: *lexical norm, dynamics, actualization, sociolinguistics, lexicography.*

Ю. В. Тіщенко

Науковий керівник – доц. Н. В. Громова

**ФОРМУВАННЯ ОСНОВ МЕДІАГРАМОТНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ В 5 КЛАСАХ**

У статті висвітлено основні питання щодо впровадження медіаосвіти на уроках української мови в 5 класах. Описано шляхи формування основ медіаграмотності під час організації освітнього процесу.

Ключові слова: *критичне мислення, медіаосвітні технології, рефлексія, медіаграмотність, медіаосвіта, креативність, творчість, компетентності.*

Постановка проблеми. Медіатехнології мають важливий вплив на формування цінностей і орієнтирів молодого покоління, особливо дітей і підлітків, які не можуть уявити свого життя без інтернету та різних медіаресурсів, з яких постійно отримують нову інформацію. Тому, сучасний учитель повинен опанувати методики викладання матеріалу з використанням медіа, застосовуючи новітні технології під час навчально-виховного процесу.

Мета статті – визначити та обґрунтувати важливість формування медіаграмотності в учнів п'ятого класу під час освітнього процесу.

Аналіз актуальних досліджень. У багатьох психолого-педагогічних дослідженнях предметом уваги вчених були проблеми, пов'язані з роллю медіа й медіаосвіти в сучасному світі (К. Безелгет, Д. Бекінгем, В. Іванов, Д. Консидайн, Г. Онкович, Е. Харт); медіаграмотність в інформаційному суспільстві (К. Тайнер, С. Уілсон, В. Поттер, Д. Алвермен, Дж. Мун, Р. Кьюбі);

формування медіаосвіченості, медіакомпетентності та медіаграмотності фахівців (Н. Духаніна, О. Кутькіна, О. Федоров, Н. Чичеріна). Проаналізувавши дослідження, можна зазначити, що розвиток медіакомпетентності сприяє інтелектуальному та творчому розвитку особистості [1, с. 148].

Виклад основного матеріалу. Той, хто володіє інформацією, володіє світом. Ці слова підтверджують те, що кожен з нас повинен постійно навчатися, опановувати нові вміння та навички для того, щоб залишатися конкурентоспроможним. Останнім часом освіта в Україні зазнала значних змін. Складно визначити позитивних чи негативних, адже будь-що в нашому житті не є однозначним. У наш час важко уявити навчальний процес без використання гаджетів. Звісно, це значно полегшує процес здобування знань, пришвидшує його. Проте, інформація, яку ми постійно зустрічаємо в інтернеті, не завжди є правдивою, повною, оперативною або зрозумілою для реципієнтів. Зараз ми бачимо велику кількість шкідливого матеріалу, який є фейком – це медіасміття. Як навчити дітей відрізнити актуальну, правдиву інформацію від підробки? Для цього необхідно вивчати медіаграмотність.

Медіаграмотність – це комплекс знань, навичок і вмінь, що дозволяють усвідомлювати, аналізувати та критично оцінювати медіа. У науковій літературі існують різноманітні підходи до опису структури цього поняття. Так, наприклад, Р. Хоббс пропонує виділяти в структурі медіаграмотності чотири групи умінь: вміння здійснювати доступ, вміння аналізувати, вміння оцінювати та вміння створювати медіатексти [3, с. 76]. Це справді необхідні навички для людини двадцять першого століття.

За визначенням М. І. Махмутова, урок – це динамічна і варіативна форма організації процесу цілеспрямованої взаємодії (діяльності і спілкування) певного складу вчителів і учнів, яка містить у собі зміст, форми, методи і засоби навчання, і, яка систематично використовується для вирішення завдань освіти, розвитку і виховання в процесі навчання [2, с. 16]. Володимир Сосюра зазначав: «Без мови рідної, юначе, й народу нашого нема». Складно уявити сучасну людину, а особливо – патріота своєї країни, яка не володіє рідною мовою. Це зумовлює важливість вивчення української мови не просто як шкільного предмета, а й утворює вплив на формування особистості школяра. Тому, вчитель-словесник повинен будувати урок так, щоб задовольнити вимоги сучасного суспільства: не просто навчати, подавати матеріал і скеровувати учнів, а й уміти побачити

в кожному особистість, творчі здібності та вміти їх розкрити, застосовуючи сучасні технології, до того ж варто пояснити школярам, що не все те, що ми бачимо та чуємо – правдива інформація, навколо велика кількість фейків. Розвиток критичного мислення – запорука успішного навчання. Також необхідно враховувати те, що кожен віковий період в житті дитини має свої особливості та проблеми. Нові, раніше незнайомі умови, в які раптово потрапляють учні п'ятого класу, мають певний негативний вплив на дітей – відбувається процес адаптації. Це завжди складний етап, діти розгублені та відчувають певний дискомфорт, а тому вони можуть проявляти підвищену емоційність, чутливість і активність: їм важно дотримуватися правил дисципліни. Використання нових технологій під час навчання, а особливо застосування їхніх улюблених гаджетів, підвищують рівень активності і мають позитивний вплив на якість освіти. Дітям завжди цікаво виконувати творчі завдання, проявляти себе. Тому, уроки стають інтерактивною платформою для формування медіаграмотності у школярів. Дистанційна форма навчання також сприяла цьому: діти почали створювати власні проєкти, презентації, буклети, сторінки у соціальних мережах. Це давало можливість опрацювати навчальний матеріал нестандартно, по-новому, а під час пошуку інформації діти самі переконалися в тому, що необхідно будь-який матеріал перевіряти, перед тим, як використовувати та довіряти лише надійним джерелам. Написання дописів на різноманітних ресурсах розвиває комунікативну компетентність, сприяє впровадженню інноваційних технологій під час навчального процесу, утверджує творчі здібності учнів та мотивує до вивчення мови. Головне – навчити дітей критично мислити та набувати різних компетентностей, бути небайдужим і зацікавленим у сприйнятті різних подій, бути обізнаним користувачем і збирачем інформації, якої так багато у віртуальному просторі.

Формування медіаграмотності на уроках української мови реалізується завдяки таким формам: створення віртуальних екскурсій або інтерактивних плакатів з тієї чи іншої теми, оформлення сторінок в інстаграм або в інших соціальних мережах, написання новин на сайті школи або під час ведення блогу, створення різних проєктів, презентацій, відео для тік-току, який зараз набуває шаленої популярності серед підлітків. Це те, що не просто зрозуміло для кожного здобувача освіти, а й те, що подобається дітям, зацікавлює їх і створює сприятливі умови для отримання нових знань. Як відомо, більшість дітей є візуалами, таким

чином, наприклад, створюючи відео, вони швидко запам'ятовують новий матеріал. Важливу роль також відіграє пошуковий метод, адже учні не отримують готові знання, а самі займаються підбором, аналізом і вивченням нової інформації. Цікавою для учнів є вправа «Створення сторінки в соціальних мережах». Спочатку школярі думають, що це просто захоплююча гра, і вона не вимагає особливих зусиль для виконання, але для того, щоб створити профіль, потрібно знайти та опрацювати великий обсяг інформації, виокремити потрібний матеріал, потім зробити публікацію, а саме: зробити підпис і знайти картинку, яка влучно буде доповнювати та розкривати текст. Залежно від теми змінюється й змістове наповнення цієї сторінки, а школярі зосереджують свою увагу на головних аспектах. Наприклад, опрацьовуючи тему «Групи слів за значенням», учні п'ятих класів отримали завдання оформити сторінку в інстаграм, зображуючи синоніми, антоніми, пароніми, омоніми та добираючи до них пояснення. Це дало можливість їм виокремити особливості кожної з груп і запам'ятати їх. Учні 5 класу створювали буклет або плакат (на вибір) на тему «Типи мовлення». Вони самі знаходили відмінності між ними та акцентували на них увагу. Виконуючи такі завдання, діти використовували не тільки знання, отримані з різних джерел, а й проявляли творчі здібності. А для того, щоб систематизувати та узагальнити інформацію, школярі готували «Віртуальна екскурсія з теми» – це чудова можливість виділити основне, підбити підсумки та головне – повторити вивчений матеріал. Під час уроку доречно обговорити художнє оформлення та змістове наповнення, яке дібрали учні. Це допоможе здобувачам освіти не лише проаналізувати виконання завдання, а й формуватиме навички рефлексії. Таким чином, вивчення української мови стає схожим на захоплюючу гру, в якій кожен може проявити себе.

Висновки. Діти двадцять першого століття з самого малечку стикаються з величезною кількістю інформації, використовуючи різні гаджети та перебуваючи в інтернеті. Тому, вони повинні знати, що таке медіаграмотність і вміти її застосовувати не лише під час навчання, а й повсякденному житті, тобто не просто сприймати будь-який матеріал, а критично осмислювати його, аналізувати, бути зацікавленим і відокремлювати достовірну інформацію від фейкової.

Головна функція вчителя – створити умови для кращого засвоєння матеріалу, тому урок, який об'єднує в собі різні компетентності, і формує

медіаграмотність, є продуктивною формою навчання. Такі заняття щороку стають популярнішими.

Підсумовуючи, зазначимо, що уроки з використанням елементів медіаграмотності – не просто можливість урізноманітнити, осучаснити процес навчання та покращити академічні показники учнів, задовольняючи їхні інтереси, а й є основою для формування особистості, що сприяє розвитку предметних і ключових компетентностей, які передбачені в Державному стандарті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баришполець О. Т., Найдьонова Л. А., Мироненко Г. В. та ін. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід: навч. посіб. Київ: Міленіум, 2018. 440 с.
2. Максимюк С. П. Педагогіка: навч. посіб. Київ: Кондор, 2005. 668 с.
3. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник для студ. пед. коледжів / за ред. В. В. Різуна. Київ: Центр Вільної Преси, 2014. 432 с.

Tishchenko Y. The formation of basics of media literacy during Ukrainian language lessons in 5-A, B, E classes.

The article highlights the main issues regarding the introduction of media education during Ukrainian language lessons in 5-A, B, E classes. It shows the ways of creation and development of infomedia literacy during the organization of educational process.

Key words: *critical thinking, media educational technologies, reflection, media literacy, media education, creativity, art, competencies.*

К. О. Турчин

Науковий керівник – проф. В. І. Школяренко

BESONDERHEITEN DER VERWENDUNG VON INFINITIVKONSTRUKTIONEN IN DEUTSCHSPRACHIGEN ZEITSCHRIFTEN

Der Artikel beschäftigt sich mit den Besonderheiten der Verwendung von Infinitivkonstruktionen in deutschsprachigen Zeitschriften. In diesem Beitrag wird versucht, die verschiedenen Arten von Infinitivkonstruktionen im modernen Deutsch zu systematisieren.

Schlüsselwörter: *Infinitiv, Infinitiv-Konstruktionen, Zeitschriften, Funktionen des Infinitiv, Modalität.*

Formulierung des Problems. Die Untersuchung von Infinitivkonstruktionen in deutschsprachigen Zeitschriften gehört zu den wichtigsten Problemen der modernen deutschen Linguistik. Das Interesse an diesem Thema ergibt sich aus der Vielseitigkeit der Verwendung und Anwendung von Infinitiven. Deutschsprachige Zeitschriften sind die besten Veranschaulicher des modernen Deutsch, da man in ihnen die Besonderheiten des Infinitivgebrauchs nachvollziehen kann.

Ziel dieses Artikels ist es, den Gebrauch von Infinitivkonstruktionen in deutschsprachigen Zeitschriften anhand der Magazine «Der Spiegel» zu charakterisieren.

Analyse der aktuellen Forschung. Das Problem des Infinitivs und der Infinitivkonstruktionen hat seit langem die Aufmerksamkeit der Linguisten auf sich gezogen, auch in der modernen Linguistik ist es relevant und steht im Blickfeld vieler Forscher. Dieses Thema wurde auf Deutsch von G. Bekh, A. Ivanova, I. Meixin, J. Nikonova, G. Paul, N. Rakhimova, V. Fedorov und I. Tsokh untersucht. Trotz des regen Interesses der Forscher in dieser Richtung ist das eigentliche Problem noch nicht vollständig aufgedeckt worden. Daher halten wir es für wichtig, eine Definition der Besonderheiten der Verwendung von Infinitivkonstruktionen in deutschsprachigen Zeitschriften vorzunehmen.

Skizzierung des Grundmaterials. Unter dem Begriff Infinitivkonstruktion fassen wir informell eine Reihe von Einheiten zusammen, in denen der Infinitiv als Teil eines Satzes oder als Kern eines Satzteils fungiert. Funktionell ist es ein Komplement von sehr unterschiedlichen Arten von Adverbien.

Es ist anzumerken, dass die meisten muttersprachlichen und ausländischen Linguisten der Meinung sind, dass der Infinitiv in Kombination mit Modalkomponenten die folgenden Funktionen in einem Satz erfüllen kann:

- a) ein Teil eines zusammengesetzten verbalen Prädikats sein;
- b) die Funktion eines Determinativs;
- c) als Hilfsmittel dienen.

M. A. Mammadov zufolge "hat der Begriff 'Infinitivkonstruktion' im Deutschen aus folgenden Gründen eine tiefgreifende Bedeutung: Zum einen stellt er die untergeordneten systemischen Beziehungen zwischen seinen Konstituenten dar.

Andererseits ist sie insofern praktisch, als sie "die Betrachtung heterogener Konstruktionen in ein und demselben Absatz ermöglicht", wie Abramovs Worte bestätigen [1, S. 4].

Die Infinitivkonstruktion besteht aus einem Infinitiv mit den dazugehörigen Wörtern und wird mit der Partikel *zu* verwendet. Im Deutschen gibt es die Infinitivsätze *um...zu*, *ohne...zu* und *statt...zu*. Eine Besonderheit dieser Konstruktionen ist ihre Bildung mit Präpositionen und die obligatorische Verwendung des Teils *zu*.

Im Gegensatz zu Infinitivkonstruktionen, die von bestimmten Verben abhängen, sind diese Infinitivsätze unabhängig und haben ihre eigene

semantische Bedeutung. Manchmal haben sie mehrere Bedeutungen, die im Kontext erkannt werden [2, S. 304].

Die Infinitivkonstruktion *um + zu+Infinitiv* drückt einen Zweck oder eine Folge aus und ist gleichbedeutend mit einem Zweckadjektiv.

Beispiel: *Die Bundesregierung plant offenbar, künftig verstärkt Steuerdaten heranzuziehen, um die Berechtigung von Anträgen auf Coronahilfen zu überprüfen* [3, S. 12].

Die Infinitivkonstruktion *statt/anstatt + zu+Infinitiv* ist ein Handlungsumstand.

Beispiel: *Er habe erwogen, sagt er, statt Hanau den Mord an Walter Lübcke zuverfilmen* [3, S. 107].

Und anstatt die Kontakte drastisch zu beschränken, wird gelockert, vor allem bei den Schulen [3, S. 96].

Die folgende ähnliche Infinitivkonstruktion *ohne + zu+Infinitiv* drückt ebenfalls einen Handlungsumstand aus, allerdings mit negativer Bedeutung.

Beispiel: *In einem SPIEGEL-Interview sagte sie neulich, »mit jedem Monat, mit jedem Tag sinkt die Wahrscheinlichkeit, dass die Bronzen gezeigt werden können, ohne sich zu blamieren* [3, S. 122].

Alle Infinitive im Deutschen sind in den folgenden Konstruktionen als Teil eines zusammengesetzten verbalen Prädikats möglich:

a) Modalverb + Infinitiv: um die Modalität des Satzes auszudrücken.

Beispiel: *„Ausgangssperren können effektiv sein, das zeigen Erfahrungen anderer Länder“, sagt Keppler* [4, S. 27].

b) Konstruktionen: «haben, sein, brauchen, verstehen, wissen, vermögen, scheinen, glauben+ zu + Infinitiv»

Beispiel: *Ansonsten brauchen wir uns auch nicht zu wundern, wenn in der Gesellschaft jeder auf seinem Recht beharrt und Autoritäten nicht geachtet werden* [3, S. 93].

Ein Land ist aber auch überbevölkert, wenn seine Bewohner mehr Rohstoffe verbrauchen, als im gleichen Zeitraum nachwachsen können, und sie mehr Schadstoffe hinterlassen, als die natürlichen Systeme abzubauen vermögen [4, S. 100].

Auf Wirecards Treuhandkonten scheinen die Provisionen aus diesen Geschäften nicht geflossen zu sein [3, S. 60].

c) Infinitiv in attributiver Stellung: nach Substantiven: Wunsch, Absicht, Versuch, Gedanke, Mut, Glück, Kunst, Gelegenheit, Möglichkeit, Bitte, Auftrag, Entschlossenheit, Forderung, Recht

Beispiel: *Aber vielleicht gehört auch das zum Geheimnis, zum Rezept: den Gedanken überhaupt mal zuzulassen, auszusprechen* [3, S. 29].

Timm versucht, diese Möglichkeit auszublenden [4, S. 107].

Wir haben uns entschlossen, auf die Nachforderung zu verzichten [4, S. 40].

Die Infinitivkonstruktion *sein + zu + Infinitiv*, die die modale Beziehung zwischen der Handlung und dem Subjekt ausdrückt, das in der Regel im Satz nicht genannt wird, ist passiv und vermittelt die modalen Bedeutungen von Möglichkeit und Notwendigkeit.

Beispiel: *Inzwischen ist sich eine ganze Phalanx von Wissenschaftlern in Deutschland und Österreich einig, wie dies zu bewerkstelligen sei [4, S. 32].*

Die Infinitivkonstruktion *haben + zu + Infinitiv*, mit einem aktiven Akteur als Subjekt, drückt die modalen Bedeutungen von Notwendigkeit und Möglichkeit aus.

Beispiel: *Stiehler hat häufiger mit Gegnern der Coronaregeln zu tun [3, S. 34].*

Viele Verben der Beeinflussung (erledigen, verwenden, entfernen, etc.), einige Verben des Denkens (achten, beachten, bedenken, etc.), geeignete Verben des Sprechens (anordnen, befehlen, gebieten, etc.) tragen zur Realisierung der Notwendigkeitsbedeutung in Konstruktion *haben + zu + Infinitiv* bei.

Folgende Arten von Konstruktionen können verwendet werden, um die modale Bedeutung von Möglichkeit auszudrücken

- a) Modalverbkonstruktionen mit aktivem Infinitiv, wobei das Subjekt das unbestimmte Personalpronomen *man* oder andere Personalpronomen ist:

Beispiel: *Es spricht nichts gegen ein leichtes Abendessen, aber schwere Mahlzeiten sollte man vermeiden [3, S. 92].*

- b) Modalverbkonstruktion mit passivischem Infinitiv.

Beispiel: *Nein, nicht jeder Text muss zukünftig von drei Personen übertragen werden [3, S. 105].*

- c) Konstruktion *lassen + sich + Infinitiv* Wenn das Subjekt jedoch beseelt ist diese Konstruktion darf nicht als Synonym für Folgendes verwendet werden

Beispiel: *Die Angehörigen lassen sich inzwischen von Medienanwälten beraten [3, S. 105].*

Schlussfolgerungen. Mit dieser Zielsetzung werden in diesem Artikel die Besonderheiten der Verwendung von Infinitivkonstruktionen in den deutschsprachigen Zeitschriften «Der Spiegel» untersucht und beschrieben. In unserer Studie konnten wir die Merkmale und Funktionen von Infinitivkonstruktionen im modernen Deutsch klassifizieren.

Im modernen Deutsch sind daher Infinitivkonstruktionen weit verbreitet. Weitere Forschungsperspektiven sehen wir in der Entwicklung eines Systems zur Klassifizierung von Infinitivkonstruktionen in deutschen Zeitschriften.

LITERATUR

1. Мамедов А. Н. Инфинитивные конструкции в немецком языке и их лексико-грамматические соответствия при переводе рекламных текстов на русский язык: автореф. дис. ... канд. фил. наук: 10.02.20. Москва, 2006. 27 с.

2. Рудницька Н. М. Проблема дефініції інфінітивних аналітичних конструкцій у сучасній лінгвістиці. *Наукові записки*. Серія «Філологічна». Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, 2013. № 35. С. 303-305.

3. Der Spiegel. Zeitschrift. 2021. № 13. S. 20-108. – URL: <https://www.spiegel.de/spiegel/print/index-2021-13.html>

4. Der Spiegel. Zeitschrift. 2021. № 16. S. 32-107. – URL: <https://www.spiegel.de/spiegel/print/index-2021-16.html>

Turchyn K. Peculiarities of the use of infinitive constructions in german-language periodicals.

The article deals with the peculiarities of the use of infinitive constructions in German-language periodicals. This paper attempts to systematise the different types of infinitive constructions in modern German.

Key words: infinitive, infinitive constructions, periodicals, infinitive functions, modality.

Турчин К. Особливості використання інфінітивних конструкцій у німецькомовних періодичних виданнях.

В статті розглядаються особливості використання інфінітивних конструкцій на матеріалі німецькомовних періодичних видань. У праці було здійснено спробу систематизувати різні типи інфінітивних конструкцій в сучасній німецькій мові.

Ключові слова: інфінітив, інфінітивні конструкції, періодичні видання, функції інфінітива, модальність.

К. О. Фалендаш

Науковий керівник – доц. С. Ф. Алексенко

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОЇ АФОРИСТИКИ

У статті досліджені лексико-семантичні особливості англомовної авторської афористики, визначено частиномовну представленість лексики, кількісні показники частотності її вживання у афоризмах британських та американських видатних осіб. Розглянуто семантичні властивості лексичного складу англомовних афоризмів – зокрема, оцінний та експресивний потенціал окремих груп лексики, явища синонімії та антонімії.

Ключові слова: лексико-семантичні особливості, англомовна афористика, авторський афоризм, оцінний потенціал, антонімія, синонімія.

Постановка проблеми. Афоризми, як лінгвістичний та культурний феномен, є невід’ємним компонентом картини світу того чи іншого народу. Афоризм слугує виразником істини, акумулює у собі когнітивний, філософський, моральний, етичний потенціал певної мовної спільноти. У афоризмах поєдналися лаконічність, простота форми й потужний прагматичний потенціал, здатність впливати на свідомість людини. Дослідження англомовних афоризмів є одним із перспективних напрямків

вивчення особливостей текстів малих жанрів та привертає на сьогодні увагу багатьох літературознавців та лінгвістів.

Втім, на сьогодні з лінгвістичної точки зору сутність афоризму, його місце у системі жанрів та форм текстів та мовні особливості часто залишаються недостатньо чітко визначеними. Це обумовлює необхідність систематизації основних підходів до наукового осмислення сутності та об'єму цього поняття, а також його характерних ознак.

Мета статті полягає у вивченні лексико-семантичних особливостей англомовної афористики.

Аналіз актуальних досліджень. До аналізу афоризмів зверталось багато вчених, а відтак на сьогодні існує низка визначень поняття афоризму та підходів до розуміння ключових його ознак як тексту малого жанру.

О. А. Анастасєва, розглядаючи поняття англомовного афоризму, наводить таке його визначення – це стислий, комунікативно-орієнтований, концептуально обумовлений вислів, який належить певному авторові, стверджує глибоку, загальнозначущу істину, має значний прагматичний потенціал і художньо відточену, завершену форму, яка вирізняється витонченістю та стилістичною експресивністю формулювання [1, с. 8].

Ю. С. Байкова виокремлює такі основні риси афоризму, як стислість, узагальненість, певна мораль – мудра думка, закладена в основу афоризму, а також експресивність, неочікуваність думки, її завершеність, здатність впливати на свідомість читача [2, с. 34]. О. Ю. Ваганова вказує, що обсяг афоризму зазвичай варіюється від трьох-п'яти слів до шести речень [3, с. 55].

Афоризм детально досліджував М. Н. Епштейн, який визначає афористику як вид словесного мистецтва, що відображає життєвий досвід у вигляді коротких за формою і узагальнюючих за змістом висловлювань-суджень [цит. за 4]. М. Н. Епштейн вказує, що афоризм спирається на судження, працює не з образом, а з думкою. Однак, оскільки істина судження не може бути доведена, то і судження в афоризмі покликане очистити розум від упередженості й однобічності [цит. за 4].

А. О. Ткаченко розробив найбільш повну класифікацію літературних афоризмів. Дослідник розрізняє афоризми на такі групи відповідно до критеріїв класифікації: 1) за походженням – анонімні та авторські; 2) за способом висловлення – дефінітивні та лозунгові; 3) за змістовим наповненням – повчально-однозначні та парадоксально-багатозначні; 4) афоризми практичної та теоретичної спрямованості [5, с. 150-152].

Попри достатню розробленість теоретичних аспектів вивчення афористики, відкритим та таким, що потребує систематизації й узагальнень, залишається питання про мовні особливості англомовної афористики з точки зору її лексико-семантичних ознак.

Виклад основного матеріалу. У цьому дослідженні звертаємося до аналізу англомовної афористики на матеріалі авторських крилатих виразів таких видатних британських та американських діячів, як У. Черчіль, Дж. Орвелл, С. Хоукінг, С. Джобс. Авторські афоризми репрезентують мовну індивідуальність автора висловлювання, тематика та зміст афоризму значною мірою залежить від особистості автора, його досвіду, рівня освіти, професії, віку, гендеру, соціального статусу, національної приналежності та низки інших факторів.

Аналіз лексичного складу англомовних авторських афоризмів, які увійшли до корпусу дослідження (85 виразів), показав, що найбільш частотним лексичним засобом у англомовних афоризмах виступають абстрактні іменники. Із 417 (100%) досліджених нами лексем абстрактні іменники становлять 50% (237 прикладів використання).

Такі іменники позначають абстрактні поняття, такі як *success, failure, war, peace, freedom, liberty* тощо. Абстрактні іменники, як правило, належать до групи загальноживаної лексики, однак можуть містити у собі й позитивну, негативну або нейтральну оцінку (оцінний потенціал), наприклад: *Success is not final, failure is not fatal: it is the courage to continue that counts* (W. S. Churchill) [7]. Тут абстрактні іменники *success* та *courage* несуть у собі позитивну оцінку, оскільки вони втілюють собою певні суспільні цінності. У той же час іменник *failure* має негативний оцінний потенціал, оскільки невдача є негативним явищем.

Для афоризмів притаманне тяжіння до узагальнень, чому сприяє й використання абстрактної лексики. Зокрема, реалізації узагальненості сприяє саме вживання стилістично нейтральної лексики абстрактного змісту, здебільшого – у функції суб'єкта і предиката універсального висловлювання.

Другою за частотністю групою лексики, яка використовується в англомовних авторських афоризмах, є різні типи дієслів (дієслова на позначення процесів мислення, мовлення, фізичних дій, відчуттів, емоцій, станів та ін.). Такі дієслова становлять 22% від загального числа розглянутих лексичних засобів із відібраного корпусу афоризмів. Наприклад, у афоризмі Дж. Орвелла використовуються дієслова *to deny, to obliterate, to destroy,*

де дієслово *to deny* виражає мисленневий, когнітивний процес, а дієслова *to obliterate* та *to destroy* передають певну дію (руйнування). Всі ці дієслова мають негативний оцінний потенціал у тексті: *The most effective way to destroy people is to deny and obliterate their own understanding of their history* (G. Orwell) [6].

Оскільки афоризми часто апелюють до почуттів та до етичних, моральних категорій, у них часто використовуються дієслова на позначення емоційних станів, когнітивних процесів, наприклад: *Before you can inspire with emotion, you must be swamped with it yourself. Before you can move their tears, your own must flow. To convince them, you must yourself, believe* (W. S. Churchill) [7].

У цьому афоризмі також зустрічаються модальні дієслова *can, must*. Загальна частка модальних дієслів у досліджених афоризмах становить всього 2%. Також у окрему групу дієслів виділяємо фразові дієслова, частка яких у корпусі становить 3%.

Окрім іменників та різних типів дієслів вагомим лексичним засобом, який активно використовується у англомовній афористиці, є прикметники. У окрему групу виокремлюємо оцінні прикметники, які несуть у собі позитивну, негативну або нейтральну оцінку та часто володіють експресивним потенціалом. У відсотковому співвідношенні оцінні прикметники становлять 15% від загального числа лексичних засобів, тобто є третьою за частотністю використання групою лексики.

У досліджених афоризмах активно використовуються прикметники, які виражають якість описуваного об'єкта, суб'єкта чи явища, наприклад: *Life would be tragic if it weren't funny* (S. Hawking) [7]. Тут використовуються якісні прикметники *tragic* та *funny*, які також можна маркувати як емотиви, оскільки вони виражають певні емоційні стани. Ці прикметники також є антонімічними одне одному, а тому в структурі афоризму вони утворюють антитезу.

Досить активно використовуються у афористиці також різні ступені порівняння прикметників, наприклад: *I have found far greater enthusiasm for science in America than here in Britain. There is more enthusiasm for everything in America* (S. Hawking) [7]. *There is nothing bigger or older than the universe* (S. Hawking) [7]. У цьому прикладі використовуються прикметники у вищому ступені порівняння: *greater, bigger, older, more*. Використовуються й прикметники у найвищому ступені порівняння, наприклад: *The British nation is unique in this respect: they are the only people who like to be told how bad*

things are, who like to be told the worst (W. S. Churchill) [7]. Загальна частка прикметників у вищому та найвищому ступенях порівняння у корпусі аналізованих лексичних засобів становить 4%.

Ще 4% від загального числа прикладів припадає на використання дієприкметників (Participle) різних типів, наприклад: *Perhaps one did not want to be loved so much as to be understood* (G. Orwell) [6]. Дієприкметник також виконує у афоризмі оцінну, експресивну та інші функції, аналогічно до функцій прикметників, однак відрізняються за граматичною категорією.

Окрім того, в афоризмах активно використовуються синоніми, тому нерідко близькі поняття передаються у різних текстах різними словами. Як відомо, в основі синонімії лежить семантична близькість однорідних одиниць. У мові афоризмів зустрічаємо, наприклад, такі номінації як *man, person, human*, наприклад: *In my opinion, there is no aspect of reality beyond the reach of the human mind* (S. Hawking) [7]. *Man is the only creature that consumes without producing* (G. Orwell) [7].

Кожен із членів синонімічного ряду уточнює, доповнює, розширює загальне для всіх одиниць ряду значення. Також використовуються синоніми на кшталт *people, society, nation*, як у наступних прикладах афористичних висловлювань: *God is the name people give to the reason we are here* (S. Hawking) [7]. *A love for tradition has never weakened a nation, indeed it has strengthened nations in their hour of peril* (W. S. Churchill) [7].

Поряд із синонімією ще одним видом семантичних відносин лексичних одиниць у афоризмах є антонімія. Слова з протилежним значенням розвивають стійкі семантичні зв'язки, утворюючи пари і мікросистеми лексичних одиниць. У мові афоризмів антонімічні відносини позначені найбільш яскраво, тому що багато афоризмів носять характер протиставлення. Наприклад, у наступному прикладі використовується антонімія *success – failure*: *Success is not final, failure is not fatal: it is the courage to continue that counts* (W. S. Churchill) [7]. Антоніми використовуються як яскравий виразний засіб та часто слугують у якості матеріалу для творення стилістичного прийому антитези. Автори афористичних висловлювань бачать життя у контрастах, що свідчить не про суперечливість, а про цілісність сприйняття ними дійсності.

Висновки. Таким чином, кількісний аналіз лексичного складу англійських авторських афоризмів показав, що найбільш представлена група лексики – це абстрактні іменники (50%). Також для афоризмів притаманне використання дієслів на позначення різних станів та процесів (22%),

а також оцінних прикметників (15%). Меншою частотністю вирізняються такі групи лексики, як дієприкметники та прикметники вищого / найвищого ступенів порівняння (по 4%), фразові (3%) та модальні (2%) дієслова. Також з'ясовано, що як іменники, так і дієслова та прикметники, які використовуються у афоризмах, володіють оцінним та експресивним потенціалом. На семантичному рівні також спостерігаються явища синонімії та антонімії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анастасьєва О. А. Англомовний афоризм. Прагмастилістичний та когнітивний аспекти: дис. ... канд. філол наук: 10.02.04 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2017. 237 с.
2. Байкова Ю. С. Афористичность как элемент идиостиля Е. А. Евтушенко: дис. ... канд. філол наук: 10.02.01 / Хакасский государственный университет им. Н. Ф. Катанова. Абакан, 2017. 183 с.
3. Ваганова Е. Ю. Афоризм как тип текста в аспекте интертекстуальности: на материале немецкого языка: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Некоммерческое образовательное учреждение "Ин-т "Европейская бизнес-школа "Калининград". Калининград, 2002. 261 с.
4. Фундаментальная Электронная Библиотека (Русская литература и фольклор). – URL: <http://feb-web.ru/feb/kle/KLE-abc/ke9/ke9-0824.htm?cmd=p&istext=1>.
5. Ткаченко А. О. Мистецтво слова (вступ до літературознавства). Київ: Правда Ярославичів, 1998. 448 с.
6. George Orwell: Quotes. *Good Reads*. – URL: https://www.goodreads.com/author/quotes/3706.George_Orwell.
7. Quotes of famous people. *Quote Park*. – URL: <https://quotepark.com/>.

Falendash K. Lexical and semantic features of English-language aphorisms.

The article examines the lexical and semantic features of English-language author's aphorisms, identifies the partial linguistic representation of vocabulary, quantitative indicators of the frequency of its use in the aphorisms of British and American prominent figures. The semantic properties of the lexical composition of English aphorisms are considered – in particular, the evaluative and expressive potential of certain groups of vocabulary, the phenomena of synonymy and antonymy.

Key words: *lexical and semantic features, english-language aphorisms, author's aphorism, evaluative potential, antonymy, synonymy.*

А. О. Шинкаренко

Науковий керівник – доц. Г. І. Подосиннікова

МЕТА ТА ЗМІСТ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ТЕХНІЦІ ПИСЬМА УЧНІВ СЕРЕДНЬОГО СТУПЕНЯ НАВЧАННЯ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються поняття та структура англомовної компетентності в техніці письма, надано характеристика її мети та змісту, навичок графіки та орфографії, особливостей і труднощів формування англомовної компетентності в техніці письма в учнів середнього ступеня навчання закладів загальної середньої освіти.

Ключові слова: *англомовна компетентність в техніці письма, мета та зміст навчання техніки письма, навички техніки письма, середній ступінь навчання закладів загальної середньої освіти.*

Постановка проблеми. Володіння іноземною мовою у сучасній освітній парадигмі передбачає формування іншомовної комунікативної компетентності, одним із складників якої є компетентність у техніці письма [7].

Дослідженням проблем навчання техніки письма займалося багато науковців: Борецька Г. Е., Васильєва Е. В., Леонтьєва Т. І., Литвин С. В., Мазунова Л. К., Тарнопольський О. Б., Кожушко С. П., Устименко О. М., Щербак О. А. та інші. Але проблема формування англомовної компетентності в техніці письма учнів середнього ступеня навчання закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) наразі не може вважатися остаточно вирішеною, адже сучасні умови навчання, зокрема, дистанційне навчання, вимагають чіткого розуміння мети та змісту формування англомовної компетентності в техніці письма учнів середнього ступеня навчання ЗЗСО як основи для подальшого пошуку шляхів підвищення мотивації школярів, вибору ефективних засобів навчання, що відповідають реаліям сучасного життя та психолого-віковим особливостям учнів. Відповідно, **метою** цієї статті є аналіз мети, змісту та труднощів процесу формування компетентності в техніці письма в учнів ЗЗСО.

Виклад основного матеріалу. В сучасній сфері освіти втілюється концепція «Нова українська школа», яка передбачає наявність трьох рівнів повної загальної середньої освіти: початкова освіта (тривалість – чотири роки); базова середня освіта, яка здобувається в гімназії (тривалість – п'ять років); профільна середня освіта, яка здобувається в ліцеї або закладах професійної освіти (тривалість – три роки) [9]. Наше дослідження присвячено базовій середній освіті, яка розподіляється на два цикли: перший, адаптаційний (5-6 класи); другий, базове предметне навчання (7-9 класи). Перший цикл буде пробуджувати та підтримувати інтерес до сфер знань і діяльності, передбачених навчальною програмою. В свою чергу, другий цикл базової середньої освіти сприятиме формуванню учнів як відповідальних членів суспільства, здатних самостійно долати проблеми повсякденного життя, вибрати шлях подальшого навчання відповідно до своїх інтересів і здібностей [9]. Нова українська школа передбачає наявність певних необхідних умінь, які є спільними для всіх компетентностей. Серед них: читати з розумінням; висловлювати власну думку усно та письмово; критично й системно мислити; діяти творчо; виявляти ініціативність; здатність логічно обґрунтувати позицію; конструктивно керувати емоціями; оцінювати ризики; приймати рішення; розв'язувати проблеми [8].

За вимогами навчальних програм метою навчання іноземної мови у ЗЗСО є формування іншомовної комунікативної компетентності [8, с. 42].

У цьому дослідженні, слідом за дослідниками Київської методичної школи, розуміємо іншомовну комунікативну компетентність як здатність успішно вирішувати завдання взаєморозуміння і взаємодії з носіями мови, яка вивчається, у відповідності до норм і культурних традицій в умовах прямого й опосередкованого спілкування [7, с. 90].

Структура іншомовної комунікативної компетентності складається з таких компетентностей: мовна, мовленнєва, лінгвосоціокультурна та навчально-стратегічна [8, с. 42]. Дане дослідження фокусує свою увагу на формуванні англomовної компетентності в техніці письма, яка являється компонентом мовної компетентності.

Техніка письма (ТП) – це комплекс навичок використання графічної та орфографічної систем іноземної мови. [5, с. 210].

Компетентність у техніці письма (КТП) – це здатність людини до коректного каліграфічно та орфографічного оформлення писемного висловлювання, яка базується на складній і динамічній взаємодії відповідних навичок, знань та мовної усвідомленості [13, с. 13].

Сучасні орієнтири розвитку суспільства ставлять досить високі вимоги до навчання письма англійською мовою у ЗЗСО: учні повинні вміти вільно та коректно викладати свої думки з будь якої теми та в будь якій ситуації, не лише в усному спілкуванні, а ще й у письмовому вигляді. Письмо також можна вважати універсальним базовим засобом навчання, адже воно сприяє формуванню інших умінь та навичок, зокрема запам'ятовуванню лексичного та граматичного матеріалів, а також допомагає в навчанні аудіювання, читання та говоріння. Таким чином, компетентність в англomовній техніці письма є досить важливим компонентом для формування добре освіченої особистості [12].

Проаналізувавши практику формування англomовної КТП у ЗЗСО, можна зробити висновок, що на відміну від інших умінь та навичок, компетентності в техніці письма, а особливо орфографічним навичкам, приділяється значно менше уваги з боку вчителів та методистів, що свідчить про недооцінювання письма як мети та засобу навчання: думка про другорядність письма при вивченні іноземної мови призвела до того, що письмові вправи майже зовсім виключені з уроку [3, с. 12; 12].

Говорячи про письмо з точки зору методики викладання іноземних мов, його можна розглядати як, не лише знакову систему фіксації мови,

що дозволяє передавати інформацію у просторі та закріплювати її у часі, а ще як продуктивний вид мовленнєвої діяльності, який забезпечує висловлення думки у графічній формі [1, с. 197].

Зміст КТП складає графічні та орфографічні навички; знання правильного накреслення букви у іноземній мові, що вивчається та основних закономірностей правильного написання слів, а також усвідомленість особливостей ТП іноземною мовою [13, с. 13].

Графічні навички – це навички правильного накреслення букв і з'єднання їх у слові [7, с. 258].

Орфографічні навички – це навички написання слів відповідно до правил використання письмових знаків у кожному конкретному слові [7, с. 258].

До **знань у техніці письма** належать: знання правил накреслення букв, орфографічних правил (узагальнюючих приписів про написання слів і їх значущих частин, про вживання малих і великих літер, про перенесення слів з одного рядка на інший) [7, с. 258].

Усвідомленість особливостей ТП – це здібність учня, людини, що вивчає мову аналізувати процеси формування своєї ТП та освоювати письмо, формуючи систему власних знань про нього; свідомо писати літери та слова; аналізувати власне письмо та робити відповідні висновки, виявляти причини порушень орфографії/ каліграфії та шляхи їх ефективного подолання з допомогою вчителя [13, с. 13].

Що стосується цілей формування КТП в учнів середнього ступеня навчання, то згідно з Загальноєвропейськими рекомендаціями на кінець 9 класу учні основної школи повинні володіти мовою на рівні А2. Програмою навчальної діяльності передбачено [4], що учні мають бути здатні описувати предмет, особу, події, явища та об'єкти; писати власного листа (спочатку з опорою), записки або повідомлення, поздоровлення, запрошення, оголошення; обсяг письмового висловлювання у 9 класі повинен становити 16 речень [9].

При формуванні КТП можуть виникати деякі труднощі та виявлятися фактори впливу на цей процес, особливо в учнів середнього ступеня навчання закладів загальної середньої освіти.

Перш за все, необхідно усвідомити, що для учнів цього етапу формування КТП повинно фокусуватися саме на орфографічній складовій даної компетентності, адже каліграфічні аспекти мають бути вже відомими для них ще з початкової школи [14].

Серед факторів впливу та труднощів формування КТП в учнів середнього ступеня навчання ЗЗСО слід зазначити: фактор індивідуальних особливостей учнів; труднощі, зумовлені іноземною мовою, що вивчається; труднощі, зумовлені умовами навчанням.

До вікових та психологічних характеристик відносять: розвиток пам'яті, уваги, мислення, уяви; виникнення нових захоплень; зміни в мотивації та розподілі пріоритетів; формування референтних груп; зміни в поведінці; розвиток нових способів самопізнання [14].

Необхідно зазначити, що письмо, як і будь який інший процес вивчення мови, має свої особливості, серед них присутні: мотив (причина для написання), предмет (передача особистих думок або міркувань інших), продукт (письмовий текст), результат (зміна в поведінці адресата). Рисою, яка відрізняє письмо від інших видів мовленнєвої діяльності, є графічний спосіб його фіксації: готовий результат письма фіксується в графічних знаках. Ця особливість зумовлює утворення не лише нервово-мозкових зв'язків між слуховим і мовленнєво-моторним аналізаторами, але й додаткових зв'язків між артикуляційно-слуховими центрами та центрами аналізаторів зору й руху руки, тобто зорово-графічних зв'язків. Тож можна стверджувати, що для здійснення акту письма необхідна участь ще й моторного аналізатора руки [13, с. 16].

З лінгвістичної точки зору, у формуванні КТП труднощі, пов'язані з іноземною мовою, яка вивчається, поділяються на каліграфічні та орфографічні. До першого типу відносять схожість або відмінність графічних систем рідної та іноземної мов [7]. З метою подолання труднощів формування орфографічних навичок слід враховувати, що орфографічні системи іноземних мов, які вивчаються в ЗЗСО, базуються на чотирьох основних принципах: *фонетичному*, де написання слова відповідає його звучанню; *морфологічному*, в якому кожна значуща частина слова – префікс, корінь, суфікс – зберігає єдиний графічний образ у споріднених словах або формах незалежно від фонетичних умов, в які вона потрапляє; *історичному* (або *традиційному*), коли написання слова не відповідає ані фонетичному, ані морфологічному факторам сучасної мови і виправдовується лише історією розвитку конкретного слова; *ідеографічному*, коли звукові омоніми розрізняються за допомогою спеціальних графічних позначок [7].

Серед труднощів, зумовлених умовами навчання, виділяють наступні: брак якісних навчальних матеріалів для формування КТП; недосконало сплановані чи невдало проведені фрагменти уроків з навчання ТП;

недостатнє розуміння вчителями труднощів, із якими стикаються учні при навчанні ТП; недостатнє врахування вчителями вікових особливостей учнів середнього ступеня навчання, як наслідок, застосування невідповідних прийомів при навчанні ТП [7].

Для ефективного володіння письмом необхідно навчитися доречно висловлювати свої думки усно, доречно та правильно вживати лексичний і граматичний матеріал [12]. Тож формування КТП необхідно здійснювати на матеріалі чинної Програми для учнів середнього ступеня навчання, якою передбачена тематика уроків та матеріалів, на основі яких необхідно працювати. Так, для учнів 5-6 класів зазначені наступні сфери вивчення мови. *Особистісна*, яка включає в себе такі теми: Я, моя родина, мої друзі; Одяг; Харчування; Відпочинок і дозвілля; Природа. *Публічна сфера* складається з тем: Подорож; Рідне місто/село; Свята і традиції. А також *освітня сфера*, темою якої є Шкільне життя [10].

За Програмою лексичний діапазон для 5-6 класів за вище вказаними темами має містити в собі лексику про: зовнішність, риси характеру, відвідування магазинів, види магазинів, асортимент товарів, гроші, традиції харчування, назви страв, види спорту, спортивні уподобання, транспорт, підготовку до подорожі, проїзні документи, улюблені навчальні предмети, види діяльності на уроках [10].

Що стосується граматичного аспекту для 5-6 класів, згідно з Програмою учні повинні розумітися в наступному: *Adverb and determiner* – manner (slowly, well, etc.), basic quantifiers (a lot, a little, very, too, rather, etc), comparisons; *Conjunction* – results and consequences (so, then); *Determiner* – definite article for uniqueness, public buildings, geographical names, other proper names; *Modality* – may, must, can/could, have to/had to, would/wouldn't (like); *Noun* – proper and common nouns; *Preposition* – time (till/until); *Pronoun* – possessive pronouns as complement: mine, yours, his, hers, ours, theirs; *Verb* – question tags [10].

Для формування КТП необхідним є вибір адекватних засобів навчання. В технічній площині, при формуванні КТП учнів середнього ступеня навчання ЗЗСО доцільно більш активно використовувати інформаційно-комунікаційні технології – комп'ютерну дошку (smart board), яка дає можливість писати на ній, а також виконувати ігрові комп'ютерні вправи. Використання мобільних додатків, комп'ютерних платформ є дуже зручним для формуванні КТП тим, що комп'ютерна програма підкреслює неправильно написане слово і дає правильний варіант.

У змістовній площині, ефективним засобом формування англомовної КТП вважаються умовно-комунікативні вправи та вправи ігрового характеру, серед яких окреме місце посідають буквені ігри [7]. За В. М. Карповою, буквені ігри можна поділити на три групи: 1) буквені задачі, їх зміст становлять буквені комбінації, а форму складають відоме, невідоме та умови вирішення (анаграми, метаграми та паліндроми); 2) головоломки, що характеризуються введенням додаткового елементу складності – розуміння слів, які необхідно відгадати (кросворди, чайнворди, арифмогрифи, ребуси); 3) шаради – ігри, в яких загадане слово поділене на частини, що являють собою окремі слова, які можна відгадати за вказаними значеннями, а також загадка, що подається в образних сценах [6, с. 7]

Висновок. Формування КТП є важливим складником формування англомовної комунікативної компетентності учнів середнього ступеня навчання ЗЗСО. До змісту КТП входять графічні та орфографічні навички; знання правильного накреслення букви у іноземній мові, що вивчається та основних закономірностей правильного написання слів, а також усвідомленість особливостей ТП іноземною мовою. Як і будь яка інша компетентність, КТП має свої труднощі та фактори впливу на процес її формування. Серед них слід звернути увагу на: вікові та психологічні особливості учнів, лінгвістичні та соціолінгвістичні фактори.

Засоби формування КТП в учнів середнього ступеня навчання ЗЗСО та зміст вправ мають відповідати психолого-віковим особливостям учнів і базуватися на розмовно-тематичному, мовному, мовленнєвому матеріалі навчальної програми з іноземних мов для ЗЗСО.

У подальшому матеріал цієї статті можна використовувати для створення технології та комплексів вправ для формування англомовної КТП в учнів середнього ступеня навчання ЗЗСО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азимов А. Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). Москва: Изд-во ИКАР, 2009. 448 с.
2. Гапонова С. В. Вправи для навчання англійської орфографії в середній школі. *Іноземні мови*. 1998. № 3. С. 12-17.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид. С. Ю. Ніколаєва. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.
4. Зимняя И. А. Педагогическая психология. – Москва: Логос, 2000. С. 166-190, 217-240.
5. Іноземна мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-9 класи. Київ, 2012 (сайт Міністерства освіти і науки України).
6. Карпова В. М. Формування комунікативно-навчальних умінь проведення буквених ігор на позакласному занятті з іноземної мови. Автореферат дисертації на здобуття

вченого ступеня кандидата педагогічних наук. Київ: Київський державний лінгвістичний університет. 1995. 25 с.

7. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с.

8. Міністерство освіти і науки України. Державний стандарт базової освіти. – URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>

9. Міністерство освіти і науки України. Нова українська школа. – URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

10. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов. – URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/programi-inozemni-movi-5-9-12.06.2017.pdf>

11. Ніколаєва С. Ю. Сучасні тенденції формування іншомовної комунікативної компетентності в учнів початкової школи. *Іноземні мови*. 2012. № 1. С. 42-51.

12. Склярєнко Н. К. Методика формування іншомовної компетентності в техніці письма. *Іноземні мови*, № 3, 2013. С. 3-18.

13. Склярєнко Н. К. Методика формування іншомовної компетентності в техніці письма. *Іноземні мови*. 2012. № 2. С. 13-18.

14. Чумак В. В. Вікова психологія: навч. посіб. Бердянськ: Видавець Ткачук О. В., 2015 192 с.

Shynkarenko A. Purpose and content of formation of English competence in writing technique of secondary education students of general secondary education institutions.

The article deals with the concepts of foreign language competence in writing technique, graphics and spelling sub-skills, the characteristics of competence in writing technique, notes its features and difficulties in formation. The components of this competence are described.

Key words: *foreign language teaching, foreign language competence in writing technique, writing, skills, means, exercises.*

В. О. Шугурова

Науковий керівник – проф. В. І. Школярєнко

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТЕРМІНУ «КОНЦЕПТ»

У статті розглянуто поняття «концепт» в аспекті когнітивного та лінгвокультурологічного підходів. Запропоновано основні сучасні підходи щодо визначення терміну науковцями.

Ключові слова: *концепт, когнітивний підхід, лінгвокультурологія, мовна картина світу, структура.*

Постановка проблеми. Концепт – поняття, що відноситься до термінології багатьох сучасних гуманітарних наук: лінгвістики, філософії, культурології, історії тощо. Існує багато дефініцій цього терміну через його стрижневість у дослідженнях мовної картини світу. Натепер помітно особливу зацікавленість наукового світу до проблеми розвитку мовних одиниць в аспекті взаємозв'язку людини, мови і культури. У 90-х роках

XX століття з'являється нова галузь когнітивної лінгвістики – лінгво-концептологія, основним завданням якої є дослідження концептів. Філософія, структурна лінгвістика й культурологія в XX столітті надзвичайно тісно співпрацювали між собою, що дозволило виробити загальні спільні лінгвосемантичні конструкції, що знаходяться в міждисциплінарному діалоговому просторі. До таких і може бути віднесений термін «концепт».

Мета – дослідити визначення терміна «концепт», з'ясувати його значення в мовній картині світу.

Аналіз актуальних досліджень. Природу концепту у вітчизняній і зарубіжній лінгвістиці досліджували В. фон Гумбольдт, Дж. Лакоф, Ч. Філмор, а також О. Потебня, В. Колесов, О. Кубрякова, Д. Лихачов. Основоположними для вивчення концепту як лінгвокультурологічної категорії є роботи Н. Аругюнова, А. Вежбицької, Ю. Степанова, З. Чанишева, В. Шаховського. Зазначимо, що натепер немає однозначного визначення дефініції «концепт».

Виклад основного матеріалу. Термін «концепт» (concept) виникає в рамках латинської мовної традиції у працях середньовічних філософів. П'єр Абеляр, Іоан Солсберійський, Гільберт Порретанський, Фома Аквінський і Дунс Скот використовували лексему у своїх роботах, пропонуючи особливе розуміння. Найбільшої популярності термін набуває в контексті філософії П. Абеляра, де здійснюється спроба примирення і створення компромісної позиції в суперечці між реалістами й номіналістами. У поглядах філософа концепт постає у вигляді форми (системи) подвійного існування універсалій як у речах, так і в розумі людини.

Варто зазначити, що ще в 50-70-х роках XX століття в лінгвістичних словниках термін «концепт» був відсутній. До цього часу поняття функціонувало в науці як філософська й математична категорія, але з кінця XX століття й дотепер концепт, переживши своєрідний період переосмислення у лінгвокультурологічному категоріальному апараті використовується активно, як і в філософському.

Наразі не існує одного визначення щодо трактування поняття «концепт», адже кожен науковець висуває власні осмислення, і через це створюється велика кількість визначень. Так, М. Алефіренко вважає, що «концепти – це смислові кванти людського буття. Залежно від конкретних умов такого роду смислові кванти здатні перетворюватися в різні

спеціалізовані «гештальти» життя. Концепти характеризують буття у всій повноті, від повсякденного стану до виходу на сенсожиттєві орієнтири. Поняття ж – лише один із модусів концепту (його сторона, іпостась, аспект). До концепту можна піднятися дискурсивно (через міркування) і недискурсивно (через образ, символ, участь у осмисленій діяльності, емоційне переживання)» [1].

Т. Матвєєва подає таке визначення: «концепт – це факт способу життя, суспільної свідомості, теорії, вираженій у мовній формі; одиниця людського знання про світ, що стоїть за семантикою мовного знака. Концепт – головний елемент мовної картини світу; концепт – це ментальна одиниця, забезпечена різноманітним набором мовних і немовних засобів» [3, с. 161].

Близьким до лінгвокультурного трактування поняття «концепт» є характеристика як культурної категорії. Так, В. Маслова вважає, що «культурні концепти – це імена абстрактних понять, тому культурна інформація тут прикріплюється до сигніфікату, тобто до понятійного ядра» [2, с. 48].

Ключовими концептами культури є зумовлені нею базові одиниці картини світу, що володіють екзистенціальною значущістю як для окремої мовної особистості, так і для лінгвокультурної спільноти в цілому. До ключових концептів культури відносять такі абстрактні імена, як совість, воля, гріх, закон, свобода, мова, інтелігенція, Батьківщина і т. д.

Існує безліч різноманітних трактувань співвідношення концепту до значення слова, що призводить до розбіжностей серед дослідників. Можемо виділити три різні основні напрями, за якими вивчається ця проблема. Перший напрям представляє Ю. С. Степанов, котрий зазначає, що «концепт – це ніби згусток культури у свідомості людини; те, у вигляді чого культура входить у ментальний світ людини» [4, с. 40].

Ю. С. Степанов вважає, що «концепт – явище такого ж порядку, що й поняття... У науковій мові ці два слова також іноді виступають як синоніми, одне замість іншого». Науковець підкреслює їх чітку відмінність. Він пише, що концепт і поняття – терміни різних наук, але поняття вживається в логіці й філософії, а концепт – термін у математичній логіці й останнім часом закріпився також у науці про культуру [4, с. 40].

Другий напрям наукової думки представляють Н. Д. Арутюнова, Т. В. Булигіна, А. Д. Шмельов, котрі вважають, що семантика формує концепт.

Прихильники третього напрямку (Д. С. Лихачов, О. С. Кубрякова) доводять, що концепт не виникає безпосередньо зі значення слова, а є результатом зіткнення значення з національним й особистим досвідом носія мови.

Таким чином, концепт служить посередником між словом та дійсністю. Концепт являє собою цілий потенціал значення слова, при цьому містить комплекс асоціативних уявлень. Особливо важливим питанням є диференціація концепту від значення слова (семми). Значення є частиною концепту, воно має вузький зміст. Однак значення є продуктом відображення предметів і явищ свідомості людини, який виражається внутрішнім змістом структури слова. Переосмислення співвідношення концепту і значення слова дуже суттєве, тому що від цього залежить як визначення предмета когнітивної лінгвістики, так і розробка методів аналізу семантики мови.

Також концепт включає в себе не тільки смислове й понятійне, а й винятково суб'єктивне сприйняття. Завдяки концепту можна зрозуміти ментальність того чи іншого народу, зрозуміти окремого індивіда. Концепти зберігаються у свідомості людей і виражаються не тільки за допомогою мови, а й невербально, за допомогою жестів і міміки.

Існують різні класифікації, в основі яких лежать певні принципи. Але основний поділ концептів побудовано за принципом вираженості, тобто суть може бути представлена як вербально, так і невербально. За допомогою слова, словосполучення з різним ступенем стійкості, фразеологізмів, текстів та мікротекстів утворюються вербально виражені концепти.

Висновки. Отже, термін «концепт» – суперечливий та неоднозначний феномен. Науковці неоднозначно визначають підхід, у межах якого здійснюють оцінку концепту, актуалізуючи когнітивний, культурологічний, інтегративний аспекти. Однак, зазначимо, що при всій варіативності у визначенні структури концепту простежується сталість ряду компонентів: так чи інакше представники різних напрямків у лінгвістиці підкреслюють образну й понятійну складову змісту концепту й додатково – асоціативну складову.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алефиренко Н. Концепт – понятие – категория в свете современной лингвокогнитивистики. *Русская филология*. Москва, 2010. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontsept-ponyatie-kategoriya-v-svete-sovremennoy-lingvokognitivistiki/viewer>
2. Маслова В. А. Лингвокультурология. Москва, 2001. 208 с.
3. Матвеева Т. П. Полный словарь лингвистических терминов. Ростов-на-Дону, 2010. 562 с.
4. Степанов Ю. С. Константы: словарь русской культуры. Москва, 1997. 824 с.

Shugurova V. Theoretical ambushes term «concept».

The article considers the term of «concept» in cognitive, linguistic and cultural approaches. The main modern approaches to the definition of the term by scientists are proposed.

Key words: *concept, cognitive approach, linguoculturology, linguistic picture of the world, structure.*

РОЗДІЛ II

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО ТА МЕТОДОЛОГІЯ

Т. В. Колотило

Науковий керівник – проф. Л. М. Горболіс

АРХЕТИП ВОДИ У ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ ГОЛОБОРОДЬКА

У статті проаналізовано й досліджено архетип води у поезії сучасного українського письменника Василя Голобородька. Спираючись на фольклорні здобутки, з'ясовано, що архетип води залишається актуальним та незмінним протягом століть. Простежено амбівалентність та мінливість, розкрито значення, оригінальність, унікальність, різноплановість та своєрідність інтерпретації образу води в у творчому доробку митця.

Ключові слова: архетип, образ-архетип, символ, вода, міфологія.

Постановка проблеми. Дослідження архетипів як універсальї художньої культури, що структурують свідомість людини на глибинному емоційному рівні, сприяють вивченню в мистецтві найяскравіших ідей та образів, допомагають виявити найближчі семантичні поля у творчості митців. Це пов'язано з модифікацією буття архетипів, їх «перетіканням» від психічної структури до культурного феномену.

Міфологеми у поетичній творчості В. Голобородька неодноразово ставали предметом аналізу літературознавців. Архетипи часто лежать в основі образної структури художнього твору, беруть участь у її формуванні і відіграють важливу змістотворчу роль. Тому аналіз функцій міфологем в літературному тексті дозволяє істотно уточнити й доповнити розуміння твору. Важливим фактором є не стільки свідомість звернення до архетипу, скільки об'єктивно змістовна роль, яку його безпосередня реалізація – міфологема – може виконувати у творі. Дослідження функції міфологем в ліриці В. Голобородька дозволить описати його художній світ, спираючись на фундаментальні, значущі саме для письменника першоелементи і першосхеми свідомості.

Мета статті – виявити та проаналізувати архетипи води в художніх текстах В. Голобородька.

Аналіз актуальних досліджень. Архетипну складову творчості В. Голобородька досліджували чимало літературознавців. Так, скажімо, образи-архетипи *темряви, письма* були об'єктом дослідження О. Кузьменко у монографії «Поетика Василя Голобородька [5]. Про архетипи «світової гори» та «світового дерева, що включає протиставлення землі і неба,

життя і смерті, виступає символом переходу в потойбіччя» зауважує у своїй праці Г. Василенко [1]. Дослідження архетипів у поезії В. Голобородька все ще потребує системного вивчення, що підкреслює актуальність нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Один із первинних архетипів – «вода» – нейтральний, не обмежений рамками конкретного міфологічного сюжету та пов'язаний із універсальними категоріями людського мислення. З найдавніших часів вода вважалася джерелом життя. У міфологіях різних народів вода – «першопочаток, виток всього існуючого, еквівалент первісного хаосу, це середовище зачаття і породження, а ще – символ родючості, плодючості, урожаю» [2, с. 67].

У поезії В. Голобородька «Ковток води» вода – життєва наснага, яка надає сили рухатися далі, це відпочинок та звільнення думок від важкого буденного життя. Із перших рядків з'ясовуємо, що ліричний герой зупинився відпочити та випити прохолодної води:

Присяду навколішки

і витягну холодну флягу

розмальовану рибками і човнами [2, с. 170].

Фляга, яку дістає герой, розмальована «рибками і човнами»; відомо, що риба й водна символізують очищення, а в писанкарстві цей символ означає довголіття та міцне здоров'я. Образ човна зазвичай є уособленням особистості, а також символом сили, яка оберігає усе [див. про це: 3, с. 170]. Тож для ліричного героя фляга є не звичною посудиною для води, а значущим елементом, оберегом:

Погладжу її біле тіло –

у фляги тіло лагідне, як у дівчини,

як у дівчини над річкою увечорі [2, с. 170].

Фляга порівнюється з дівчиною. Як відомо, часто в легендах та переказах вода згадується як символ парування, залицяння, кохання, вода часто символізує дівчину чи жінку. В українських народних піснях вода, що гасить спрагу, – це кохана, яка задовольняє спрагу любові.

Не поспішаючи відкручу кришку

і тихо-претихо, проникаючи в таємничість води,

підніму флягу до губ [2, с. 170].

У наведених рядках констатується «таємничість» води, адже вода унікальна, бо здатна запам'ятовувати інформацію, змінювати свої властивості. Вода – губка, яка вбирає усе в себе та записує до своєї пам'яті.

Інтуїтивно людина тягнеться до води, яка заряджає позитивною енергією; після контакту з водою завжди виникає відчуття оновлення, людина стає здоровішою, бо отримує корисну для організму інформацію. Так і головний герой бажає оновити свою енергію після важкої праці, зануритися в таємничість води, насолодитися миттю життя:

– Старий, в тебе є ще вода!

Дай ковточок глинути.

Обережно передам Миколі,

щоб не злякати рибок і човнів [2, с. 170].

Наведені рядки засвідчують важливість для ліричного героя води, для нього вода – це не лише напій, яким можна втамувати спрагу, а цінність, яку потрібно оберігати; це ковток життя, енергії, сила, початок усього живого.

У поезії «Казала мені угадати ім'я» В. Голобородька ліричний герой закоханий у дівчину й порівнює її з водою:

Казала мені угадати ім'я, а я ніяк не міг угадати.

Один раз я кликав тебе водою, казав: іти за тобою,

наче за водою річковою – не повернутися ... [2, с. 116].

Автор використав порівняльну конструкцію «*іти за тобою, наче за водою річковою – не повернутися*», зашифрувавши в ній глибоку символіку, адже у фольклорі *йти за водою* означає «безвісно зникнути, пропасти» [3, с. 107]. Головний герой закоханий у дівчину, його переповнюють почуття, він відкрито говорить про те, що потопає в коханні і не має вороття. Текст твору засвідчує, що вода не завжди має позитивне значення, вона може асоціюватися з небезпекою.

Задивляння у дзеркало води – також доволі відомий символ в українському фольклорі, що означає самотність [3, с. 156]. Цей образ-архетим зустрічаємо в поезії В. Голобородька «Дзеркало озерних вод»:

Дзеркало озерних вод

тієї ночі стало сторч... [2, с. 196].

Відчувається певна настороженість, збентеженість уже з перших рядків поезії:

Жінки, які прилітали щоночі

не помітили того – видивлялися

і не бачили що з того боку

стирчать затонулі кораблі і старі риби

які роблять дзеркало озерних вод [2, с. 196].

У порівнянні з першою поезією «Ковток води», кораблі і риби у творі «Дзеркало озерних вод» набувають негативного значення, адже кораблі «затонулі», а риби «старі». Корабель об'єднує реальний і потойбічний світи, а вода є провідником до потойбіччя – після смерті душа потребує очищення від гріхів. У процитованій вище поезії вода є порталом, шляхом до іншого світу.

Нерідко вода у творах В. Голобородька асоціюється з молодою дівчиною, як-от:

*У книгиці жив глечик закоханий у воду
Ненавидів уста які воду цілували
ненавидів руки
які інтимність рушили [2, с. 214].*

У наведених рядках влучно поєднано два образи: «глечик» та «вода». Глечик, ніби оберіг від усього лихого, що захищає воду від ворожих рук, потерпає від ревнощів до води, як закоханий хлопець до дівчини. Вода – втілення жіночності, вроди, молодості та краси; вона ніби наповнює глек, дає силу та енергію, формуючи повну гармонію відносин. У цьому творі автор персоніфікує образи:

*лякався як забирали воду з його обіймів
вирішив утопитися а вода покохала другого глечика [2, с. 214].*

Глечик захлинувся та втопився від ревнощів до дівчини-води, яка покохала іншого. Отже, вода позиціонується як жива істота, що ілюструють дієслова на позначення дій, притаманних людині: «вода **покохала** другого глечика» (воду наділено людськими почуттями).

Висновки. Образ води в поезії В. Голобородька характеризується амбівалентністю й асоціюється з життям, спокоєм, очищенням, коханням, енергією (позитивний вектор зображення) і небезпекою, загибеллю (негативний вектор зображення). Український фольклор зберіг символіку, пристосувавши її до сучасного сприйняття і розуміння образно-символічного навантаження води. Проте автор різнобічно реалізував та органічно ввів у художнє полотно широкий спектр іпостасей водної стихії. Осмислена із власне авторської позиції, поетична суть архетипного образу води постає в його творчому доробку як продовження прадавніх, традиційних вірувань. Запропонований матеріал не претендує на повноту дослідження архетипів у поезії В. Голобородька, але відкриває нові аспекти вивчення цього питання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Василенко Г. Загадковий образ світу лірики Василя Голобородька в англomовній інтерпретації. *Актуальні проблеми сучасної германістики та методика викладання іноземних мов*: колективна монографія; під заг. ред. П. В. Прохорової. Запоріжжя: Дике поле, 2015. С. 44-66.
2. Голобородько В. Летюче віконце. Київ: Смолоскип, 1970. 230 с.
3. Жайворонок В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 387 с. – URL: <http://ukrlit.org/slovnyk/вода>
4. Кононенко В. Символи української мови. Івано-Франківськ: Плай, 1996. 272 с.
5. Кузьменко О. Поетика Василя Голобородька: монографія. Донецьк: Східний видавничий дім, 2004. 196 с.
6. Шумило Н. Під знаком національної самобутності. Київ : Задруга, 2003. 354 с.

Kolotylo T. The archetype of water in the poetry of Vasyl Holoborodko.

The article analyzes and investigates the archetype of water in the poetry of modern Ukrainian writer Vasyl Holoborodko. Based on folklore, it has been found that the archetype of water has remained relevant and unchanged for centuries. The ambivalence and variability are traced, the meaning, originality, uniqueness, diversity and originality of the interpretation of the image of water in the artist's creative work are revealed.

Key words: *archetype, image-archetype, symbol, water, mythology.*

А. О. Корнієнко

Науковий керівник – доц. Н. І. Кириленко

ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОЇ ЖІНОЧОЇ ПРОЗИ У ШКОЛІ

У статті розглянуто програму з української літератури та проаналізовано проблему вивчення сучасної жіночої прози у школі. Запропоновано паралельне вивчення сучасної жіночої та творів із схожою проблематикою та тематикою.

Ключові слова: *сучасний урок української літератури, сучасна жіноча проза, навчальна програма з української літератури, творчість Ірен Роздобудько та Олени Печорної.*

Постановка проблеми. Сучасна шкільна освіта – це комплекс традиційних та інноваційних методів навчання, як спеціально організованих та цілеспрямованих процесів, які вчитель вдало використовує на уроках; це педагогіка залучення до спільної творчості. Вивчення сучасної літератури саме у старших класах, мабуть, чи не найбільше потребує творчого підходу. На проблему вивчення літератури як мистецтва слова звертається увага у багатьох дискусіях із методики літератури, на практиці ж ця особливість предмета часто не враховується. Тому можна вважати, що вивчення літератури у сучасній українській школі повинно бути спрямоване передусім на розв'язання одного із важливих завдань – забезпечити розуміння учнями літератури як мистецтва слова і як складової духовної культури людства.

Сучасний урок української літератури в старших класах – це така організація роботи вчителем, яка вміщує в себе аналіз літературного твору як явища словесного мистецтва. Така форма роботи сприяє системному комплексному дослідженню тексту твору і поєднує у собі лінгвістичні, літературознавчі й загальнокультурні знання, які були вже отримані учнями під час вивчення літератури у середній школі. Вивчення творів української літератури у старшій школі передбачає аналіз їх мови, усіх засобів і словесних форм, що беруть участь у створенні образності та у художньому відображенні дійсності, побачити повний зміст, закладений митцем, збагнути ідейно-естетичний виховний та емоційний вплив тексту, запрограмований автором.

Аналіз наукових досліджень. Проблема вивчення художніх творів привертала увагу таких методистів, як О. Бандури, О. Богданової, Т. Бугайко, Н. Волошиної, Т. Крайнікової, М. Кудряшова, О. Мазуркевича, Н. Молдавської, Є. Пасічника, В. Пахаренка, М. Рибникової, Н. Сафонової, К. Сторчака та ін. Різні аспекти технології аналізу художнього твору є предметом досліджень А. Ситченка, С. Жили, який у своїх працях аналізує застосування мистецьких аналогій під час вивчення творів художньої літератури, А. Градовського та його компаративне вивчення творів української літератури, Г. Клочека, який зосереджує свою увагу на методології та методиці системного аналізу поезики твору, Г. Токмань та його екзистенційно-діалогічне навчання літератури та Л. Овдійчук, яка займалася вивченням формування естетичних почуттів старшокласників на основі взаємодії мистецтв у процесі вивчення літератури.

Вивчення сучасних прозових творів у старшій школі є не досить дослідженою темою, тому **метою статті** буде проаналізувати вивчення сучасної жіночої прози Олени Печорної та Ірен Роздобудько початку ХХІ століття у старшій школі.

Виклад основного матеріалу. Згідно з навчальною програмою на вивчення сучасної літератури у школі відведено 5 уроків (розділ «Сучасна українська література») [2]. Якщо говорити про профільний рівень, то сучасна українська література вивчається у розділі «Постмодернізм і постпостмодернізм», на який відводиться 16 годин [7]. Вивчення сучасної літератури у школі потребує більше часу, а ті теми, які учні повинні засвоїти під час вивчення вищезазначених розділів, можна розглянути лише оглядово, і тому мета навчальної програми не буде досягнута.

Більшість учнів думають, що українська література закінчується на Ліні Костенко та Павлові Загребельному і взагалі не читають у свій вільний час сучасних письменників. Це питання зараз є дуже актуальним, і більшість літературознавців та методистів намагаються його вирішити. Я пропоную таке вирішення: паралельне вивчення літератури, яка зазначена у програмі, із сучасною українською літературою. Можна практикувати таке вивчення на уроках позакласного читання та використовувати резервний час, який зазначений у програмі.

Проаналізувавши програму старшої школи, ми з'ясували, що паралельне вивчення можливе. Адже у різні часи проблеми, висвітлені письменниками у творах, повторюються. Якщо ж говорити про сучасну жіночу прозу, а саме твори О. Печорної та І. Роздобудько та їх вивчення у школі, то можна сказати, що жіноча література може взяти на себе функції висвітлення глибинних життєвих досвідів, які наразі в українській літературі описані досить поверхнево. Тому буде цікаво простежити бачення однієї і тієї ж проблеми у творах чоловіків-письменників та жінок-письменниць. Звісно, література має стать. Жінки і чоловіки відчують по-різному, мають різне бачення світу. Тож література, писана жінками, і література, писана чоловіками, буде різною.

Пропоную почати із романів О. Печорної «Грішниця» та «Кола на воді» [3]. На мою думку, роман «Грішниця» доцільно опрацювати під час вивчення творчості Панаса Мирного, а саме на уроці позакласного читання роману «Повія». Лариса («Грішниця») і Христя («Повія») не тільки типові, наділені найхарактернішими рисами особистості, але й повчальний приклад, що ілюструє етичні і філософські погляди обох авторів. Образи героїнь не лише розкриваються в багатьох типових обставинах, але й послідовно проводяться через них для підтвердження авторської позиції. Образи героїнь дещо суперечливі, їхня простота складна, адже вони мають у своїй душі багато чого незрозумілого, невпізнаного, але завжди соціально мотивованого. Їх краса стала для них прокляттям, суспільство перетворило їх існування на пекло, і тому героїні відчують себе зайвими у цьому світі.

Якщо говорити про структуру роману «Повія», то події у ньому розгортаються у хронологічній послідовності, а у «Грішниці» дія відбувається паралельно: теперішнє і минуле ділять книгу на чорне та біле. Звісно, чорне то минуле життя, а біле – теперішнє. Це напевно єдине, що докорінно відрізняє ці два романи.

Якщо ж говорити про інший роман О. Печорної «Кола на воді», то його вивчати можна паралельно з новелою М. Коцюбинського «Цвіт яблуні» та новелою «Новина» В. Стефаніка. Тема, яка об'єднує ці різножанрові твори – смерть дитини. Але причини цієї жахливої події, переживання батьків – різняться. Тому таке паралельне вивчення буде цікавим для учнів 10-го класу на уроках позакласного читання у звичайному класі та у профільному класі з поглибленим вивченням літератури під час розгляду творчості М. Коцюбинського та В. Стефаніка.

Аналізуючи твори В. Стефаніка та О. Печорної, простежуємо, що саме вода “вбиває” дитину. Але відрізняє їх те, що у «Новині» убивцею власної дитини стає сам батько (Гриць Летючий), у той час як у романі «Кола на воді» батько (Анатолій Кравченко) дівчинки намагається знайти убивцю і покарати його. Стефанік розкриває соціально-психологічні причини такого жахливого вчинку головного героя. Життя у постійних злиднях, коли нема чим годувати маленьких дітей, змушує Гриця вдатися до вбивства. Жахливий вчинок нещасного батька у творі глибоко вмотивований і соціально, і психологічно, адже не про полегшення власної долі дбав Гриць Летючий – його мучило власне безсилля у поліпшенні долі дітей. Звичайно, роман О. Печорної набагато складніший та психологічно наповнений, адже доньку батько втратив набагато раніше – коли розлучився з першою дружиною, піддавшись бажанню нових відчуттів. Дівчинка Оксанка, донька головного героя, страшенно переживала розлучення батьків, але не показувала цього, довіряла свої почуття щоденнику. Саме цей щоденник і був певним поясненням та маяком для головного героя. Анатолій Кравченко в екстремальних обставинах раптом розуміє, що усе, чим він жив, – фікція, ілюзія, яку він сам собі вигадав і в яку сам повірив. Насправді справжнє зовсім інше, і цього вже ніколи не буде, бо є незворотні речі. Крім того, чоловік тепер знає, що часом зовсім чужі люди можуть бути рятівним колом, а ті, кого вважав найважливішим, – просто мильна булька. Із цим важко жити далі, але таке внутрішнє осяяння не може минути безслідно.

Що стосується новели «Цвіт яблуні», то ліричний герой одразу закривається від світу, наче тікає, але його душа оголена, здається, він носить свої нерви на долоні. М. Коцюбинський надзвичайно майстерно описує внутрішню істерику героя, якого роздушує ця больова градація. Герой перебуває у стані афекту і його організм для того, щоб якось себе врятувати, намагається бодай на мить забути про горе і подумати про щось

інше. Такий центр є лише захисною функцією організму. Та герої не лише зневірений тато, він водночас і митець, письменник. І тут відбувається найнеочікуваніше: до нього невчасно приходять муза, він бачить у вмиранні своєї дитини не тільки безмежне горе, а натхнення на написання нового твору.

Як бачимо, головні герої творів по-різному реагують на трагедію. Порівняльний огляд допоможе простежити психологічний стан головних героїв та зображення його авторами. З'ясувати події, які передували трагедії, проаналізувати ставлення батька до дочки і те, як подія змінила їх життя. Учень зможе простежити та порівняти особливості таких літературних напрямів, як імпресіонізм («Цвіт яблуні»), експресіонізм («Новина») та постмодернізм («Кола на воді»). Це допоможе учням закріпити знання з теорії літератури.

Якщо говорити про творчість Ірен Роздобудько, то знайомство з нею можна почати з автобіографій, адже це допоможе краще зрозуміти письменницю, як людину. Такими є твори «Переформулювання» [6] та «Одного разу» [5]. «Переформулювання» – це ніби мемуари споглядального типу, які розповідають історії життя письменниці. Паралельно цей твір можна вивчати із гуморескою Остапа Вишні «Моя автобіографія». Із назви зрозуміло, що мова йде про біографію Остапа Вишні. Якщо ж говорити про інший твір «Одного разу», який є доповненою автобіографією до твору «Переформулювання», то вивчати його можна паралельно з автобіографічною кіноповістю О. Довженка «Зачарована Десна». Ірен Роздобудько здійснює подорож у радянське дитинство, студентську молодість, а також відтворює чуттєво-сентиментальний дитячий спогад про бабусине пальто і сукню, яку та шила для поїздки в Китай до дідуся, а от О. Довженко робить подорож до дитинства маленького Сашка у рідне село Сосниця на Чернігівщині. Автобіографічна кіноповість Довженка є ретроспективою його власного минулого, спроба його синтезу з позицій зрілості, тому автор і вводить ще одного персонажа – дорослого себе.

Тож, як бачимо, автобіографії Ірен Роздобудько, Остапа Вишні та Олександра Довженка – самобутні й оригінальні. Остап Вишня – це про гумор, Олександр Довженко – про патріотизм, адже прагне бути корисним своєму народові та вважає джерелом своєї духовності і таланту рідну землю. Ірен Роздобудько – це про самоосмислення, оскільки вона пише не стільки про себе, скільки про почуття й емоції, пропущені крізь призму свідомості, що сприймається як сповідь.

Якщо ж вивчати інший твір Ірен Роздобудько, а саме роман «ЛСД» [4], у якому порушується проблема прав жінки на самостійне існування та вільне і щасливе життя, то можливе воно з паралельним опрацюванням творчості О. Кобилянської, яка виступала за рівність прав жінок та чоловіків. Ліцей слухняних дружин – це, мабуть, потаємна мрія усіх чоловіків, у якому виховують люблячих дружин, покірних жінок та гарних господинь, але які не мають своєї унікальності та свого “я”. Власне, це і не підтримувала Ольга Кобилянська. Порушуючи у своїх творах проблему нерівності, прагнула отримати більше прав для жінок та свободи вибору, слова і думки. Її перша повість «Людина», яка вивчається у 10-ому класі з поглибленим вивченням української мови та літератури, має ж таку ідею як і роман «ЛСД» – треба створити такі умови, так змінити лад, щоб кожна людина, особливо жінка, змогла відчутти себе справді людиною і знайти своє місце в житті. Живучи у ліцеї, Пат не має змоги вибратися звідти, бо не адаптована до сучасного світу. На відміну від неї, Оксана із повісті «Людина» має вибір: виходити заміж за заможного, але не коханого чоловіка чи ні. Дівчина узяла на себе тягар відповідальності за рідних, хотіла знайти роботу, щоб утримувати себе і родину, проте не змогла. Тому в її душі відбувається страшна боротьба. З одного боку – зрада ідеалів, а з іншого – обов’язок перед рідними. Зазнавши морального краху, дівчина все ж таки виходить заміж за не коханого. Саме на прикладі «Олени» О. Кобилянська підкреслює трагізм, безвихідність становища жінки у тодішньому суспільстві, а Ірен Роздобудько показує, що домінантність чоловіків у сучасному світі не припинила свого існування.

Тому паралельне вивчення даних творів допоможе учневі краще зрозуміти відмінність і схожість тодішнього та сучасного суспільства, простежити вплив Ольги Кобилянської на розвиток фемінізму та погляди Ірен Роздобудько на роль жінки у сучасному світі. Опрацьовуючи твори, учень зможе закріпити знання із теорії літератури (емансипація, український літературний фемінізм ХХІ – поч. ХХ ст.) та простежити особливості стилю письменниць різних століть.

Висновки. Отже, бачимо, що паралельне вивчення творів різних століть – можливе, якщо правильно організувати навчальний процес. Паралельне вивчення дозволить краще познайомитися із сучасною літературою, засвоїти весь той матеріал, який зазначений у програмі з української літератури; простежити особливості стилю письменників та напрямків, у яких пишуть автори. Якщо говорити про твори О. Печорної й

І. Роздобудько та їх вивчення у школі, то можна сказати, що жіноча література може взяти на себе функції висвітлення глибинних життєвих досвідів, які наразі в українській літературі описані досить поверхнево та бути на рівні тих творів, яким приділяється достатньо уваги під час вивчення літератури у школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волошина Н. Сучасний урок літератури в школі. Наукові основи методики літератури: навч-метод. посіб. / за ред. док. пед. наук, проф., чл.-кор. АПН України Н. Й. Волошиної. Київ: Ленвіт, 2002. 344 с.
2. Мовчан Р. В. Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10-11 клас. Рівень стандарту. Київ, 2017 (чинна з 01.09.2018).
3. Печорна О. Кола на воді. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного дозвілля», 2013. 288 с.
4. Роздобудько І. ЛСД. Ліцей слухняних дружин. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного дозвілля», 2014. 320 с.
5. Роздобудько І. Одного разу... (неправильна книга). Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного дозвілля», 2014. 224 с.
6. Роздобудько І. Переформулювання. Київ: Нора-Друк, 2007. 340 с.
7. Усатенко Г. О., Фасоля А. М. Програма Українська література. 10-11 класи. Профільний рівень. Київ, 2017 (чинна з 01.09.2018).

Kornienko A. Study of modern women's prose in school.

The article considers the program of Ukrainian literature and analyzes the problem of studying modern women's prose at school. A parallel study of modern women and works with similar issues and themes is proposed.

Key words: *modern lesson of Ukrainian literature, modern women's prose, curriculum of Ukrainian literature, works of Iren Rozdobudko and Olena Pechorna.*

Д. Ю. Коцаревська

Науковий керівник – проф. Л. М. Горболіс

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ОПОВІДАННЯ «ШУКАЮЧИ СОБОРУ» ОКСАНИ ЗАБУЖКО

У статті розглянуто художні особливості оповідання «Шукаючи собору» сучасної української письменниці О. Забужко, висвітлено проблематику, досліджено своєрідність образу головної героїні, виявлено специфічні риси хронотопу, побудови тексту в цілому, з'ясовано наявність феміністичних рис та автобіографічної складової твору.

Ключові слова: *оповідання, жінка, психологічна характеристика героя, мистецтво, автор.*

Постановка проблеми. Творчість української письменниці О. Забужко є інтернаціональним літературним здобутком, цінним скарбом прогресивних ідей, неординарних образів, багатогранних символів, потаємних смислів. Це інтелектуально потужний масив постмодерної думки, яка висвітлює реалії життя сучасної української жінки. Мала проза О. Забужко є концентрацією її сильного літературно-художнього слова,

панорамою життя психологічно травмованих жінок, на долю яких випали випробування їхньої мужності. Порушена в оповіданні «Шукаючи собору» проблематика є суспільно значущою й потребує подальшого дослідження.

Мета статті – з'ясувати художню самобутність оповідання О. Забужко «Шукаючи собору».

Аналіз актуальних досліджень. Феміністична проза О. Забужко привертає увагу багатьох літературознавців. Ґрунтовні дослідження з цієї теми здійснили Я. Голобородько, Л. Дибка, О. Задорожна, Б. Пастух, Г. Рижкова, Л. Масенко, О. Корабльова, Т. Тебешевська-Качак, М. Андарачна, Ю. Єгорова, О. Галушко, Т. Олійник, Ю. Кульбабська та ін. Навколо епатажної феміністичної прози О. Забужко доволі багато суперечок. Однак безсумнівним є факт величезного вкладу авторки в літературну скарбницю українського письменства та її впливу на сучасне суспільство, яке вона сколихнула порушеною у творах проблематикою. М. Андарачна та Ю. Єгорова зазначають, що О. Забужко започаткувала в українському суспільстві дискусію на тему жінки й жіночності, а літературу збагатила особливою манерою жіночого письма й індивідуального погляду на сучасний світ [1, с. 8]. О. Забужко є однією із найяскравіших представниць жіночого літературного стилю, продовжувачкою традицій Лесі Українки та О. Кобилянської. У її творчості концепція феміністичного письменства зазнала оновлення, художнього вдосконалення. Т. Тебешевська-Качак виділяє такі характерні постмодерні тенденції у прозі цієї мисткині: деформація усталеного наративу, зміна структури «автор – герої – реципієнт», активне застосування психоаналітичного й біографічного принципів [5, с. 47]. Підтвердження актуальності малої прози О. Забужко знаходимо в статті Я. Голобородька, який наголошує, що в текстах авторки «пульсують ментальні “фішки” нинішньої доби» [2, с. 74]. І це не дивно, адже зображений період має свої особливості, «вирізняється почуттєвою розхристаністю, феєричною строкатістю, інтелектуальною еkleктичністю й ціннісною сумбурністю» [2, с. 74]. Чимало аспектів у прозі О. Забужко залишаються ще не висвітленими. Це стосується й оповідання «Шукаючи собору».

Виклад основного матеріалу. Оповідання «Шукаючи собору» О. Забужко написане 1981 року й вирізняється серед інших зразків феміністичної прози малих жанрів. Прикметною є змішана оповідь від третьої та першої особи. Твір має два вектори розгортання: зовнішній (послідовний опис дій головної героїні), і внутрішній (складні комплекси хаотичних думок, переживань, спогадів, почуттів), що постійно

взаємодіють, вступаючи в розповідь неочікувано, випробовуючи увагу й спостережливість читача, стимулюючи до повторного перечитування й осмислення. Героїня побачила огорожу, що передувала собору, – чавунну решітку старовинного литва. Металева конструкція навіяла образ монастирського саду з черницями, які ходять у чорному вбранні навіть спекотного літнього дня. Однак внутрішній голос зупиняє політ фантазії дівчини, проте вона чинить йому опір: «...гей-гоп, ану годі. Ну чому, чому, що я такого?.. Годі, цить, кажу тобі. Ти прийшла сюди глянути на собор, так? Ну то й дивися, і скінчили на тому» [4]. Така фрагментація думок головної героїні повторюються неодноразово. Фразу «гей-гоп, ану годі» дівчина вживає в моменти глибокого занурення в спогади та активної рефлексії. Це ніби стоп-слова, щоб знову не повертатися в минуле та не ранили серце гострими лезами пам'яті.

Приїзд головної героїні до містечка – це порив її змученої душі, яка шукає своєрідного зцілення, того жаданого «собору». Молода художниця потерпає від конфлікту зі світом, від нерозуміння її як особистості, жінки, митця і, врешті-решт, звичайної людини, котра втомилася від буденного метушливого життя. Потрібно зробити перерву в цій нескінченній низці безликих днів у великому місті: «...на мене чекають справи, безліч справ, задавнене видавниче замовлення, вони всі чомусь хочуть, щоб я ілюструвала їхні паскудні книжки, що геть скидаються одна на одну, я входжу в моду, аякже, ось зараз підведуся й піду глянути на собор, може, це єдине, чого мені справді хотілося всі ці роки...» [4].

Чоловік, із яким вона познайомилася у видавництві і з яким довгий час зустрічалася («у світлому полотняному костюмі, з твердими, як сіре каміння, очима» [4]), не зміг зрозуміти причин творчої кризи дівчини. Головна героїня зауважує: «...я вже півроку нічого не пишу, бо перед тим хтозна-скільки часу робила однакові ілюстрації до їхніх однакових книжок, як же ти цього не розумієш, милий?» [4]. Протагоністка боїться втратити яскравість давньої мрії, загубити талант в одноманітності запитів світу, втратити насолоду та запал, що їх раніше приносила улюблена справа всього життя.

Її психологічний стан похитнувся після смерті улюбленого художника (у творі він названий «Той»). Репродукції його картин школярка вирізала з кольорових журнальних укладок та ховала під партю, щоб не побачила вчителька. Саме ці картини надихнули дівчину та привели до столиці. Однак подальші роботи майстра уже не мали того потужного струменя

творчої енергії, яким заряджалася головна героїня: «...а по них настали інші, схожі картини, і інші картини, схожі на попередні, це було так, ніби *Той* увесь вік робив послідовні фотографічні відбитки з одного знімка, і кожен наступний відбиток виходив дедалі блідішим...» [4]. Зовнішній вигляд видатного майстра зовсім не відповідає образу успішного, щасливого художника: «*Той* сидів під стіною, схожий і несхожий на всі свої портрети в довідниках, зсутулений, у сірому домашньому светрі, й обертав у долонях порожню склянку» [4]. Авторка акцентує на обличчі, яке «здавалось, ось-ось обвалиться, наче вогка штукатурка» [4]. Митець утрачає жагу до життя, коли не може вповні реалізувати свій творчий потенціал, не знаходить справжніх поціновувачів свого таланту й поступово безповоротно згасає, адже мета його існування втрачає сенс. Закони сучасного суспільства отруюють творчу особистість – від неї залишається лише непродуктивний механізм. Невідворотності жорстокого та нещадного реального світу найбільше боїться головна героїня, стан непевності весь час переслідує її, ховаючись у її власній тіні.

Спроби талановитої особистості протестувати й боротися закінчуються невдачами. Тому остання надія головної героїні оповідання О. Забужко – знайти собор, своє щасливе майбутнє, де немає часу повертатися назад та жалкувати за минулим. Упродовж усього твору головна героїня сумнівається в тому, що зможе самотійно знайти собор, вона навіть не впевнена, що він узагалі є. Залишалося тільки обійти навколо огорожі й дізнатися напевно, однак їй бракує сили це зробити. Після чергового напливу спогадів внутрішній голос переконує, що вона «знайде собор, коло якого зросла», «свій собор, що може виявитися в будь-якому місці» [4]. Героїня ладна навіть не повертатися до Києва, прагне оселитися в цьому містечку, у готельчику на майдані, й малювати завулок, куди виходить вікно її кімнати. Усе це вона прагнула зробити разом із коханим чоловіком, однак зараз схиляється до думки, що зможе почати життя знову самотужки.

О. Забужко порушує важливі для сучасності проблеми: самореалізація особистості, конфлікт особистості та суспільства, протистояння митця реаліям, пошуки щастя. Оповідання несюжетне й складається з думок і спогадів головної героїні, які розкривають її важкий психологічний стан. Невизначеність, сумніви, жаль, напруження, стрес передаються яскравими спалахами, окремими лаконічними фразами, швидкоминучими картинками, що переплітаються, непередбачувано змінюючи одна одну, не даючи

читачеві змоги вповні оцінити описану ситуацію, ускладнюючи таким чином сприйняття сказаного. Така подача матеріалу має ефект кадрів кінофільму, що їх устигаєш запам'ятати, проте через їхнє міксування не можна точно визначити, кому належить та чи інша фраза. Минулий час тісно межує з теперішнім, на таких зіткненнях постійно перебуває головна героїня. Їй необхідно подолати своє минуле та зробити крок у щасливе майбутнє. У змалюванні образу головної героїні відчувається розрив між почуттєвим та раціональним, що передається розповіддю від першої особи та своєрідним «спогляданням зі сторони». Така роздвоєність протагоністки свідчить про активну боротьбу з минулим, ще не загоєні рани її тендітної душі.

В оповіданні О. Забужко «Шукаючи собору» феміністичні мотиви вибудовуються навколо складного світу переживань, особливостей психології головної героїні-жінки, її конфлікту зі світом, стосунками з чоловіками. Уведення у твір безіменного персонажа розширює змалювану картину, передає високу ймовірність того, що схожа ситуація може з'явитися в житті кожної жінки, особливо мисткині.

Автобіографічні елементи в оповіданні транлюються за допомогою нарації – розповіді від першої особи, що скеровує на своєрідне зближення образу головної героїні з авторкою. Розмірковуючи про літературну діяльність, про долю митця та його місце у світі і взаємодію з суспільством, О. Забужко наголошує: «Відповідальність письменника полягає в тому, щоб говорити правду... бо коли ви докопуетесь до істини на матеріалі своїх власних почуттів, то мати мужність сказати правду передусім собі... Не вжахнутись, не піти легким шляхом, як нас учили і як це прийнято...» [3]. Доля головної героїні оповідання ніби відображає один із варіантів життєвого сценарію, який письменниця жодним чином не хотіла б повторити.

Висновки. В оповіданні О. Забужко «Шукаючи собору» порушено актуальні для сучасного суспільства проблеми самореалізації творчої людини, конфлікт особистості та суспільства, протистояння митця реаліям, шляхи пошуку щастя. Головна героїня бореться зі страхами з минулого, намагається знайти своє місце у світі. Серед художніх особливостей оповідання – феміністична та автобіографічна складові, розгортання події у двох площинах – реальному часі та у свідомості героїні-жінки, її думках, переживаннях, спогадах, почуттях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андарачна М. М., Єгорова Ю. М. Контент жіночності (на матеріалі текстів Оксани Забужко "Сестро, сестро", "Я, Мілена" та повісті "Дівчатка"). *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Сер.: Літературознавство*. Вип. 1(1). Харків, 2014. С. 3-10.

2. Голобородько Я. Сексментальна траєкторія Оксани Забужко. *Слово і Час*. № 12. Київ, 2009. С. 74-79.

3. Забужко О. В українській культурі не було місця для осмислення екзистенційного досвіду жінки [бесіда з письм. / записав Дмитро Стус]. *Дзеркало тижня*. № 4 (429). 2003. С. 19. – URL: <https://web.archive.org/web/20060615113038/http://www.zn.kiev.ua/ie/show/429/37460>

4. Забужко О. Шукаючи собору. Електронна книга. Клуб сімейного дозвілля. Харків, 2014. – URL: <https://www.yakaboo.ua/shukajuchi-soboru.html>

5. Тебешевська-Качак Т. Автобіографізм як принцип нарації та характеротворення у прозі Оксани Забужко. *Слово і Час*. № 2. Київ, 2004. С. 39-47.

Kotsarevska D. Artistic features of the story "Looking for the cathedral" by Oxana Zabuzhko.

The article considers the features of the story "Looking for the Cathedral" by modern Ukrainian writer O. Zabuzhko, highlights the issues, explores the originality of the image of the main character, identifies specific features of the chronotope, construction of the text as a whole, clarifies the presence of feminist features and autobiographical component.

Key words: story, woman, psychological characteristic of the hero, art, author.

Л. Ю. Літвінова

Науковий керівник – проф. Л. М. Горболіс

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА ГЕРОЇВ РОМАНУ СЕРГІЯ ЖАДАНА «МЕСОПОТАМІЯ»

У статті з'ясовано особливості зображення постмодерного суспільства в прозі С. Жадана. На прикладі роману «Месопотамія» досліджено специфіку героїв письменника, виділено ключові фактори формування характерів і світоглядів персонажів, що зумовлені впливом суспільства, середовища й родини. Проаналізовано психосоціальні особливості девіантної поведінки героїв «Месопотамії», виділено різні форми її вияву, означено основні причини виникнення.

Ключові слова: постмодернізм, роман, девіантна поведінка, криза ідентичності, деструктивність, постколоніальний герой.

Постановка проблеми. Сучасна українська література початку ХХІ століття – явище яскраве, неординарне та різноманітне. Вагоме місце в літературі постмодерного періоду посідає творчість С. Жадана. Феномен його доробку полягає в руйнуванні стереотипів і штамів, кардинально новому погляді на людську особистість. Одна з визначальних проблем його творчості – «криза ідентичності». Девіація героїв у романі «Месопотамія» відбувається за рахунок перебудови психологічної особистості індивіда, деструктивних відносин із навколишнім світом та людьми.

Герої письменника втрачають ідеали та сенс життя, намагаються відшукати своє місце в суспільстві, але часто виявляються не вповні пристосованими до нього. Переважна більшість дослідників помічають у героях С. Жадана суто візуальні речі, не заглиблюючись у психосоціальні причини відхилень.

Мета статті – визначити та схарактеризувати особливості девіантної поведінки героїв роману «Месопотамія» С. Жадана.

Аналіз актуальних досліджень. Творчість С. Жадана досліджували літературознавці Т. Гундорова, Р. Харчук, С. Підпригора, О. Шаф, О. Даниліна та ін. Так, скажімо, Т. Гундорова у своїх працях розглядала творчість та особистість С. Жадана у загальнокультурному та загальнолітературному аспектах, зокрема в контексті постмодернізму. Дослідниця позиціонує письменника як «дев'яностника», характеризує як «вічного підлітка», а його творчий світогляд «як світогляд сумного клоуна, панка і революціонера безпритульного покоління» [2, с. 168]. Літературознавиця охарактеризувала це покоління так: «Їхній простір – станції відправлення та прибуття, їхні родичі – мандрівники, тобто особлива каста людей, бездомних і не вкоріннених, яких, власне й зріднює їх бездомність» [3, с. 205].

А. Бабенко системно осмислюючи поетику прозової спадщини С. Жадана, зазначає, що «найсуттєвішим поняттям, яке співвідноситься з людиною постмодерного часу, це – криза. Криза особистості – це втрата самого себе, а й водночас процес біфуркації, тобто процес пошуку шляху до чогось нового. Саме такими є герої Жадана» [1, с. 49-50]. Однак низка питань, пов'язаних із проблематикою та образною системою творів українського письменника С. Жадана, зокрема його роману «Месопотамія», ще залишаються не вивченими.

Виклад основного матеріалу. У переважній більшості прозових творів С. Жадана з різним ступенем складності порушується тема втраченого покоління. Проявами ціннісно-орієнтирного розколу в свідомості героїв роману «Месопотамія» є їх девіантна поведінка – здійснення вчинків, які суперечать нормам соціальної поведінки в тому або іншому співвідношенні [5]. Девіантна поведінка, як відомо, може реалізуватися у різних формах: злочинність, алкоголізм, наркоманія, проституція, расизм, еротоманія, суїцидальні нахили, руйнування культурних цінностей, соціальна дезорієнтація, відсутність чіткої громадянської позиції тощо. Тобто це калейдоскоп поведінкових відхилень. Девіантність як риса особистості, характеристика світогляду та поведінки є багатоаспектним психологічним

явищем. Ураховуючи політично-економічну, соціально-культурну, а як наслідок і морально-ціннісну кризу в Україні, яка то загострюється, то послаблюється від кінця ХХ – початку ХХІ століття, слушно говорити про те, що девіантна поведінка – закономірна реакція окремих представників українського соціуму на складну ситуацію в державі.

С. Жадан у романі «Месопотамія» зауважує причини «ненормованої» поведінки, описує особливості її вияву в людей різного віку, різної статі, матеріального статусу, віросповідання тощо. Письменник вибудовує дев'ять основних чоловічих типів (Марат, Ромео, Іван, Маріо, Юра, Фома, Матвій, Боб, Лука), для яких характерна саморуйнація та деструкція соціальних зв'язків, моральних норм, поведінкових правил; вони ламають стереотипи, виступають проти системи, порушують норми моралі та закону, виявляють агресію та спротив. Другорядні персонажі теж не виділяються із загальної авторської ідеї, вони об'єднують усіх героїв роману, завдяки чому зрозуміло, «хто кому сусід, кузен, чи хто з ким, по просту кажучи, спить» [8].

С. Жадан художньо активізував дискурс девіантних особистостей, які в межах одного середовища намагаються знайти сенс свого життя, примиритися зі смертю, віднайти себе, але їхні дії часто агресивні, антигромадські, протизаконні, огидні, цинічні, байдужі, аморальні тощо. Серед них – алко- та наркозалежні, лузери, бандити, «гопніки», маргінали, соціально дезорієнтовані, порушники норм моралі. Початкова причина девіації цих героїв різна, але спільність їх невдоволення собою, а звідси – особистісна криза.

Детермінантом девіантної поведінки більшості героїв «Месопотамії» є соціально-психологічні чинники. Вони, за визначенням О. Христюк, «пов'язані з несприятливими особливостями взаємодії особистості зі своїм найближчим оточенням, з негативним впливом останнього на розвиток особистості» [7, с. 31]. Вагоме значення в становленні характерів героїв роману С. Жадана мало їхнє родинне виховання або ж його відсутність. Наприклад, головного героя першого оповідання, Марата, виховували на патріархальних засадах: бути справжнім чоловіком, захищати родину, поважати жінку та релігію. Він «спочатку навчився шанувати батьків, потім боксувати, а лише потім – ходити» [4]. Марат мав відповідати тим стандартам, які диктувала сім'я, досягати тих цілей і планів, що на нього поклали батьки. Тому визначальною характеристикою цього героя є «колосальне почуття обов'язку». Психологи наголошують, що коли

очікування батьків не відповідають реальним фізіологічним і психологічним можливостям дитини, її схильностям та інтересам, то це призводить до непевності та тривожності [див... 7]. Внутрішня дезадаптація Марата проявлялася в таких особливостях його поведінки, як агресивність із маркером захисної реакції (через непевненість у собі), залежність від жінок (сексуальна і психологічна), тривожність за своє життя (постійні думки про смерть), демонстративна поведінка як спосіб самовизначення. Для Марата був притаманний такий тип девіантної поведінки, як «протидія реальності» (за В. Д. Менделевичем) – коли індивід прагне боротися з негативною для нього дійсністю, змінювати її відповідно до своїх бажань і установок.

Для Маріо, протагоніста іншої розповіді, також головним є культ родини авторитарного дядька Колі, який «вмів напружити, любив тримати все під контролем, плів систему родинних стосунків, наче липку павутину, і страшенно ображався, якщо комусь траплялося вирватись із його ніжних чіпких обіймів» [4]. Якщо у випадку з Маратом наслідком подібного виховання була агресія та демонстративна самовпевненість, то Маріо замикається в собі і стає інертним. Важливо, що авторитарний контроль із боку дядька не урівноважували стосунки Марата з матір'ю – він не отримав від неї тепла, підтримки та материнської ласки. Наслідком цього є сексуальна девіація героя. Марат довірився, душевно і тілесно, лише двоюрідній сестрі, порушивши не лише родинні закони дяді Колі, а й моральні норми суспільства. Тому для Марата характерними є втеча від реальності та асоціальна девіантна поведінка.

В історії «Боб» С. Жадан порушує проблему пам'яті роду. Боб Кошкін їде до Америки, де має знайти рештки розкиданих по світу родичів, усвідомивши, що сімейні стосунки – це «пам'ять про померлих, турбота про продовження роду» [4]. Боб, як і Маріо, намагається втекти від реальності, але не лише психологічно, а шляхом зміни зовнішнього середовища. Настанови батька, який хотів, аби син, поїхавши до Америки, вибрався з «постколоніального полону», не могли конкурувати з внутрішньою дезадаптацією героя. В історії Боба тісно переплітаються соціальні та родинні детермінанти девіантної поведінки: він на прикладі сім'ї спостерігав, як унаслідок соціально-економічної кризи знецінюється людська особистість. У свідомості Боба відбувається девальвація моральних норм, відключаються культурні обмежники. Для нього характерним є аморально-адиктивний тип девіантної поведінки:

сексуальний зв'язок із тіткою Амалією та повіями, забуття в алкоголі і наркотиках.

Висновки. Отже, внутрішня дезадаптація та особистісна криза героїв «Месопотамії» спричинена соціально-психологічним чинником. Девіантна поведінка персонажів роману також є наслідком деструктивних родинних зв'язків. Кожному з обраних для аналізу героїв притаманна певна залежність – алкогольна, наркотична, сексуальна чи психологічна. Наділяючи героїв «Месопотамії» психосоціальною девіантною поведінкою, С. Жадан репрезентує сучасне постколоніальне суспільство з його невкоріненістю, розгубленістю, трансформацією моральних законів, кризою ідентичності, втратою життєвих орієнтирів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабенко А. О. Поетика прози Сергія Жадана: дис. канд. філолог. наук: Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 2021. 195 с.
2. Гундорова Т. Кітч і Література. Травестії. Київ: Факт, 2008. 284 с.
3. Гундорова Т. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми. Київ: Грані-Т, 2012. 548 с.
4. Жадан С. Месопотамія. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2014. – URL: <https://online-knigi.com.ua/kniga/221336/mesopotam%D1%96ya>.
5. Кизименко Л. Д., Романець З. О., Ткаченко В. М. Термінологічний словник з дисциплін психолого-педагогічного циклу: МІНІ-ГЛОСАРІЙ. – URL: <http://ipp.lp.edu.ua/Library/001/001.html>.
6. Стегній О. Г. Девіантна поведінка. Енциклопедія Сучасної України: електронна версія / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. – URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=23844
7. Христюк О. Л. Психологія девіантної поведінки: навч.-метод. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 192 с.
8. Шимон І. Як сакралізувати буденність: рецензія. 2014. – URL: https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2014/12/141208_book_2014_readr_review_zhadan

Litvinova L. Deviant behavior of the heroes of S. Zhadan's novel «Mesopotamia».

The article identifies the general features of the image of postmodern society in the prose of S. Zhadan. The example of the novel «Mesopotamia» clarifies the specifics of the writer's characters, highlights the key factors in the formation of characters and worldviews of the characters, due to the influence of society, environment and family. The psychosocial features of the deviant behavior of the heroes of «Mesopotamia» are analyzed, various forms of its manifestation are singled out, the main causes of its occurrence are characterized.

Key words: *postmodernism, novel, deviant behavior, identity crisis, destructiveness, postcolonial hero.*

МІЖТЕКСТОВИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ У РОМАНІ СТЕПАНА ПРОЦЮКА «МАСКИ ОПАДАЮТЬ ПОВІЛЬНО»

Стаття присвячена дослідженню особливостей використання інтертекстуальних елементів у романі «Маски опадають повільно» сучасного українського письменника С. Процюка. Виявлення та осмислення міжтекстових маркерів роману сприяє розкодуванню численних культурно-національних знаків та з'ясуванню вектору їхнього впливу на життєві позиції головного героя. Обраний літературознавчий підхід дає змогу якнайповніше розкрити постать Володимира Винниченка і зрозуміти суперечливість психосвіту митця.

Ключові слова: інтертекстуальність, алюзія, ремінісценція, епістолярій, міфологема, біографічний роман.

Постановка проблеми. У сучасному українському літературному процесі ХХІ ст. біографічна проза дедалі більше перестає бути белетризованим жанром. Позиція автора у творі все частіше виходить за рамки історичного фактажу. Задля відтворення якомога ширшої картини життя того чи іншого митця автори обирають найрізноманітнішу техніку написання: це може бути і повна реконструкція біографії, відповідно до документальних матеріалів, і презентація життєпису творчої особистості крізь призму власного суб'єктивізму, і навіть свідомі містифікації образу митця. Цілком успішним проектом модифікації біографії є творчість С. Процюка, зокрема його психобіографічний роман «Маски опадають повільно» з різноманітним спектром елементів інтертекстуальності.

Аналіз актуальних досліджень. Творчість С. Процюка на теренах біографічного письма демонструє широкий діапазон міжтекстових узаємодій та елементів. Це засвідчує вишукане використання автором у його біографічних романах прийомів власне інтертексту, заявленого у цитатах, алюзіях, ремінісценціях, що підкреслює домінантність інтертекстуальності в ідіостилі С. Процюка. Поетикальні особливості роману висвітлено у працях Б. Пастуха [7], І. Андрусяка [1], О. Солов'я [9] та ін. Про ідейно-художню вартість роману зауважували Л. Горболіс, А. Черниш, Б. Стрільчик; жанрові особливості психобіографічної прози досліджувала Р. Харчук. Проте особливості міжтекстового інструментарію роману «Маски опадають повільно» досі не потрапили в коло зацікавлень науковців. Тому, спираючись на обґрунтування засад інтертекстуальності у працях Р. Барта [2], Ю. Крістевої [6], Ж. Дерріди [5], М. Бахтіна [3] та ін.,

маємо на **меті** виявити та охарактеризувати міжтекстове кодування роману С. Процюка «Маски опадають повільно».

Виклад основного матеріалу. Присвячений постаті Володимира Винниченка роман С. Процюка «Маски опадають повільно» за стилістичною та жанровою манерою став закономірним продовженням «Троянди ритуального болю». Не зважаючи на подібність структурної та композиційної побудови, схожості в розкритті психології життєтворчості невротичних геніїв, попри збереження стилістики тексту, варто наголосити, що оповідна складова твору значно скоротилася, активізувалися алегоричні й оніричні вкраплення. Визначаючи смислові вектори роману, О. Соловей зауважує: «Ця книга про Винниченка є передовсім книгою про самотність і страх, про ту суму внутрішньої боротьби людини модерної, без якої не буває людини глибокої, чесної та природньої» [9, с. 61]. За жанром роман «Маски опадають повільно» – «художньо-мистецький сплав жанрово самотійних, хоч і близьких генетичних кодів, – біографії, сповіді, автокоментування, епістолярію, мемуарів тощо» [11, с. 310]. Роман тяжіє до щоденниково-епістолярного наративу, що у свою чергу є виявом інтертекстуальності на архітекстуальному рівні.

Говорячи про мовлення наратора в біографічній прозі С. Процюка, наголосимо, що воно структурується відповідно до вимог стилю Василя Стефаника, Володимира Винниченка та Архипа Тесленка. Цікавою, скажімо, є наративна форма у романі «Маски опадають повільно», де С. Процюк, апелюючи до окремих виразних фактів із життя Володимира Винниченка, а також до його епістолярної спадщини, ніби веде психотерапевтичний сеанс, розгортаючи бесіду з митцем, «пояснюючи письменникові його самого, позаяк, [...] знає більше про письменника, ніж він сам» [4, с. 98]. Ось як, наприклад, звертається автор до Винниченка: «Ти не знаєш, звідки взялося це відчуття абсолютного жаху перед дисбатом [...]. Чому для тебе дисбат став страшнішим за смерть? ...розгадка у тому, що глум і приниження ти сприймаєш як щось страшніше від смерті...міркуєш, що вмирання можна перенести, бо муки недовгі... а регіт, тупоголовий сарказм плебсу, глумління тих, які вважають себе людьми, гірше смерті...» [8, с. 47-48].

Саме у таких діалогах свідомо чи несвідомо проявляється й авторське «Я» С. Процюка. Автор здійснює так звану мандрівку в часі, зміщуючи часопросторові межі задля порівняння психосвіту власного та психосвіту

Винниченка. Сам письменник у своїх інтерв'ю неодноразово наголошував, що для того, щоб написати дійсно вартісну біографічну прозу, необхідно: «...жити іншим життям. Треба багато часу віддати для іншого життя. Треба віддати шмат свого життя для розуміння іншого, жертвувати, жити цим життям» [10]. Зрозуміло, що С. Процюкові легше «відпустити» власне «Я» із Винниченком, адже їхні психотипи дуже близькі.

У романі «Маски опадають повільно» виступає підтекстова площина, виражена в прийомах цитування, стилізації, присутності міфологем у текстовій структурі. Показовими у творі й важливими в архітектонічному плані є вкраплення астро-фізичних елементів. Наприклад, поява комети – знака-передвісника, який надає месіанського значення приходу Винниченка у світ і подальшому перебуванню в ньому. Комета час від часу оприявлюється в різних фрагментах твору, ніби Віфлеємська зірка, потужна сила, що з'являється у найважливіші життєві моменти митця й охороняє «норовливого непосидючого Володю». С.Процюк, прагнучи смислово поєднати образ Володимира Винниченка й образ месії для підкреслення неординарності та обраності письменника, застосовує мотив видіння й передвіщення його появи у світ, який сигналізує ще й «утробний, архетипний крик» новонародженого Володі: «Вночі над Єлисаветградом на кілька хвилин зависла комета, яка мала химерну форму. Стара повитуха визирнула у вікно і відразу почала хрестилася: – Свят-свят! Появляються знаки... Я їй казала про цього цього мальчика... Це небесне начиння йому підморгує, ма'ать, вітає із приходом у світ...» [8, с. 6].

С.Процюк майстерно вводить у канву художнього тексту давньогрецькі міфічні образи Зевса, Діоніса, Аріадни, Орфея, Сцилли й Харибди, напівміфічного царя Сізіфа, а також ремінісценцію на Троянське царство. Такий спектр інтертекстуальних засобів, на наше переконання, покликаний розкрити таємниці життя Володимира Винниченка, спроектовані на колосальні зміни політичного та суспільного устрою країни: «Може, ти би створив ідеальну країну УТ, Україну Троянську, де м'яка, тепла і трохи вайлувата ментальність сполучилася б із античною героїкою, трагіком і первісністю? І ти, о новітній докторе Моро, витворив би інший тип української людини, виконавши до кінця свою натхненну місію?» [8, с. 34-35].

Автор алюзійно наближає образ Володимира Винниченка до образу Діоніса, який є виявом піднесеності, збудження, натхнення, а часом навіть і розтління. С.Процюк асоціює образ українського класика з давньогрецьким богом спокуси, адже так письменникові вдається розкрити метання душі

митця між Орфеєм, діонісцем-звabником та вільнолюбом: «Послідовників великого Діоніса серед чоловіків не так і багато. Тим паче Володимир не був чистим діонісійцем-звabником. Він шукав ту, яка могла б усе поєднати. Адже навіть Діоніс добре знав, що одна кохана жінка вміщує у собі всіх інших, а всі інші ніколи не зможуть замінити одну, кохану» [8, с. 111]. До міфічної структури роману автор вводить і образ міфічної Аріадни – вірної й пристрасної супутниці Діоніса, у якому читач може розгледіти постать коханої Діти – Розалії Ліфшиць, дружини письменника. Подекуди С. Процюк послуговується й іншими означеннями: Вічна Жінка, матріархальна жриця, Всесвіт жіночий, Єва й навіть Велика Матір, задля деталізації значення дружини в житті Володимира Винниченка та підкреслення її колосального впливу на творчий шлях митця.

Психологічне тло роману «Маски опадають повільно» також не позбавлене інтертекстуального компонента й увиразнюється сталою міфологемою «між Сциллою і Харибдою», яка увиразнює межові стани героя. Володимир Винниченко постійно перебував між країнами, людьми, а також власними переконаннями. Не дивно, що й життя письменника видавалося карколомним, тривожним і ризикованим: «Ти всюди чужий, завжди знаходишся між Сциллою і Харибдою, між Малоросією і Великоросією, між сумнівами і незламністю, завжди у пошуках небагатьох рідних тобі душ і дорогих облич...» [8, с. 136]. Зображений автором стан неспокою й постійного вибору формує у Винниченка здатність до пристосування за будь-яких умов. Протягом усього свого життя письменник постійно змінював маски, приміряючи на себе нові образи: «Маски невротика і Мефісто, політичного лідера й успішного письменника, художника і публіциста, женозвabника й експериментатора над душами то оживали, то пригасали. Одна перекривала іншу. За ними було важко, майже неможливо впізнати месіанське лице того, хто утримував усі ці парсуни в одній особі» [8, с. 283]. Така психологічна риса знаходить втілення в образі дволикого бога Януса – властителя численних масок, що в свою чергу дає читачеві натяк на дешифрування назви роману «Маски опадають повільно»: «Ти так багато знаєш про роздвоєння і муки вибору, про маски багатолікого Януса і перешкоди на шляху, що вже мусив би подолати той шлях» [8, с. 79].

Окрім застосованих С. Процюком ремінісценсій до античної міфології, в тексті художньо представлена й характеристика ключових історичних постатей ХХ ст., які відіграли значущу роль у формуванні життєвих позицій

українського класика. Саме імена Адольфа Гітлера та Йосифа Сталіна постають в уяві Володимира Винниченка ключовими деструктами європейського та українського політичного, суспільного й культурного устроїв.

Рятуючись від сталінської червоної чуми, письменникові довелося загнати себе в емігрантські лещата, які «вичавлювали творчу силу» митця. Аби не лишитися остаточно спустошеним, Володимир Винниченко на засадах антеїстично-екзистенційного духовного підґрунтя продовжує писати *про і для* українських фізично і психологічно травмованих сталінською владою людей. Митець руйнує тоталітарну шаблонність, в яку загнана тогочасна література. «З літератури зникають психологія, вічні питання» [8, с. 235], – зауважує С. Процюк. Критична ситуація, в якій опинився загнаний Винниченко, спровокувала пошук резервів і шляхів подолання внутрішнього розтління. «Інтелект, інтелігентність, уміння зануритися в себе допомагали Володимиру Винниченку вистояти, душевно структуруватися, створити власними зусиллями українській вимір на чужині» [4, с. 104].

Нищівна тоталітарна ідеологія стала рушієм до філософських пошуків митця, що згодом знайдуть своє втілення в концепції конкордизму, яка стала основою психічної витривалості, природності та духовної гармонії митця, протистоячи панівним нищівним настроям тоталітаризму. Як констатує С. Процюк, «треба стати близьким до природи, легким у тілі і легким думками. Ти відчуваєш, як кожна клітинка починає оживати, – і це теж рятує від безнадії, що насувається на Європу через двох нереалізованих митців – художника і поета, джугашвілі і шикльгрубера» [8, с. 239]. Як бачимо, історичні фігури Гітлера й Сталіна спровокували з'яву потужної рушійної сили, скерованої на вироблення Володимиром Винниченком власної стоїчної життєвої філософії.

Висновки. У романі «Маски опадають повільно» С. Процюка майстерно синтезовані біографічний та психологічний матеріал. Широкий спектр прийомів оприявленого та прихованого цитування, алюзій, ремінісценцій, уведення міфологем та астро-фізичних конструктів є своєрідною перепусткою до виявлення та дешифрування численних культурно-національних кодів, які сприяють цілісному формуванню психологічного портрета та глибшого розуміння суперечливості характеру талановитого українського письменника Володимира Винниченка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусяк І. Процюк описав психологічні травми Винниченка, його сексуальні досвіди, взаємини із жінками. УНІАН. – URL: <https://www.unian.ua/culture/576105-protsyuk-opisav-psihologichni-travmi-vinnichenkayogo-seksualni-dosvidi-vzaemini-z-jinkami.html> (дата звернення: 12.10.2021).
2. Барт Р. Від твору до тексту. *Слово. Знак. Дискурс*: антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. Львів: Літопис, 1996. С. 378-384.
3. Бахтин М. Проблема текста в лінгвістическій, філології і других гуманітарних науках. Опыт философского анализа. *Эстетика словесного творчества*. Москва: Искусство, 1979. С. 281-307.
4. Горболіс Л. Чужина: коди інтерпретації: монографія. Суми: Мрія, 2016. 176 с.
5. Дерріда Ж. Письмо та відмінність. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2004. 602 с.
6. Кристева Ю. Бахтин, слово, діалог і роман. *Диалог. Карнавал. Хронопол*. 1993. № 4. С. 5-24.
7. Пастух Б. Психографія в шатах слова. *Слово і Час*. 2013. № 3. С. 97-101.
8. Процюк С. Маски опадають повільно: роман про Володимира Винниченка. Київ: ВЦ «Академія», 2011. 304 с.
9. Соловей О. Оргазм і відчай: випадок Степана Процюка (Пролегомени до вивчення творчості). Вінниця: Простір Літератури, 2017. 136 с.
10. Степан Процюк: Винниченко дуже близький. *BBC Україна*: інтерв'ю. – URL: https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2011/12/111206_book_protsyuk_interview_sd (дата звернення: 07.10.2021)
11. Черниш А. Є. Біографічні романи С. Процюка в інтертекстуальному вимірі. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2019. № 3. С. 309-316.

Rukhlenko L. Intertext tools in the novel Stepan Protsyuk «Masks fall slowly».

The article is devoted to the study of the peculiarities of the using intertextual elements in the novel "Masks fall slowly" by the modern ukrainian writer S. Protsyuk. Identifying and understanding the intertextual markers of the novel helps to decode numerous cultural and national symbols and clarify the vector of their influence on the life positions of the protagonist. The chosen literary approach allows to reveal the figure of Volodymyr Vynnychenko as fully as possible and to understand the contradictions of the artist's mental world.

Key words: *intertextuality, allusion, reminiscence, epistolary, mythology, biographical novel.*

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО ТА МЕТОДОЛОГІЯ

Бабошина Г. О. Моделювання текстової ситуації «евтаназія» у сучасному англомовному романі.....	3
Білик К. В. Теоретичні засади вивчення мовних засобів на уроках української мови (на матеріалі пісень сучасних гуртів).....	13
Вовчок С. В. Концептуальна модель професійно-мовної картини світу сучасного економіста.....	18
Воронова А. А. Аналіз робочої програми з української мови (рівень стандарту) в контексті формування інфомедійних умінь учнів 10 класів на уроках української мови.....	22
Ганіченко Л. В. Вербалізація концепту «Щастя» в англомовній фразеологічній картині світу.....	27
Горбатенко І. С. Поетична мова як об'єкт наукового дослідження.....	30
Горбатко А. О. Підходи до визначення медійного дискурсу у сучасних англомовних ЗМІ.....	36
Древаль А. А. Способи моделювання мовної особистості персонажа Шерлока Холмса у сучасному британському телесеріалі <i>Sherlock. Season 1</i>	42
Замошнікова В. А. Особливості психолінгвістичної науки.....	50
Зленко А. О. Мовні засоби відтворення міського простору у віршовій мові В. Голобородька.....	56
Зякун Ю. В. Перекладацький аспект у сфері паремій з семантикою порівняння.....	60
Каменський Д. Ю. Особливості збереження прагматичного сенсу при перекладі рекламних текстів.....	65
Касяненко К. М. Фразеологічні одиниці в українському політичному дискурсі.....	70
Краснова О. Ю. Відображення концептів «Добро» і «Зло» в перекладах роману Джека Лондона «Біле ікло».....	74
Махнуша С. М. Typology of information and communication technologies as modern means of English language grammar competence formation of 10-11 form students in a secondary school.....	78
Мелешко К. В. Лексичні засоби вираження концепту «Проблемний підліток» у романі Лорін Олівер «Before I Fall».....	89
Немирович-Данченко Т. О. Стратегії новинного дискурсу у сучасних англомовних ЗМІ.....	93
Отрохова О. П. Складні випадки вживання пасивних дієприкметників в освітніх нормативно-правових документах.....	100
Отрохова О. П. Шляхи заміни активних дієприкметників у діловому стилі (на матеріалі Закону України «Про вищу освіту»).....	103
Павлюченко А. В. Стратегія подолання конфлікту як засіб репрезентації комунікативної категорії «толерантність» в англомовному парентальному дискурсі.....	109
Потапова А. О. Типологія міжособистісних конфліктів за сферою поглядів у американському телесеріалі «The Umbrella Academy».....	114
Сасіна Ю. О. Вербальні засоби репрезентації позитивних емоційних станів особистості у романі Джорджо Моєса «До зустрічі з тобою».....	120
Сахненко Д. Р. Збагачення німецької комп'ютерної термінології шляхом запозичення.....	125
Свергун В. Г. Відтворення концепту «Дитинство» в творах Ч. Діккенса.....	131
Сиріна А. В. Стилистичні функції топонімів-символів у поетичній мові І. Малковича.....	136
Титаренко О. І. Актуалізація лексики сучасної української літературної мови як вияв динамічності лексичної норми.....	140
Тіщенко Ю. В. Формування основ медіаграмотності на уроках української мови в 5 класах.....	145
Турчин К. О. Besonderheiten der Verwendung von Infinitivkonstruktionen in deutschsprachigen Zeitschriften.....	149
Фалендаш К. О. Лексико-семантичні особливості англомовної афористики.....	153
Шинкаренко А. О. Мета та зміст формування англомовної компетентності в техніці письма учнів середнього ступеня навчання закладів загальної середньої освіти.....	158
Шугурова В. О. Теоретичні засади терміну «концепт».....	165

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО ТА МЕТОДОЛОГІЯ

Колотило Т. В. Архетип води у поезії Василя Голобородька.....	169
Корнієнко А. О. Вивчення сучасної жіночої прози у школі.....	173
Коцаревська Д. Ю. Художні особливості оповідання «Шукаючи собору» Оксани Забужко.....	179
Літвінова Л. Ю. Девіантна поведінка героїв роману Сергія Жадана «Месопотамія».....	184
Рухленко Л. М. Міжтекстовий інструментарій у романі Степана Процюка «Маски опадають повільно».....	189

Наукове видання

**Актуальні питання
філології та методології**

Збірник наукових праць магістрантів

Видається щорічно

Підписано до друку 21.10.2021 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Cambria. Умовн. друк. арк. 11,39.
Наклад 100 прим.

Товариство з обмеженою відповідальністю
«Видавничо-поліграфічне підприємство «Фабрика друку»,
40022, м. Суми, вул. Новомістенська, 31/1, тел. (0542) 612111.

Свідоцтво про внесення суб'єктів видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК №4600 від 20.08.2013 р.